



Escola Politècnica Superior
d'Edificació de Barcelona

UNIVERSITAT POLITÈCNICA DE CATALUNYA

ENGINYERIA D'EDIFICACIÓ PROJECTE FINAL DE GRAU

ITINERARIS ARQUITECTÒNICS DE SOLSONA (1875-1936)

Projectista: CARLES FREIXES I CODINA

Directors: JAUME ROSELL COLOMINA I RAMON GRAUS ROVIRA

Convocatòria: Octubre 2011

ACS	Arxiu Comarcal del Solsonès
ACS-FV	Fons Josep Maria Vicenç Purgimon
ACB	Arxiu Comarcal del Berguedà
ADS	Arxiu Diocesà de Solsona
ACC	Arxiu de la Confraria de la Mare de Déu del Claustre
ANC	Arxiu Nacional de Catalunya
ACAB	Arxiu històric col·legi d'arquitectes de Catalunya, demarcació de Barcelona
ACAG	Arxiu històric col·legi d'arquitectes de Catalunya, demarcació de Girona
AFCEC	Arxiu fotogràfic Centre Excursionista de Catalunya
AAE	Arxiu Acadèmic de l'ETSAB
ARF	Arxiu fotogràfic Ramon Font
AJC	Arxiu Jaume Cuadrench
AFC	Arxiu Freixes Codina
AFCS	Arxiu fotogràfic Caelles Solé
FFS	Fons fotogràfic Salvany
CG	Càtedra Gaudí
MDCS	Museu Diocesà i Comarcal de Solsona
RPS	Registre de la propietat de Solsona

Glossari de signes	2
Index	3
Introducció	7
1.- Solsona i el seu territori	8
El Vinyet	11
La configuració de Solsona	14
El barroc, l'etapa d'or de la ciutat.....	15
El Carlisme	19
Solsona a 1875.....	20
2.- El llegat arquitectònic barroc i classicista del segle XVIII i XIX	22
La Catedral	24
Les Fonts.....	30
L'ensenyament.....	31
El Claustre	33
El Palau Episcopal.....	35
3.- Barcelona descobreix la Solsona romànica	38
Lluís Domènech i Muntaner (1905)	44
Lluís Domènech i Muntaner (1914)	49
J. Puig i Cadafalch (1915-1920).....	51
Francesc Folguera i Grassi (1915-1920)	52
J. Puig i Cadafalch (1928).....	54

4.- L'arquitectura diocesana durant la recuperació del bisbat	58
Restauració del Palau Episcopal.....	62
La galeria dels canonges	66
Església de Clariana	69
Seminari diocesà.....	71
Casa dels Professors	80
Cementiri d'Olius	82
Reforma del Cor	86
A redós de la diòcesis: Els Claretians.....	87
5- El Cambril de la Mare de Déu del Claustre: un punt de trobada entre la societat civil i la religiosa	94
Cambril (1910)	96
Cambril bancs i pedestal (1914-1915).....	104
Cambril refonamentació (1919).....	108
Cambril reforma (1926)	109
6.- L'arquitectura civil 1. Testimonis de modernització	120
Els conflictes de la llum i l'aigua	122
La Farinera Reig	124
La Farinera Moles.....	126
Les dificultats per la implantació de la indústria tèxtil	128
Les bòbiles.....	128
La supressió i renovació dels cementiris	128
L' Escorxador (1928).....	129
L'Hotel Sant Roc	131
L'edifici per a la Caixa de Pensions i Biblioteca	138
L' Escola de nois	140
7.- L'arquitectura civil 2. La renovació urbana.....	142
La tecnificació dels serveis municipals	144
La protecció del patrimoni arquitectònic	147
La renovació urbana	149
<i>Els primers passos.....</i>	149
<i>L'eixamplament del Pont</i>	150
<i>La formació de nous ravals a les carreteres</i>	151
<i>Adequació de la ciutat antiga i del nou eixample.....</i>	152
<i>1924. Urbanització del Camp del Jalmar</i>	154
<i>1929. Plaça Sant Pere.....</i>	158
<i>1931. Plaça del Camp</i>	159
<i>1931. Vall Calent</i>	160
<i>1932. Carrer Sant Llorenç</i>	161
<i>1933. Carrer Santa Llúcia</i>	161
<i>1934. Carrer Sant Cristòfol.....</i>	161
<i>1934. Carrer Castell</i>	162
<i>1934. Carrer Llobera.....</i>	163
<i>1935. Carrer Sant Miquel</i>	164
<i>1935. Travessia de Sant Josep</i>	165
<i>1937. Plaça Major</i>	166
<i>Cap a la nova ciutat</i>	167

8.- L'arquitectura civil 3. L'arquitectura residencial	170
Els mestres de cases	172
Arquitectes, enginyers i aparelladors	174
Paletes i altres artesans	175
Les cases solsonines	177
1907. <i>Casa Pere Mosella</i>	179
1908. <i>La Vil·la Riu</i>	181
1911. <i>Cal Rovira</i>	182
1914. <i>Cal Jolonch</i>	184
1915. <i>Cal Pau de Marrosella</i>	187
1918. <i>Glorieta de la Vil·la Riu</i>	190
1919. <i>Cal metge Cases</i>	194
1920. <i>Casa Martí Seuba</i>	196
1923. <i>Cal Font</i>	197
1924. <i>Casa Candi Viladrich</i>	200
1925. <i>Casa Cots Closa</i>	201
1925. <i>Casa Jané</i>	202
1920-26. <i>Casa Isidre Sala Mosella</i>	203
1927. <i>Casa Bajona Reig</i>	204
1927. <i>Tanca per Cal Besora</i>	205
1928. <i>Casa Lluís Tarrés Muntaner</i>	206
1928. <i>Cal Reig</i>	207
1929. <i>Cal Bonvehí</i>	210
1929-31. <i>El Ferrer del Pla</i>	211
1931. <i>Casa Solà</i>	212
1932. <i>Vila Carmen</i>	214
1933. <i>Casa Pere Solé Xarpell</i>	215
1934. <i>Cal Tarrés</i>	219
1935. <i>Cal Coromines</i>	220
1935. <i>Casa Joan Roure i Casa Jaunou</i>	221
Altres edificis	224
11.-Referències biogràfiques	230
Guillem Busquets Vautravers	231
Claudi Duran i Ventosa	232
Francesc Folguera i Grassil	233
August Font i Carreras	234
Bernardi Martorell i Puig	235
Josep Oriol Mestres i Esplugas	236
Ignasi Oms i Ponsa	237
Emili Porta i Galobart	238
Isidre Puig Boada	239
Josep Puig i Cadafalch	240
Alexandre Soler i March	241
9.-Bibliografia	243
10.-Agraïments	245
11.-Traducció en Anglès	246

El projecte de final de grau "Itineraris Arquitectònics de Solsona 1875-1936" neix amb la idea d'omplir un buit i aprofundir sobre l'estudi de l'arquitectura durant aquest període. Hi havia, i hi ha encara, un vast camp de possibilitats de recerca de les construccions solsonines dels segles XIX i XX. Solsona és una ciutat marcada per la història i conserva un rellevant conjunt patrimonial. Per aquest motiu, tradicionalment els estudis sobre arquitectura s'han centrat principalment en el llegat medieval i barroc, deixant de banda l'arquitectura més contemporània.

Amb aquesta recerca que presentem, volem aprofundir en el coneixement històric de l'arquitectura solsonina, a partir de la fi de les guerres carlines. Ho hem fet des d'una perspectiva àmplia, sense descuidar l'anàlisi arquitectònica, però relacionant-la en tot allò que l'envolta; en la mesura que podem, fem protagonistes als personatges que han intervingut a la ciutat: per una banda, els arquitectes que per diferents motius hi han realitzat projectes, i per l'altra, els mestres d'obres i els diferents oficis relacionats amb la construcció que hi havia a Solsona. Hem cregut molt enriquidor poder veure aquests personatges dins el llegat solsoní, però també entendre'ls en les obres que han projectat fora de Solsona.

Teníem poques guies a seguir (autoria, datació, estudi) del patrimoni arquitectònic solsoní. Alguns estudis, informes i llibres havien iniciat el camí, per exemple, el catàleg general del pla urbanístic. Alguns estudiosos havien esmerçat hores de recerca en arxius i havien narrat part de l'arquitectura i la història local que coneixen (he intentat que les referències bibliogràfiques del text mostrin aquest esforç). Un gest que agraeixo, molt especialment a Mossèn Enric Bartrina i Jaume Cuadrench. I a Jaume Rosell i Ramon Graus que m'han fet entendre molts lligams entre l'arquitectura particular estudiada i els grans projectes i corrents de país. El treball que teniu a les mans, doncs, és un estudi en bona part inèdit que suposa aprofundir en una mostra de l'arquitectura d'aquest període a la ciutat.

És un treball fonamentat en la recerca de la documentació arquitectònica textual i gràfica que es conserva d'aquest període. La descoberta realitzada ens permet inventariar l'arquitectura d'aquells anys i, a la vegada, conèixer els sistemes constructius d'aquella època, la forma de gestionar els pressupostos i econòmicament l'obra, les patologies dels materials... en definitiva, el paral·lelisme entre els processos que hem estudiat, utilitzats a l'actualitat, amb aquells que s'empraven antigament. Per intervenir en el patrimoni arquitectònic que conservem és fonamental conèixer i comprendre els edificis; els seus materials, les seves formes. Si en coneixem el tot i sabem apreciar el detall, la nostra feina serà molt més precisa i positiva pel conjunt.

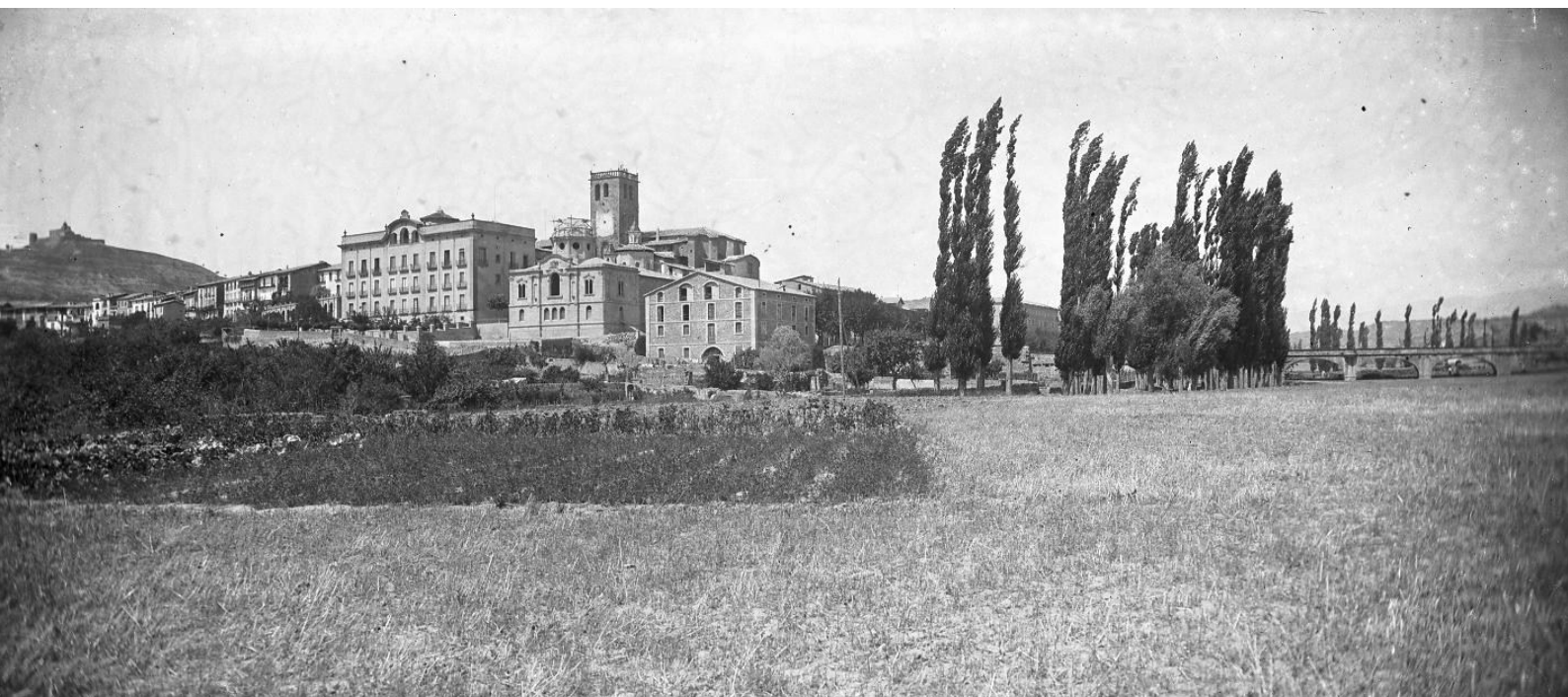
SOLSONA I EL SEU TERRITORI



La ciutat de Solsona es troba al centre de Catalunya, envoltada per un territori eminentment agrari. Agermana la plana de la Segarra amb les primeres muntanyes dels Pirineus, en forma d'esquena d'ase, banyada per la Ribera Salada i el Cardener. Tret de Solsona i Sant Llorenç de Morunys, la resta està poblada per masos i petits nuclis disseminats; és per aquest motiu que la coneixem com *"la comarca de les mil masies"* .

Durant l'època medieval, aquests paratges actuaven de frontera entre el que avui coneixem com la Catalunya Vella i Nova. Podem veure encara diferents torres de guaita que acollien la població durant els atacs que aquesta rebia; les primeres referències son de l'any 999. La família es vertebrava al voltant del mas, aquest ha estat present en aquests terres des del seu repoblament. Acollien diferents famílies, des dels propietaris fins masovers, i tenien una jerarquització i organigrama establerts. Havien arribat a tenir una gran autonomia pròpia; els nens rebien l'educació a casa i la figura de l'hereu i de la pubilla mantenien la unitat entre generació i generació, perpetuant les nissagues familiars.

Un territori dominat per boscos, camps de conreu i presidit per les antigues cases pairals. De lluny, sembla que contemplis petits pobles que es van succeint a les solanes que la geografia del terreny crea. Els municipis s'apleguen a l'entorn d'alguns petits nuclis de població, presidits per l'església parroquial o els vestigis de fortificacions medievals.



Solsona agrupa l'àrea d'influència de tota la comarca com a centre comercial i econòmic de la zona, a més, exerceix com a capital comarcal, cap de partit judicial i seu de la diòcesis. Tots els municipis s'apleguen, cada divendres, a Solsona al mercat setmanal, que ocupa la Plaça Major i la Plaça del Camp, antigament coneguda com el Firal. Malgrat la seva importància en el transcurs dels temps, la ciutat té 9.000 habitants i amb la comarca no arriba als 14.000.

Una ciutat lluny de les grans comunicacions i dels grans rius, fet pel qual la revolució industrial gairebé no hi ha fet estralls. Lluny dels grans punts d'eclosió dels moviments tèxtils i obrers, la comarca estava governada per l'ombra allargada de l'església i els grans terratinents.

Si l'antiga àrea d'influència de Solsona està dividida en els Quatre Castells, a la vegada, el municipi tenia les Quatre Partides, i l'interior de la muralla els Quatre Barris, que aplegaven els diversos carrers i places. Els Quatre Castells no són unes fortificacions defensives, sinó una àrea d'influència a l'entorn de les quatre parròquies que envoltaven Solsona. Aquestes són Castellvell, Llobera, Lladurs i Olius. La figura del *Casteller*, encarregat de cada comanda, encara perviu de forma simbòlica dins la tradició solsonina.

Vista general de Solsona el 1920. Les primeres panoràmiques de Solsona no difereixen molt dels gravats del segle XVIII. En aquest període, ja s'observen els nous edificis construïts fora muralla com el Seminari, la Glorieta de la Vil·la Riu o els primers ravals a cal Sala. Presideixen la ciutat els turons del Castellvell, la Borda i el Serrat de Sant Bartomeu. ACS-FV



EL VINYET

Abans d'entrar a la ciutat es divisa el Vinyet, nom que reben els vorals de Solsona pel fet d'haver acollit vinyes durant segles. Francisco de Zamora narrava sobre el vinyet *"cuán buen efecto hacen a la vista aquellos terrenos, su desigualdad en cañaditas y montañitas allanadas a escalones y torrescas, y la echó a perder sobre todo la multitud de filas de cepas con árboles enanos de hueso y algunos nogales en los intermedios, que, como dejan fajas de tierra entre ellas, forman unos dibujos que asombran, mil carrillos y entradas y salidas que no se cansa de mirarlas y es difícil de descubrirlas... Aquí plantan así las viñas para poder sembrar en medio otros frutos, con lo cual cogen de todo, pues como la tierra es fría y floja, ni madurarian las uvas si no las diese mucho el sol, etc. Error de los que creen que las viñas dañan al trigo y que están en la tierra que debía sembrarse. No han visto bien a Cataluña...Las peras son excelentes"*¹. Quan va aparèixer la fil·loxera, durant el segle XIX, el conreu de la vinya va finalitzar. Encara avui, es conserven cases amb els cups per premsar el raïm.

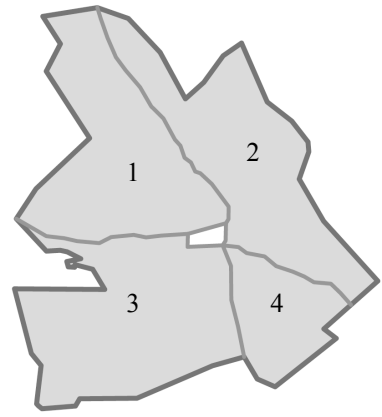
El municipi es divideix en les Quatre Partides presidides per una capella, la divisió que ha arribat fins als nostre dies prové de la reforma realitzada l'any 1604. Aquestes són Sant Bernat, Sant Honorat, Santa Llúcia i Sant Pere Màrtir. N'hi havia també de més petites que fraccionaven altres porcions de terreny, en un capbreu de 1683, se'n comptabilitzen una quinzena².



Tremuntana.

- 100 Cab. de Alguat
- 101 Cab. de Alguat
- 102 Cab. de Alguat
- 103 Cab. de Alguat
- 104 Cab. de Alguat
- 105 Cab. de Alguat
- 106 Cab. de Alguat
- 107 Cab. de Alguat
- 108 Cab. de Alguat
- 109 Cab. de Alguat
- 110 Cab. de Alguat
- 111 Cab. de Alguat
- 112 Cab. de Alguat
- 113 Cab. de Alguat
- 114 Cab. de Alguat
- 115 Cab. de Alguat
- 116 Cab. de Alguat
- 117 Cab. de Alguat
- 118 Cab. de Alguat
- 119 Cab. de Alguat
- 120 Cab. de Alguat
- 121 Cab. de Alguat
- 122 Cab. de Alguat
- 123 Cab. de Alguat
- 124 Cab. de Alguat
- 125 Cab. de Alguat
- 126 Cab. de Alguat
- 127 Cab. de Alguat
- 128 Cab. de Alguat
- 129 Cab. de Alguat
- 130 Cab. de Alguat
- 131 Cab. de Alguat
- 132 Cab. de Alguat
- 133 Cab. de Alguat
- 134 Cab. de Alguat
- 135 Cab. de Alguat
- 136 Cab. de Alguat
- 137 Cab. de Alguat
- 138 Cab. de Alguat
- 139 Cab. de Alguat
- 140 Cab. de Alguat
- 141 Cab. de Alguat
- 142 Cab. de Alguat
- 143 Cab. de Alguat
- 144 Cab. de Alguat
- 145 Cab. de Alguat
- 146 Cab. de Alguat
- 147 Cab. de Alguat
- 148 Cab. de Alguat
- 149 Cab. de Alguat
- 150 Cab. de Alguat
- 151 Cab. de Alguat
- 152 Cab. de Alguat
- 153 Cab. de Alguat
- 154 Cab. de Alguat
- 155 Cab. de Alguat
- 156 Cab. de Alguat
- 157 Cab. de Alguat
- 158 Cab. de Alguat
- 159 Cab. de Alguat
- 160 Cab. de Alguat
- 161 Cab. de Alguat
- 162 Cab. de Alguat
- 163 Cab. de Alguat
- 164 Cab. de Alguat
- 165 Cab. de Alguat
- 166 Cab. de Alguat
- 167 Cab. de Alguat
- 168 Cab. de Alguat
- 169 Cab. de Alguat
- 170 Cab. de Alguat
- 171 Cab. de Alguat
- 172 Cab. de Alguat
- 173 Cab. de Alguat
- 174 Cab. de Alguat
- 175 Cab. de Alguat
- 176 Cab. de Alguat
- 177 Cab. de Alguat
- 178 Cab. de Alguat
- 179 Cab. de Alguat
- 180 Cab. de Alguat
- 181 Cab. de Alguat
- 182 Cab. de Alguat
- 183 Cab. de Alguat
- 184 Cab. de Alguat
- 185 Cab. de Alguat
- 186 Cab. de Alguat
- 187 Cab. de Alguat
- 188 Cab. de Alguat
- 189 Cab. de Alguat
- 190 Cab. de Alguat
- 191 Cab. de Alguat
- 192 Cab. de Alguat
- 193 Cab. de Alguat
- 194 Cab. de Alguat
- 195 Cab. de Alguat
- 196 Cab. de Alguat
- 197 Cab. de Alguat
- 198 Cab. de Alguat
- 199 Cab. de Alguat
- 200 Cab. de Alguat





En el plànol es pot observar el municipi de Solsona l'any 1781. Aquest es realitza arran d'un plet que un pagès del Castellvell, Maurici Coll, va efectuar contra l'Ajuntament de Solsona, aleshores anomenada Universitat. En ell hi veiem les terres comunals i aquelles que serveixen per pastura del bestiar. També, les cases fortes que rodejaven la ciutat i d'altres anomenades cabanes³. Cal recordar que el Castellvell va ser un municipi independent d'Olius fins la unió dels municipis (1847), parroquialment però sempre ha depès de Solsona⁴. Observeu la ciutat al centre, el Castellvell a l'esquerra i damunt de tot l'aqüeducte de la Frau. Al plànol superior, la divisió de les diferents partides 1 Sant Pere Màrtir, 2 Sant Honorat, 3 Sant Bernat i 4 Santa Llúcia.

LA CONFIGURACIÓ DE SOLSONA

Des de la major part dels llocs de la comarca es pot divisar la omnipresent Solsona, dominada pel seu Castellvell. Darrere seu, hi trobem les que semblen les empremtes dels primers pobladors d'aquesta plana, la Lacetània, que amb la dominació romana van ser obligats a traslladar-se a la riba del riu Negre, anomenada Setelsis.

Després del pas dels Francs i dels Sarraïns, va ser repoblada sota el govern de Guifré el Pilós, l'any 886. La Solsona que coneixem actualment, però, es configura durant el segle XIII. Formada per dos nuclis independents, el de l'església i el del castell, amb les seves respectives muralles, originats al voltant del segle X. La primera referència d'un nucli emmurallat és de 1190 quan el comte d'Urgell promet respectar "*les muralles i torres que els homes de Solsona han construït*"⁵.

La unió dels dos nuclis s'inicia amb la creació d'unes noves muralles, el 17 d'abril de 1303, amb un acord entre els dos senyors: el vescomte i el paborde "*Com fos feit ordenament per los tres, en Ramon Folch, el Paborde i els Prohòmens de Solsonam que murs e torres fossin feytes en la dita vila a pedra y cals, e que l'aigua de Ladurs entrés e pas per la vila de Solsona*". Amb la unió també s'inicia un greu conflicte ja que el vescomte volia deixar part del nucli de l'església fora de les muralles. Tot hi la intervenció del rei, Jaume II, que obligava a protegir la totalitat dels dos nuclis, Folch de Cardona no acatà les ordres i incendià les cases de jurisdicció eclesiàstica que quedaven fora muralla. La ciutat no estarà completament protegida fins al segle XIV amb uns murs de 2 metres d'amplada i 16 metres d'alçada i tancada per 9 portals i 21 torres⁶.

Els portals principals són el de Llobera i del Castell i que eren la porta d'entrada des de Cardona pel Miracle. L'obertura de la ciutat cap al Pont no s'inicia fins el segle XVIII i en aquest sector era necessària salvar la llera del riu Negre. Per aquest motiu, els cònsols de la ciutat, juntament amb les confraries, decideixen, el 18 de juliol de 1765, realitzar el Pont, obra de Francesc Pons, que serà un dels principals arquitectes neoclàssics del país. Aquesta reforma urbanística finalitza amb la construcció d'un nou portal, l'any 1803.

EL BARROC L'ÈPOCA D'OR DE SOLSONA

Solsona vivia un gran impuls social i econòmic arran de l'erecció del Bisbat, el 1593, i el nomenament de la vila amb el títol de ciutat⁷. Amb aquests reconeixements, la població se situava com a punt estratègic dins del Principat. En aquest període d'expansió es crea la universitat literària que recull el col·legi dels dominics i el privilegi reial d'encunyar moneda.

Fins ben entrat el segle XX, la ciutat no modifica substancialment la seva morfologia. Tret de l'Hospital de Peremàrtir Colomé, que es va edificar fora muralla l'any 1638, i els Caputxins, al final del passeig, l'any 1619, la resta d'edificis continuaven dins del recinte emmurallat⁸.

La societat de l'època també era reflex de la importància del moment. El bisbe de Solsona, Miquel Santos, era a la vegada Virrei de Catalunya. També fou el bressol de diferents artistes com Francesc Ribalta, seguidor del corrent de Caravaggio i mestre de Josep de Ribera. I tallers de grans nissagues d'artistes com els Morató o els Pujol, i d'orgueners com els Bordons.

La sacralitat i la màxima expressió del Barroc, però, la viurem al carrer: la processó del 8 de setembre durant la Festa Major, el Corpus, el 15 d'Agost o les de Setmana Santa. seran els principals exemples. Algunes es creen i d'altres es potenciaran de nou.

L'aspecte de la ciutat, però, es modificava en comptagotes. Si observem els mapes antics que han arribat fins als nostres dies, podrem reconèixer perfectament el mateix traçat que conservem en l'actualitat. El primer plànol de la ciutat, de 1743, neix davant la necessitat dels senyors de conèixer les edificacions que es trobaven sota la seva jurisdicció. La zona sota el domini ducal era de color blau i les de domini episcopal era de color vermell. Les gran reformes que es poden veure a cop d'ull són la Plaça Sant Pere i la Plaça Sant Roc, on encara hi havia l'hospital i una illa de cases, respectivament; així com al voltant de les muralles que encara s'utilitzaven defensivament i per aquest motiu les cases estaven enretirades⁹.

Las
dees
lor d
esman
Ducal.



casas
72 co
errus
Jurisdicción
Ducal.

Las
re C
dees
la Jurisdicción
Episcopal.



de es
olor
lara
Jurisdicción
Episcopal.

MAPA DE LA CIUDAD DE SOLSONA

Tremontana.



Poniente.

- Q. Catedral
- P. Colegio de P. Dominicos
- Q. Escuela Pia.
- R. Monjas de la Enseña
- S. Palacio del Ilustre
- T. casa de la Ciudad.
- V. Casa del Ecom. Duque de Cardona
- X. Sementale. o Foz.
- A. Plaza Mayor
- B. Plaza de S. Juan, antes de Sant Majo
- C. Plaza de la Seo, antes de la Iglesia
- D. Plaza del Colegio
- E. Plaza de S. Lucia
- F. Plaza de S. Salvador
- G. Plaza de S. Nicolas
- 30 Puerta de Triques
- 31 Puerta del Castell
- 32 Puerta de Llobera
- 33 Puerta de Palacio
- 34 Puerta de la Iglesia
- H. Plaza de S. Antonio
- I. Plaza de S. Pedro
- L. Plaza de S. Leonardo
- M. Plaza de S. Leonardo
- N. Plaza de S. Leonardo

- 1 Calle de la Seu antes asta la Puerta de Trave! llamada Calle del Forn.
- 2 Calle del Bou antes de Besora
- 3 Calle del Collegi
- 4 Calle de S. Ignasi
- 5 Regata del Collegi
- 6 Calle de S. Domingo
- 7 Calle del Escorcion
- 8 Calle de S. Lorenzo
- 9 Calle de S. Poch
- 10 Calle de S. Miguel
- 11 Calle llamada lo can
- 12 Regata de S. Joan

Mediodia

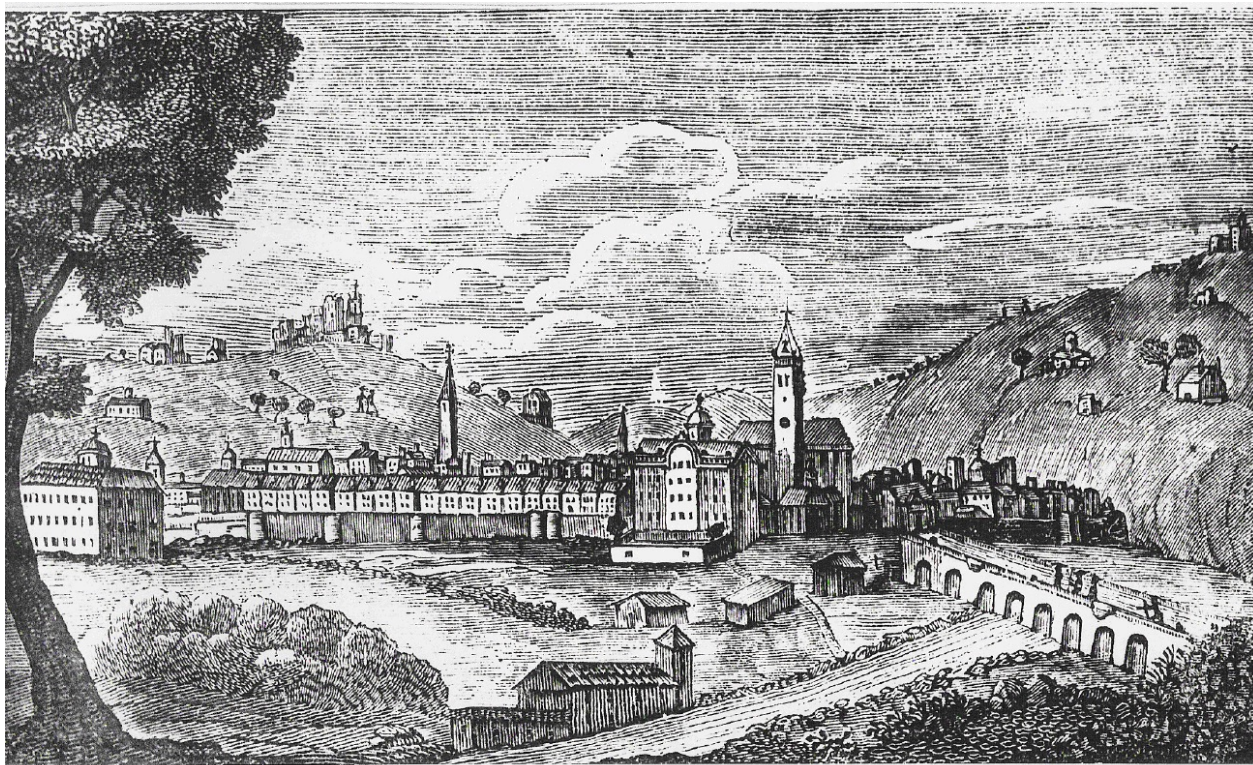


- 8 Calle de S^t Lorenzo.
 9 Calle de S^t Roch ató carro nou
 10 Calle de orasquel lo xich
 11 Calle llamada lo carro que ni pasa
 12 Regata de S^t Joan. antes Carredera.
 Pon major.
- 13 Calle de S^t Pau antes de Clara a las
 14 Calle del castell
 15 Calle de las Llissas
 16 Calle de Llobera
 17 Calle llamada anrig^o del Bordell at del
 18 Calle del ospitiet
- 19 Calle de S^t Pere
 20 Calle de Girabdes
 21 Calle llamada anrig^o de las
 22 Calle de S^t Joseph.
 23 Calle de S^t Sarapis.
 24 Calle de S^t Antoni antes
 den Cara moxi.
 25 Calle de la Mare de Deu.
- 26 Calle de la Pilota antes del
 Monestir
 27 Calle de S^t Miquel.
 28 Fornis de las Ollas

Plànol de la ciutat de Solsona de 1743.

La Solsona del segle XVIII era pròspera, així ho diu Zamora, l'any 1787 *"Las calles de Solsona, para ser una ciudad antigua, son bastante anchas, y ahora se van empedrando muy bien con su cloaca en medio y ya están las principales; se reedifican y hacen casas de nuevo y se quitan los volados que hacen feo y lóbrego el pueblo"*.¹⁰ En aquells moments d'expansió hi havia un total de 19 mestres de cases, tot i que el gruix de la indústria era per als Ganiveters, 58 entre mestres i fadrins¹¹.

Els gravats que conservem ens demostren la pervivència dels edificis més singulars. En la majoria de mapes s'observa la ciutat des de la cara sud, abraçant de fons els turons del Castellvell, la Borda i Sant Bartomeu. Al Castellvell encara observem la torre de vigia que hi havia a la zona del poblament ibèric i tots els gravats demostren que durant el segle XIX encara es mantenia dempeus. Fora muralla, també veiem els convents dels Caputxins (vell i nou), l'hospital, les diferents ermites de les partides i el pont d'entrada a la ciutat. A l'interior de les muralles, presideixen el conjunt el campanar de la catedral i la torre de les hores. A l'oest, a la zona del camp, es veu l'antic castell, i al costat de la torre de les hores, la casa de la ciutat. A l'extrem oposat, el conjunt catedralici, format per la catedral i el palau episcopal. En segon terme, sobresurten els edificis dels Escolapis i els Dominics on hi havia la universitat literària¹².



EL CARLISME

L'expansió viscuda fins aleshores experimentà un canvi a partir del segle XIX. En menys de cent anys, la ciutat patí quatre guerres. La primera fou la guerra del Francès, que amb el pas de les tropes napoleòniques, capitanejades pel general Macdonald, incendià la Catedral el 25 d'octubre de 1810.

El carlisme va arrelar molt profundament en la mentalitat de l'època; les idees tenien molta consonància amb el pairalisme de la comarca. A les idees cal sumar-hi l'alçament dels Tristany d'Ardèvol, que van encapçalar les revoltes. Els enfrontaments entre els carlins i els liberals van tenir lloc a les portes de Solsona, una població dominada pels carlins del general Tristany, que batallaven contra les tropes del comandant Ramon de Meer Kindelan, que van accedir a la ciutat i es van fer fortes al convent de les Monges. Tot i que la pressió que exercien els carlins sobre els liberals provocà que aquests marxessin, abans però, de Meer va fer incendiar la ciutat.

Durant la primera guerra carlina, Solsona va ser la seu de la Junta Suprema del Govern del Principat i, per tan, la capital carlina de Catalunya, amb Carles V al capdavant. Per dominar la ciutat es va projectar una caserna l'any 1845, a la zona del camp¹³. A la fi de la guerra, la població havia disminuït de 3150 a 2300 habitatats.

Si no fou poca cosa la segona guerra carlina, la dels matiners s'inicià a Solsona, on fou condemnat a mort mossèn Benet Tristany, el 1846. L'any 1878, Benito Pérez Galdos escrivia en els seus *Episodios Nacionales*, que la ciutat era "*una de las más feas y tristes poblaciones de la cristiandad*"¹⁴. Hi ha qui diu que probablement mai no vingué a Solsona.

Rafael Tristany i Parera. Membre de la nissaga dels Tristany d'Ardèvol, va ser un dels principals caps del carlisme, comandant general del Principat i primer president de la Diputació General de Catalunya. En la desfeta de la causa carlina va fugir a França; les seves restes van ser traslladades a Ardèvol l'any 1913.



SOLSONA A 1875

Bona part de la ciutat es trobava destruïda per l'impacte de les guerres. Un cop finalitzades, de les 509 cases que hi havia el 1848, només en restaven 151 en bon estat¹⁵. A més a més, s'havia produït un fort cop moral amb la supressió del partit judicial i de la diòcesis.

El Bisbat s'havia suprimit el 1839 i fins la seva restauració va estar governat per un vicari capitular. Era tal la importància que tenia per a la ciutat, que l'Ajuntament va enviar diverses comissions a Madrid per defensar la recuperació del Bisbat ¹⁶.

El 1875, els carlins encara trigaran dos anys en abandonar definitivament la ciutat; en aquells moments hi vivien 2360 persones. Amb l'entrada del rei Alfons XII el govern era qui nomenava l'alcalde. La divisió de poder entre dues batllies, una per cada senyor de Solsona, s'havia eliminat l'any 1815.

Una generació marcada per les guerres, però com veurem, capaç de lluitar i aconseguir que la ciutat recuperés la seva esplendor i les institucions que li eren pròpies, una gran forma de tirar endavant.



¹ ZAMORA, Francisco de: *El Diario de los viajes hechos en Cataluña, 1787*. Biblioteca Nacional Madrid

² LLORENS I SOLÉ, Antoni: *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*: Lleida, Ed. Virigili & Pagès, pag 54

³ DDAA; *Atles de les viles, ciutats i territoris de Lleida*; diputació de Lleida, 2001 – mapa 615

⁴ *Ibidem*, mapa 209

⁵ LLORENS (1986): *Op. cit.*, pag 18.

⁶ *Ibidem*, pag 19.

⁷ CASCANTE i TORRELLA, Pere : *La intervenció arqueològica al portal del pont i al pou de gel* : Oppidum 4

⁸ LLORENS (1986): *Op. cit.*, pag 111 a 114

⁹ DDAA; *Atles de les viles ...* (2011), mapa 209

¹⁰ ZAMORA, (1787): *Op. cit.*,

¹¹ PLANES i ALBETS; Ramon: *Un cop d'ull a la història de Solsona*: Ajuntament de Solsona; 1990.

¹² DDAA; *Atles de les viles ...* (2011), mapa 211, 214, 215

¹³ *Ibidem*, mapa 212

¹⁴ PEREZ GALDOS, Benito: *Un Voluntario Realista – Episodios Nacionales*: Madrid 1878

¹⁵ GRAU, Jaume; Carlinades, *El Far West a la Catalana*: Cossetània Edicions, març 2007

¹⁶ DDAA, *Solsona 400 anys d'història Miscel·lània*, Aj Solsona, 1994

EL LLEGAT ARQUITECTÒNIC BARROC I CLASSICISTA DELS SEGLES XVIII I XIX



Durant l'època moderna, coneixem els arquitectes i els mestres d'obra gràcies als contractes realitzats en les grans obres que s'han dut a terme a Solsona, des del segle XVII. La ciutat guanyava protagonisme a mesura que passaven els anys i això es convertia en una major inversió en edificis i grans projectes urbanístics. Tot i això, no podem comprendre aquest llegat sense conèixer els principals conjunts arquitectònics que han arribat a l'actualitat, claus per entendre les transformacions estudiades dels segles XIX i XX.



LA CATEDRAL

Les primeres referències sobre l'església de Solsona daten de l'any 977, quan es consagra un temple dedicat a Santa Maria i que sembla que provenia d'un anterior, com d'altres esglésies preromàniques de la zona¹. Durant la repoblació del territori, augmentava el nombre d'habitants. Per aquest motiu, el 1070 es va realitzar la consagració d'un altre temple amb el mateix nom i que segons les cròniques *"era famosissim en tot el mon i dignissim de tot l'honor"*. D'aquest període, se'n conserven els tres absis, part de la nau central i la nau lateral esquerra . Es considera que el temple solsoní forma part del romànic ple, a diferència d'altres mostres de romànic proper com pot ser Olius, que pertanyen al romànic llombard.

Un segle més tard, l'any 1163, ja trobem la tercera consagració; on hi treballen Pere de Comès, precursor de l'escola de Lleida, i Gilabert de Toulouse, autor de la Mare de Déu del Claustre i dels Claustres. Al costat de l'església, on actualment hi ha el Palau Episcopal, més tard es va aixecar la canònica. Actualment, en resta el cos central annexat als Claustres, on antigament hi havia el celler, el refectori o capella dels Sants Màrtirs i el palau de l'Abat.

La nau central es va construir seguint els cànons del gòtic, a partir de 1333. Se'n diferenciaven dues construccions: en una primera, es realitzen les quatre primeres crugies de la nau principal, cobertes amb voltes de creueria i amb els nervis recolzats damunt de pilars amb capitells decorats. Als capitells hi trobem els escuts dels Llanera, el comtat d'Urgell i el vescomtat de Cardona, que finançaren aquesta part de les obres.

Arrel de diferents crisis i degut a la pesta negra les obres van quedar aturades. La Catedral romànica estava unida amb la nau gòtica de tal manera que la capçalera continuava d'estil romànic. Les obres es va reprendre amb la declaració de la seu episcopal l'any 1593.

A la pàgina anterior. Diferents Vistes de Solsona, a principis del segle XX. Hi podem evidenciar la rellevància dels diferents conjunts arquitectònics com la Catedral, les Fonts, o les restes de les muralles i portals que protegien la ciutat. FFS

La primera gran obra que va marcar el segle XVII serà la finalització de la Catedral, una de les obres amb més projecció, realitzada per Claudi Casals. Tot i que l'acabament de la catedral es va realitzar partir de 1623, l'obra es finalitza seguint els cànons del gòtic, ja extingit feia dècades.

Les obres van finalitzar-se el 4 de desembre de 1627 per un preu de 4.000 lliures barceloneses. A l'altar s'hi col·loca una inscripció on hi diu "*Foren extretes per la construcció d'aquesta capella per Claudi Casals, mestre d'obres*"² Ja el segle XVIII veurem com es va crear un creuer a l'interior de la Catedral amb la realització de la Capella del Claustre i la de la Mercè.

Claudi Casals també va dirigir les obres de l'Hospital Peremàrtir Colomés. El trasllat de l'Hospital fora del recinte emmurallat és un dels primers exemples d'ordenació urbanística a la ciutat. Amb aquest trasllat, s'allunyaven de la zona habitada possibles contagis i infeccions. Casals va signar el contracte de la construcció el març de 1638.³



Capçalera de la Catedral de Santa Maria. Es van unir les diferents construccions a partir de la canònica romànica. Destaca les superposicions dels absis que van servir com arxiu catedralici. FFS

Durant l'incendi de 1810, s'esfondrà part de la volta de l'altar major i desaparegué el retaule. Cap dels arquitectes de la ciutat no va atrevir-se a restaura-la, i van haver de recórrer al mestre Canudes de Casserres. Segons sembla, els solsonins esperaven l'arribada d'un gran mestre d'obres amb tota la pompa i solemnitat que una Catedral mereixia, però en veure arribar un home petit, molt allunyat de la imatge creada, va provocà que fos conegut com "*El Calces*". Les obres es finalitzen l'any 1834⁴.

Ens trobem en ple romanticisme, en el moment que els autors abandonen el barroc i el neoclassicismes, introduint un corrent nou, el medievalisme. La restauració de la Catedral va anar a càrrec de dos importants membres d'aquest moviment, com son l'arquitecte Josep Oriol Mestres i el pintor Claudi Lorenzale i Sugrañes, que van realitzar el nou altar major neogòtic. Mestres va ser el gran artífex d'aquesta restauració, va dissenyar una nova Custòdia de Corpus "*al estilo del arte cristiano del siglo XV*" que va ser realitzada el 1854 per Francesc de Paula Isaura, i les diferents làmpades, seguint el mateix corrent, el 1855. Obra seva també és la restauració del cadirat del cor, l'any 1859, malmès durant la guerra del francès⁵.

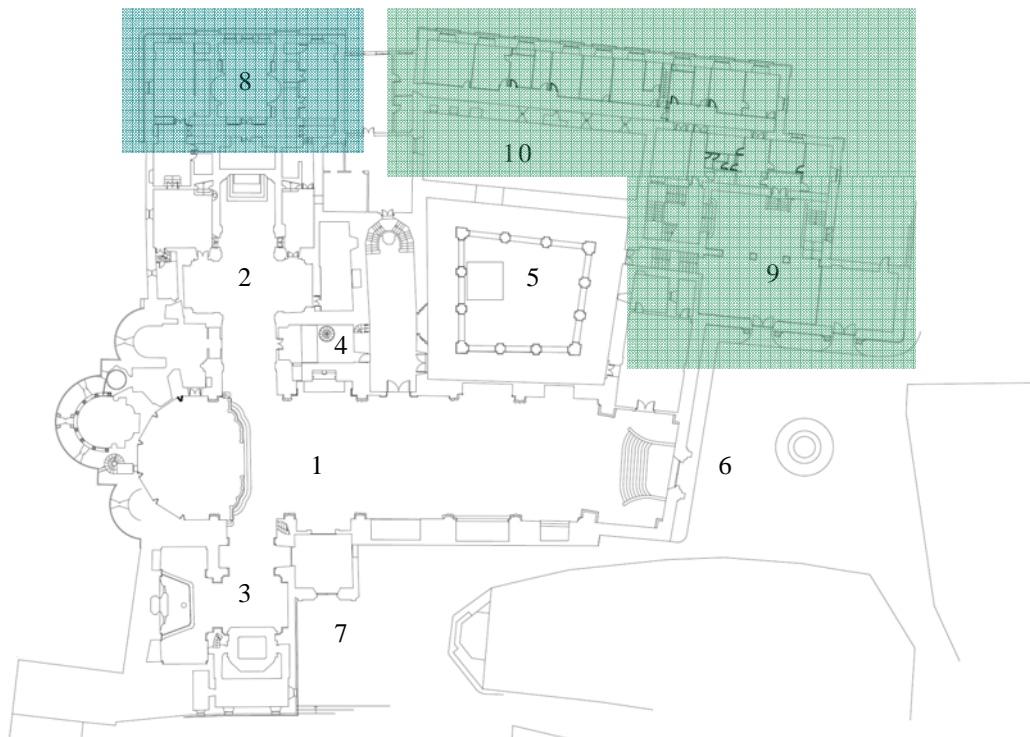


Porta principal de la Catedral. Dedicada a la Mare de Déu de l'Assumpció, segueix les formes d'un retaule barroc. Porta la data de 1768. Sobre la portalada hi ha un rellotge de sol. FFS

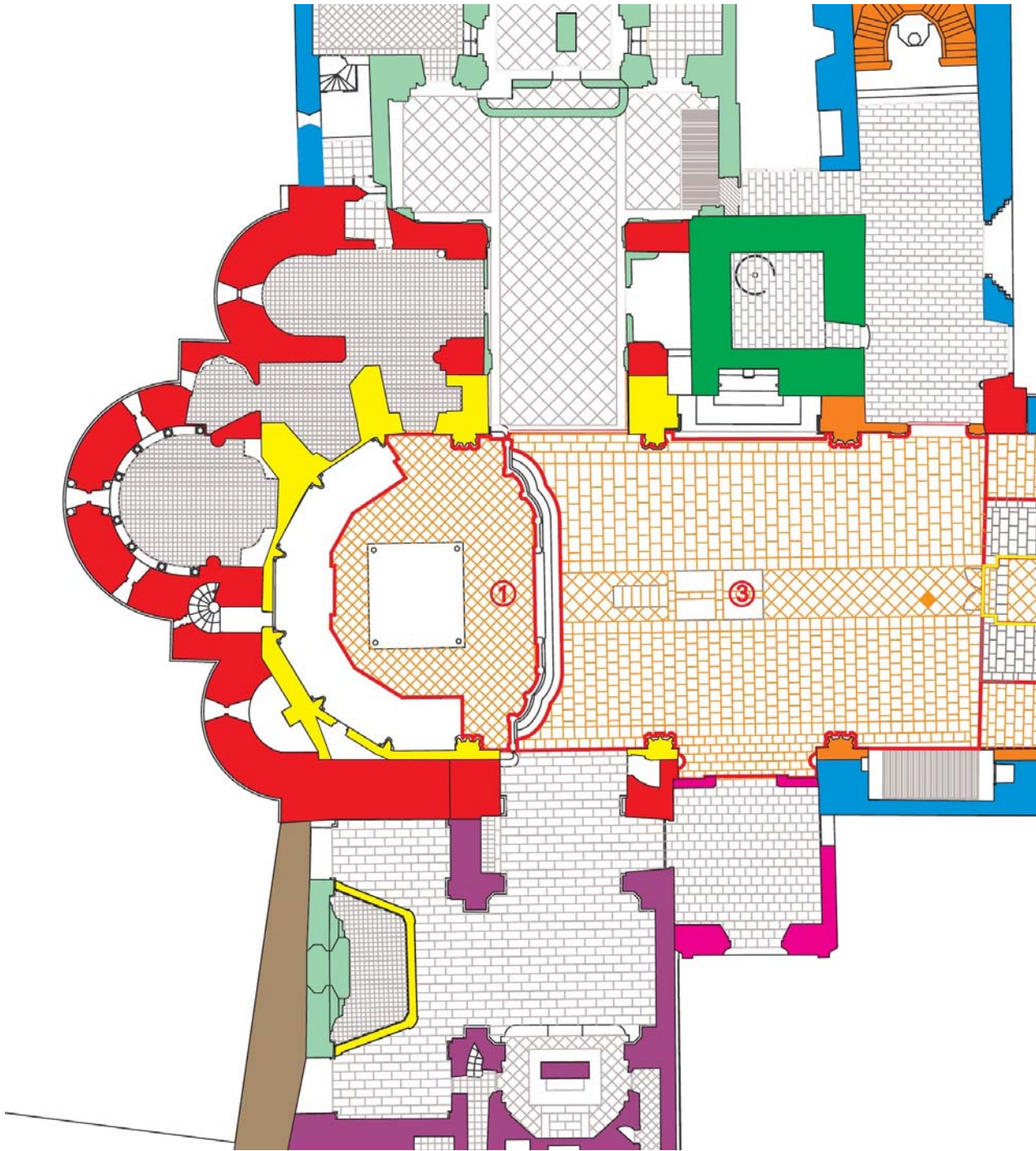
Oriol Mestres també fou l'autor del nou Cementiri municipal, al paratge de Santa Magdalena. L'ajuntament li encarrega la realització d'uns plànols i el projecte, el 27 de desembre de 1855. Un cop construït el nou cementiri desapareixia l'antic que, durant segles, havia estat darrere de la Catedral.



Altar Major de la Catedral. A primer terme es pot veure la trona i la reixa que tancava el perímetre, fins l'any 1936. Les pintures i les imatges encara es conserven al fons del Museu Diocesà.



Planta general del conjunt Catedralici. 1 Catedral
 2 Capella de la Mare de Déu del Claustre 3 Capella de la Mare de Déu de la Mercè 4 Campanar 5 Claustres 6 Porta de l'Assumpció 7 Porta de Sant Agustí 8 El Cambril 9 Palau Episcopal 10 Antiga Canònica





- 1070 Primera consagració
- 1163 Obres de Bernat de Pampa
- XII Campanar
- 1348 Obres de Ponç de Vilaró
- 1622 Obres de Claudi Casals
- 1754 Capella de la Mercè
- 1727 Obres de Carles Morató
- 1776 Obres de Francesc Pons
- 1780 Obres del Cancell
- 1303 Muralles⁶

LES FONTS

Ja entrat el segle XVIII, una de les màximes preocupacions va ser dotar de més cabal d'aigua les fonts de la ciutat. La portada d'aigües, a partir de 1426, de la Font de Miravella, la Mare de la Font, era insuficient per abastir tota la població. Els Caputxins van crear la seva pròpia conducció, l'any 1742, des de la font dels frares fins el seu convent. Però la infraestructura més gran creada durant molt segles va ser la portada d'aigües des de les fonts de Lladurs. D'aquestes obres en resten els aqüeductes de l'Afrau i l'Omeda. Construïts pel mestre de cases Jeroni Però l'any 1758 i 1765, respectivament. L'aigua va arribar a les fonts de la ciutat l'any 1763⁷.



Font gòtica de la Plaça de la Catedral. És la font que corresponia a la jurisdicció eclesiàstica. La del castell està situada a la Plaça Sant Isidre i la de la Plaça Sant Joan era coneguda com la Font Major.
FFS

L'ENSENYAMENT

Les èpoques de prosperitat també van afavorir l'establiment de la ciutat de diferents odres religiosos que es van fer càrrec de l'educació dels infants. A l'antic Castell s'establia, l'any 1758, l'ensenyament per a les noies, a càrrec de les monges de la Companyia de Maria. A la vegada, els nens es confiaren als Escolapis, l'any 1774, amb un edifici obra de Francesc Pons i sota la direcció del germà Esteve⁸.

Fins aleshores, el centre d'ensenyament més rellevant que havia tingut la ciutat era la Universitat Literària. Aquesta estava situada a l'Hospital de Llobera, actual seu del Consell Comarcal del Solsonès. Un edifici gòtic de forma quadrangular amb un pati central on hi ha situada l'escala principal. El segon pis està format per un conjunt d'arcs ogivals. Aquest edifici és una obra testamentaria de Francesca de Llobera, realitzada l'any 1411, que havia d'estar destinat a Hospital de Pobres i Vells.



El Castell de Solsona. Situat a l'extrem occidental de la ciutat dona al Camp. Les primeres notícies del castell es troben l'any 970. L'actual s'inicia durant el segle XIV. El portal del Castell va ser durant segles l'entrada principal a la ciutat. FFS

L'edifici va passar a mans dels dominics, el 1614, per tal d'impartir-hi Filosofia i Teologia. L'any 1620 va ser elevada Universitat, fins que Felip V, el 1717, les va centralitzar totes a la ciutat de Cervera. Tot i això, continuaren els cursos de Filosofia i Teologia fins que les desamortitzacions de 1821 van suprimir les classes en aquest edifici. L'Hospital de Llobera representa una de les mostres més reeixides del tardogòtic solsoní.⁹

Els dos corrents que han estat més conreats de forma extensiva i popular al llarg dels segles, han estat el romànic i el barroc. Un gran nombre de capelles romàniques que poblen aquestes contrades van ser revestides amb altars barrocs, ocultant els seu orígens. La necessitat de crear en poc temps un gran nombre de retaules va comportar l'arribada a Solsona de diferents tallers d'escultors, dauradors i mestres d'obra.



Pati de l'Hospital Llobera. Aquesta edifici ha acollit durant segles la Universitat Literària, el Seminari i les escoles parroquials. Representa un dels millor exemplars de gòtic civil. Es poden observar els escuts de la promotora de l'edifici Francesca de Llobera. FFS

La lentitud amb la qual els corrents estilístics arribaven al territori provocava que s'apliquessin diferents corrents en una mateixa obra. Aquest fet, però, no devalua la qualitat de les obres existents. Per exemple, les millors creacions que combinen el final del barroc i esquemes neoclàssics es troben al Solsonès. Destaquen: el Santuari del Miracle, la capella dels Colls de Sant Llorenç o l'església de Sant Pere de Matamargó, conjuntament amb una gran quantitat de retaules repartits al llarg i ample del territori.

EL CLAUSTRE

Una de les nissagues amb més projecció van ser els Morató, que treballaran a la Capella de la Mare de Déu del Claustre. A partir de 1698, inicien les obres de la nova capella que havia de substituir la segona, realitzada al segle XVI. Les obres arquitectòniques les dirigeix Josep Morató i s'inauguren durant la Festa Major de 1727. A partir d'aleshores, es va iniciar la construcció del monumental altar que ocupava tota la superfície construïda, acabat el 1752. Aquest, incendiat per l'exèrcit napoleònic l'any 1810, era una de les obres més espectaculars del barroc¹⁰.



Altar Major del Santuari del Miracle (1747-1774)

El barroc i la contrareforma van tenir un paper destacat fet que va promoure les reformes a molts edificis religiosos. Van jugar un paper clau en l'establiment de diferents tallers escultòrics, com els Morató i Pujol o els Bordons. FFS

Jacint Morató també va realitzar l'Altar Major de la Catedral, el 1729, i l'Altar de la Mercè, el 1754. Si els Morató van treballar a Solsona, a Sant Llorenç van ser els Pujol que van realitzar la capella dels Colls.

L'esperit neoclàssic va arribar amb el bisbe Rafael Lasala Locela, que va incorporar una renovació d'idees i una nova manera de comprendre la societat. La seva mà dreta en matèria arquitectònica va ser Francesc Pons arquitecte, solsoní nascut l'any 1744. Sota la seva direcció es va realitzar el Pont d'entrada a la ciutat, seguint els cànons neoclàssics, i el nou portal del Pont, finalitzat el 1806. Però l'obra més rellevant és el Palau Episcopal.



Pont d'entrada a Solsona. L'any 1765 s'inicia l'obra de construcció que no va finalitzar fins l'any 1672. Amb el portal, finalitzat el 1805, s'acaba la millora d'aquesta nova entrada de la ciutat. Fins aleshores l'entrada principal era pel Portal del Castell. FFS

EL PALAU

Quan s'instaura el Bisbat, les dependències del monestir de Santa Maria van passar a ser el palau episcopal. No és fins el 27 d'agost de 1776 que es va posar la primera pedra al nou edifici d'estil neoclàssic, finalitzat el 1779. L'arquitecte fou el solsoní Francesc Pons, que segons el *"diario de los viajes hechos en Cataluña"* no sabia llegir ni escriure, però en canvi realitzava palaus i cases.

D'aquesta forma s'aprofitaven les velles instal·lacions tot ampliant-les amb el nou edifici. El problema era connectar l'antic monestir amb la façana que es volia projectar al costat de la porta principal de la Catedral. Per aquest motiu, les façanes principal i posterior s'uneixen mitjançant un esglaonat del volum construït per salvar aquests dos punts, i al centre s'hi col·loca l'escala, vertebrant els dos cossos de l'edifici.

La façana principal, que s'aboca a la porta de la Catedral, és una de les obres més rellevants de l'arquitectura neoclàssica del nostre país. Gaudeix de tot el protagonisme i solemnitat que havia de tenir en ple segle XVIII un edifici d'aquestes característiques. La posterior, que embolcalla l'ala gòtica, és molt més austera. Tot i això, destaca per la seva gran quantitat d'obertures. Hem de pensar que l'edifici es trobava en la línia defensiva de la ciutat i deixa en el seu interior l'antiga muralla. A diferència de la principal, la façana posterior estava esgrafiada amb un caràcter molt més popular.

Sense cap mena de dubte, el bisbat aportà a la ciutat els millors arquitectes que hi havia en cada moment al país. Que en ple segle XIX hi hagi un arquitecte diocesà propi i que la ciutat tardi encara anys a tenir un arquitecte municipal és quelcom simptomàtic de la importància que l'església tenia respecte d'altres institucions en aquell moment.

Hi havia poques normes urbanístiques. En aquell any, estava vigent la obligatorietat de presentar plànols abans de construir, instituïda l'any 1852. I més tard, el 1878, es regularan les edificacions de la Plaça Major.

Però, evidentment, no tot eren grans edificacions; però no en coneixem tants detalls. La majoria van ser refetes després de les guerres carlines, tot i que conservaven els murs i llindes antics, remodelant l'interior. Precisament les llindes són un gran reflex orientatiu de les construccions que resten, ja que porten la data de construcció. Van molt lligades a èpoques d'expansió de la ciutat els segles XVII i XVIII, o a la recuperació de les guerres del segle XIX.

Les cases, com a norma general, eren de dos o tres pisos. Als baixos s'hi col·locava el taller familiar. Les façanes eren de pedra del país amb calç i amb un senzill estucat, com a parament exterior. La coberta a dues aigües és de teula àrab; no va ser fins al segle XIX que s'iniciaren els terrats plans. Destaquen els ràfecs molts embellits amb *caps de biga*, un element molt popular a les cases solsonines. Gòtics els primers, han estat seguits per molts d'altres que s'han modelat seguint els cànons de cada època. Algunes tenien galeries, anomenades eixides, a la part superior dels edificis. Els balcons havien estat de fusta, tot i que en l'actualitat han estat tots substituïts per baranes de ferro.



Entrada de la Ciutat. Aquesta era la imatge que hom tenia en arribar a Solsona a principis de segle XX. El conjunt catedralici amb el pont i al fons la torre de les hores i el castell vell. ACC

¹ Casserres, Sant Llorenç prop Bagà, Sant Vicenç del Rus.

² LLORENS I SOLÉ, Antoni: *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*: Lleida, Ed. Virigili & Pagès, pag 68

³ *Ibidem*, pag 111

⁴ *Ibidem*, pag 86

⁵ FONTBONA I VALLESCAR, Francesc; *Neomedievalisme al segle XIX, lliçó inaugural del curs 1999-2000*; IEC 1999

⁶ Cronologia facilitada per Pere Cascante, arqueòleg municipal de la ciutat de Solsona

⁷ PLANES i ALBETS, Ramon: *Mancomunitat d'aigües del Solsonès 1982-1992*: Ed. MAAS; 1993

⁸ Escola Pia <http://epc.escolapia.cat/Internet/CAT/Historia/crsolsona.htm>

⁹ SERRA i VILARÓ, Joan; *Universidad Literaria de Solsona*; Tarragona 1953

¹⁰ LLORENS (1986): Op. cit., pag 8.

BARCELONA DESCOBREIX LA SOLSONA ROMÀNICA



L'esperit de la Renaixença propiciava la descoberta dels punts més significatius del país. S'hi afegia l'estudi de tots els camps clau per comprendre la nostra història, principalment de l'arquitectura, les tradicions i els costums.

Arribar a Solsona a principis al segle XIX i a principis del XX podia ser tota una gesta. De fet, ja en època romana *Titus Livi* deia dels habitants de Setelsis (Solsona) que eren *devia gens*, és a dir lluny dels camins principals i prop de les muntanyes¹.



Els camins que unien Solsona amb la resta de poblacions eren bàsicament camins de ferradura. El trajecte més comú entre Barcelona i Solsona era anar de Barcelona a Manresa amb tren i arribar a Solsona amb diligència. El tren de Barcelona a Manresa tarda actualment el mateix que tardava a la seva inauguració l'any 1859; 80 minuts, per salvar els 65 Km que les separen. I els 45 km de recorregut entre Manresa i Solsona es necessitaven unes 12 hores, sortint a les 7 del matí i arribant a la mateixa hora de la tarda².

A partir de 1909, el cotxe de línia es va incorporar a fer la ruta. Costava 7pts, i a diferència de la diligència que costava 14 rals, aquest servei anava a càrrec de la Hispano-manresana³.

Malgrat les comunicacions va convertir-se en un centre d'estiueig lluny dels tradicionals punts on freqüentava la burgesia barcelonina. Això va provocar que diferents personatges passessin part del seu temps a la ciutat, com Josep Maria de Segarra.

La industrialització va repercutir indirectament a Solsona. La despoblació del camp era conseqüència de la falta de treballadors a les noves fàbriques. D'aquest període de solsonins emigrants a Barcelona ens sortiran un conjunt de personatges amb una forta projecció nacional, com el fotògraf Adolf Mas, l'arquitecte August Font, l'artista Tomàs Boix o el poeta Josep Vicenç Foix⁴.

Aquesta colònia establerta a Barcelona va fundar l'any 1894 la Germandat de la Mare de Déu del Claustre, a la que solament hi accedien aquells que tenien origen solsoní. Els socis aportaven una quota mensual, en cas de malaltia l'entitat els realitzava una aportació econòmica diària⁵. Aquest nexa d'unió amb Barcelona ajudarà que diferents estudiosos vinguin a recerca diferents elements de l'arquitectura local.

A la pàgina anterior. Caps de biga de ca l'Aguilar (1921) a la Plaça Major. Un dels elements arquitectònics més genuïns i que ha perdurat al llarg dels segles han estat els caps de biga. AFCEC.

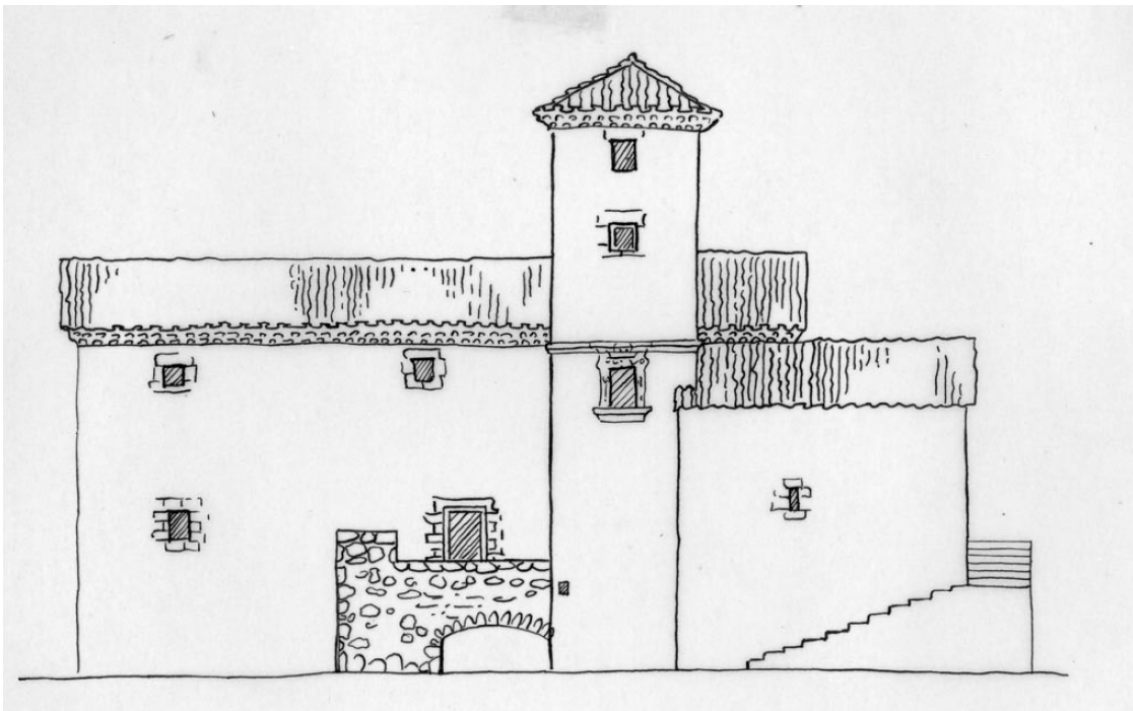
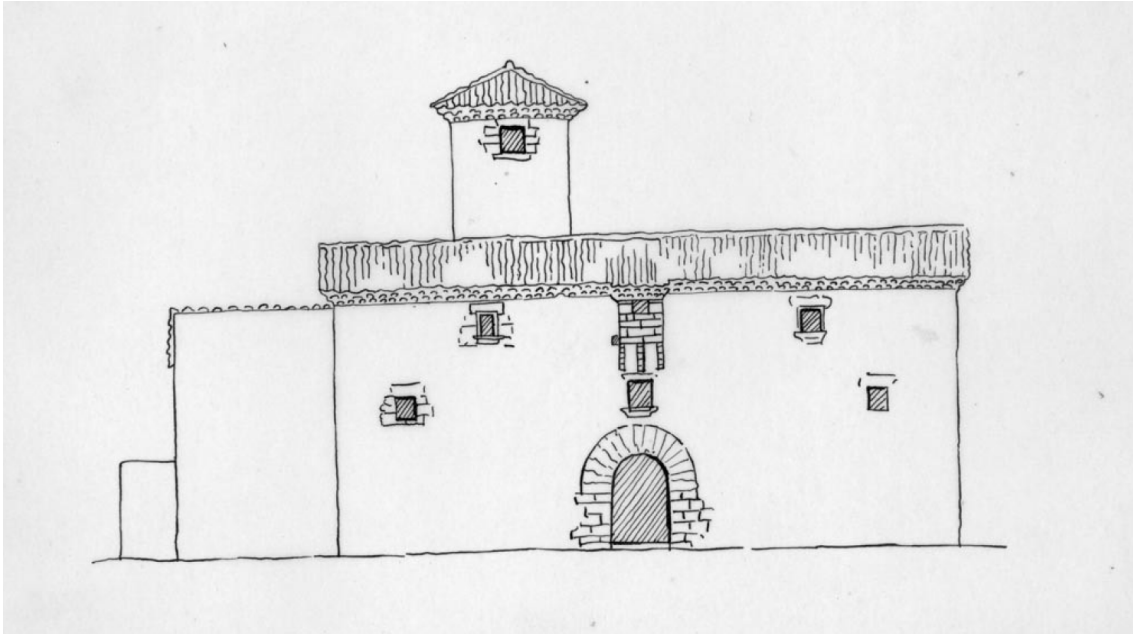
L'impuls que vivia Catalunya va fer sortir a la llum tot el patrimoni que els diferents territoris guardaven. La vall del Cardener va ser un dels punts d'atenció per les brillants mostres de romànic. Des de la col·legiata del castell de Cardona, a la cripta d'Olius passant per la Catedral de Solsona.

El Centre Excursionista de Catalunya va ser un dels pioners en el camp de la recerca i coneixença del territori. Jaume Massó Torrents en les memòries de secretaria de l'entitat parla de l'excursió que havien fet del 9 al 12 de març de 1899, "*visitantse la vila de Cardona, de tant notables monuments, y la de Solsona ab tot lo que té de remarcable. Els dies següents pogueren admirar els magnífichs paisatges que voltan a Sant Llorens dels Piteus y varen fer l'ascensió dels cims de Funerals y Vila fonts del riu Cardoner*".⁶

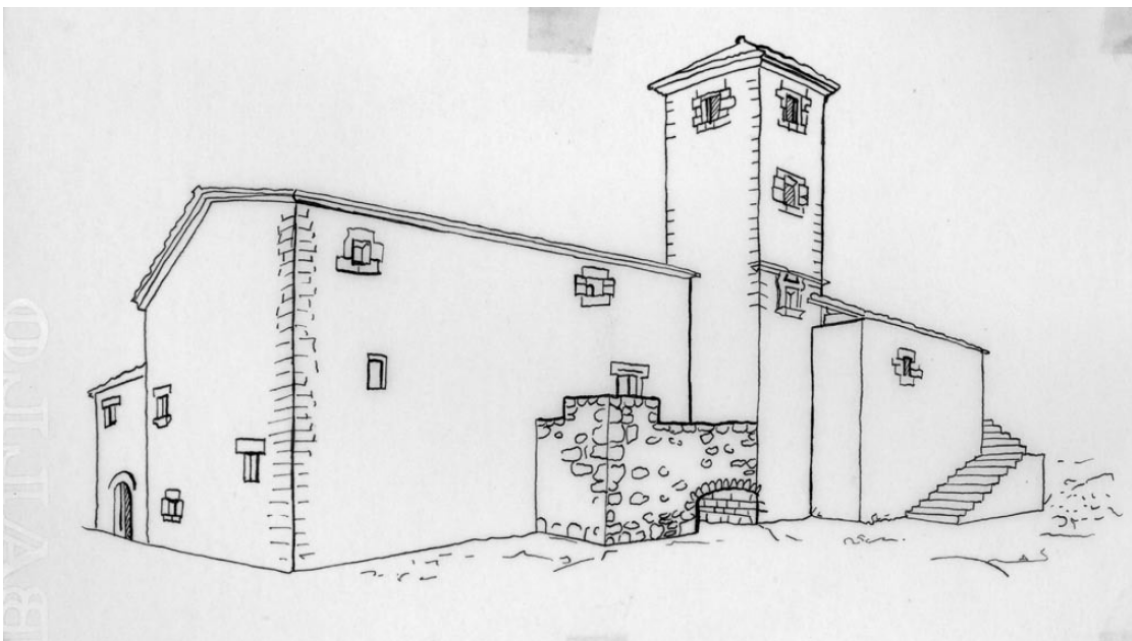
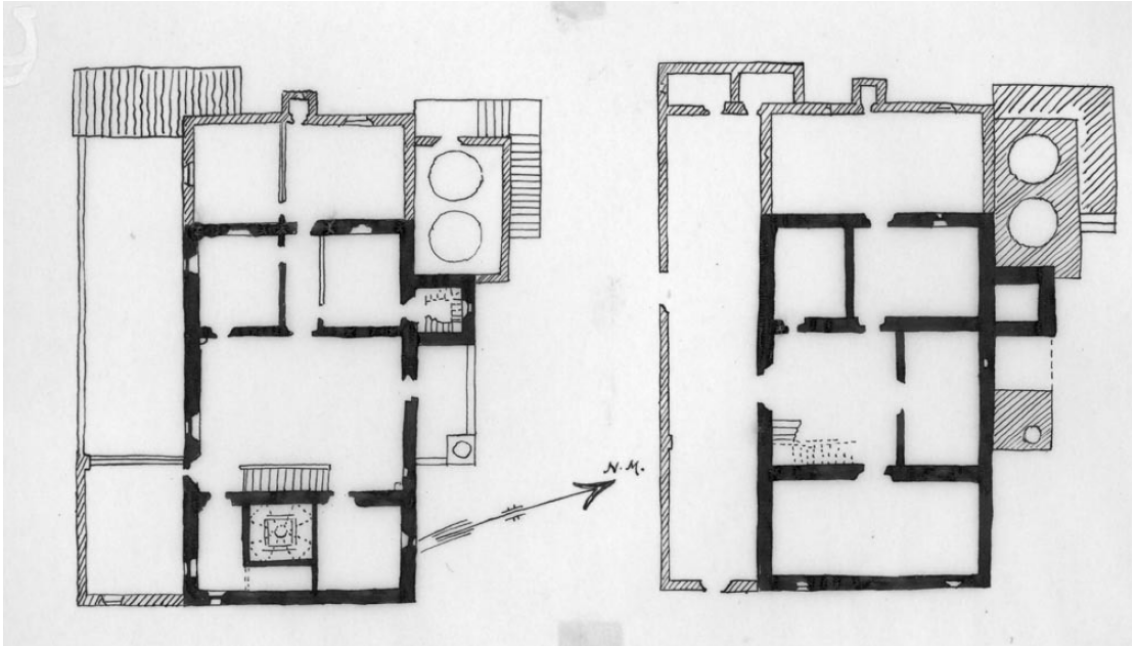
En aquest camp destaca l'estudi de la masia catalana, encapçalat per Cèsar August Torras i Ferreri, realitzat entre 1890 i 1936. En ell hi trobem un bon nombre d'instantànies de la comarca i d'estudis de diferents masies, com la casa Xixons.



Mas de Xixons. Està situada al poble de Santa Susanna de Riner. Va ser objecte de treball dins l'estudi de la masia catalana. Aquesta masia va ser reformada a mitjans segle XX. És un bon exemple de com es vertebrava la família a través de les cases pairals. AFCEC.



Mas de Xixons. Alçats on destaca el caràcter defensiu d'aquests construccions. A la façana principal, sobre la porta, hi ha el matacà o barbacana que servia com a punt defensiu. A la part posterior, veiem la torre de guaita, en altres edificis hi trobem torre de flanqueig. Separat del cos centre hi trobem dues premses . AFCEC.



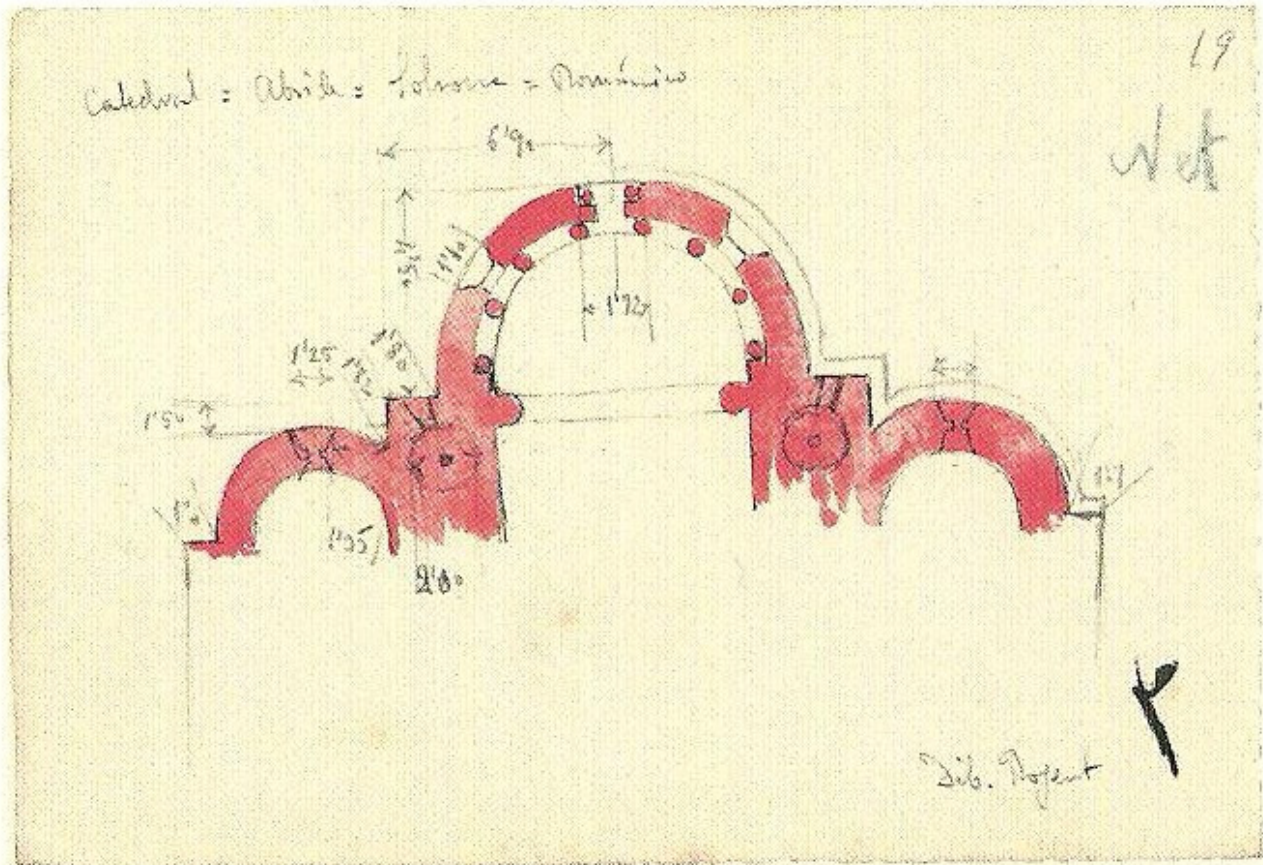
Mas de Xixons. A la planta primera (esquerra) podem observar la distribució de la casa pairal a partir de la *sala* com a punt neuràlgic. Tot i que actualment s'han perdut en bona part de les masies, els patis fortificats davant la façana principal eren un element molt comú. A la part posterior, veiem el pou aixecat a l'alçada del primer pis per tal de poder treure l'aigua des de la

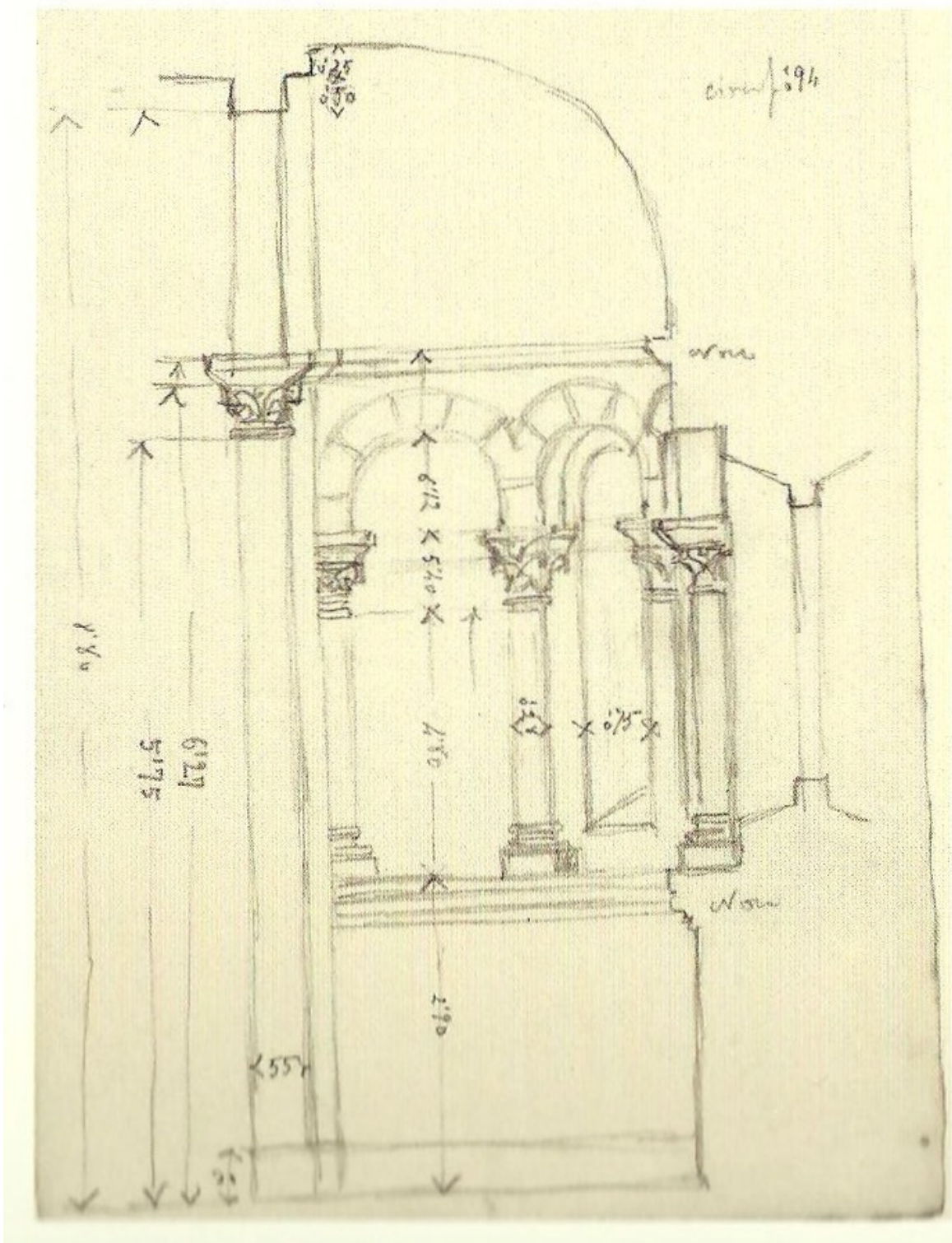
Si ens centrem en el camp arquitectònic, trobem les visites de diferents arquitectes amb els seus estudiants. Una de les primeres va ser d'Elies Rogent, Puig i Cadalafch l'anomena en l'obra "L'arquitectura romànica de Catalunya". Tractant Santa Maria de Solsona deia "Rogent en sa excursió artística ja un xih llunyana". I durant la primera visita de l'escola d'arquitectura "practicà una petita excavació, a fi de posar en descobert els capitells d'un pilans immediats al campanar".

Lluís Domènech i Muntaner (1905)

Lluís Domènech va visitar Solsona, l'any 1905, en un recorregut per tota la vall del Cardener que inicia des de Sant Julià de Coaner fins a Solsona i Olius, passant per Cardona⁷. Tenia un gran afany per conèixer l'església de Sant Esteve d'Olius i els absis de la Catedral, dels quals en van aixecar diversos croquis⁸.

L'arquitecte anava acompanyat per diferents alumnes de l'escola d'arquitectura. Aquests van firmats per un tal Rogent.

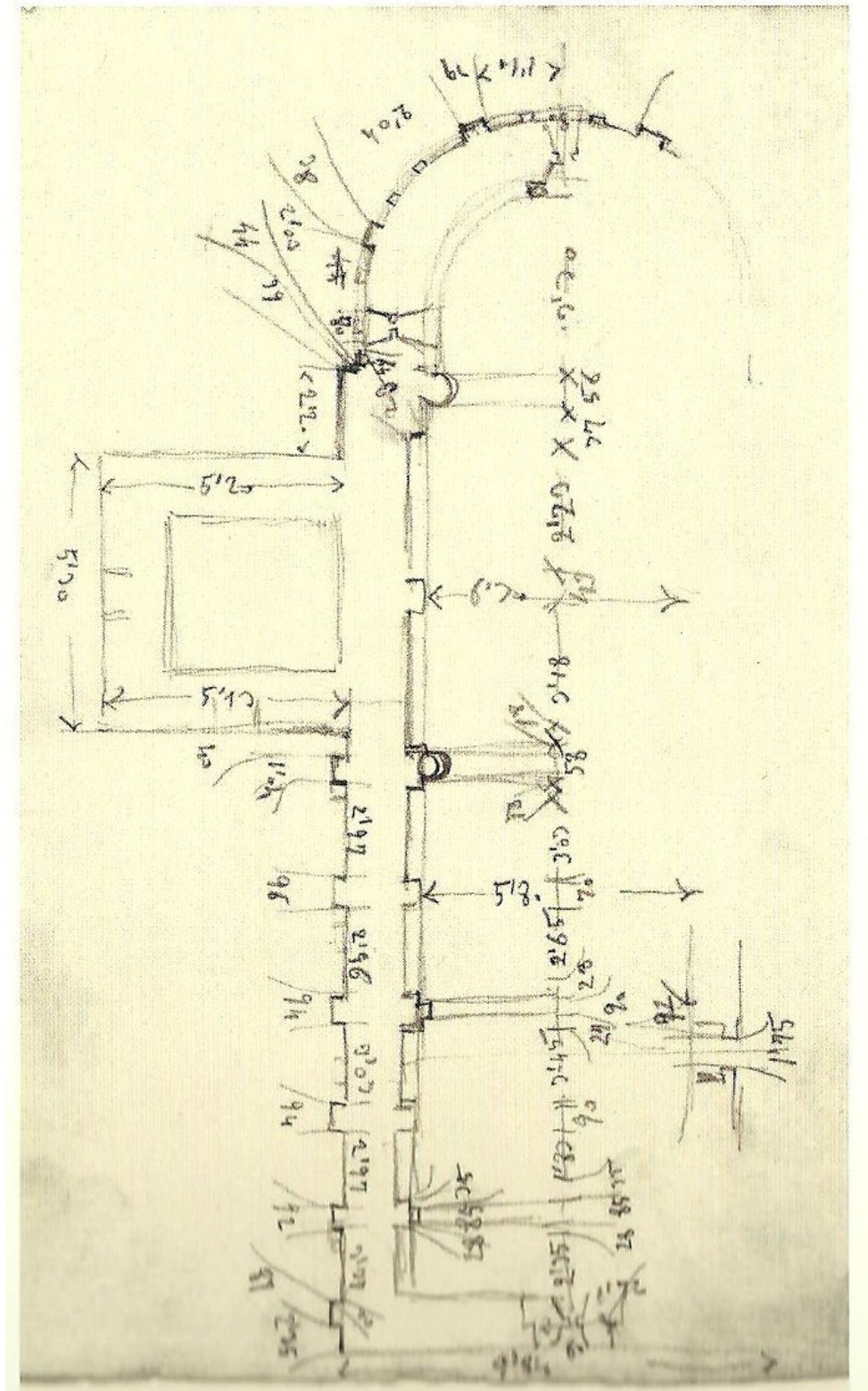




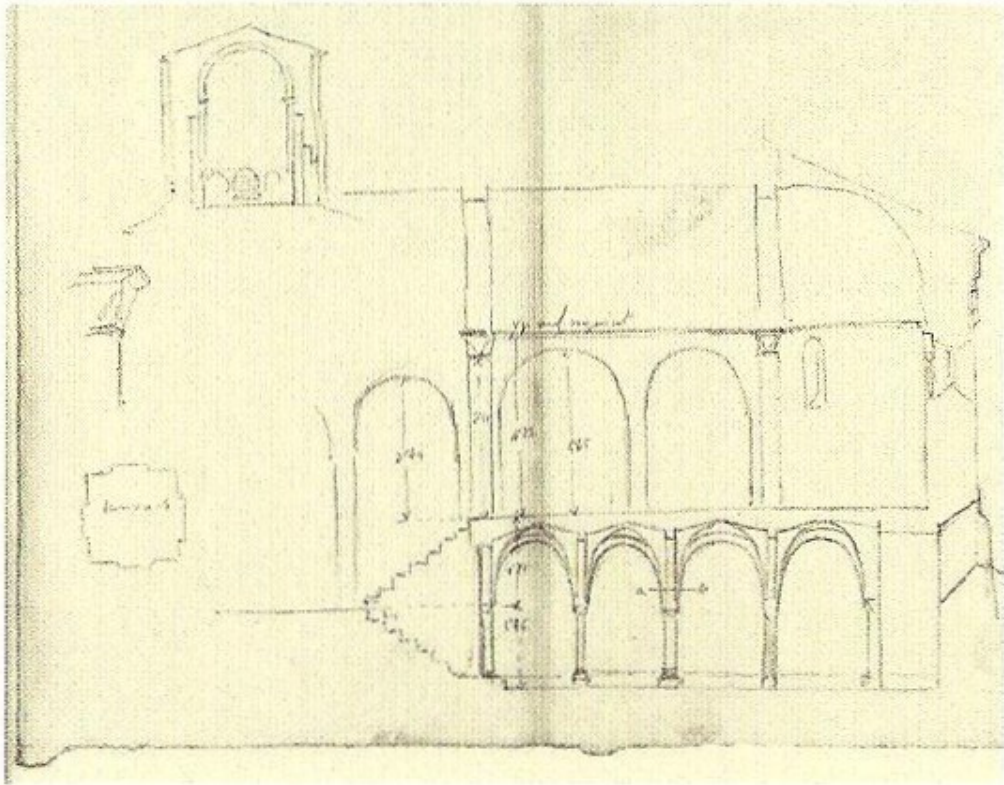
En aquesta pàgina i l'anterior. Absis de la Catedral. Aixecaments del romànic de Domènech i Muntaner, fets l'any 1905. En el primer hi ha planta dels tres absis i les torres intermèdies. La secció correspon a l'absis principal, on s'observen les arcuacions cegues.



Absis de la Catedral. Fotografia feta en una de les visites de l'escola d'arquitectura a Solsona. Ens mostra les successives construccions que es van sobreposar a la canònica romànica, destaca especialment els comunidors que coronen l'espai entre absis i absis. CG



Església de Sant Esteve d'Olius. Planta de l'església i el campanar annex, dibuixada en l'expedició de Domènech i Montaner l'any 1905. L'església de Sant Esteve d'Olius, coneguda popularment com La Cripta és un dels exemplars més rellevants del romànic solsoní.



Església de Sant Esteve d'Olius. Secció de l'església amb la nau central i la cripta dels esbossos de l'expedició de Domènech i Montaner el 1906. A baix vista de l'absis de l'església l'any 1924, és un dels pocs temples rellevants que ha mantingut la totalitat de la fàbrica romànica sense gaires intervencions posteriors . FFS

Lluís Domènech i Montaner (1914)

Com a director de l'escola d'arquitectura va acompanyar un grup d'alumnes el 13 de juliol de 1914, de visita a Solsona⁹. La revista Lacetania se'n feia ressò dient "El dia 13 del corrent quedarem agradablement sorpresos amb la vinguda de una colla d' alumnes de l' Escola d' Arquitectura, acompanyats del Director de la mateixa, l' eminent arquitecte D. Lluís Domènech i Montaner, qui són vinguts per a estudiar les obres arquitectòniques de la Ciutat i comarca". La crònica molt detallada continua dient "El dia 16 s' ausentà el Sr. Domènech i ha vingut per a dirigir els estudis dels alumnes el professor D. Josep M. Pujol i Gibert, qui amb alguns (altres són anats a fer semblants estudis a Cardona) continua encara en la nostra ciutat alçant les plantes de la Catedral i reconstruint el temple del segle XII , deduint-ho dels pocs vestigis que del mateix romanen. Ademés de nombrosíssims petits detalls de construcció de cases particulars, han pres les plantes del temple i molí d'Olius, del Castellvell de Solsona, de la torra i castell de Riner i de les torres de Peracamps i Vallferosa. Desitgem que la seva estada entre nosaltres els hagi sigut ben profitosa i agradable"¹⁰. L'autor de l'article va confondre Pujol amb Jujol; es tracta de l'arquitecte Josep Maria Jujol i Gibert que va destacar com a decorador de bona part dels edificis obra d'Antoni Gaudí. Per exemple en el parc Güell, la casa Milà i la Batlló.



Castellvell de Solsona. Vista de l'església i de les restes de l'antic palau derruït per protegir la ciutat de Solsona. CG

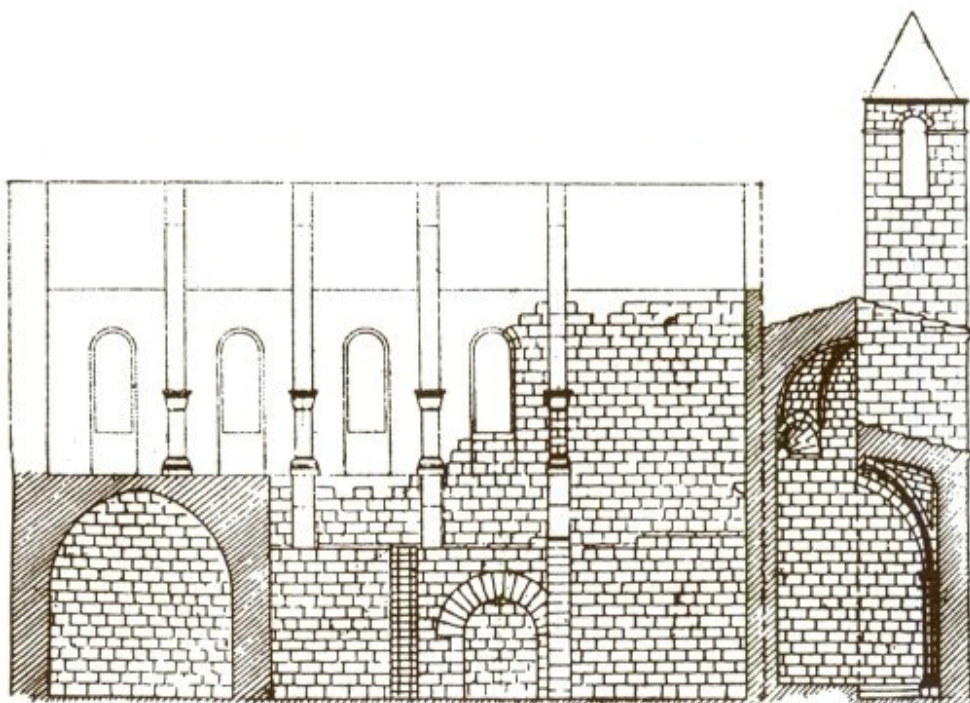


Castellvell de Solsona. A dalt, vista de les muralles i les torres de defensa des de l'accés principal de la fortificació. A baix les restes del pati del castell, a la part superior es pot observar l'arrencada de la sala principal del palau gòtic. CG

(1915-1920) J. Puig i Cadafalch

Puig i Cadafalch també fou un dels principals investigadors del patrimoni arquitectònic català. En la seva primera etapa a Solsona, el 1915, treballa en l'estudi del romànic de la Catedral, de la qual realitza un interessant gravat elaborant una hipòtesis de com havia estat el temple. Com en les estades de Montaner, la premsa local es feia ressò de la visita d'aquests arquitectes. Lacetania deia *"Ens hem vist aquestes festes de Pasqua honrats amb la visita de l'eminent arquitecte Sr. Puig i Cadafalch qui és vingut a estudiar lo que fou l'antic temple romànic de nostra Catedral. L'acompanyàveu a més de la seva famosa filla, els Srs. Martorell (Geroni i Francesc) i l'escultor Sr. Carreres"* Destaca la presència de Jeroni Martorell i Terrats (1877-1951) arquitecte restaurador, membre del centre excursionista de Catalunya i fundador de la secció d'arquitectura, i de Francesc Martorell i Trabal (1887-1935), historiador i que col·laborà en el *"Documents per la història de la cultura catalana mig-
eval."* ¹¹

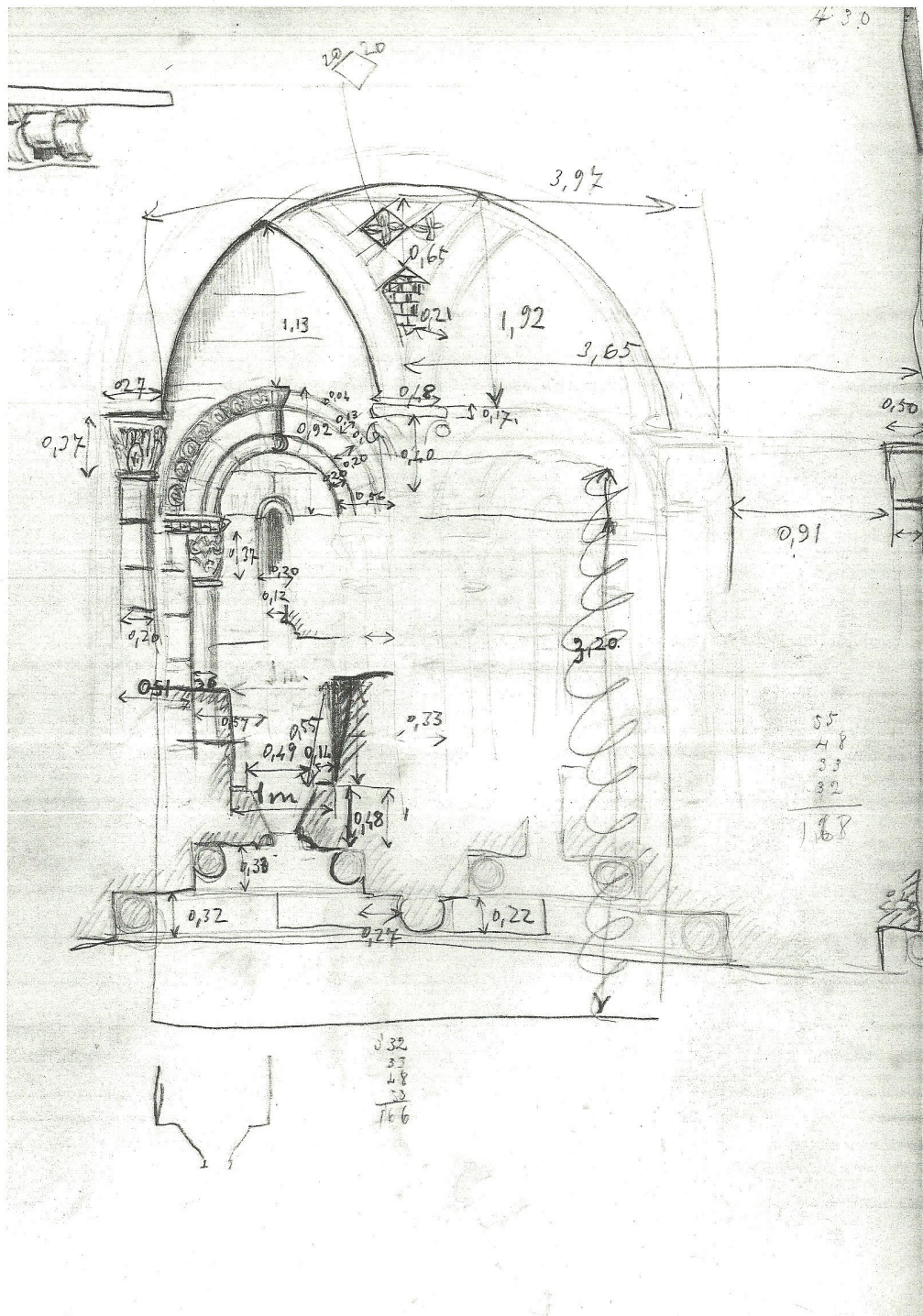
Puig i Cadafalch acostumava a estiuajar a Solsona amb la seva família, fins i tot quan era president de la Mancomunitat. Era un home inquiet i interessat per tot allò que l'envoltava *"van mostrar-se a la seva curiositat i atenció algunes joies arquitectòniques que seran, motiu d'estudi per part d'aquella reputada autoritat"* ¹²



Castellvell de Solsona. Reconstrucció de la secció longitudinal del Castell i l'església a l'obra Catalunya romànica. El Castell va ser reformat per part del Vescomte de Cardona a principis del segle XIV, segon el llibre el Gòtic Català la capella és una copia de la del Castell de Lleida que segueix els models musulmans de la qubba.

(1915-1920) Francesc Folguera i Grassi

Folguera va tenir una estreta relació amb Solsona des dels seus inicis com estudiant. Un dels seus primers treballs és una aquarel·la de la Catedral romànica a escala 1:100 ¹³. També és obra seva l'estudi de la finestra del primer pis de l'actual campanar, que corresponia a l'últim de la construcció romànica.



Aixecament de la finestra del Campanar de la Catedral. Obra de Francesc Folguera, forma part de l'estudi que van realitzar a Solsona entre 1915 i 1920.

ACAB



Finestra del Campanar de la Catedral. Corresponent al primer pis de l'actual campanar, l'últim del primer campanar de l'església romànica. Destaca per la seva decoració esculpida representant formes vegetals i geogràfiques. Folguera va realitzar un alçat de la mateixa durant la seva etapa d'estudiant. CG

(1928) J. Puig i Cadafalch

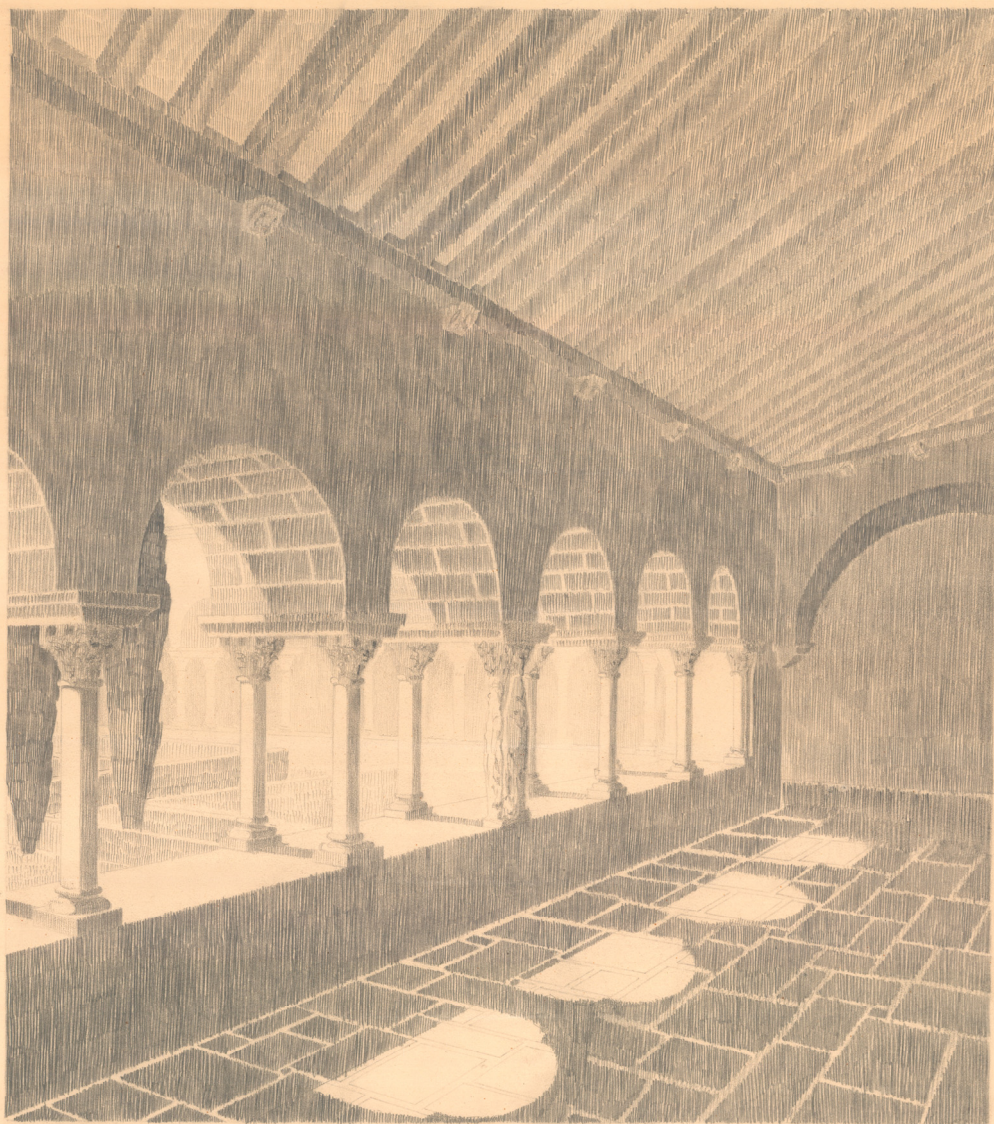
Puig realitza un estudi del claustre romànic de la catedral que havia estat substituït per un de neoclàssic. De l'antic claustre se'n conserven una petita part d'intercolumnis i capitells que van servir per realitzar aquesta hipòtesis¹⁴.

El Dr. Josep Vendrell ajudava Puig i Cadafalch a realitzar l'estudi narrant les peces que es conservaven al fons del Museu Diocesà. Aquest estudi és contemporani a l'execució del pedestal de la Mare de Déu del Claustre, l'any 1928. Se'n conserven diferent còpies a l'arxiu particular de Puig, i a Solsona¹⁵.

Tenia pocs elements per analitzar, ja que les restes que quedaven estaven amagades sota el nou claustre o eren detalls escultòrics. Curiosament, Vendrell va demanar a Puig que revisessin alguns textos sobre la Mare de Déu del Claustre del llibre sobre escultura romànica.



Santa Maria de Solsona. Reconstrucció de Puig i Cadafalch com havia de ser el temple romànic de Solsona. Publicat a la Catalunya Romànica.



Reconstrucció ideal del Claustre de Solsona

A la pàgina anterior. Reconstrucció ideal del Claustre de Solsona. En aquesta recreació, Puig i Cadafalch va fer servir part dels elements que es conservaven. En les intervencions realitzades entre 1998 a 2003 es va poder comprovar que la volta original del claustre romànic era de canó; en canvi en la reconstrucció era feta a partir d'un artesanat de fusta. ANC

¹ COSTA i BAFARULL, Domènec: *Memorias de la ciudad de Solsona y su Iglesia*: pàg 26 volum 1

² FALP I PLANA, Josep: *Topografía médica de Solsona i distritos adyacentes* : Barcelona, 1901

³ PLANES i ALBETS; Ramon: *Un cop d'ull a la història de Solsona*: Ajuntament de Solsona; 1990.

⁴ Altres solsonins residents a Barcelona van ser Lluís de Miguel i de Bassols, general de brigada; Lluís de Barnola i Raimon Tallaví cap comandant dels Mossos d'Esquadra; Macari Golferichs, president del col·legi de Metges de Barcelona; Pere Moles, diputat provincial; Josep Testagorda i Domènech Vilatovà artistes, entre d'altres. FALP I PLANA, JOSEP; *Topografía médica de Solsona i distritos adyacentes*; Barcelona, 1901 pag.195

⁵ PLANES i ALBETS, Ramon: *La germandat de la Mare de Déu del Claustre de Barcelona*; 1994: Ed. Germandat de la MDC i Amics de Solsona.

⁶ Centre Excursionista de Catalunya ANY IX, Janer, 48 (pag2)

⁷ COAC Fons Domènech Muntaner C 1715 / 5.82 -.123: 5.123.3 Solsona

⁸ *Ibidem*; C 1727 / 3: S:3.86.3 Solsona

⁹ ALCOY Rosa i BESERAN Pere: *Puig i Cadafalch i la restauració de monuments*; institut amatller d'art hispànic pag8

¹⁰ DDAA: Revista Lacetània, juliol de 1914

¹¹ *Ibidem*; Lacetània 19/04/1915

¹² *Ibidem*; Lacetània 1/5/1920

¹³ COAC Fons Francesc Folguera H 117 D / 9 / 36: 36.7

¹⁴ ANC Fons Puig i Cadafalch Inventari 737

¹⁵ *Ibidem*; Inventari 737 Codi 020/0202 Claustre de Solsona

L'ARQUITECTURA DIOCESANA DURANT LA RECUPERACIÓ DEL BISBAT.

Josep Morgades i Gili (1891-1895)

Ramon Riu i Cabanes (1895-1901)

Joan Benlloch i Vivó (1901-1907)

Lluís d'Amigó i Ferrer (1907-1913)

Francesc d'Assís Vidal i Barraquer (1913-1919)

Valentí Comellas i Santamaria (1919-1942)



El bisbat de Solsona es creà l'1 d'agost de 1593, pel papa Climent VIII, a instàncies del rei Felip II. La vila va ser elevada a seu catedralícia i, un any més tard, rebria el títol de ciutat. Quin va ser el motiu per convertir una població tan reduïda en un nou bisbat? L'arribada de població provinent de França va implicar l'entrada de les idees calvinistes que l'església volia frenar. A més a més, les zones rurals tenien un important moviment bandoler que provocava un clima d'inseguretat. Amb la creació d'un nou bisbat es pretenia dividir els dos bisbat de Vic i Urgell i tenir un major control sobre la població.

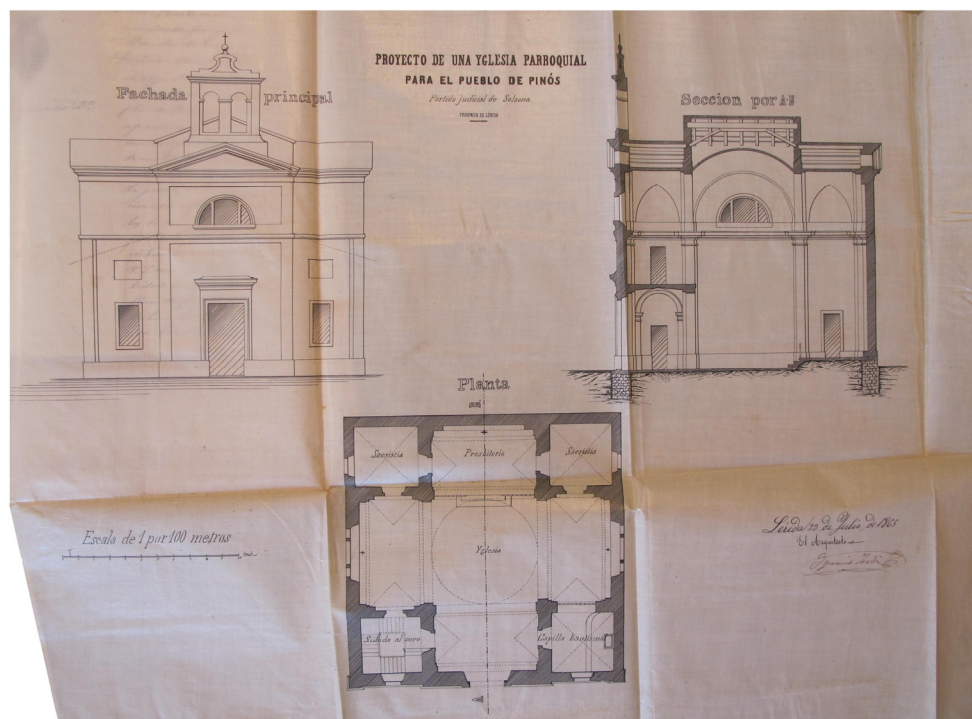
Ja al segle XIX, amb les guerres carlines, el bisbat va caure en un important declivi. Amb la mort del bisbe Joan-Josep de Tejada, l'any 1838, no es nomenà cap nou prelat, i el concordat de 1851 va suprimir el bisbat de Solsona. A finals del segle XIX, una societat civil i religiosa potent va permetre la recuperació del bisbat. El 1891, es nomenava Josep Morgades administrador apostòlic de Solsona, el pas previ per assolir les plenes facultats el bisbat. Fins la plena recuperació de la diòcesis de Solsona, les despeses del prelat se sufragaven amb els donatius dels feligresos, per aquest motiu rebia el títol d'administrador apostòlic. Va ser Valentí Comelles qui fou nomenat oficialment bisbe de Solsona, finalitzant així el procés de recuperació.



Amb la refundació del Bisbat s'havien de tornar a posar en funcionament tots els mitjans de representació que una capital de diòcesis havia de tenir. És per aquest motiu que, al tombant dels segles XIX i XX, tenim un dels màxims exponents de restauració i construcció d'arquitectura religiosa. Fou la particular renaixença del bisbat solsoní.

El 30 de maig de 1891, es nomena Administrador Apostòlic de Solsona Josep Morgades, bisbe de Vic. Després d'anys de negociació amb el Vaticà i el govern espanyol, es realitzava el primer pas per aconseguir el restabliment de la seu solsonina. Morgades prepara el terreny i engega els mecanismes per tal que es recuperin totes les institucions pròpies d'una ciutat amb seu episcopal, entre els quals el Palau del Bisbe.

Josep Morgades va ser nomenat el primer administrador apostòlic de Solsona, mentre era bisbe de Vic i encarregat del procés de recuperació de les institucions lligades a la diòcesis. Morgades estava molt vinculat amb el cercle artístic de Sant Lluç i amb la defensa de la llengua catalana. A ell li devem la restauració dels monestirs històrics del nostre país (Ripoll, Sant Joan de les Abadesses, Montgrony) seguint l'esperit de la Renaixença. Morgades encomanarà la restauració de Solsona a Claudi Duran i Ventosa, i l'anomenà el primer arquitecte diocesà de la història, l'any 1892.



Projecte per una església a Pinós (Solsonès). Tot i la supressió del bisbat sobre el paper, el cert és que va continuar operatiu. Per exemple, trobem el projecte per una nova església a Pinós, no realitzat, obra de l'arquitecte Ignasi Jordà, fet l'any 1865. ADS

Fins aleshores, el bisbat nomenava un arquitecte per cada projecte. Durant el segle XIX, van treballar diferents arquitectes, que van realitzar les noves esglésies de diferents poblacions. Francesc de Paula Villar¹ va realitzar l'església de Vilada, l'any 1861 i la de Saldes, l'any 1870. Ignasi Jordà² projecta una nova església a Pinós l'any 1865, que finalment no es va realitzar. L'arquitecte provincial Celestí Capmany va projectar un nou temple per Preixana, el 1878. I d'altres, com Tomàs Sansà, de Barcelona, que reforma l'església de Pinell, el 1851.

La relació del primer arquitecte diocesà, Claudi Duran, amb el bisbe Morgades venia de lluny. De fet, Manel Duran i Bas, pare d'en Claudi, era un home d'influència a la vida política espanyola i demanà als parlamentaris barcelonins la presentació a Roma de Morgades per tal que fos nomenat bisbe de Barcelona, fet que s'acceptà el 19 de juliol de 1899.

En agraïment a la tenacitat i la voluntat de la recuperació de la seu el bisbat de Solsona encarregà a l'arquitecte Ignasi Romaña i Suarí la realització d'un monument en homenatge al bisbe Morgades, al claustre de la catedral, l'any 1895. Romaña va ser l'arquitecte que projectà l'escola de la Salle Bonanova de Barcelona.

Al llarg de tot aquest capítol d'arquitectura diocesana, veurem que la *Junta diocesana de construcció i reparació de temples* és l'encarregada de controlar i aprovar les intervencions que es realitzaven a tots els edificis religiosos. Era un organisme autònom format per diversos capellans, entesos en art i construcció. També s'encarregava d'altres temes vinculats al patrimoni artístic com reformes al Museu o diverses restauracions.

Segell de la Junta Diocesana. Aquest emblema acompanya tots els documents oficials que expedia la comissió. El trobem ja a mitjans segle XIX. ADS



Restauració del Palau Episcopal (1895-1901)

Com ja hem vist en el capítol dos, el Palau del Bisbe s'instaura a les dependències del monestir de Santa Maria de Solsona, i el bisbe Rafael Lasala, l'any 1776, encarrega un nou edifici neoclàssic a Francesc Pons.

Les diferents guerres que assolaren la ciutat el segle XIX, i la supressió del bisbat amb el concordat de 1851, van provocar que el Palau patís un procés de degradació important. Els carlins accediren a Solsona assaltant sempre aquest edifici; primer Ros d'Eroles³ l'any 1835 i més tard el General Rafael Tristany⁴ l'any 1837.

La intervenció era urgent, tan per l'estat del palau, com per la voluntat de l'arribada d'un Bisbe amb seu definitiva. El març de 1895, es realitza una visita per determinar l'estat de l'edifici. El 8 de setembre, es relleva del càrrec Josep Morgades i entra ja com a Bisbe de Solsona Ramon Riu i Cabanes, que demana un dictamen de l'estat del palau a l'arquitecte diocesà Claudi Duran i Ventosa i, posteriorment, un projecte per la rehabilitació de l'edifici.



Palau Episcopal de Solsona. Aquesta imatge és anterior a la reforma iniciada l'any 1895 i encara s'observen els esgrafiats de les façanes així com el tram de muralla que va ser aprofitat per aixecar la Galeria dels Canonges. AJC

En els dictàmens l'arquitecte feia constar l'estat d'abandonament que l'edifici havia patit durant anys. La coberta "*tanto la madera como la teja está en estado deplorabilissimo, urge una reparacion de la misma cambiando los armazones i tejas*". Els paviments estaven completament destruïts "*que no es posible andar por él sin tropezar a causa de huecos que existen en muchos techos por estar completamente triturados*". De la façana tenia les llindes d'algunes portes i finestres trencats i la fusteria completament destruïda per la falta de manteniment que no s'havia realitzat durant anys. Aquest informe també s'envia al govern espanyol per tal que es faci càrrec del cost econòmic de les obres de reparació del palau, amb un pressupost de 40.500 pts⁵.

El bisbe vol que sigui el Ministeri de Gràcia i Justícia que es faci càrrec de les obres. Aquest accepta i, el 26 de juny de 1896, l'arquitecte diocesà realitza el projecte i el pressupost⁶. I més tard, la Junta diocesana, conjuntament amb l'Ajuntament, aprovaven l'obra el 24 d'abril de 1896⁷. Claudi Duran finalitza el projecte el novembre del mateix any⁸.

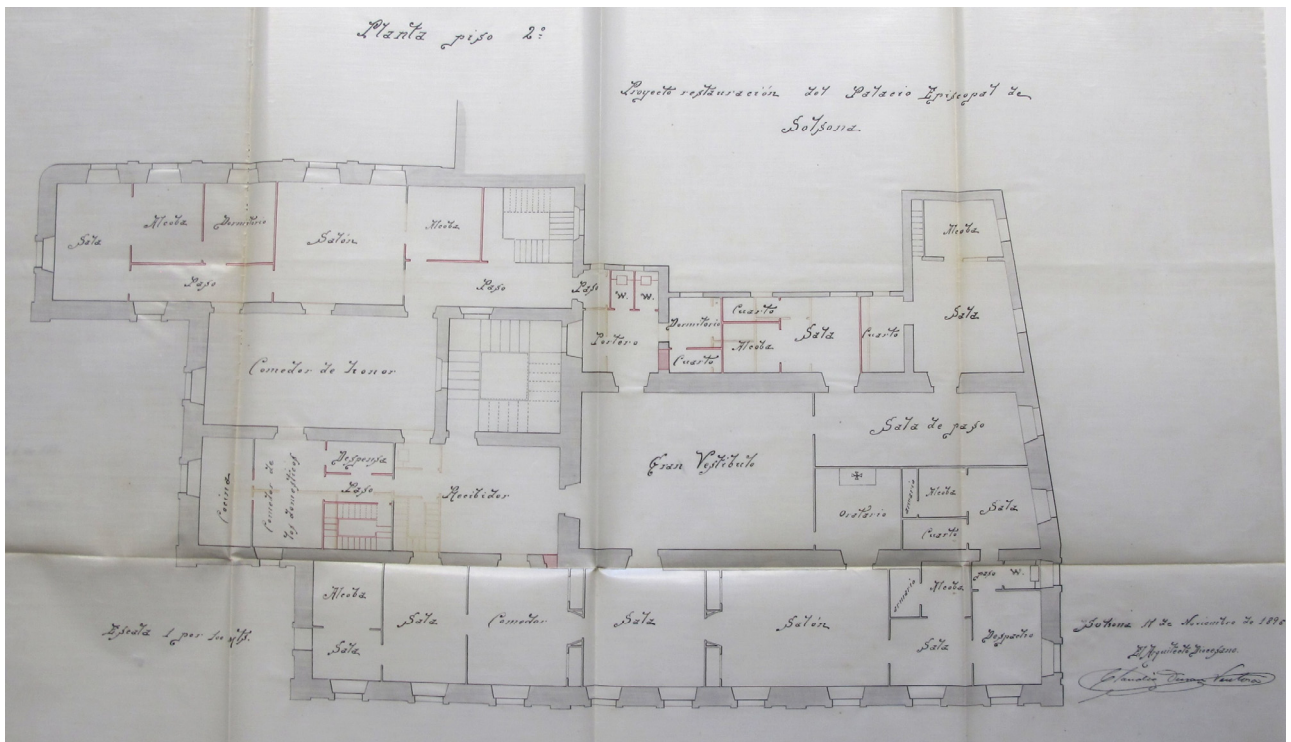
Les obres se subhasten el 14 de juliol de 1899, a càrrec de la Junta de Reparació de Temples, amb un pressupost de 44.422,29 pts⁹, adjudicat a Ramon Torrens i Cabanes, per la quantitat de sortida¹⁰. Suposem que Torrens era un negociant que s'encarregava de contractar les diferents colles d'obres i industrials. El Bisbe reclamava al govern de Madrid, ja que no complien els terminis de pagament establerts i el secretari s'excusava dient que les partides les havien d'aprovar les corts i que havien d'estar en vigor. Torrens realitzava l'obra amb capital propi i més tard cobrava del bisbat.



Alçat posterior del Palau Episcopal de Solsona. Recreació de l'esgrafiat que hi havia fins la restauració de 1895, realitzat a partir de les fotos contemporànies que hem pogut localitzar.

La intervenció s'inicia el setembre de 1899 i es pot considerar molt conservadora i respectuosa amb l'obra de Francesc Pons. La façana principal no rep cap alteració, a diferència de la posterior que se n'eliminen els esgrafiats originals i en el seu lloc es realitza un estucat imitant pedra. Una de les reformes més considerables és a la façana de llevant. Abans de les obres, en aquesta façana s'observaven unides la construcció gòtica i la neoclàssica. Amb la reforma, s'allarga la neoclàssica tot ocultant l'antic monestir i modificant les obertures per tal que coincideixin. En el plànol de l'obra podem veure la traça projectada en vermell i l'antic edifici en groc. Des d'aleshores, només podem observar la fàbrica gòtica per la façana nord, que dóna als claustres de la catedral.

La rehabilitació interior consistia a consolidar els sostres i executar de nou els paviments. A les zones amb més trànsits, paviments hidràulics, a d'altres, com el museu i la biblioteca, "losetas finas encarnadas" i a les habitacions, rajola comuna. La majoria de sostres es realitzen amb un encanyissat de guix i canya, molt propi de l'època. La capella pública es revesteix amb fusta, tant el terra com el sostre.

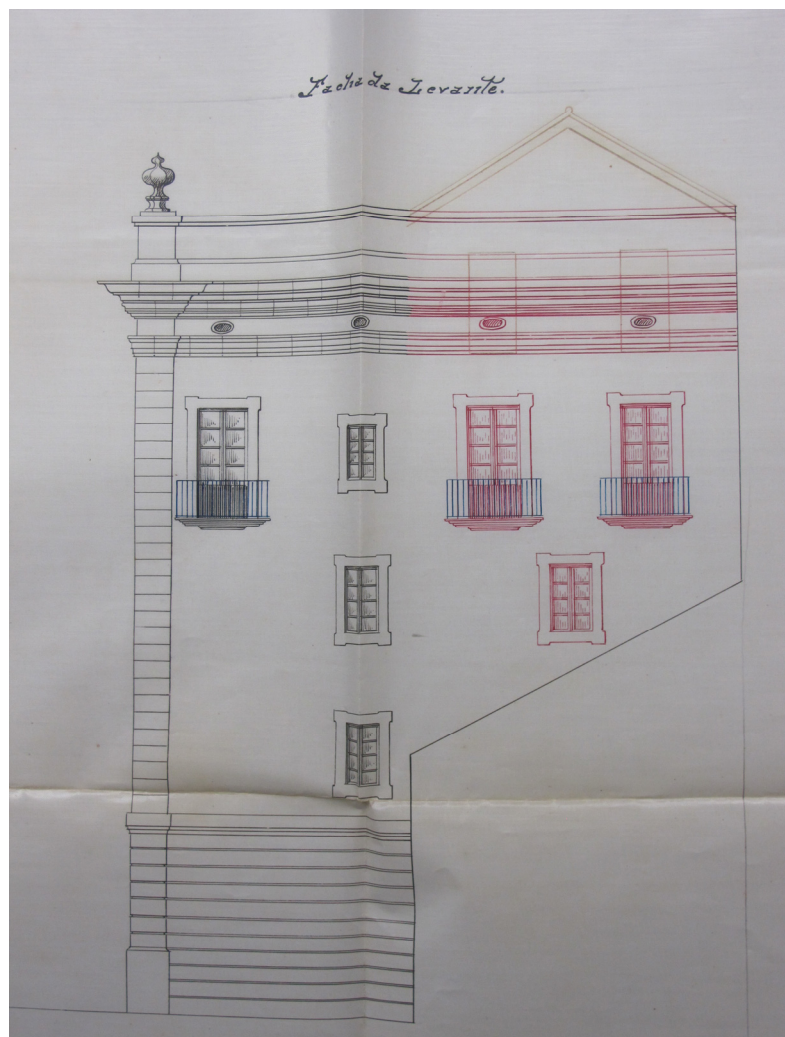


El 13 de setembre de 1901 es realitza la recepció provisional de les obres⁷ i un mes més tard, la liquidació definitiva. Tot i això, l'embelliment i petites reparacions continuen durant uns mesos.

Ramon Torrens va ser el contractista de l'obra que llogava els diferents industrials de la ciutat, segons la part de l'obra que calia executar. En la part constructiva hi va treballar l'empresa de Florenci Mosella i Jas, amb un grup de quatre paletes (Florenci, Riufret, Baldon, Tarrès), un aprenent (Riu) i quatre manobres (Esteves, Pere, Isidre, Pere). La casa Manel Viladrich aportava materials diversos de quincalleria, com també ho feia l'empresa d'Antoni Llorens. Josep Colell, electricista, col·locà el sistema elèctric, l'any 1897, col·laborant amb la "Compañia Elèctrica de Solsona". En el ram de fusteria hi treballaven Celdoni Puiggalí i Adrià Corominas, realitzant els tancaments. Altres materials decoratius es compren a les empreses d'Antoni Rafart i de Josep Morist. Com es pot observar, el teixit comercial i el ram de la construcció estaven ben present a la Solsona que entrava al segle XX. Destaca la participació de Joan Ros i Sanmiquel, pintor que va realitzar l'altar, pintures a les habitacions particulars i diferents escuts en dos transparents, des de l'11 de juny al 15 d'octubre de 1902¹¹.

Avui el Palau ja no conserva la reforma de Claudi Duran. En el pontificat del bisbe Miquel Montcadas (1977-1989) és va realitzar l'última gran modificació. A planta baixa hi ha les dependències de la cúria diocesana, al primer pis la residència del Bisbe de Solsona i la resta està destinat a Museu Diocesà.

Alçat posterior del Palau Episcopal. En aquest plànol es pot observar com la restauració va unificar tota la façana de llevant tot tapant el cos gòtic del monestir. ADS

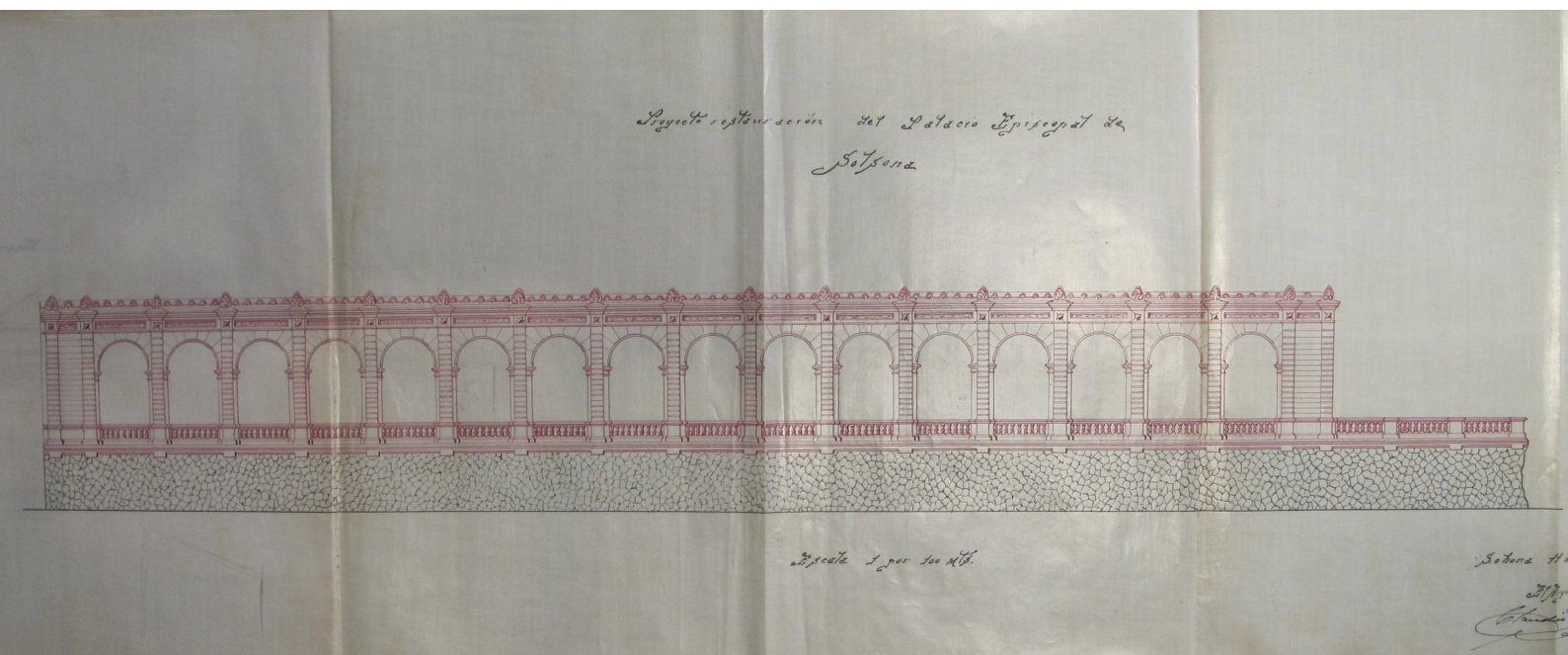


La galeria dels canonges (1896-1901)

Conjuntament amb les obres de restauració del Palau Episcopal, Claudi Duran i Ventosa va projectar una gran galeria que, sortint del palau, avançava en direcció al Vall Calent. A banda de ser una zona de passeig i d'esbarjo, en la seva part inferior es va projectar com a dipòsit d'aigua que alimentava l'edifici.

Desconeixem quin va ser l'objectiu real d'aquesta colossal construcció. Els claustres de la Catedral havien quedat engolits entre les gran edificacions de la nau gòtica i el palau, i probablement no era un lloc adient de passeig i categoria com ho podien ser altres claustres com ara Vic o la Seu d'Urgell.

La galeria s'assentava sobre la muralla, que servia com a mur portant, i la resta es realitza amb fàbrica de maó. La galeria es conformava per un seguit de setze arcades, protegida per una coberta inclinada, amb estructura de fusta. La façana era de pedra natural i les parts escultòriques de pedra artificial. Claudi Duran continua respectant l'obra del Palau i realitza l'edifici en un estil neoclàssic depurat. La galeria estava separada de l'edifici per un petit pati, en aquest lloc hi ha la font que la ciutat va ofrenar al bisbe per la seva col·laboració en la portada d'aigües.



La galeria dels canonges. Alçat de la construcció, la part inferior acollia el dipòsit d'aigües que abastia el palau i, a sobre seu la porxada. ADS

L'emmagatzematge de l'aigua havia estat clau per realitzar la galeria, ja que s'aprofitava la part inferior com a dipòsit. Fins aquell moment, el palau s'abastia gràcies a un gran pou que hi havia soterrat, que servia per regar una desena d'horts de la zona del palau. Zamora, en el seus viatges, explica *"hay a el lado del palacio un sefareche en donde se recoge el agua para regar la huerta episcopal repartir las aguas que llenan 10 algives que cada uno tiene en su huerto, y con esto riega cuando quiere"*¹²

El projecte es realitza l'11 de novembre de 1896, i un any més tard, l'11 de maig de 1897, l'arquitecte provincial Celestí Campmany reclamava a Duran un seguit de plànols. Campmany felicitava Duran per la restauració del palau però li demanava d'ampliar el projecte de la galeria, detalls i seccions de la construcció, així com especificar les partides pressupostàries. El fet és que la galeria no gaudia del consentiment dels veïns de la zona, ja que tapava la visibilitat de les seves cases, a les façanes de migdia¹³

La construcció va finalitzar a principis de 1901. El 26 de març, un veí va iniciar un interdicte contra la galeria. Claudi Duran justificava que no era procedent ja que l'obra estava finalitzada, s'havia realitzat dins la propietat del Bisbe i que no existia cap servitud de vistes. La galeria es va destruir durant la guerra civil; els problemes que ocasionaren la seva construcció en foren el detonant. El 29 de maig de 1942, uns quants solsonins expliquen a Carrero Blanco que els



La galeria dels canonges. Aquesta nova edificació s'afegia al monumental Palau i n'augmentava considerablement les seves proporcions. AJC

culpables de la destrucció foren alguns veïns que *"por beneficio propio pudieron enderrocarse las galerías del palacio Episcopal, para poder dar una salida nueva a una casa que era de su propiedad"*.

El cert és que un cop finalitzada la guerra, Isidre Puig Boada, nou arquitecte diocesà, va realitzar els plànols per reconstruir de forma exacta la galeria. Aquesta reconstrucció s'inclouïa dins les tasques de rehabilitació del Palau després de la guerra civil. El cost de les obres ascendia a 44.459 pts, el projecte però no es va portar mai a terme¹⁴.



Dinar a la galeria dels canonges. Aquest espai també es va convertir en un lloc adient per realitzar diferents actes socials que oferia el bisbat. Es pot observar els diversos sistemes constructius emprats; la façana principal, de pedra, la posterior, amb fàbrica de maó i la coberta d'una vessant, amb artesanat de fusta. ACS-FV

Església de Clariana (1901-1905)

A principis de segle XX, la societat vivia diferents canvis socials. De forma progressiva, s'iniciava la despoblació del camp cap a les zones industrials i això comportava moviments interns dins el món rural per a fer front a aquests problemes. Les esglésies no en restaven al marge i tendien a apropar-se als llocs més habitats o a les zones de pas, abandonant d'aquesta manera els punts elevats on s'havien construït fins aleshores. En tenim diferents exemples: Lladurs, l'Hostal Nou, La Molsosa i també Clariana de Cardener. L'antiga església parroquial romànica amenaçava ruïna i per aquest motiu el rector va demanar construir un nou temple, ja que les tasques de restauració eren molt elevades. A més a més, l'antiga església es trobava dalt d'un turó de difícil accés i van decidir apropar-la a la carretera que unia Solsona i Cardona.

L'any 1901, Clariana estava formada per 45 cases disseminades, amb una població de 225 veïns. Cal pensar, doncs, que realitzar un edifici d'aquestes magnituds era tot un sobreesforç per a l'economia local.

El juny de 1901, l'alcalde Ignasi Torres i el rector Josep Prat demanaven al bisbe i a la junta diocesana comprovar l'estat de l'antiga església, Claudi Duran ratifica les seves paraules. La coberta, les voltes i la teulada es trobaven en estat ruïnós i es podien ensorrar en qualsevol moment. L'arquitecte aconsellava traslladar el temple parroquial a un altre lloc, i que l'antic s'havia d'abandonar de forma immediata. Per realitzar les obres es va demanar un ajut de 4.000 pts al govern. La junta diocesana encomanà els plànols a Claudi Duran, que els finalitzà el desembre de 1901, i, el 29 de març de 1902, es realitzava la subhasta de les obres per un pressupost de 4.223,78 pts, que va guanyar Joan Viladrich i Bajona. Els arquitectes diocesans portaven el control de l'obra des de Barcelona, el transport de l'època no facilitava anar a

Alçat de la façana de l'església de Clariana. Apropar als llocs habitats els edificis religiosos va ser una gran preocupació durant el segle XIX i principis del XX. ADS

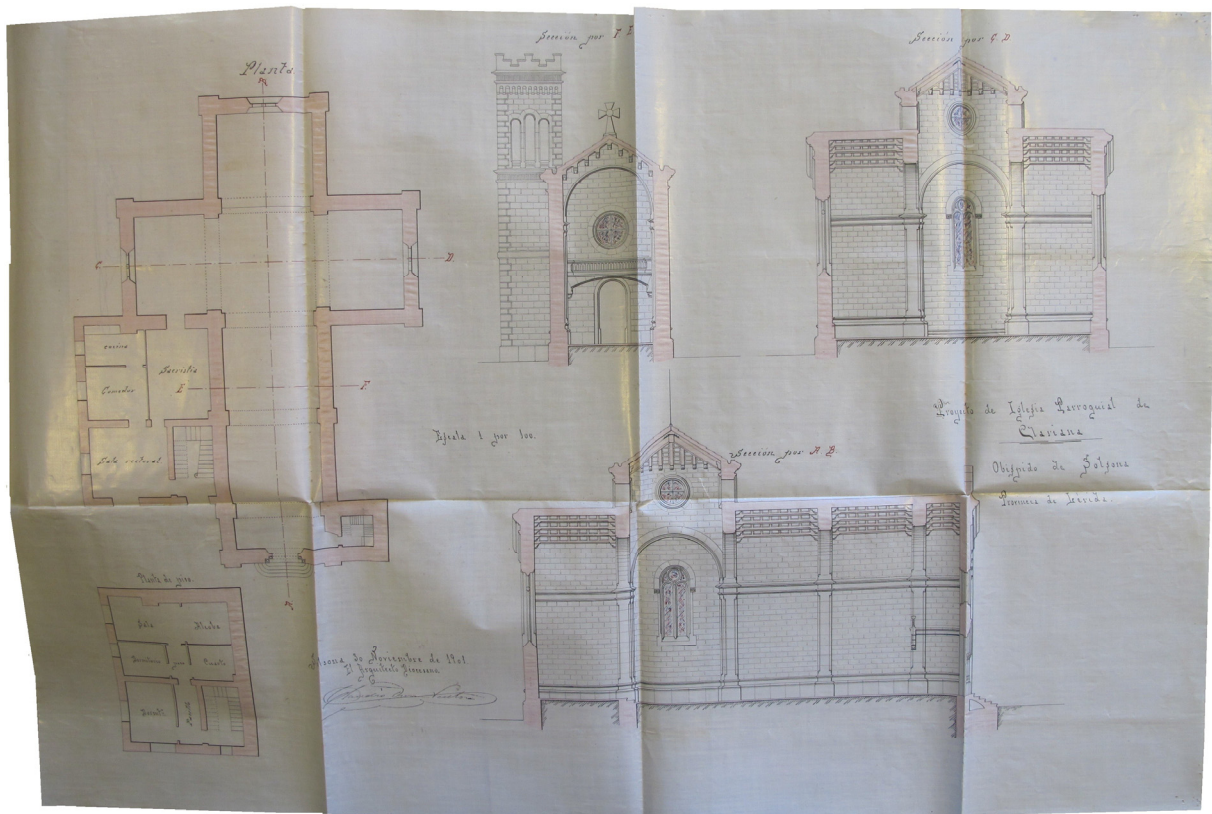


Solsona de forma assídua. Moltes de les certificacions es comprovaven mitjançant carta. Les obres van finalitzar el 28 de juny de 1905¹⁵.

L'edifici neoromànic, amb planta de creu llatina, està composta per nau central amb absis quadrat, creuer i campanar adossat a un costat dels peus de la construcció. L'estructura està realitzada amb arcs diafragma de mig punt, sense voltes. Des de l'interior, es podia observar la coberta feta amb bigues de fusta. L'única volta serveix per sustentar, a mitja alçaria el cor, element típic de les esglésies de la comarca des del segle XVIII. La façana està esculpida amb arcuacions llombardes i el creuer i campanar amb merlets. Claudi Duran també utilitza aquest coronament al creuer del seminari de Solsona.

Es projectà un cimbori al creuer, a quatre aigües, que s'havia d'eleva a més altura, en el qual s'obrien quatre finestres amb ulls de bou. Annexa a l'església, es construïa la rectoria amb baixos, sagristia i planta pis. En el projecte Claudi explica que adopta per aquest projecte el romànic o bizantí ja que "és el que s'adiu més a una construcció rustica".

Durant les obres, l'antiga església es deteriora de tal manera que el bisbe dóna permís al rector per tal que marxi a viure a Solsona fins que no finalitzin les obres de la nova rectoria i només anar-hi els dies festius. Encara avui, podem observar les restes de l'antiga església en el turó que s'alça sobre Clariana.



Església de Clariana. Façanes i seccions on també hi ha la rectoria annexa al temple.ADS

Seminari diocesà (1896-1897)

L'any 1821, l'ajuntament havia plantejat crear un seminari a l'edifici dels dominics. Aquesta va ser la seva primera seu, fins a la construcció del nou edifici al turó de Sant Magí. Però no fou fins el 12 de febrer 1896 que el bisbe Ramon Riu i Cabanes en una carta pastoral anuncia el projecte d'un edifici als afores de la ciutat, com a col·legi d'estudiants per als pobres, i demana la col·laboració econòmica de la població. Si la restauració del palau va permetre el retorn del bisbe, el Seminari va ser el retorn dels estudiants a la ciutat.

Es gestava, feia temps, la compra de diferents terrenys per acollir l'edifici. El 8 d'octubre de 1895, la diòcesis compra a Josep Ramonet i Vilar una peça de terreny de 6.902 metres quadrats, per 1.500 pts i, un temps més tard, el 22 de juliol de 1897, a Antònia Riu i Homs, el terreny de la part central de l'edifici, de 1.330 metres quadrats, per 200 pessetes. I la part d'accés es compra a les germanes Paula i Dolors Salgot i Sampons; 5.810 metres quadrats per 2.000 pts. En total, el cost del terreny va ser de 3.700 pts¹⁶.

La subhasta de les obres s'inicia amb un preu de sortida de 25.345 pts i amb un termini de 8 mesos des de l'inici. S'hi van presentar dos contractistes. Josep Brillas, de Barcelona, per una quantitat de 25.092 pts i Florenci Mosella, de Solsona, per 25.250 pts. Les obres s'adjudiquen finalment a Josep Brillas; casualment serà soci, anys més tard, d'en Claudi Duran. No sabem si aquest fet o la rebaixa de 158 pts van provocar que el barceloní passés per davant d'un reconegut mestre d'obres com era Mosella. El projecte del seminari planteja ja des d'un principi un seguit d'interrogants força rellevants. Costa creure que en aquesta obra es pugui acumular un seguit d'errors tan rellevants i que amb les dimensions de l'edifici es pogués acabar en tan sols vuit mesos, com veurem més endavant¹⁷.

Les obres s'inicien el 13 d'Abril de 1896, el dia abans s'havia posat la primera pedra. El seminari és un edifici historicista amb planta de creu llatina, molt usat per Claudi Duran, amb un cos quadrat a la seva base i amb planta baixa i dos pisos. Una superfície de 4.000 m² amb un cimbori central de 24 metres d'alçada i cobert per una teulada a quatre aigües.

El tractament de les façanes es diferencia entre els testers i els cossos centrals. Les finestres creixen en nombre a mesura que s'eleva les plantes. Les finestres van rematades amb guardapols i antigament l'edifici estava coronat per cornises amb arcs apuntats fets amb pedra artificial.

Les façanes actuen com a murs de carrega i entre façana i façana un pilar per escurçar la llum de les bigues al llarg de tot l'edifici. Aquest model permet

crear unes plantes diàfanos i variar les divisòries segons les necessitats del col·legi. Solament cal mantenir el creuer on hi ha la caixa de l'escala central.

A planta baixa hi havia l'administració del seminari i les aules. En el primer pis, els despatxos, la biblioteca i la capella. A l'esquerra, els estudis de teologia i retòrica, i a la dreta, teologia i filosofia. Al segons pis, s'hi situen els dormitoris i la infermeria.

L'edifici no tenia reserva d'aigua pròpia, és per aquest motiu que la "Real Companyia Asturiana" realitza les conduccions d'aigua. Molt del material necessari per a la seva construcció es porta de fora la ciutat, a diferència de la resta d'obres que es realitzen a Solsona en aquell període. Es conserven els llibres d'obra iniciats el novembre de 1895 i que realitzava el paleta Francesc Torrents, un bon document per analitzar i comprendre quin era el sistema organitzatiu d'una obra a finals del segle XIX.

La majoria de materials venien de Manresa. A tall d'exemple, el ferro es porta des de la fàbrica Ubach i Ignasi Jordana, els explosius d'Ignasi Vallés, i la ceràmica des de la Coromina de Cardona. En una carta, amb data 8 de setembre de 1896, parla del formigó del paviment del col·legi per part de

Seminari Menor. L'edifici s'alça al turó de Sant Magi i presideix aquest espai de la ciutat, va ser ampliat a partir de 1940 ACS-FV



l'empresa Fino Mons. L'estructura es realitza amb les pollancrees que hi havia al voltant de Solsona. La direcció accepta el donatiu que l'ajuntament fa al bisbat per tal d'ajudar en l'obra, com veurem serà la pitjor decisió que es prendrà en relació al Seminari. Sabem que, durant el 1896, el bisbat adquirí fusta per a la construcció, dels boscos de la Serra de la Llena i el Roure¹⁸.

De la construcció del seminari en tenia càrrec Mn. Marià Grandia¹⁹ que va dirigir gran part de les obres. Davant la magnitud de l'edifici i la falta d'experiència, ajudat per un retall excessiu del pressupost d'execució, va desencadenar els greus problemes de l'edifici. El 31 de Desembre de 1896, es finalitza la coberta, i el 23 de setembre de 1897, ja es beneeix l'edifici. La premsa de l'època dóna ben poca informació, així com el butlletí oficial de la diòcesis que diu "*con escasa solemnidad por la premura del tiempo y por no estar todavía terminados los trabajos de la Capilla*". La capella s'inaugurà un mes més tard, "*El 31 de octubre pudo hacerse la bendición solemne... el conjunto con una bellísima estatua de San Ramón*"

Però, malauradament, només havien passat 6 anys i l'edifici ja amenaçava ruïna. L'estat era tan greu que van nomenar una comissió per tal de decidir quines actuacions caldria emprendre. Hi participaven el claustre de professors, el consell de disciplina i hisenda, el cabildo de canonges, presidits per l'AA de Solsona, Joan Benlloch. Les bigues, corcades, podien cedir en qualsevol



moment, ja que treballaven per sobre el pes que realment podien suportar, i es temia que una hipotètica caiguda s'endugués part del sostre que suportaven.

El 7 de març de 1903, es crida davant la comissió dos arquitectes, conjuntament amb l'autor del projecte, per tal que dirigeixin les obres i, tal com diu el text, "evitar

Seminari Menor. Bona part de la decoració escultòrica de la façana realitzada en pedra artificial s'ha anat perdent durant anys. ACS-FV

rozamientos", aquests són August Font i Carreras, Claudi Duran i Alexandre Soler i March "se habia avistado con el arquitecto constructor, D. Claudio Duran acordando la inspeccion inmediata del edificio destinado a Seminario Menor en compañía de su professor y arquitecto competentissimo, en esta clase de obras, D. Augusto Font, al que había parecido conveniente adjuntar, como secretario, D. Alejandro Soler y March, arquitecto tambien" .El Bisbe pren part activa i assisteix a les reunions que els arquitectes tenen a Barcelona.

Immediatament, es va desallotjar el Seminari, es va suspendre el curs i, davant la proximitat de les vacances de Pasqua, els alumnes de segon i tercer de filosofia i teologia, passaren al Seminari Major, i els de Llatinitat tornaren després de vacances. El 29 de març de 1903, el mestre de cases Florenci Mosella es feu càrrec de les obres i preveia acabar-les abans de l'1 de maig. Per la seva banda, el Bisbe buscava finançament, tot hi que el cost no era molt elevat²⁰.

Els murs de façana no presentaven cap desperfecte i no tenien cap problema d'estabilitat, en canvi les jàsseres i els embans presentaven esquerdes que van ser l'avís d'alarma. Tots aquests desperfectes eren ocasionats per la baixa qualitat de la fusta de pollancre amb què s'havien realitzat les jàsseres. L'error constructiu era considerable, encara que es pot observar clarament que, per estalviar una partida en comprar fusta de bona qualitat, s'acceptà un regal que tindria les seves greus conseqüències.

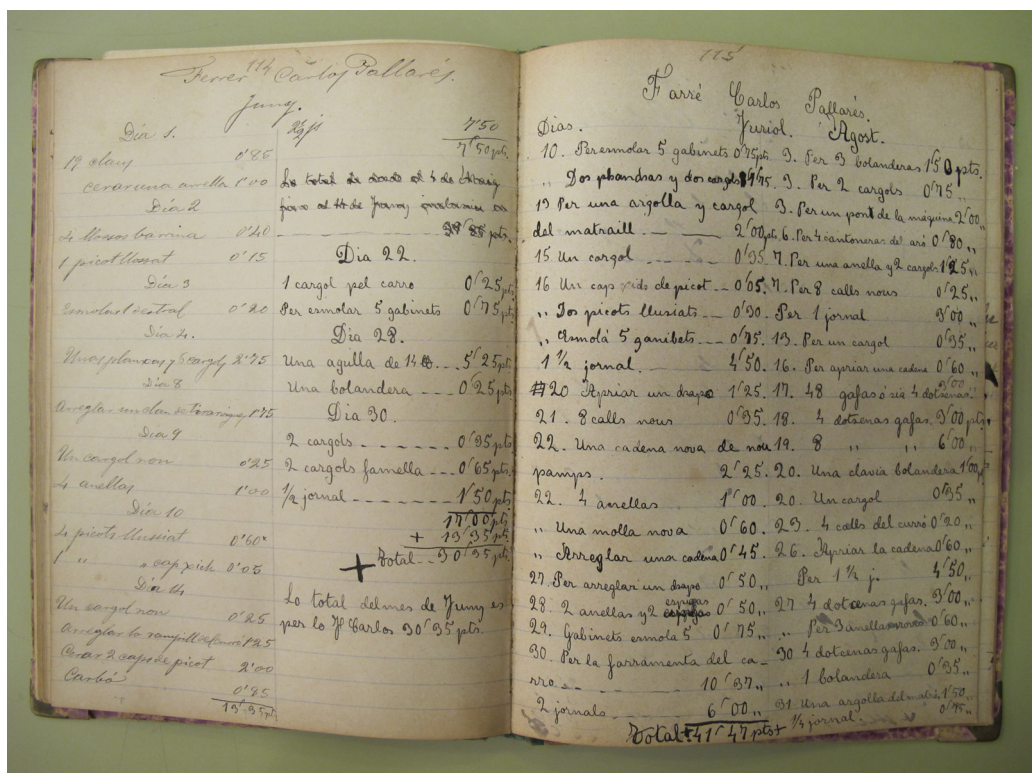
Al dictamen, els arquitectes volen que s'entengui el sistema constructiu propi de la zona, i que aquest



Marià Grandia i Soler. Nascut a Vallcebre va ser secretari de cambra i govern del bisbat, encarregat de les obres del nou Seminari. ADS

procediment es remunta a "tradicions seculares íntimament lligats a la manera de ser dels pobles, a les seves necessitats, a la naturalesa dels materials de la zona i el nivell econòmic" i que a Solsona "abundan los bosques, tanto como escasean las vias de comunicación y los recursos materiales". Aquesta frase expressa amb contundència la Solsona de principis del segle XX i justifica l'ús de la fusta dolenta. És cert que la tradició constructiva del territori és en parets de càrrega i pilars centrals dins l'àrea del recinte mitjançant jàsseres de fusta que connecten amb les parets. Ara bé, la solució constructiva no justifica mai el material emprat per la seva execució. Aquest sistema constructiu fa que l'estabilitat del conjunt depengui de les jàsseres i si falla, col·lapsi l'estructura, com en el cas del seminari²¹.

A l'inici de les obres, Duran i Ventosa va demanar la realització de l'estructura amb bigues de ferro. Ara bé, davant la dificultat de transport de Barcelona a Solsona i la gran massa forestal de la zona, es va optar per realitzar l'obra amb bigues de fusta. Fins aquí, la opció era correcta. Però l'ajuntament de Solsona, segon el dictamen "casualmente", va oferir uns pollancre de dimensions considerables i que, per tal d'ajudar les obres que tenien tanta rellevància per la ciutat, els hi va cedir.

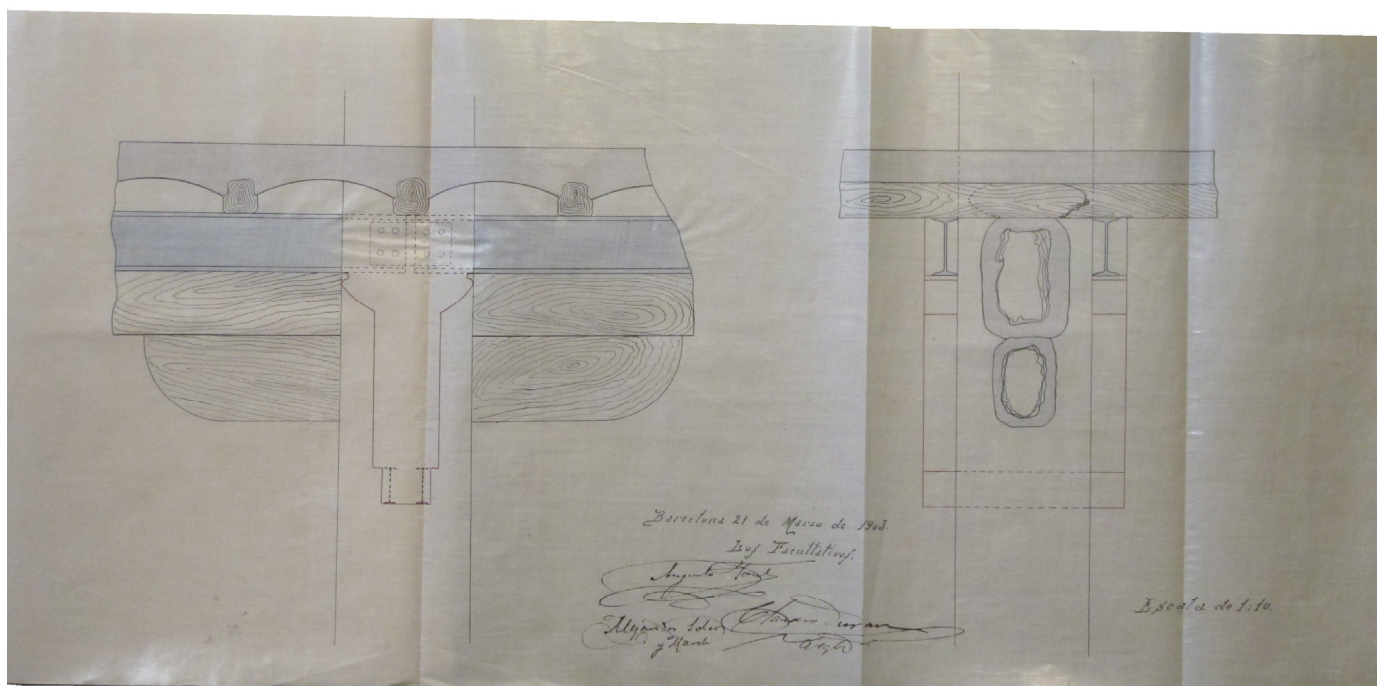


Llibre d'obres del Seminari. És un bon exemple per conèixer detalladament els procediments constructius emprats a finals del segle XIX. ADS

Sembla que Claudi Duran va rebutjar l'oferta, tot i que sabia que la intenció de l'ajuntament era totalment honesta. Els fusters solsonins van aconsellar a l'arquitecte, dient que s'havia utilitzat en altres construccions i que no havien donat cap problema; suposem que les dimensions deuriem ser força diferents. El dictamen exculpa l'arquitecte, l'ajuntament i els tècnics que havien format les parts actuant i demanen la retirada d'aquest sistema constructiu.

El cost final de la rehabilitació de l'edifici era de 7.000 pts. L'execució es realitzà durant el mes d'abril. Un dels problemes que tenia Solsona, com hem vist, era l'arribada del material. Si hi sumem que a Barcelona també escassejaven els materials, això va provocar un retard de les obres. A Barcelona no hi havia bigues de ferro i es demanen a Bilbao; durant aquest temps, a Solsona es neteja i se sanegen els paviments, per tal de realitzar la recepció de les bigues. El 4 de maig de 1903, els tres arquitectes visiten les obres i comproven que s'ha rehabilitat seguint els passos dictaminats i que l'estabilitat està garantida, per la qual cosa els estudiants ja poden retornar al seminari. L'11 d'octubre de 1903, es realitza la segona inauguració de l'edifici, amb assistència de l'Ajuntament de la ciutat i totes les autoritats eclesiàstiques. A les actes municipals, hi trobem que els membres del consistori portaren les barres del pali durant la processó²².

Tot i excusar Claudi Duran de l'error constructiu del seminari, el cert és que a partir d'aquest moment, deixa de treballar a la nostra ciutat. De les successives obres se n'encarregarà August Font. El 15 d'Abril de 1904, traslladarà la capella al segon pis, per tal que tingui més altura, i, sense pilars entremitjos que dificultessin la visibilitat. És en aquest moment, que Font torna a comprovar que l'edifici presentava més esquerdes. Els pilars de la façana es van realitzar amb pedra artificial i maó en el seu interior; aquest material és



més propi per a elements ornamentals que estructurals, ja que s'han de sotmetre a grans pressions. Altra vegada, la falta de recursos econòmics i l'estètica d'esveltosa que es volia donar a l'edifici, provocaren un altre problema. Els pòrtics de la façana, que formaven un gran porxo, rebien tot el pes de les façanes; per aquest motiu, totes les motllures estaven aixafades i la fàbrica de maó presentava esquerdes, ja que no resistia les càrregues. Font fa tapiar els arcs de planta baixa amb murs de maó, deixant lloc a unes finestres per il·luminar l'interior. Es creava, a més a més, un corredor entre l'exterior i les aules, que evitava les diferències de temperatura tan accentuades entre l'exterior i l'interior.

Amb aquests obres s'aprofita també per realitzar modificacions en els banys, així com, aïllar els baixants de la cuina. El conjunt d'obres de rehabilitació finalitzen el Maig de 1905. A la memòria final dels fets, Manel Vilella, vicerector del Seminari, diu que realitzar modificacions als edificis és un fet normal, "*Mas lo sucedido en el Seminario Menor o Colegio de pobres es tan anormal, de tal importancia las reformas que se han tenido que introducir ... para evitar su derrumbamiento*", no va deixar passar l'ocasió per fer una crítica lleugera als arquitectes, tot dient que si era per motius econòmics que s'havien emprat aquells materials es podia haver estalviat en ornamentació. També diu que, en tirar a terra les parets de la capella, es va poder observar grans buits en el seu

A la pàgina anterior. Plànol de les reformes que s'havien d'executar a l'estructura del Seminari.
A baix. Façanes posteriors en una imatge anterior a la reforma de 1904, on es pot veure la porxada que travessava el conjunt de l'edifici. .
 AJC



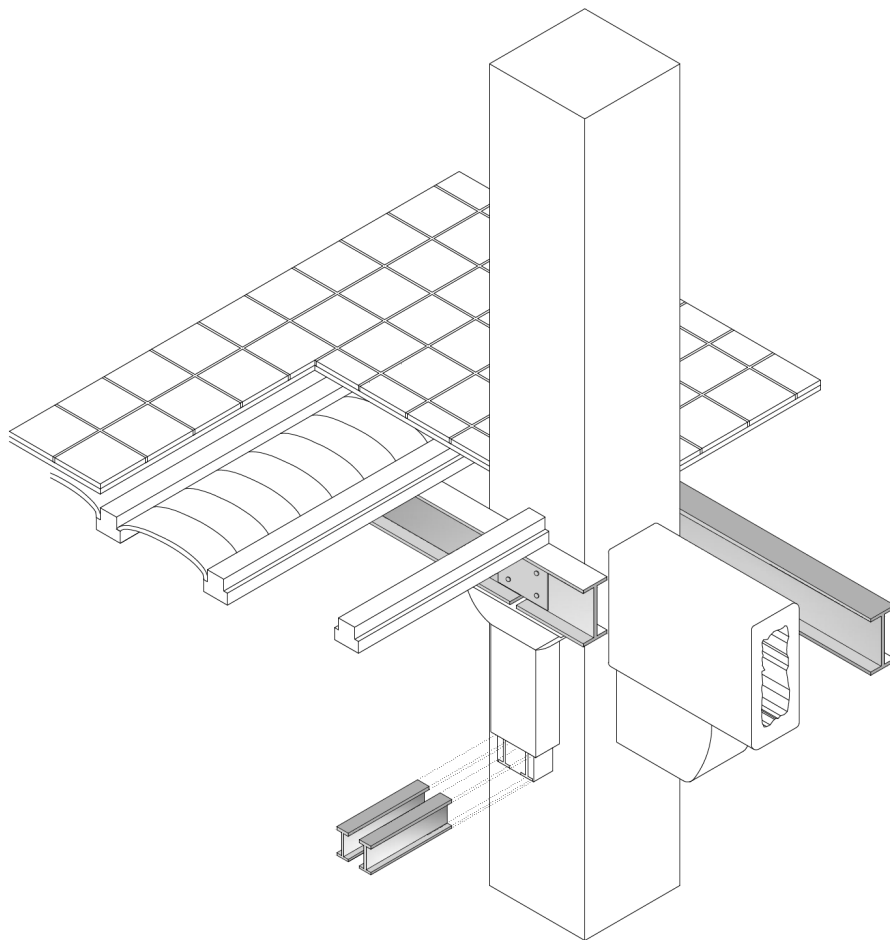
interior. A tots els problemes estructurals s'hi afegí la superpoblació que en aquells moments tenia el seminari. Un cop resolt tots aquests afers, ja s'especulava amb un seguit de reformes per ampliar l'edifici.

L'any 1915, ja amb el bisbe Vidal i Barraquer, Bernardí Martorell realitza una reforma a un saló d'actes de l'edifici del Seminari Menor, sala que no he pogut identificar. Aquesta reforma ja ens fa intuir que la realització d'un nou seminari es va deixar de banda²³.

El nou Seminari no es va realitzar fins els anys quaranta. Aquest obra d'Isidre Puig Boada es va portar a terme després de quatre projectes que havien estat rebutjats i finalment es va prolongar l'antic edifici amb un seminari major a la seva banda de migdia.

Habitacions del Seminari. S'observa el reforç dels sostres que es va executar per substituir les bigues de fusta originals de la construcció. ACS-FV





A dalt:. Axonometria on s'observa la reforma efectuada a l'estructura del Seminari, corresponent al projecte. Com es pot observar en les fotografies alguns punts de l'encontre es solucionen de forma diferent. *A baix.* Menjador del Seminari amb les bigues metàl·liques que van substituir les de fusta. ACS-FV



Casa dels Professors (1906)

L'any 1896, el Seminari Menor es trasllada al turó de Sant Magí. Una part continuava instal·lat a l'edifici dels dominics, a dins les muralles. El Bisbat encarrega un edifici davant del col·legi per allotjar els professors que impartien classes al seminari vell. L'obra s'encarrega a August Font, el març de 1906.

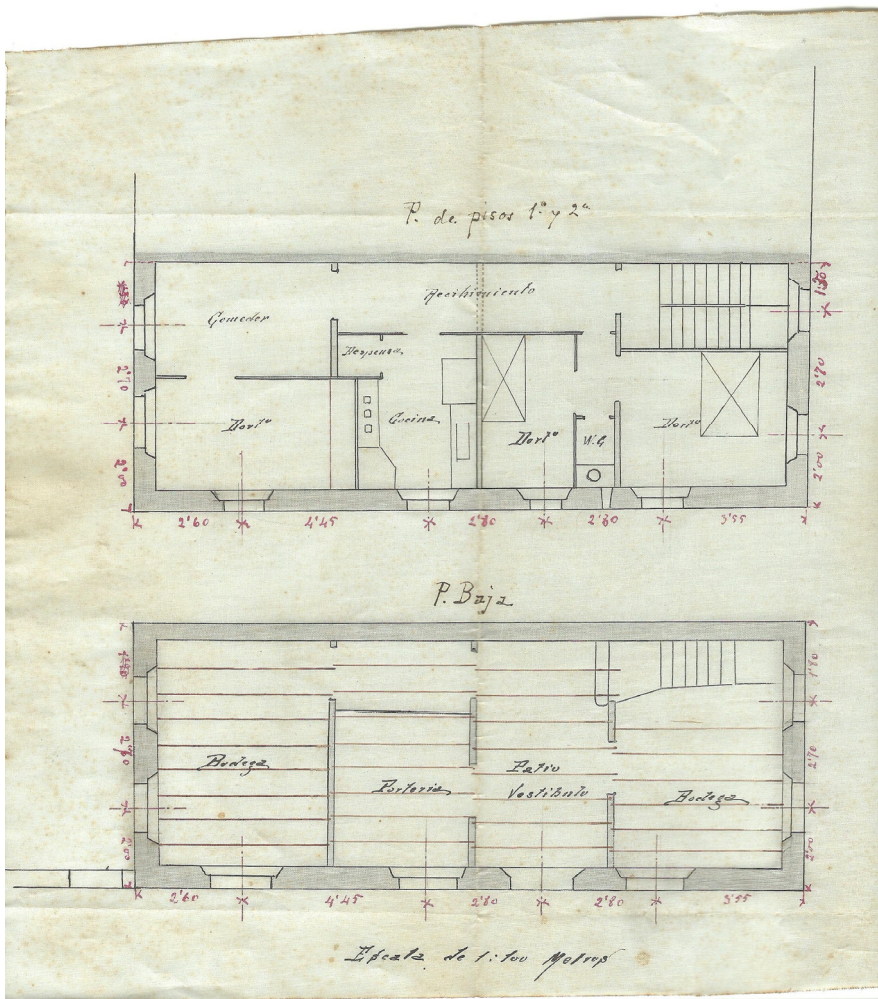
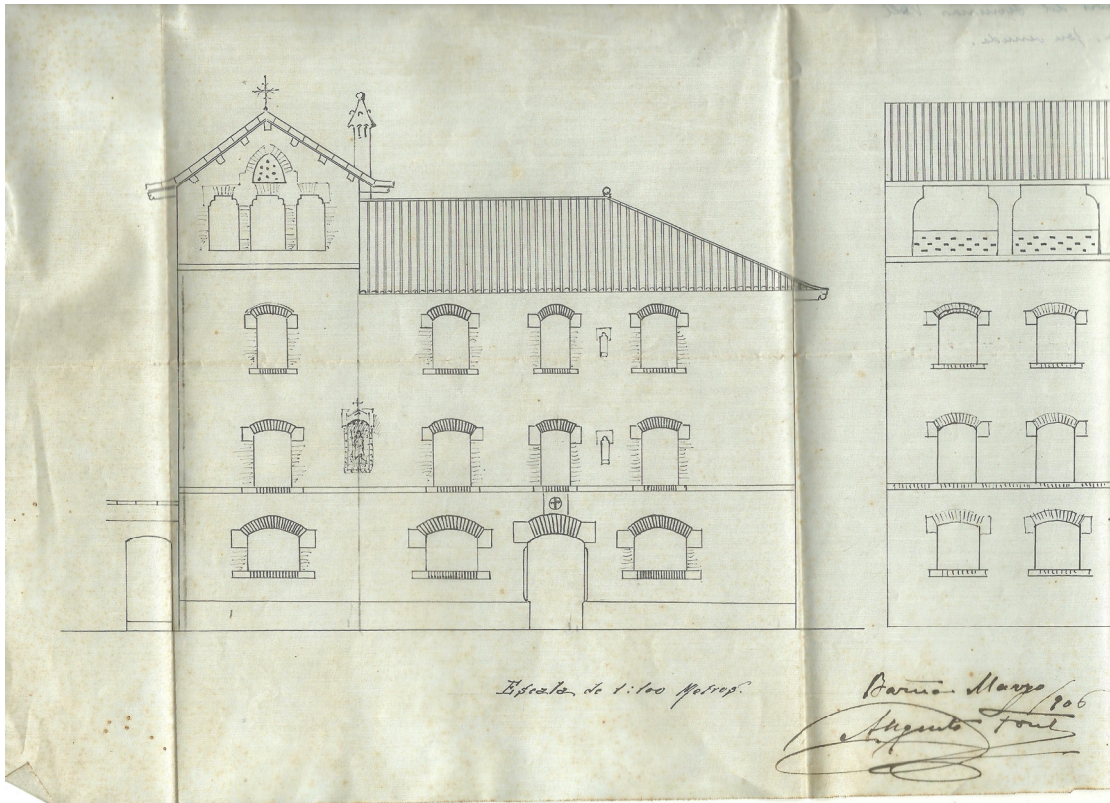
A diferència de la resta de projectes religiosos, que normalment s'encarregaven a l'arquitecte diocesà, aquest cop prefereixen confiar en August Font. De fet, les relacions entre Claudi Duran i el bisbat van canviar després dels fets del seminari. Les posteriors remodelacions del col·legi també les firma Font, així que no és estrany que ell realitzés la resta d'obres. Però mai no arribà a ser arquitecte diocesà, i Claudi Duran morirà com a tal. A més a més, en aquella època, també treballava per la Vint-i-quatrena en les obres del Cambril.

L'edifici d'habitatges és de planta baixa i dos pisos. Sembla que s'havia de doblar simètricament, mantenint la torre com a eix central. Al plànol, les obertures són finestres, que finalment es convertiran en balcons, exceptuant les de l'eix de la torre. La façana es realitza amb paredat de pedra; les obertures, brancals i impostes, amb obra vista. Algunes arrencades es projecten amb pedra, però finalment s'executen amb maó. Destaca l'eixida que corona la banda esquerra de l'edifici realitzada amb obra vista. Així com el voladís de fusta, rematat per un element escultòric.

A planta baixa, hi ha la porteria i dues bodegues, per emmagatzemar aliments, avui convertida en aparcament. A cada planta, hi ha un pis amb cuina, menjador, bany i tres habitacions

L'edifici dels dominics serví de Seminari Major fins l'any 1910, quan aquest passà al turó de Sant Magí. Per aquest motiu, un cop finalitzades les obres, la Casa dels Professors es vengué a una família solsonina; d'aquí el nom de Cal Gilibets.





Cementiri d'Olius (1916)

Les mesures higienistes arriben a Solsona amb l'alcalde i metge Esteve Plana, i s'expandiren a diferents municipis de la comarca. El cementiri d'Olius es trobava, fins l'any 1916, a recer de l'absis de l'església de Sant Esteve, coneguda popularment com la Cripta d'Olius. La falta d'espai i les mesures adoptades per allunyar dels llocs habitants els cementiris, van fer que la gent de la parròquia decidís realitzar-ne un de nou.

L'octubre de 1916 el rector, Meliton Perarnau, realitzava una subscripció popular per a la construcció del nou cementiri. Les cases fortes de la parròquia (Moriscots, Casanova, Santmiquel, Simosa) realitzen un donatiu de 250 pessetes i la resta de veïns quantitats de 20 a 5 pessetes. Altres posen com a donatius un o dos jornals de treball. L'aportació més gran, però, la realitza el bisbe Vidal i Barraquer que aporta 1.000 pessetes i encomana el projecte a Bernardí Martorell. En total es recapten 2.721 pessetes. Finalment, el pressupost d'execució va ser de 2.431,10 pessetes. Els diners que van sobrar, 289,90 pessetes, el rector diu que quedaven per realitzar altres obres. El paleta cobrà 1.750 pts i l'arquitecte 250 pts.

Miquel Tarrés i Muntaner, alcalde d'Olius, demana d'allargar el termini per tal que, aquelles persones que van realitzar un donatiu per a les obres no hagin de pagar la taxa per enterrar els seus difunts. El 6 de Març de 1917, el Bisbat i

el rector d'Olius, Miquel Lladó estan d'acord a fer una pròrroga de tres mesos, per a la realització de nínxols²⁴. Això ens indica que els elements comuns s'havien realitzat, però que les famílies no tenien els panteons acabats.

La importància del cementiri rau en que s'allunya de tots els models tradicionals que coneixem. El recinte se situa en una zona de roques caigudes, on s'aprofiten les cavitats

Casos	nom i apellidos	pesetas	Casos	nom i apellidos	pesetas
Aigué	Josma (ano)	1000	Miquel	Esteban Barraquer	1000
...
			suma entera		2721
			total		2721

Octubre 7 1916
Meliton Perarnau

Subscripció popular per la construcció del cementiri d'Olius. El rector Melitó Perarnau va deixar per escrits les diferents quantitats que aportaven les famílies de la parròquia. ADS

que formen per encabir-hi els nínxols. Aquestes roques no conformen un pla únic, sinó que creen petits espais on se situen els panteons familiars, aprofitant la inclinació del terreny.

Les intervencions arquitectòniques en aquest espai són mínimes, però en constitueixen l'eix fonamental. La resta és una aportació de la mateixa naturalesa: les roques caigudes i els arbres que se sobreposen a l'espai. Destaquen dos elements constructius per sobre del conjunt: la porta d'entrada i la capella amb l'agulla central.

Les mateixes roques caigudes tanquen el recinte, juntament amb els murs de pedra seca, molt propis d'aquestes zones. S'accedeix al recinte a través d'un arc parabòlic, realitzat amb pedra, i coronat per una robusta creu. Si l'arcada descriu un arc convex, la porta ho fa de forma còncava, tot creant un joc entre aquests dos elements.

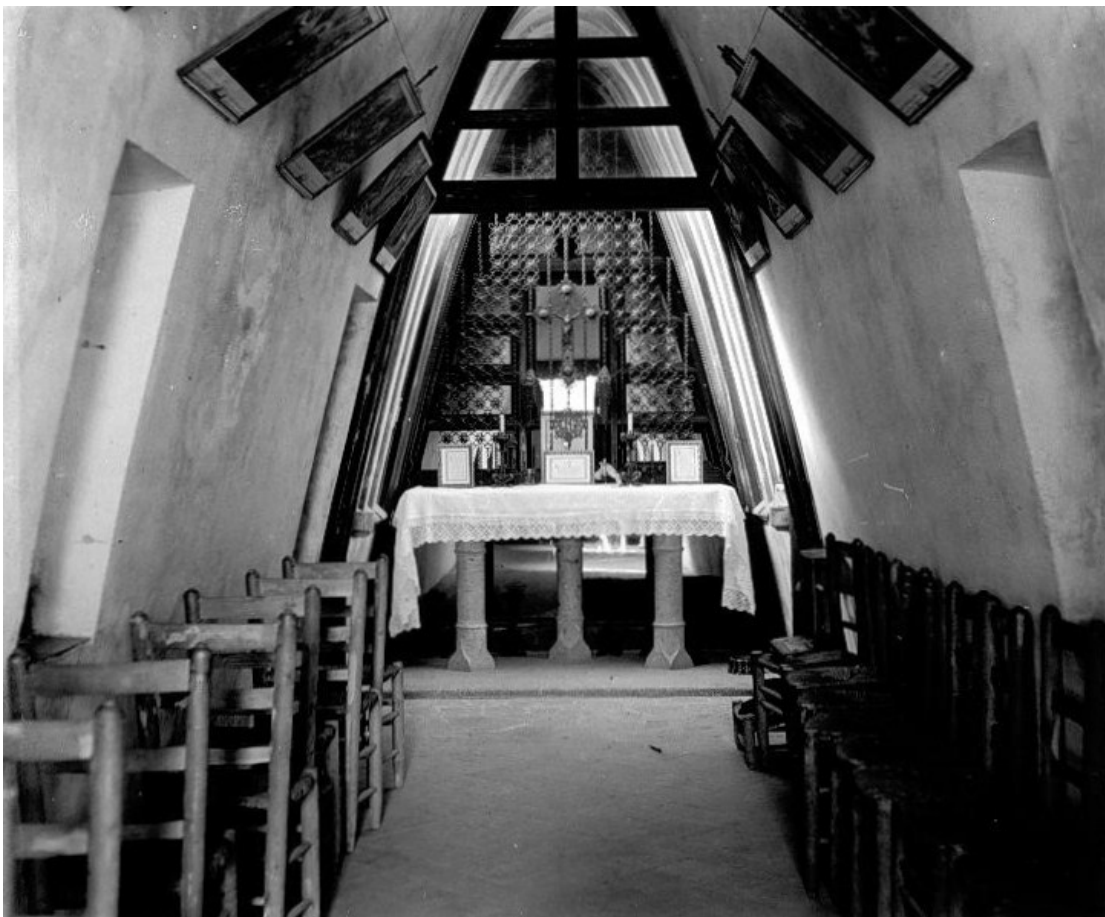
Diu la tradició, que Bernardí Martorell va fer construir diverses vegades aquest arc, ja que la realitzaven massa polida i ell volia mantenir la rugositat natural de la pedra. Tot el recinte està cobert de xiprers i alzineres. El simbolisme que s'hi ha volgut donar és que les roques representen la mort i els xiprers el símbol de la resurrecció.

El cementiri d'Olius. Instantània presa pocs després de la seva execució; actualment la vegetació cobreix bona part del recinte. ARF



L'altre element destacat que presideix el conjunt és la capella; és fàcilment visible, ja que està coronada per una agulla que domina tot el cementiri, rematada per una creu de cinc puntes, molt emprada per Gaudí i arquitectes pròxims a ell. S'accedeix a l'oratori a través d'un arc parabòlic que, un cop a l'interior, es converteix en el sostre del petit recinte. Recorda, en certa manera, la capella que Gaudí va projectar per a les bodegues Garraf. Darrere la gran agulla, hi ha la tomba del rector d'Olius, presidida per una creu on té esculpida la declinació morir en llatí.

En accedir al cementiri, s'evidencien sentiments contradictoris. Un espai perfectament estructurat arquitectònicament, però que transmet una gran complicitat amb la natura. Aquesta flueix a través dels arbres i roques obtenint un resultat francament sorprenent. L'arquitecte ha estat qui ha disposat en el recinte els elements essencials per un cementiri; però ha encarregat a la natura les transformacions successives d'aquest espai, amb el pas dels anys.



Capella de les bodegues Güell de Garraf. Obra d'Antoni Gaudí, la capella del cementiri d'Olius reproduceix aquesta tipologia. ACS-FV



Cementiri d'Olius. Les característiques d'aquesta obra la fan un exemplar únic dins el panorama arquitectònic català. ACS-FV

Reforma del Cor (1928) projecte

Segons la Vanguardia del 23 de novembre de 1928, Bernardí Martorell estava treballant en el projecte de reforma del cor de la Catedral de Solsona. Segons el diari, seguia el projecte que havia realitzat per Solsona i l'aplicava a la Catedral de Barcelona, de la mateixa forma. És l'única informació que tenim sobre aquesta reforma; el Cor de la Catedral va ser destruït per la Colla del Mall, el juliol de 1936²⁵.

El cor era al bell mig de la nau central i les seves considerables proporcions van provocar que en la reforma de 1940 es traslladés a darrere l'altar major. Encara avui, en el terra de la Catedral, es pot observar el perímetre del Cor.



El Cor de Canonges de la Catedral. Aquesta era la imatge hom tenia en entrar a la Catedral abans de 1936; l'únic element que perviu a l'interior del temple és l'orgue que, segons la tradició, va salvar-se per tal de poder fer balls a l'interior de la nau central. FFS

A redós de la diòcesis: Els Claretians (1919)

L'any 1919, els missioners del Sagrat Cor de Maria, coneguts popularment com els Claretians, compren uns terreny al costat del convent que ocupaven després que els caputxins abandonessin la ciutat. Aquest es troba a l'extrem final de Passeig, en el camí que marxava cap al Castellvell. La idea dels Claretians era d'establir un noviciat de l'ordre religiosa a la ciutat i alliberar la carregada Universitat de Cervera²⁶. Les obres les dirigeixen Muns, Bover, Melé i els coadjutors Antoni Palau, Francesc Villaró i Pere Ollé. Villaró ja havia participat en la major part de construccions de convents claretians de Catalunya i Espanya.²⁷

Per construir aquest nou edifici s'aprofita la pedra del Pont dels Frares, que hi havia a tocar de la capella de Sant Pere Màrtir, de la Mare de la Font. Encara avui es pot veure l'arrencada del pont. Els solsonins volien conservar aquella obra d'enginyeria civil i la premsa de l'època criticava la decisió. El consistori no hi podia fer res en contra, ja que aquell pont era propietat de l'ordre religiosa²⁸.

Les obres s'inicien el 25 de febrer de 1920, amb la pedra del pont i una part del donatiu d'Antoni Soler, de la casa Coloma. El 6 de febrer es posa la primera pedra. Després de diverses aturades, la construcció s'acaba el març de 1921. L'edifici, de cos rectangular, té una llargada de 80 metres²⁹. Aquesta

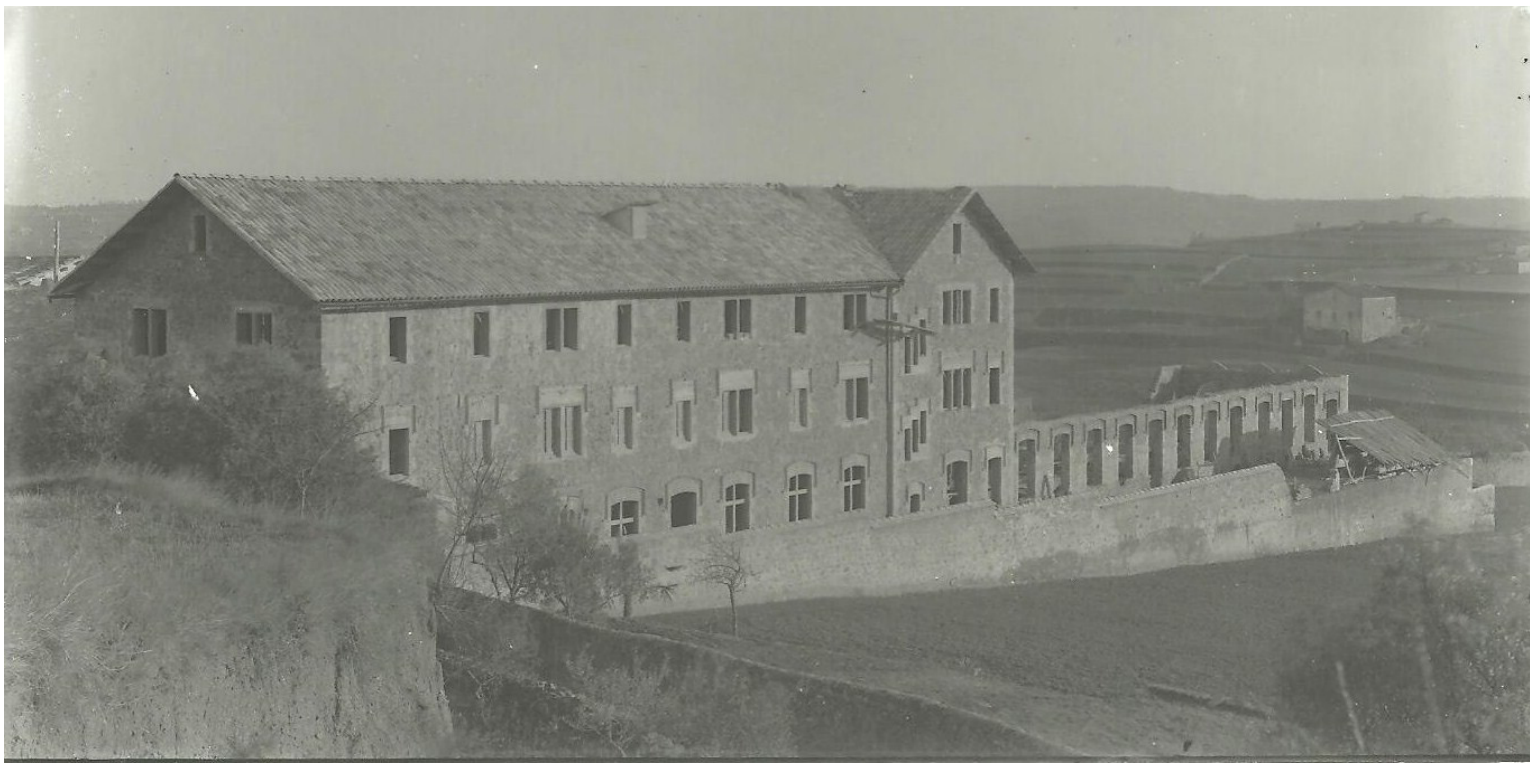


Convent dels Claretians. Aquest notable edifici estava annexat a l'antic convent els Caputxins, actualment seu de la parròquia de la ciutat. *A la pàgina següent*. Obres de construcció del convent, destaca la portada que s'aixeca al cantó de llevant.
ARF

configuració d'un edifici estret i llarg, coronat per una coberta a dues aigües força inclinada, li confereix una notable majestuositat. La façana és de pedra i les obertures de maó vist, molt propi de les construccions solsonines a principis de segle. El disseny de les obertures transgredeix l'ordre del buit-ple, col·locant les obertures més grans a planta baixa on l'edifici ha de suportar majors carregues. Destaca la galeria, avui parcialment modificada, que travessava tota l'ala sud de l'edifici i la senyera realitzada amb maó de la façana sud.



Aqüeductes a la Mare de la Font. Observeu l'entramat d'qüeductes que hi havia a la Mare de la Font. En primer terme, la portada d'aigües que provenia de les fonts de Lladurs. Al fons, darrere la capella de Sant Pere Màrtir, l'qüeducte que portava l'aigua de la Font dels Frares al convent dels Claretians. . AFCEC





¹ Francesc de Paula Villar (Múrcia 1828 – Barcelona 1901) Va ser arquitecte diocesà de Barcelona de 1874 i 1892. D'aquesta època en destaquen les intervencions a les esglésies del Pi, Vilafranca o Montserrat. Va ser el primer arquitecte del temple de la Sagrada Família, Villar va concebre un temple d'estil neogòtic. Les diferències amb Joan Martorell, tiet de Bernardí Martorell, van provocar que renunciés a l'obra. L'Associació de devots de Sant Josep va encarregar aleshores la realització al mateix Joan Martorell, treball que refusà tot proposant un jove Antoni Gaudí per tal que continués el projecte.

² Ignasi Jordà Arnalich (1819-1883). Va ser arquitecte municipal de Valls de 1845 a 1852, Mestre major de les obres del port de Tarragona (1853), arquitecte de Tortosa (1861), arquitecte provincial de Lleida (1863). Conrea abastament el neoclacisisme on destaca l'església de Vilavell o el Teatre principal de Valls el segon edifici d'aquestes característiques més antic de Catalunya.

³ Bartomeu Porredon i Cirera (Oliana 1795 – Clariana de Cardener 1847) era conegut com El Ros d'Eroles i va ser capitost carlí. Va encapçalar la Regència d'Urgell, el 1822 i les dues primeres guerres carlines. Va ser assassinat el 16 de maig de 1847 a la masia de Borrelles i exposat a la Plaça del Camp de Solsona durant l'execució pública de Mn. Benet Tristany, Mn. Josep Rosell i Valeri Roca.

⁴ Rafael Tristany i Parera (Ardèvol 1814 – Llorda 1899) Baró d'Altet, Comte d'Avinyó i Marquès de casa Tristany. Membre de la família dels Tristany d'Ardèvol i cap dels moviments carlins conjuntament amb el seu tiet Mn. Benet Tristany. L'any 1875 va ser nomenat capità general de Catalunya. L'any 1913 les seves restes mortals foren traslladades al cementiri d'Ardèvol (Solsonès)

⁵ ADS N1.- *Dictamen de l'Arquitecte referent a l'estat del palau*

⁶ ADS N3.- Rs. Os. Referentes a las obras de reparación de este palacio. A.- Carta Ministeri de Gràcia y Justicia (26 de Juny de 1896)

⁷ ADS N.4 Presupuestos, cuentas y cartas referentes a as obras de reparación hechas en este palacio.

⁸ ADS N2.- Proyectos, planos y presupuestos de las obras de reparación afectuadas en el Palacio Episcopal de Solsona.

⁹ ADS (*boletín oficial de la provincia dilluns 26 de juny de 1899*) (*Gaceta de Madrid dijous 29 de juny de 1899*)

¹⁰ N3.- Rs. Os. Referentes a las obras de reparación de este palacio. B.- Subhasta i adjudicació de les obres de reparació (1 d'Agost de 1899)

¹¹ *“ha declarado que las obras se han ejecutado con sugestión a los planos y pliegos de condiciones particulares aprobados que han servido de base del contrato en virtud de la cual se levanta esta acta de recepción provisional”*

¹² ZAMORA, Francisco de: *El Diario de los viajes hechos en Cataluña, 1787. Biblioteca Nacional Madrid*

¹³ N.4 Presupuestos, cuentas y cartas referentes a as obras de reparación hechas en este palacio.

¹⁴ ADS Carpeta Templos des de 1940-1942. Informacion Diocesana sobre el estado de la Iglesia. Informe de I- Puig Boada

¹⁵ ADS Expedient de Construcció de l'església parroquial de Clariana, Diòcesis de Solsona, 1901.

¹⁶ SALA, Jordi: *Història del seminari de Solsona* : ARHCS

¹⁷ ADS N6.- Plec de condicions presentades per el contratsista per les obres del Seminari i adjudicació de les mateixes.

¹⁸ Es compraren 750 pins dels quals diu que de cada un n'ha de sortir dues bigues de 5 metres. Al preu de 3,25 pessetes cada un. N4.- Cartas y contratos de las obras del colegio de San Ramon.

¹⁹ Marià Grandia i Soler (Vallcebre 1864 – Madrid 1929) Fill d'una família carlina va ser ordenat sacerdot l'any 1888. Fou estret col.laborador del bisbe Ramon Riu que li confià la contrucció del Seminari. Llicenciat en filosofia i compartí amistat amb Verdaguer i Pompeu Fabra, amb qui tracta abastament les normatives ortogràfiques del català.

²⁰ Benlloch va prendre part molt activament, en una celebració religiosa que realitzà a Barcelona per l'Arrendatària de la recaptació de contribucions de la província de Barcelona li oferí un donatiu de 1000 pessetes que ell rebutjà. Segons diu, davant la insistència de l'arrendatària les accepta amb la condició que anessin destinades a la restauració del seminari.

²¹ L'edifici tenia un bombament dels terres per falta de resistència de la trama d'embigat malgrat les seves dimensions. Totes les cates de les bigues s'hi trobaren el mateix contingut, una massa esponjosa en descomposició. De la secció dels pollancres solament en quedava la capa exterior d'uns 3 o 4 centímetres. Molt probablement era degut a la carcoma que havia passat de biga en biga.

Es planteja la necessitat de retirar la totalitat de les bigues i substituir-les per unes de ferro que no flectin 1/400 la seva longitud. Es projecten les bigues de pilar a pilar i vigilar la part superior debilitada de l'encontre entre biga i pilar. Les bigues havien de suportar un pes aproximat de 250 Kg/m² i amb una resultat de 0,26m. Els plànols es pot observar la operació per tal que no afectar el pilar. La operació consistia en travessar el pilar entre dues biguetes de 0,16 a distància de les actuals jàsseres per tal que no debilitin el pilar. A cada costat del pilar s'aixeca un cos de maó de 0,15x0,30 elevat fins a la part superior per suportar el pes de les jàsseres. Llavors es col·loquen les bigues de dos en dos, una a cada banda. Per fer solidari tot el conjunt proposen soldar-les entre si mitjançant una platina.

²² ADS N.3 Expediente de las obras de reparación practicadas en el seminari menor de San Ramón.

²³ DDAA: Revista Lacetània, 25/06/1915

²⁴ ADS carpeta 461 Olius (documents 14,15,16)

²⁵ DDAA: Vanguardia 23 de novembre de 1928

²⁶ Lacetània: Op. Cit. 30/09/1919

²⁷ Villaró havia participat en les obres de Aranda, Barbastro, Sant Domingo de la Calzada, Cervera, la Selva, Almendralejo, Valmaseda i Zafra.

²⁸ Lacetània: Op. Cit. 10/04/1920

²⁹ DDAA: *Record del pas dels claretians pel Solsonès*: Editorial Claret, 2005.

EL CAMBRIL UN PUNT DE TROBADA ENTRE LA SOCIETAT CIVIL I RELIGIOSA



La Mare de Déu del Claustre és una imatge romànica de pedra i data del segle XII. Està considerada un dels millors testimonis de l'escultura en pedra del romànic universal i segueix el corrent de l'escola de *Gilbert de Tolouse*. La talla s'inclou dins el conjunt escultòric dels claustres romànics de la canònica augustiniana i formava part d'un trencallums de finestra, d'allà va ser arrencada per ser venerada.

La tradició diu que va ser trobada al pou dels claustres, després de ser amagada a causa dels atacs iconoclastes. Al voltant seu es crea la confraria, que porta el seu nom i un seguit d'institucions molt vinculades a la vida solsonina. De fet, la Mare de Déu va ser proclamada patrona de la ciutat l'any 1653, després d'haver-la alliberat de la pesta.

La confraria del Claustre era l'entitat que aplegava totes les famílies de la ciutat. Està presidida per la Vint-i-quatrena, formada, com el seu nom indica, per 24 persones i és l'òrgan que gestiona i vetlla pel patrimoni que al llarg dels segles s'han llegat a la imatge. Està configurada a semblança de la Vint-i-quatrena de Cort, una entitat que assessorava els síndics i representava el braç reial a les corts catalanes. Al seu torn, la solsonina assessora els Quatre Administradors que actuen com a màxim representants de la institució.



A mesura que augmentava la devoció, s'anaven succeint les diferents capelles. La primera, en un extrem dels claustres (1419), gòtica; la segona (1606) i la tercera barroca (1727), on hi hagué un dels grans retaules barrocs de Catalunya, obra de la família Morató. Aquesta capella va ser incendiada per les tropes napoleòniques durant la guerra del francès de 1810 i refeta poc temps després. Des del segle XVII, la Vint-i-quatrena, junta de govern de la confraria, tenia com a projecte ampliar el Cambril, ja que el barroc era petit per la importància que el Claustre tenia.

Ramon Riu i Cabanes reclamava, l'any 1890, la construcció d'un nou Cambril per a la Mare de Déu. Amb el títol "*lo que resta hacer en el porvenir*" en el seu llibre "*la virgen del Claustro y Solsona*" creia que l'actual era molt petita i que no tenia l'ordre arquitectònic que reclamava la imatge. Amb el nou espai també proposa incloure una nova sala de juntes per a la Vint-i-quatrena. No es deixava de demanar que les obres que s'haguessin de realitzar en endavant "*obedezcan siempre á un plan preconcebido y aprobado de antemano, y que se ejecuten bajo la direccion de persona entendida*" ja que alguna intervenció recent no tenia la qualitat que es mereixia.¹

El prec que feia el futur bisbe de Solsona no era nou, ja el 1800 els administradors van demanar permís als còsols de la ciutat per tal d'erigir un nou Cambril amb les donacions que havia realitzat Coma i Monjo.²

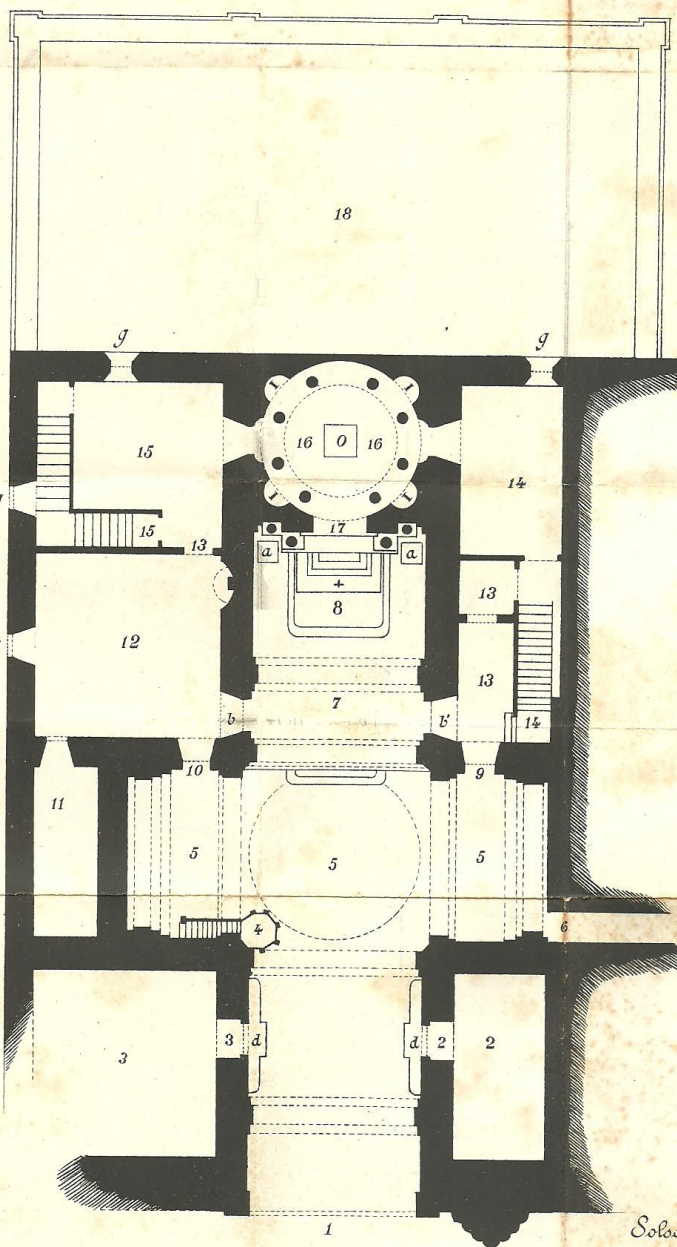
Les obres del Cambril s'inicien gràcies a l'impuls que Ramon Riu i Cabanes va donar al Claustre amb la ratificació, per part del papa Lleó XIII, com a patrona principal de la ciutat de Solsona. Les obres, però, s'iniciaren després de la mort del Bisbe, que va ser enterrat a la mateixa capella. La Vint-i-quatrena encarrega el projecte a l'arquitecte August Font i Carreras.

August Font culmina l'última gran intervenció constructiva al conjunt catedralici. Concep el projecte com la unió en angle recte de la façana de llevant de la Catedral amb la façana de migdia del palau episcopal. Manté l'alçada de la capella existent per tal de no alterar visualment el conjunt i corona l'edifici amb florons, seguint l'estil del palau episcopal. El Cambril actua com una frontissa entre dues edificacions aparentment tan diferents com uns absis romànics i una façana neoclàssica. Adopta una combinació entre l'historicisme i el modernisme. Les finestres de doble arcada, per exemple, inspirades en el renaixement florentí i , en canvi, els gerros tenen un fort gust barroc. Sobresurt del conjunt la cúpula amb un mosaic modernista, així com la forja de les finestres. En tot el conjunt hi ha una gran presència de les flors, en clara referència a la Mare de Déu. Presideixen la façana quatre sants, realitzats de nou després de la guerra civil: Sant Josep, Sant Llorenç, Sant

Núm. 36.

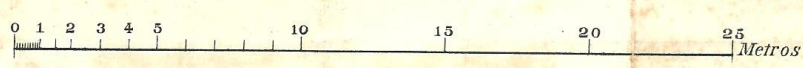
PLANTA BAJA DE LA CAPILLA DE N.^{RA} S.^{RA} DEL CLAUSTRO, Y DE SUS DEPENDENCIAS.

- Nº1 Paso principal de la I. Claustral a la Capilla.
- Nº2 Organo.
- Nº3 Puerta y paso a la sacristia del altar mayor.
- d Galerías del órgano y escolanía.
- Nº4 Púlpito.
- Nº5 Crucero-cimborio.
- Nº6 Entrada por la capilla del Rosario.
- Nº7 Presbiterio.
- Nº8 Altar y cimborio 2.^o
- Nº9 Entrada a los corredores.
- Nº10 Entrada a la Sacristia.
- Nº11 Archivo.
- b y b' Paso de la Sacristia al Presbiterio.



- Nº12 Sacristia.
- Nº13 Corredores.
- Nº14 Subida y antesala del Camarin.
- Nº15 Antesala y descenso del Camarin.
- Nº16 Camarin y cimborio 3.^o
- Nº17 Pórtico: paso del altar al Camarin.
- i Hornacinas de S. Joaquin, Sta Ana, S. José y S. Juan.
- o Trono de la Virgen.
- Nº18 Obra principia- da destinada a Camarin y sala de juntas.
- a Angelos de gran tamaño en el altar.
- g Ventanales.

Solsona 30 de Agosto de 1890
ROS, dibujante.



J. Vilá, grabó. Telleras & C.^{ta}

Esplanada millores de del

Capella de la Mare de Déu del Claustre. Plànol de 1890 corresponent abans de la ampliació del Cambril. El número 18 ja es preveu la ampliació d'aquest espai, ja que els que hi havia fins aleshores era excessivament petit. AFC

Celestí i Sant Llucià. Realitzats per l'escultor Salvador Voltas i pagats per la família Ribera Bonaplata

El conjunt es construeix amb pedra natural de la Mare de la Font, tot i que incorpora la pedra artificial. Aquesta apareix a mitjans segle XIX i tindrà un paper protagonista en la decoració escultòrica de l'edifici. La falta d'una experiència constructiva farà que hagin estat un dels elements més deteriorats de l'obra en el transcurs dels anys.

L'interior està conformat per dues plantes. A la planta baixa, per sota del nivell de la capella, hi ha la zona d'administració i dependències de l'escolania. La planta superior i principal de l'edifici es concep com un gran saló amb dues sales laterals, en una de les quals s'hi col·loca la sala de la Vint-i-quatrena, amb les 28 cadires dels membres de la junta. La gran despesa que va ocasionar la construcció no va permetre realitzar un nou tron i recinte per acollir la imatge de la Mare de Déu, fet que es retardà gairebé 20 anys.

La subhasta de les obres es realitza l'1 de Març de 1902; el cost de la realització del projecte era de 1.000 pts. Tot i que no s'han conservat els plànols, per la documentació textual podem seguir amb gran precisió l'abast de les obres i la forma d'execució. El pressupost inicial era de 33.650 pts i s'havia de realitzar abans del 31 de desembre de 1903, s'adjudiquen a Josep Ros. L'empresa Mas i Tarrach realitza diferents models de guix sobre la base del projecte de Font; aquestes maquetes han desaparegut.³

La primera fase es realitza respectant l'antic mur, que no es modifica fins que es cobreix part de l'obra. El 6 de març de 1904, Font escriu a Nicolàs Soler i li transmet el pressupost per tal de finalitzar la part externa i interior de l'edifici. Dels motius escultòrics se'n realitzen proves de guix que eren supervisades pel

mateix arquitecte, sobretot de l'escut i dels dos àngels que presideixen el conjunt.⁴



Cambril en construcció. Imatge corresponent a la primera fase de les obres del Cambril. Encara podem observar l'existència de l'antiga façana.

La segona fase consistia en finalitzar l'estructura del projecte, el tambor de la cúpula, la cúpula i la coberta. La subhasta es realitza el 30 de desembre de 1905. S'hi presenten Florenci Mosella i Mas de Solsona (15016pts), Josep Ros Postius de Solsona (16347pts) Ramon Riera Blasi de Sanaüja (16785 pts). Les obres estaven pressupostades amb un total de 16.685 pessetes. Els sostres de l'edifici es realitzen amb bigues de fusta que es porten de la finca de Llera, propietat de la Mare de Déu; els treballs de muntatge i execució els realitza el taller d'Adrià Corominas. La pedra que s'havia tallat i encara no es podia col·locar a l'obra es guardava als camps de la casa Miquelona, de la partida de Sant Pere Màrtir i en tenia cura Josep Testagorda. Aquesta segona subhasta que havia guanyat Florenci Mosella es va veure estroncada per la seva mort, el 4 de juliol de 1906, que va finalitzar el seu fill Pere Mosella Isanta.

Durant el Maig de 1908 es realitza la tercera subhasta de les obres, on hi entren a concurs els marbres i diferents elements decoratius. La firma barcelonina Mas i Tarrach realitza els capitells i els florons de l'exterior del cambril, l'agost de 1908, i Josep Colell els dos àngels en pedra de la façana, per un preu de 1.500 pts. El Juny de 1909, també es realitza la forja de les finestres de la planta baixa, seguint els dissenys de l'arquitecte Font. Aquestes són obra d'Antoni Llorens, pare del Dr. Llorens; la quantitat econòmica del forrellat variava segons si es treballava per dues o per una cara; la primera opció costava 1.810 pts i la segona 1.700.

El mosaic d'estil romà fou obra del barceloní de Mario Maragliano, que tenia el taller al carrer Diputació, 314. I l'empresa Nogués Hermanos realitza les 10 columnes de marbre de l'interior de l'edifici.⁵

Esbós realitzat per August Font. Correspon al conjunt escultòric que corona el finestral de la façana de migdia. Dos àngels sostenen l'escut de la confraria, que no va ser mai esculpit. ACC



L'any 1910 serà l'any de finalització de l'obra i quan es realitzen el major nombre de subhastes. La transparència que demostraven en aquell moment l'Administració del Claustre era meritòria i totes les partides surten a concurs públic. La realització de la fusteria es realitza el 13 de gener de 1910 i estava oberta a tots els fusters solsonins, amb un pressupost de 2.430 pts. Les obres del Cambril devien suscitar un gran interès, ja que la majoria d'empresaris es presenten a concurs. En aquesta hi participen Miquel Muxí, Domingo Ramonet i Gatuelles, conjunts Adrià Corominas i Jou i Jaume Argemí i Plà i també conjunts Francesc Costa i Pere Bajona.

El mes següent era el torn de la decoració escultòrica. El 3 de febrer es presenta el concurs per fabricar 7 gerros de pedra com a remat del cambril, entre *"picapedrers i escultors de la present ciutat que's vegin aptes per la seva fabricació"*. S'hi presenta Pere Mosella, picapedrer, i Jaume Pujols, que formen el contracte el 13 de juny de 1910. El cost de cada gerro és de 110 pts. També van entrar a concurs Mas i Terrach, de Barcelona, per 357 pts, Alfons Juyol, de Barcelona 518 pts, Andreu Hermanos, 425 pts i Miquel Roig, per 125 pts.

El Cambril de la Mare de Déu del Claustre.
L'ampliació projectada a principis del segle XX va acabar el cicle constructiu del conjunt catedralici, iniciat al segle XI. ACC

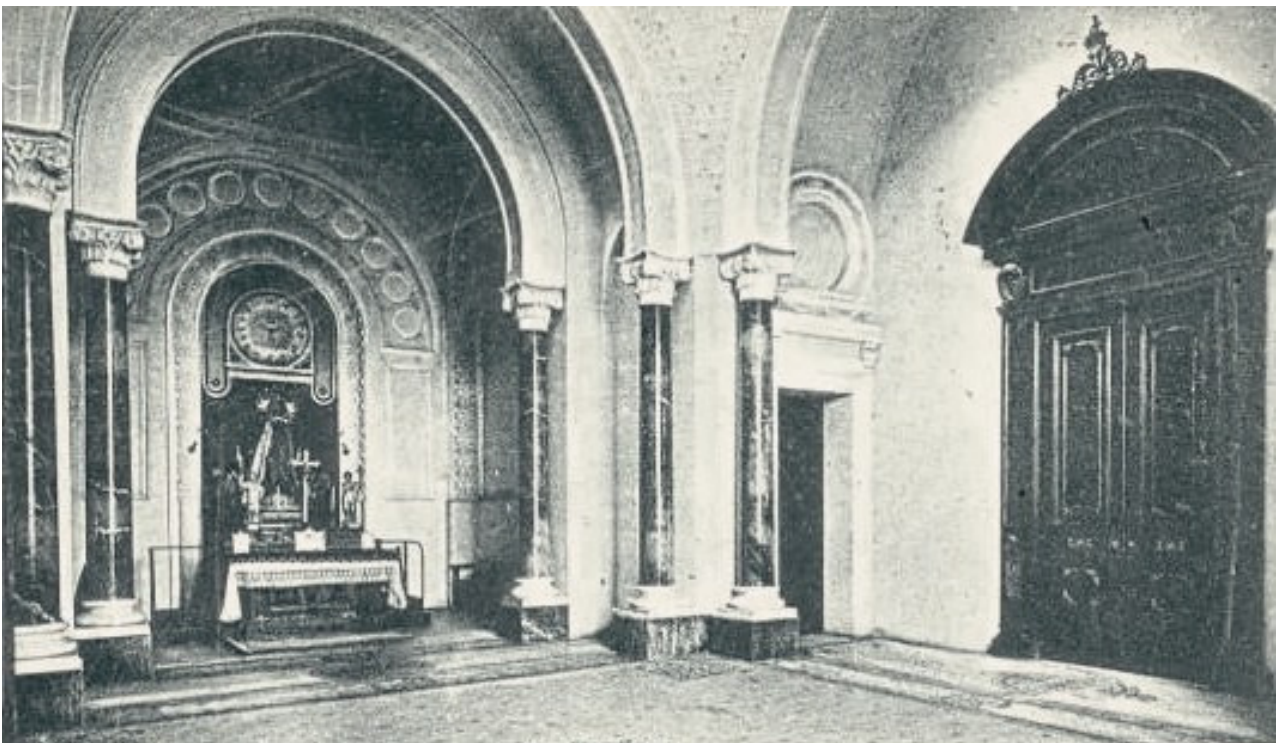


Durant el mes de maig del mateix any 1910, es realitza la subhasta per les obres de guixeria que s'havien projectat. S'hi inclouïa l'enguixat de les parets, cornises, voltes, portes de les escales, medallons i diferents motius escultòrics, així com també la decoració de la sala de juntes. S'hi presenten Feliu Torrens, de Manresa (4.500 pts), Cosme Maurell de Pera, de Barcelona (4553 pts) i Pau Grifell.

Les portes monumentals d'entrada al cambril les realitza l'empresa de Vicenç Ybanez, de Barcelona, per un pressupost de 2.000 pts. Les sales de Juntes, Sagristia, Saló de fumar i guarda-roba, les realitza la firma Queraltó i Planas, per 3962 pts, amb parquet de caoba. La distribució inicial no es deuria correspondre amb la que mantingué fins la guerra civil; de fet sabem que algunes de les sales s'havien habilitat per guardar els gegants quan aquests no es podien desmuntar. Durant l'estiu de 1910, s'acaben el mosaic de la cúpula fet per l'empresa Tarrés Macià i Cia. i la gran vidriera, obra de Rigalt Granell.

Actualment el Cambril és la intersecció perfecta dels plans perpendiculars que formen el conjunt catedralici i el palau episcopal, però no sempre ha estat així. En una publicació de l'època, el fotògraf solsoní Adolf Mas escrivia una carta oberta a Joan Serra Vilaró director del museu diocesà. Acusava subtilment Serra Vilaró de realitzar un conjunt que deixava com *“un drap brut*

Interior del Cambril. Imatge posterior a la finalització de les obres. Aquest espai va ser transformat per Francesc Folguera a partir de 1956 i decorat per Josep Obiols.
AFC

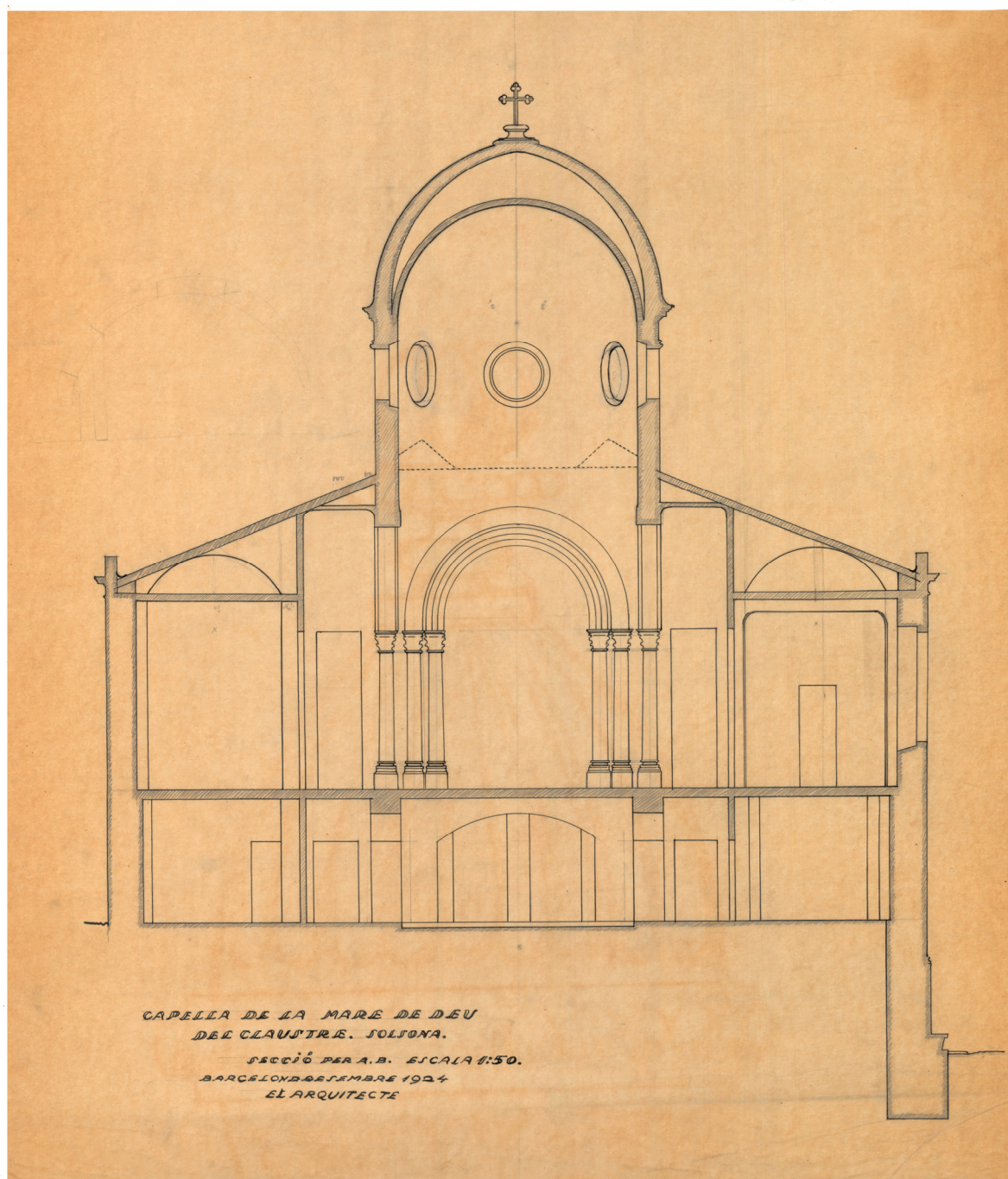


la gent del renaixement per destructora de totes les arts no inspirades en el classicisme" i que la imatge de la Mare de Déu no es mereixia un saló modernista. Més dur era amb els administradors que no s'estava de proposar per "aquesta colla de patums mereixen que's faci una plaça a les afores del cambril i allí se'ls eregeixi un padró commemoratiu, més padró d'ignomínia, perquè les generacions futures, al veure profanat el sumptuós absis romànic amb el veïnatge d'aquella ridícula obra sàpiguen qui foren els destructors d'aquella meravella. Ja'n deuen haver quedat de descansats ara que han lograt entronitzar la moda de les espadnyes i barret de copa". La carta continua carregant en les capacitats intel·lectuals segons la professió dels membres de la Vint-i-quatrena i que ells són els màxims responsables i no l'arquitecte "el qui paga mana i si haguessin demanat una capella romànica aquest senyor sap on té la mà dreta per fer això i altres coses". Serra Vilaró no vol entrar al joc i solament critica el fet de no realitzar un concurs públic del projecte i creu competent l'arquitecte ja que per "tractar-se d'un solsoní i, per lo tant, devot de la Mare de Déu del Claustre, faria una obra digna". Encara que no entra en la polèmica reconeix que, tot hi no ser competent per opinar, a ell no li agrada el resultat i defensa un estil neoromànic. Anomena que alguns eminents crítics d'art tampoc la trobaven digna i que en veure-la manifestaren "excel·lent arquitectura per una casa de banca" ⁶



Façana del Cambril. Vista des del Vall Calent, la planta baixa correspon a les dependències de la Confraria del Claustre i la primera planta a la Capella. FFS

Feia més de cent anys que el cambril era una obra reivindicada, potser aquest afany de realitzar un projecte tant anhelat no va acabar de convèncer a personatges tan rellevants per la història com ho han estat Adolf Mas i Serra Vilaró. És remarcable com dues persones tan vinculades tan socialment com ideològicament al modernisme busquin per Solsona un estil neoromànic. De fet, la Catedral no deixa de ser un compendi dels diferents estils arquitectònics que han existit al nostre país durant gairebé mil anys.



Secció del Cambril feta per Puig i Cadafalch. La planta inferior estava destinada a sales de reunions i dependències de l'escolania. La planta superior, a la zona de l'arc ANC

Projecte pedestal, bancs i il·luminació (1914-1915)

Tal com hem vist, el nou bisbe Vidal i Barraquer nomena arquitecte diocesà Bernardí Martorell. La Vint-i-quatrena, en aquest període, també li va encarregar diferents projectes a realitzar al santuari.

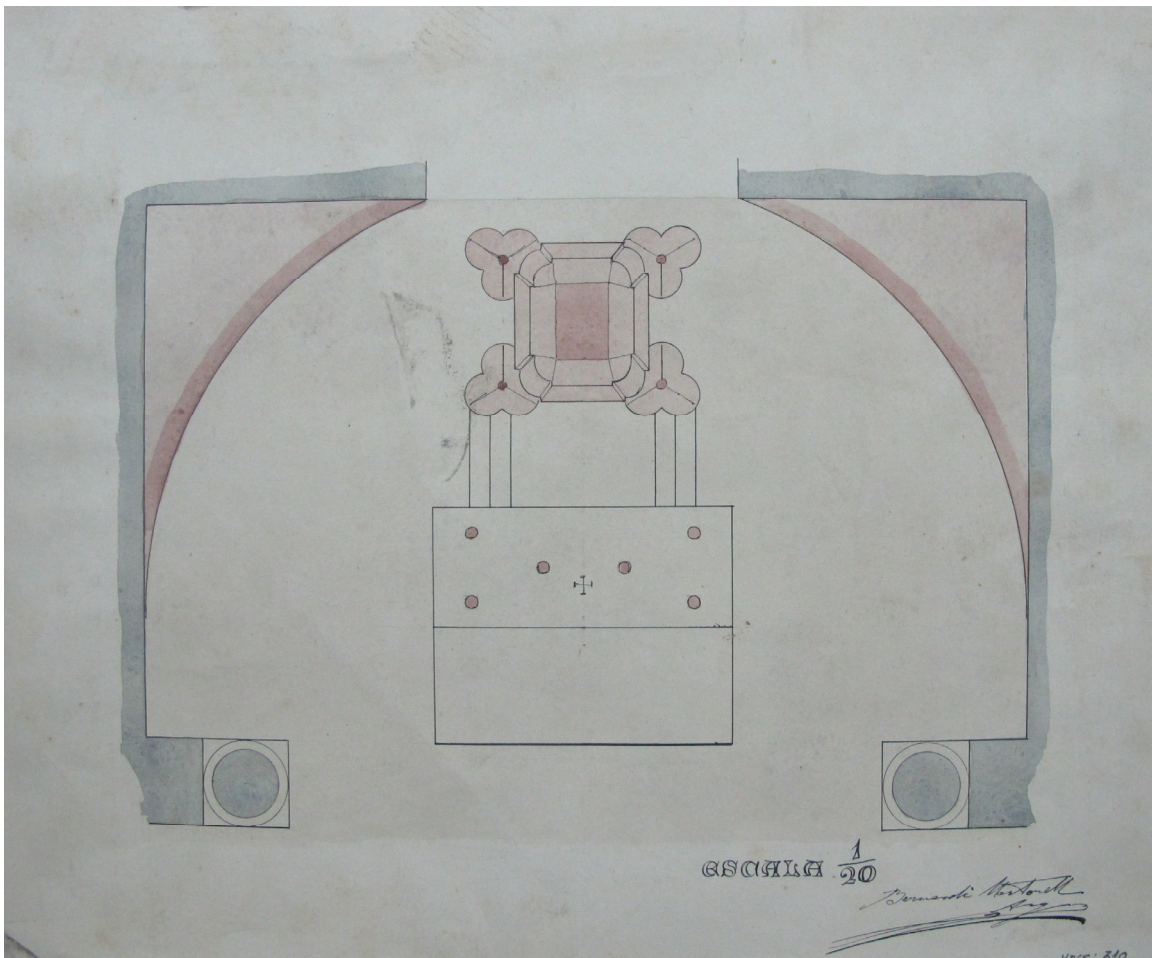
El Cambril tenia, i encara té, una petita desviació de 30 cm entre l'encontre de la capella amb el nou volum construït. Després de quatre anys d'ús, l'any 1914, Bernardí s'encarregava de petites modificacions com "*l'embassament de l'aigua a la cúpula i l'arranjament del trono de la Mare de Déu*". Bernardí projecta un nou altar i un pedestal per col·locar la imatge. En el nou Cambril, havia aprofitat l'antic tron de la imatge que molt probablement ja s'havia salvat de l'incendi de 1810. La forma que tenia, acompanyat d'unes aigües que representaven el moment de la troballa en el pou, feia que fos coneguda irònicament com la "sopera". ⁷

Els plànols de les reformes i altar del Cambril els presenta el mateix Bernardí Martorell en una visita que realitza el juny de 1915⁸. El dia 30 de juny, segons el llibre de comptes del Claustre "*A D. Bernardi Martorell, arquitecte, A conte*" rep 500 pts⁹. No sabem per quin motiu, l'administració del Claustre no realitzà aquest projecte. És curiós que Bernardí ja preveu que la imatge sigui coronada quan de l'acte de la coronació no se'n parla fins els anys vint i que finalment no succeeix fins l'any 1956, molt probablement la coronació de Queralt a Berga que s'havia de celebrar l'any següent influí en aquest fet.

També va dissenyar els bancs centrals que encara avui s'utilitzen al Claustre, durant l'any 1914 Martorell realitza, durant una visita a Solsona, els esbossos inicials¹⁰. Aquests bancs es construeixen al taller d'ebenisteria de Martí Bantolra (Vantolra) i es col·loquen a la capella durant el mes de maig de 1915 la premsa diu "*Han sigut posats, dotze artístics bancs, plano de l'eminent arquitecte Sr. Martorell*" i destaca "*Es una obra de bon gust i afecte que constitueix una joia més entre les moltes que tingueren en l'esmentada capella*" ¹¹. Els bancs es van salvar de la crema de la guerra civil ja que es van traslladar al passeig del camp per tal que formessin part del mobiliari urbà. Segons s'explica, els bancs es van mantenir intactes durant tot el conflicte bèl·lic, davant la dificultat de traslladar-los a causa el seu pes força considerable¹².

Com veiem, Bernardí va treballar activament al Claustre. A banda dels projectes arquitectònics, també s'havia encarregat de la il·luminació de la cúpula i del presbiteri¹³, inaugurada durant la Festa Major de 1915, que la premsa de l'època ressalta "*l'esplèndida i artística il·luminació elèctrica de la*

capella, deguda a la direcció del eminent arquitecte Sr. Martorell, donavan aquesta un aspecte de gran gala i serietat" ¹⁴



Planta del pedestal. Correspon a l'espai que hi ha entre el Cambril i l'antiga capella on hi ha situada la imatge de la Mare de Déu. MDCS



Alçat del pedestal. Bernardí va jugar combinant principalment tres elements, la pedra com a pedestal de la imatge i l'altar, els cortinatges com a separadors entre els diferents espais i la forja com element decoratiu. MDCS



ESCALA $\frac{1}{20}$

Bernardí Martorell

Alçat del Pedestal. Les obres del Cambril no van permetre realitzar un nou pedestal, aquest projecte de Bernardí Martorell no es va arribar a realitzar mai. MDCS

Obres de refonamentació (1919)

El Cambril i el conjunt catedralici es troben en una zona inestable a causa del pendent que descendeix cap a la riba del riu Negre i per les diferents intervencions que han rebaixat considerablement el nivell del sòl que actuava com a mur de contenció de l'edifici. Totes aquestes patologies provocaren que el 12 d'abril de 1919 l'administració del Claustre decidís encarregar una proposta de refonamentació a Bernardí Martorell que, com veiem, actuava com a arquitecte de la confraria.

No se'n conserven els plànols, però sí diferents documents que ens ajuden a entendre la forma de treball i fonamentació a principis de segle XX. El contractista que executà l'obra fou Pere Mosella i aquesta consistia a excavar els fonaments existents i realitzar la refonamentació amb pedra de morter de ciment, obra de maó i formigó de ciment.

En iniciar les obres, el 9 de maig de 1919, Bernardí es lamenta que només hagués presentat proposta Pere Mosella i que els altres mestres de cases no ho haguessin fet. Potser la dificultat de l'execució i el desconeixement dels sistemes van provocar que altres constructors decidissin no realitzar l'obra¹⁵.

En l'aspecte econòmic, Martorell proposa realitzar un concurs per preus unitaris ja que d'aquesta manera no hi havia

Capella del Claustre. L'Altar separava l'antiga capella amb el nou Cambril. Aquest altar correspon a la reforma que es va realitzar després de la guerra del Francès de 1810, que va cremar un dels millors retaules barrocs de Catalunya. ACC



perspicàcies per cap de les parts que intervenien en l'obra. Així, la medició de cada porció es realitzava conjuntament per la persona designada per la Junta de la Confraria i el contractista. El 7 de juny de 1919, Josep Maria Vicens, un dels quatre administradors, s'escriu amb Bernardí per tal d'expressar-li que la refonamentació per cates que s'està realitzant és molt més cara que la fonamentació tirada i que si no sorgeixen dubtes durant les obres no caldrà que vingui a Solsona. Poques dades més coneixem de la finalització de la reforma dels fonaments del Cambril.¹⁶

Cambril baldaquí (1926) ¹⁷

Del Cambril faltava resoldre l'encontre entre el nou edifici i l'antiga capella, el lloc on tradicionalment s'havia situat la imatge de la Mare de Déu. No va ser fàcil executar un tron; el projecte de Bernardí va ser rebutjat i no fou fins l'any 1926 que la Vint-i-quatrena encomana a Josep Puig i Cadafalch la realització d'un baldaquí i d'un nou tron. Era tal la necessitat de crear aquest espai que es demana un informe a Josep Gudiol i Cunill, l'any 1919,¹⁸ conservador del museu episcopal de Vic i expert en romànic.



El baldaquí obra de Josep Puig i Cadafalch en una instantània de l'Escolania del Claustre. ACC

En aquests moments Puig i Cadafalch abandona el govern de la Mancomunitat de Catalunya i es dedica a realitzar obres com el projecte al monestir de Montserrat i al Claustre de Solsona. El conjunt de plànols i documentació que Puig realitza és extraordinària, estudia minuciosament totes les parts i detalls de l'obra que projecta, arribant a dibuixar a escala 1:1 el tron projectat, així com diferents opcions del baldaquí.

Podem conèixer tot el desenvolupament d'aquest disseny d'interiorisme peculiar gràcies a les cartes entre l'arquitecte Puig i Cadafalch i el Dr. Josep Vendrell, administrador eclesiàstic. Les cartes són un reflex de l'intercanvi d'impressions entre la vida social i política de Catalunya.¹⁹

Puig dissenya cobrir una part de la gran sala del Cambri i realitzar un nou peu per a la imatge de la Mare de Déu. El baldaquí cobreix l'altar i es realitza amb bronze, obra de Biosca&Botey, així com la construcció de 8 llànties de plata amb planxa repujada i cadenes de plata fosa²⁰. El preu de cada llàntia ascendeix 1500 pessetes, fetes en plata de 916 mil·lèsimes, a un pes de 4kg cada llàntia. Se'n construeix una en llautó que se sotmet a l'aprovació de l'arquitecte i, un cop acceptada, la resta es construïren en plata. El baldaquí combina també els teixits a mode d'un gran pal·li que cobreix l'altar²¹. El baldaquí es connecta amb la imatge mitjançant una barana corbada en ferro forjat, polit, i amb un bany de vernís de cel·luloide.

El tron és una gran columna que s'insereix en l'antic altar del segle XIX, realitzat en bronze repassat, cisellat i ajustat a una base de granit rosat. La part inferior es trobava a peu de l'altar de la capella que s'uneix amb el pis superior. La imatge es fixa amb espigues de metall, per tal de poder-la treure i posar mitjançant les dues anelles laterals. La part superior del pedestal és giratòria a fi de poder-la contemplar des de l'altre costat.

El cost aproximat total de la obra va pujar un total de 70.310,61 pts. Vendrell i Puig Cadafalch debatien cada punt i cada simbolisme que havia d'expressar-se a la peça de bronze. Vendrell era un expert en litúrgia i Cadafalch un amant de l'estudi i entre tots dos realitzen un tàndem magnífic sobre simbologia. Cadafalch volia que el tron reflectís la llegenda que la Mare de Déu havia estat trobada al pou del Claustre, per aquest motiu, donava relleu a l'aigua; Vendrell deia sobre el projecte *"em plau que dongui tan relleu a les incripcions que parlen d'aygua. Pel fet reconegut per una tradició tan llarga y constant de trobar a la Madona arran de les aygues del pou"*. Els gustos de Vendrell potser no eren un reflex de l'època, ja que, en un principi, volia recuperar la representació de les aigües com a tron, disseny utilitzat des d'època barroca²².

Actualment conservem la part superior del tron, per la qual cosa, s'han perdut les inscripcions que hi havia al nus de l'escultura que feien referència a l'aigua²³. La tònica era que Vendrell proposava i Cadafalch disposava. Sobre l'elecció de la llengua opten sempre entre català i llatí. Vendrell diu que el català és millor per als catalans i el llatí per als estrangers i erudits. L'elecció finalment és que es pot realitzar en dues llengües, la part més visible en català i la resta en llatí.

La inscripció que ha arribat fins als nostres dies és la que fa de respalller de la imatge. La família que havia costejat part del pedestal no volia que el seu nom sortís a la inscripció i el doctor Vendrell proposava: "MARE DE GRACIA DIVINA, CLAUSTRA DE NOSTRES AMORS, EIX TRON EL POBLE US DESTINA, SIMBOL D'UN TRON FET DE CORS. Any 1928 del naixement del Crist, 6é. del Pontificat del Exc. Rvd. Dr. Comelles" Notem que en cap cas Vendrell no hi posa el seu nom. També proposava que s'hi afegís l'emblema de la confraria aquest era disseny de Puig i Cadafalch i el realitzà l'abril de 1928; quan rep l'escut diu



Secció del baldaquí on es poden observar els diferents marbres utilitzats. ANC.

"Mil gracias per lo dibuix de l'emblema de la Verge de la Clastra: ja'm dirà com dech correspondrali"

Sobre la inscripció volen afegir *"Construït per acord de la Vintiquatrena, pres a Solsona als 31 de Desembre de 1924"*. El Dr. Vendrell encara hi volia afegir *"Construït, amb sos anexes, el baldequí y decorat d'aquesta part interior, per acord de la Vintiquatrena, pres a Solsona, al 31 de Desembre de 1924"* I vol que es faci constar el nom de l'arquitecte, ja que segons diu *"que'ns donará importància a l'obra"* i diu que ell ja ho donava per fet que el nom de l'arquitecte se situaria al cornalí inferior del respatllet. Vendrell diu que cal posar-hi *"Construït per l'arquitecte Exc. Sr. En Josep Puig y Cadafalch"*

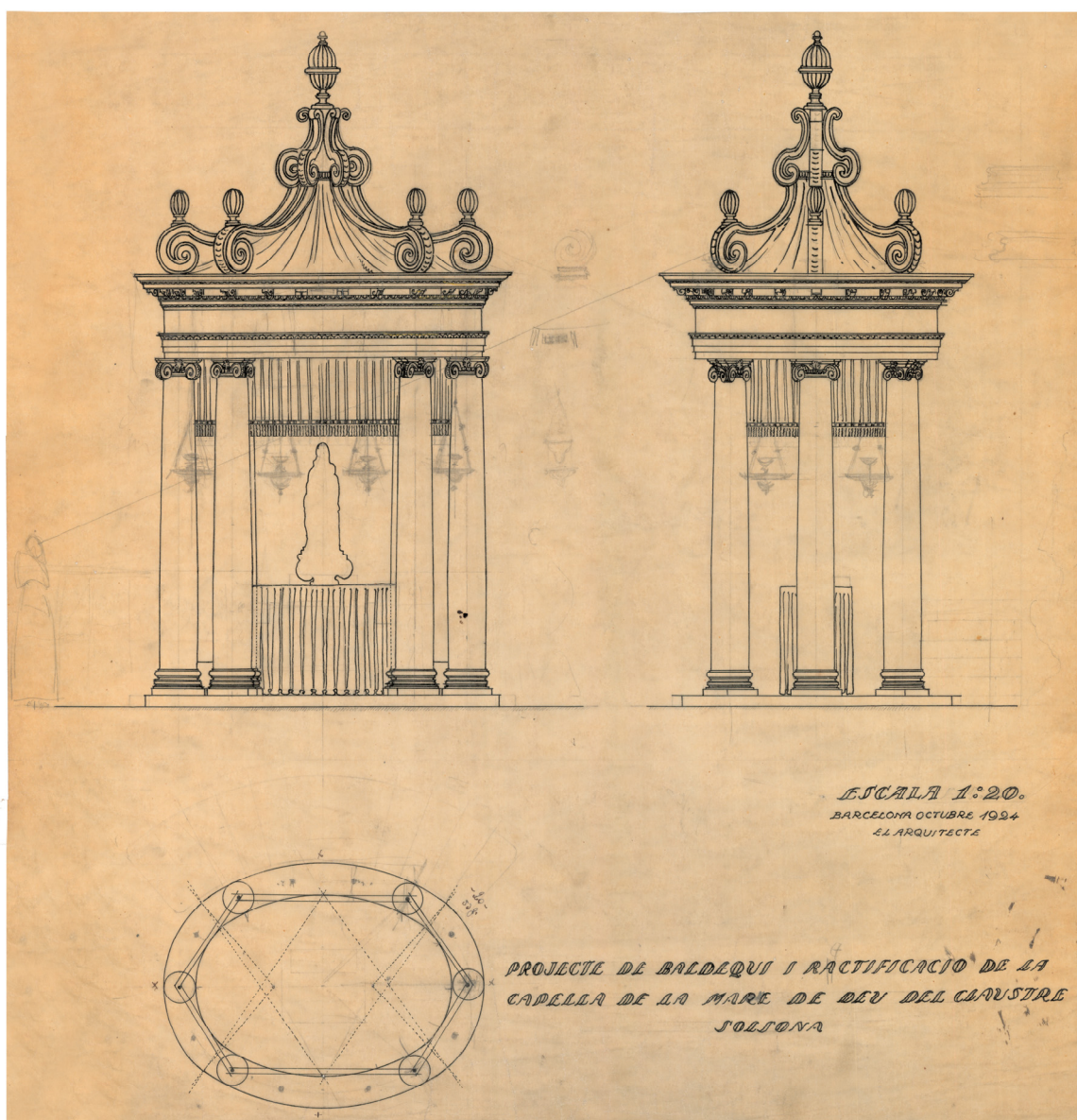
La placa commemorativa que havia de tenir darrere la imatge va ser un dels grans temes de discussió, tothom volia quedar bé. El gener de 1928 encara es discutia quina havia de ser aquesta inscripció. Josep Maria Vicens i Puig i Cadafalch, tal com diuen a les seves cartes, no troben bé que hi figuri el nom del Dr. Vendrell ja que en aquesta qüestió hi han passat fins a tres presidents. Vicens, amb prudència, diu *"amb tota la discreció, ningú en sabra rés"*. Diu que cal posar-hi Mare de Divina Gràcia, títol amb el qual és venerada i es resa en tot el Bisbat el dia nou de setembre. I proposa que els noms que no hi poden faltar son el de la Vint-i-quatrena, el de Puig i Cadafalch i del Sr. Bisbe. I que per no ofendre al Dr. Vendrell caldria dir-li que si s'hi afegeix l'escut de la confraria no hi cap cap més noms.

En un paper annex, Vicens proposa un text així *"La M. I. Vintiquatrena feu aixecar eix tron a la seva Mare de Divina Gràcia, per acord del trenta ú de desembre de 1924, siguent-ne arquitecte l'Il·lustre Sr. Joseph Puig i Cadafalch, acabant-se l'any 1928 del naixement de crist, sisè del Pontificat del Exc. Rvd. Sr. Comellas."*

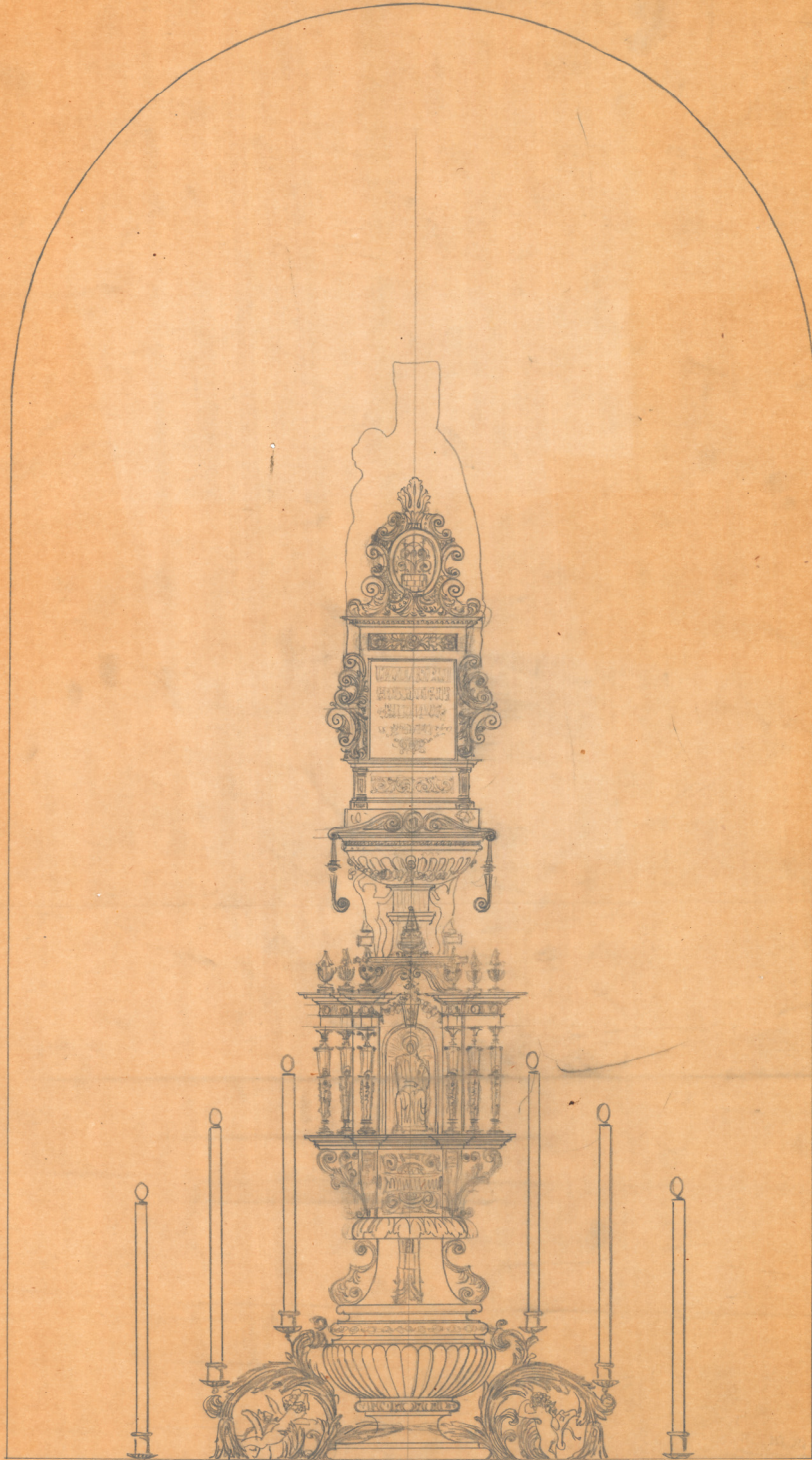
La major part del pedestal es realitza amb bronze fet amb 86% de coure i 10% d'estany. Són de plata els sis àngels i les quatre estatuets de sants de les fornícules de la nou. Un cop acceptats els models de guix el fonedor realitza la totalitat del pedestal. Algunes peces es fonen a la terra i d'altres a la cera perduda, aquesta última tècnica s'utilitza en formes vegetals, animals, estàtues. Si era necessari l'escultor designat per Puig modificava les parts escultòriques. Els pagaments van subjectes a les fases d'obra realitzats en tres termes iguals, la primera en tenir foses totes les peces, la segona en acabar l'obra a Barcelona, i la tercera un cop col·locada definitivament. Aquestes peces s'uneixen mitjançant soldadura. Tot el procés constructiu va sota la direcció de Puig i Cadafalch. Un dels punts claus va ser el transport de l'escultura de Barcelona a Solsona i el posterior muntatge.

Les obres anaven molt lligades a l'evolució de la institució. Vendrell fa contenir les despeses de tapissats i parquets del baldaquí per evitar deixar deutes a càrrec del seu successor. Fins i tot posposa el pagament de part dels honoraris de l'arquitecte. Tot i les intencions, el Dr. Vendrell és reelegit per segona vegada com administrador eclesiàstic.

Quan parlem de la unió de la societat civil i religiosa és que les obres també serveixen per establir una relació mútua entre els membres de la política catalana i la societat solsonina. Durant el transcurs de l'obra, es pot observar que Puig gaudia d'una cordial amistat amb Vendrell. En el retard d'un pagament, Vendrell li diu irònicament "*francament m'he pensat que no'l necessitava per a menjar y per xò no m'he donada mes presa a pagarli tal factura*" ²⁴. I en iniciar l'any 1928 diu "*Li desitjo un any de major tranquil·litat últimament s'ha sentit tronar del cantó d'on ens solen venir les tempestes*". Vendrell estava informat de totes les obres que realitzava Puig on li diu "*veig que va progressant l'art d'eixa capital que's manifesta en els arxiartisticchs grups de la plaça de Catalunya*". L'obra es col·loca l'Agost de 1928. Vendrell invita a Puig a la inauguració del pedestal que estava previst per la Festa



PEDANTAL DE LA MARE DE DEU
DE LA CLAUTRE DE
SOISSONA.



ESCALA 1/5
EL ARQUITECTE



Major *"tinch altra cosa per dirli y es invitarlo a V. y als qui vulguin de la familia a nostra festa, aquest any be semble que tindrà interès en veure l'efecte del pedestal"* ²⁵. Curiosament Vendrell apunta *"serà qüestió de coronar, canònicament nostra Regina"* fet que no va ocórrer fins l'any 1956.

En agraïment per la tasca realitzada, l'octubre de 1928 li regalen una reproducció fotogràfica a escala 1:1 de la Mare de Déu, i l'Administrador *"li dono altra volta les mes expressives gracies per lo que ha fet per mi, donchs no son menys d'agrair els treballs per haverlos coronat d'èxit, y'm torno a oferir a V. Eb tot lo que vulgui ma pobra persona. Que Déu coroni els treballs de V. y companys per l'enaltiment de Catalunya"* ²⁶

La major part de l'obra es va realitzar a Barcelona, per aquest motiu tots els industrial provenen d'allà. El model de guix és obra d'A Segarra i Colomer²⁷, Grabiell Bechini passà a bronze l'escultura²⁸. La resta de peces de bronze del baldaquí i la barana les realitzen les empreses Biosca & Botey i J. Panyella. La base del pedestal es compra a l'empresa Vereinigte Fichtelgebirgs-Granit-, Syenit- und Marmorwerke AG a la ciutat de Wunsiedel de Bayern feta amb *"granit Orient toutes les faces visibles polies, le reste dressé en joint, se composant d'un socle et d'un vase"* aquestes peces tenien un preu de 2040 pts que amb el transporta ascendia finalment a 3812 pts. Els acabats, com les cortines del baldaquí, els realitza Puig Carcereny, de Barcelona amb domàs, per 3660,80 pessetes²⁹.

El pedestal va ser reformat després de la guerra civil i utilitzat en la nova capella.

LA GALERIA DE RETRATS IL·LUSTRES DEL CLAUSTRE (1928)

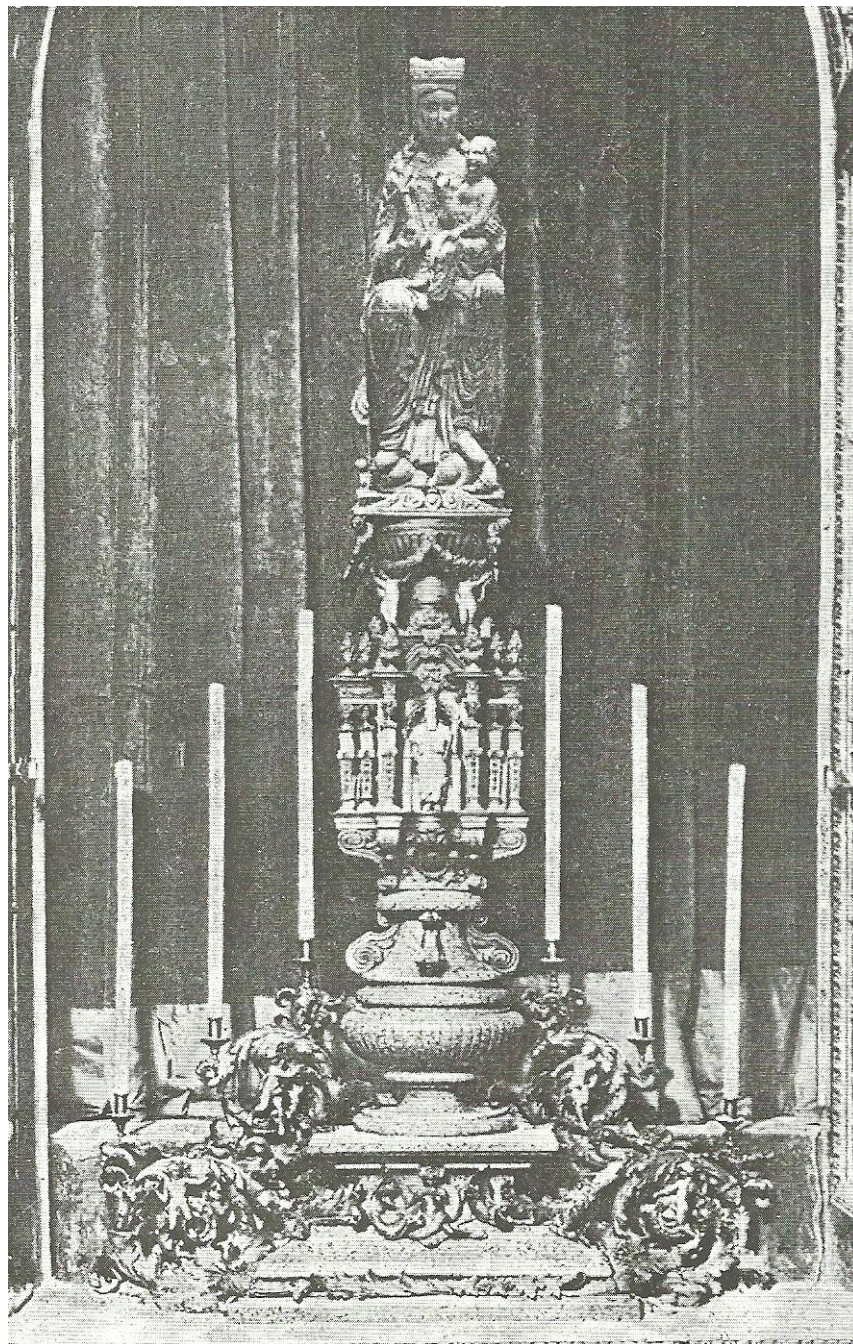
Les galeries de ciutadans il·lustres va ser un fet recurrent en molts ajuntament i institucions, a principis de segle XX. Era una forma d'homenatjar diferents personatges, tot col·locant el seu retrat en llocs preeminents dels seus edificis. Seguint aquesta idea, el doctor Vendrell volia realitzar-ne una a les dependències del Claustre i encomanar als millors artistes aquestes obres.

Els primers retrats que havien d'entrar a la galeria eren: Ponç de Vilaró, Coma i Monjo, Ramon Riu i Cabanes i Celestí Ribera i Aguilar³⁰. Per la informació obtinguda sabem que Puig i Cadafalch va pintar el quadre de Ponç de Vilaró. Per inspirar-se Josep Maria Vicenç li envia unes fotografies dels sarcòfags on hi ha la figura i els escuts.

La galeria estava prevista inaugurar-la per la Festa Major de 1928; sabem que es van realitzar els retrats de Coma Monjo i el de Ponç de Vilaró³¹. Puig i

Cadafalch també va realitzar les inscripcions en els marcs. No sabem quan va cobrar l'arquitecte per dissenyar, solament li diuen *"En quan al preu, li repeteixo que'm fio de V. Si V. sap que no'ns enganyeu o ens exploteu, ja estem contents"*

Aquests quadres tenien unes mides de 1,00x1,40 m, amb un marc on s'inscrivía el seu nom i la relació que havia tingut amb la institució. Devien desaparèixer durant la guerra civil i solament se n'han conservat dos esbossos originals, un d'estil neoromànic i un altre de naturalista³².



Tron, obra de Puig i Cadafalch, amb la imatge de la Mare de Déu del Claustre, que es va mantenir totalment fins l'any 1939, actualment se'n conserva una part. ACC.

¹ RIU I CABANES, Ramon: *La virgen del Claustro y Solsona*: Impremta Mariana; 1891.

² ADS Carpeta num 217 A

³ ACC Carpeta 6

⁴ La façana s'acaba el 5 de juliol de 1904. L'acta de finalització de la primera fase es signa, curiosament, el 9 de Setembre de 1905, dia festiu a Solsona.

⁵ ACC Carpeta 6

⁶ DDAA: *Miscel·lània Solsona 400 anys d'història (Història del Cambril de Solsona)*; Ajuntament de Solsona, 1994.

⁷ DDAA: Revista Lacetània, 10/11/1914

⁸ *Ibidem*; Lacetània 25/06/1915

⁹ ACC, Llibre de Caixa 1915

¹⁰ Lacetània (1914): Op. cit, 10/11/1914

¹¹ *Ibidem*; Lacetània 10/05/1915

¹² Testimoni de Josep Maria Augé, campaner de la Catedral (2008)

¹³ Lacetània (1914): Op. cit, 10/11/1914

¹⁴ *Ibidem*; Lacetània 13/09/1915

¹⁵ Consistia a realitzar en porcions de 0,6 metres de façana amb un gruix del fonament de 2,60 fins a trobar una base sòlida on assentar-se superant sempre els 2 metres del nivell del carrer. Aquesta nova fonamentació es realitza amb mamposteria amb morter de ciment lligant la paret feta amb sardinell de maó i el morter de ciment. Bernardí Martorell tenia molt clares les fases de l'obra i els terminis amb els quals s'havien d'executar. Les cates no podien trigar mes de 30 dies en obrir-se d'un costat a l'altre.

¹⁶ ACC; Llibre de Caixa 1907.

¹⁷ ANC Fons Puig i Cadafalch Inventari 737 Codi 020/0202 Claustre de Solsona

¹⁸ Josep Gudiol i Cunill era conservador del museu episcopal de Vic i expert en romànic. Va ser un dels membres de la missió a la Franja que va rescatar de l'oblit les pintures murals de Taüll.

¹⁹ ANC Fons Puig i Cadafalch: Op. cit, 16.12.1926

²⁰ *Ibidem*, 9.12.1926

²¹ *Ibidem*, 16.12.1926

²² *Ibidem*, 16.12.1926

²³ Com a exemple "*Sitientes venite ad aguas*" (Isaïes LV1) Assedegats venim a les aigües i "*Regina a destintis tuis in vestitu deaurato circumndata varietate* (P XLIV,10) La reina esta a la vostra dreta amb el vestit textit d'or, tot brodat amb colors i perles

²⁴ ANC Fons Puig i Cadafalch: Op. cit, 4.3.1928

²⁵ *Ibidem*, 9.8.1928

²⁶ *Ibidem*, 29.12.1930

²⁷ *Ibidem*, 24.11.1926

²⁸ *Ibidem*, 6.12.1926

²⁹ *Ibidem*, 9.7.1927

³⁰ *Ibidem*, 29.4.1929. PONÇ de VILARÓ mort el 5 de juliol de 1306, COMA I MONJO nat l'octubre de 1679 i mort el 2 de desembre de 1752, RAMON RIU I CABANES nat el 1852 i mort el 28 de desembre de 1901, CELESTI RIBERA I AGUILAR Nat el 6 d'Abril de 1839 i mort el 15 d'octubre de 1915

³¹ *Ibidem*, 28.6.1928

³² *Ibidem*, 2.12.1926

L'ARQUITECTURA CIVIL 1 : TESTIMONIS DE MODERNITZACIÓ.



Fins ara, hem conegut les grans obres religioses que van modificar substancialment el conjunt de la ciutat. Vegem, ara, les actuacions de caire civil. En aquest capítol, observarem aspectes bàsics de la modernització de Solsona, ja siguin realitzats per iniciativa particular o per iniciativa pública, específicament municipal.

Tot i que la ciutat va quedar allunyada de les gran transformacions industrials, la modernització, però, va anar introduint-se en la mentalitat de l'època. La paraula *progrés* serà un dels ítems més usats per la política i la societat per expressar les ganes de canvi i d'adaptació dels nous models que arribaven des de Barcelona.



ELS CONFLICTES DE LA LLUM I L'AIGUA

El símbol per excel·lència de la modernització a Solsona fou l'arribada de la llum, l'any 1896. Però, a partir de la municipalització de l'aigua, l'any 1908, i, més tard, amb el conflicte de la llum, de 1914, la vida social i política solsonina va derivar en una forta crispació.

La llum a Solsona la subministrava la família Reig des del Molí dels Cups d'Olius. Un jove enginyer estiuejant de Solsona, Josep Moles volia comprar el molí de Foix, de Lladurs, per tal de capitanejar la municipalització de l'electricitat i desbancar els Reig. A partir d'algunes diferències que van anar en augment, van dividir la societat solsonina en dos grans grups. Els partidaris de Reig, de tendència liberal, eren coneguts amb el mal nom dels de la Gruta; els fidels a Moles, pròxims a la lliga regionalista, amb mentalitat més conservadora, eren anomenats els Molistes. Fins i tot, cada front tenia el seu periòdic, *La Verdad* i *El Lacetània*, respectivament i els bars i llocs d'esbarjo a fins a cada ideologia.

L'any 1908, l'Ajuntament volia canviar les canonades d'aigua fetes de ceràmica per unes de metall. Aquest projecte s'encarregà al jove enginyer Josep Moles, ja que el seu pare era amic d'un membre del consistori. El pressupost de l'obra era de 75.000 pts i el seu cost final va ser de 87.000 pts, aquest fet va provocar que l'ajuntament culpés l'enginyer de la diferència.

Año I. Pinell de Solsona 1 de febrero de 1918. Núm. 1

LA VERDAD

Periódico defensor de los intereses de Solsona y su Comarca

ERECIOS DE SUSCRIPCIÓN		ADMINISTRACIÓN	ANUNCIOS
Trimestre	1'00 pta.	Llobera, n.º 6 — SOLSONA	Los remitidos, comunicados y reclamos, se insertarán a precios convencionales.
Número suelto	0'15		
Número atrasado	0'25		

Nuestro interés

El principal motivo que nos obliga al sacrificio de la presente publicación, es el de que vemos la una cosa con que ya de tiempo se combate el plan de obras, que con tanta abnegación, penalidades y costas, tienen iniciado en beneficio de Solsona y su Comarca, las disidentes personalidades de esta Región, que más se han distinguido en su obra, para el bienestar y progreso de la misma.

Son bien conocidas de todo el vecindario, los resultados de las gestiones practicadas, y tenemos bien patentizado el impulso que se ha dado de pocos años a esta parte, a las carreteras que han de ser para Solsona su más abundante fuente de riqueza, como son la de Solsona a Sabadell, la de Solsona a Ribes, la de Solsona a S. Lorenzo de Morunys, la de Solsona a Bages, la de Solsona a Calaf, los caminos vecinales de Solsona a la carretera de Seo de Urgel por Montpel i Cambrils, el de Cardener a la Vall de Cardener, y otros cuya utilidad pública ha sido declarada, para calzar entre sí las citadas vías principales.

Todos sabemos quienes han sido los iniciadores de tan grandes proyectos para Solsona, quienes han empleado todos los medios que han sido posibles para conseguir su ejecución; así como sabemos también todos, quienes han combatido dicho plan, para imposibilitarlo, para continuar teniendo a Solsona en el lamentable estado de incomunicación que por abandono de sus directores políticos se hallaba, y también nos ocurre muy bien, a todos, quienes con fútiles pretextos han procurado entorpecer el curso de los respectivos proyectos, validándose de toda clase de medios y ardiditas.

Y como quiera que, no obstante ser todos bien conocidos, quienes aparentan los opostores de tales iniciativas, ser ellos los que han de llevar la felicidad al seno de sus embaucados, cuando en puridad de verdad, lo que buscan es el retroceso

Y su medio personal, en perjuicio de todo el vecindario; por ello es que venimos a encargar la opinión pública, que con tan redimida ansia se ha sido extraviada, aprobándonos de la ignorancia de uno y del silencio de los otros.

Después de tantos apuros para conseguir el grande impulso dado a las obras y estudios realizados en favor del plan de carreteras explicadas, y sobre todo durante los dos últimos años, en que se consiguió la representación del Distrito, al tanto como activo diputado a Cortes don Daniel Riu Parques, no se puede que por la oposición de los que deberían favorecer el despeso del público, quedan paralizados tales proyectos, que han de llevar nuestro bienestar.

El compromiso más solemne contraído por D. Daniel Riu al elegirle por primera vez Diputado a Cortes por este Distrito, fué sin duda, el que motivó la unión de los pueblos de Olius, Riner, Llobera, Pinós y Molinos, para conseguir la carretera más difícil del ante dicho plan, cual es la de Solsona a Calaf, que tanto interesa a los citados distritos; y habida consideración de las anormales circunstancias porque hemos atravesado durante los últimos años, podemos sentirnos reconciliados, ya que se ha conseguido en pro de la misma, todo lo que era posible conseguir. Se han verificado los estudios de las primeras trozas de la carretera, llamada de Anosta a Corra, —dos de los cuales han de formar parte de la de Solsona a Calaf,— se incluyó en el plan de obras públicas de la Mancomunidad, el trozo que ha de servir de enlace desde Calaf a Quadrells; y, podemos decirlo bien alto y claro, que de no haber sido la temeraria y partidaria oposición interpuesta por D. José Moles y Mili de Solsona, valido de los que le prestaron su concurso, firmándose las protestas, que tanto tiempo se ha necesitado para resolverse (afirmando en contra de sus pretensiones), se hallaría ya substado y en plena construcción, el primer trozo de Solsona al Hostal del Boix. De modo que, una ca-

rectra como ésta, de tanta utilidad, que nadie se halla ocupado de ella, desde tan antiguos años, bastó la cooperación de don Daniel Riu, para que con los amigos, que le acompañaron en el memorable pacto del Mitrago, hayan conseguido darle el impulso que se le ha dado, sin que por ello haya desatendido el Sr. Riu las demás vías de comunicación que por 12 años interesan; ya que, por lo que respecta a la de Solsona a Ribes, consiguió el repunte que faltaba de la misma, verificándose el del tercer plan; y sobre el último, en la de Solsona a Sabadell, ha conseguido se realizaran los estudios del tercero y cuarto trozo, así como el replanteo que se acaba de terminar respecto al primero y segundo, y los fondos necesarios para el de los tercero y cuarto.

Por ello, es que venimos con la Venudad, para resaltar el apoyo de todos los verdaderos patriotas, de todas las personas sanas y de todo el vecindario en general que quiera prestarnos su concurso, para continuar el desarrollo de tan grandes proyectos, apoyando las iniciativas de los que los patrocinan, procurando hacer que entren en razón y presten su apoyo también, los que han empleado siempre sus energías para combatirlos.

Venimos, pues, a la luz pública, con una alta misión patriótica.

Las circunstancias no pueden ser más propicias. A ello atencemos nuestro plan, y nuestro objetivo, previamente calculado y dibujado. Solo nos guía el sumo bien del país. No buscamos más finalidad ni puede hallarse en esta publicación otras intenciones que las señaladas.

Hijos de esta Comarca, con atenciones imborrables en ella, lo soyo es nuestro, sentimos y queremos lo que aquí se siente y quiere; en esto, nuestro espíritu se continúa con el alma del pueblo de Solsona y su Comarca.

Con este criterio por norma, sin distinciones, con solides de conceptos y seriedad en el discurso, empezamos y seguiremos nuestra línea de conducta, de la que no pensamos salir nunca.

Año I. Solsona 22 de febrero de 1914. Núm. 1.

Quizenari independent d'avisos i notícies

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ: PLASSA MAJOR 3. NO'S RETORNEN ELS ORIGINALS. Preus de suscripció 3 pessetes l'any. ANUNCIOS A PREUS CONVENCIONALS

Aquí sòm i Deu vos guard

En tots temps l'home ha tingut afició a perpetuar els seus actes, i més encara ha esdevingut realitat aquest desig al tractar-se d'una associació, d'una comunitat, d'un poble.

En diferents pàgines se troben llibres de família, com els els nomenen, en els quals els consells agrícoles i econòmics i els fets més remarcables de la localitat i del propi casal acompanyen a la genealogia de la família.

Per a rememorar els fets de les antigues universitats municipals se troben arreu per tots els llocs els llibres del concell, llibres de memòries, llibres d'actes, llibres verds, blaus i vermells, segons la llur estructura material, en els quals eren cursament i detallada anotats els fets més sortints de cada poble, constituint el monument perenne de la vida espiritual, de l'ànima dels mateixos. Per a estímulo dels presents i exemple dels veniders volien perpetuar la seva memòria.

Aquest llibre, avui en tots els pobres de mica d'importància, s'es supleix i convertit en un periòdic amb el qual, degut a la universalitat i consistència de la impremta queden perpetuades les memòries de les ciutats.

Veusquí un dels objectes de la nostra aparició.

Altre és mantenir relacions amb els compatriotes ausents. Exilats, lluny de sa patria están freturosos de saber lo que fan els seus germans, els seus companys d'infantesa, i la memòria de la ciutat, que tant anyoren, els acompanya per tot arreu. Generalment en totes les cartes que

Aquest fet va provocar l'inici de les primeres divisions, que van augmentar quan Moles va comprar i projectar la portada d'aigües des del molí de Foix. En arribar aquest a l'alcaldia, va detenir treballadors de l'empresa de Reig per reparar el cablejat elèctric sense permís de l'Ajuntament. Per aquest motiu i altres fets, Moles va ser encausat judicialment diverses vegades, fins i tot, per desobediència al governador.

Les crítiques i manipulacions que es llençaven entre els dos grups era constant, alimentada pels dos periòdics locals: *La Verdad* des de la *Gruta* i *El Lacetània* d'en Moles. En una inspecció a l'Ajuntament, l'encarregat de la seva realització va apuntar el poc interès dels encarregats de la gestió administrativa que provocava grans irregularitats sobretot en les qüestions econòmiques.

La divisió entre aquests dos grups es van allargar fins passada la dictadura de Primo de Rivera. La institucionalització de les dues colles és va reflectir amb la creació de dos locals per aplegar els seus membres; un a l'Ateneu, al carrer Castell, i l'altre a cal Pixarada, a la plaça Major. Aquestes picabaralles es mantenien en la organització dels actes, molt especialment, durant la Festa Major. Tot això, per constatar que el ritme de l'Ajuntament i la ciutat es movien més per disputes i moviments tàctics que no pas per impulsar i gestionar el patrimoni municipal si ho comparem amb altres poblacions veïnes¹.



A la pàgina anterior. Les revistes “La Verdad” i “Lacetània” que van marcar la vida social i política a l’inici del segle XX. ACS. *En aquesta pàgina.* Les dues famílies que van capitanejar els enfrontaments: a l’esquerra Josep Reig i Padullés i a la dreta Josep Moles i Milà.

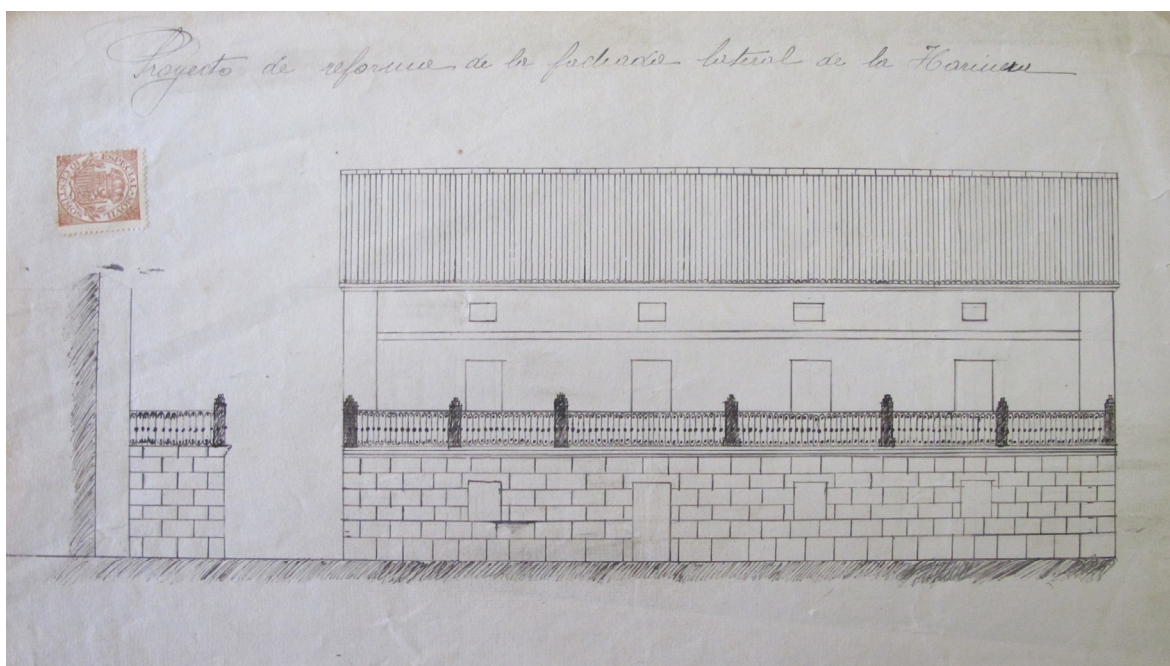
La Farinera Reig

L'any 1902, Josep Reig havia demanat a l'Ajuntament construir una fabrica de farina al passeig de les Moreres, on antigament hi havia hagut el cementiri². Des de la introducció del corrent elèctric a Solsona, l'any 1896, Josep Reig i Padullés era soci de Pere Brichs i Vila, l'impulsor de la llum. Com hem vist, Josep Reig era el propietari del Molí dels Cups, a Olius, lloc on es generava el corrent elèctric que abastia la ciutat.

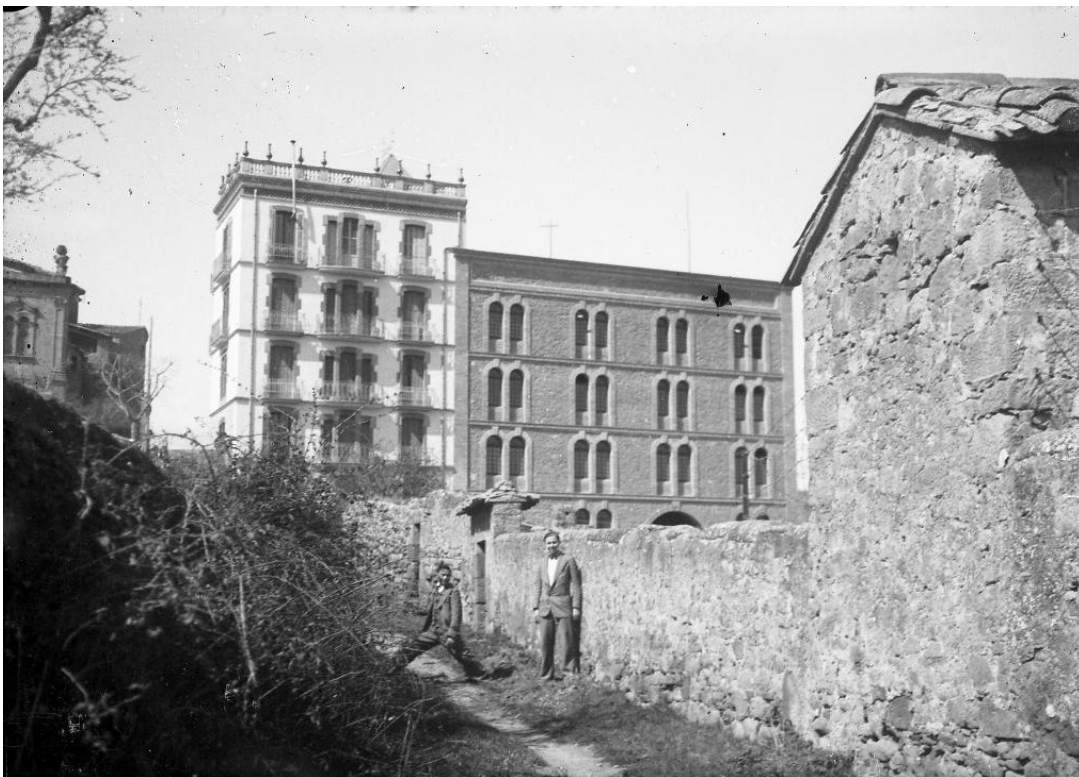
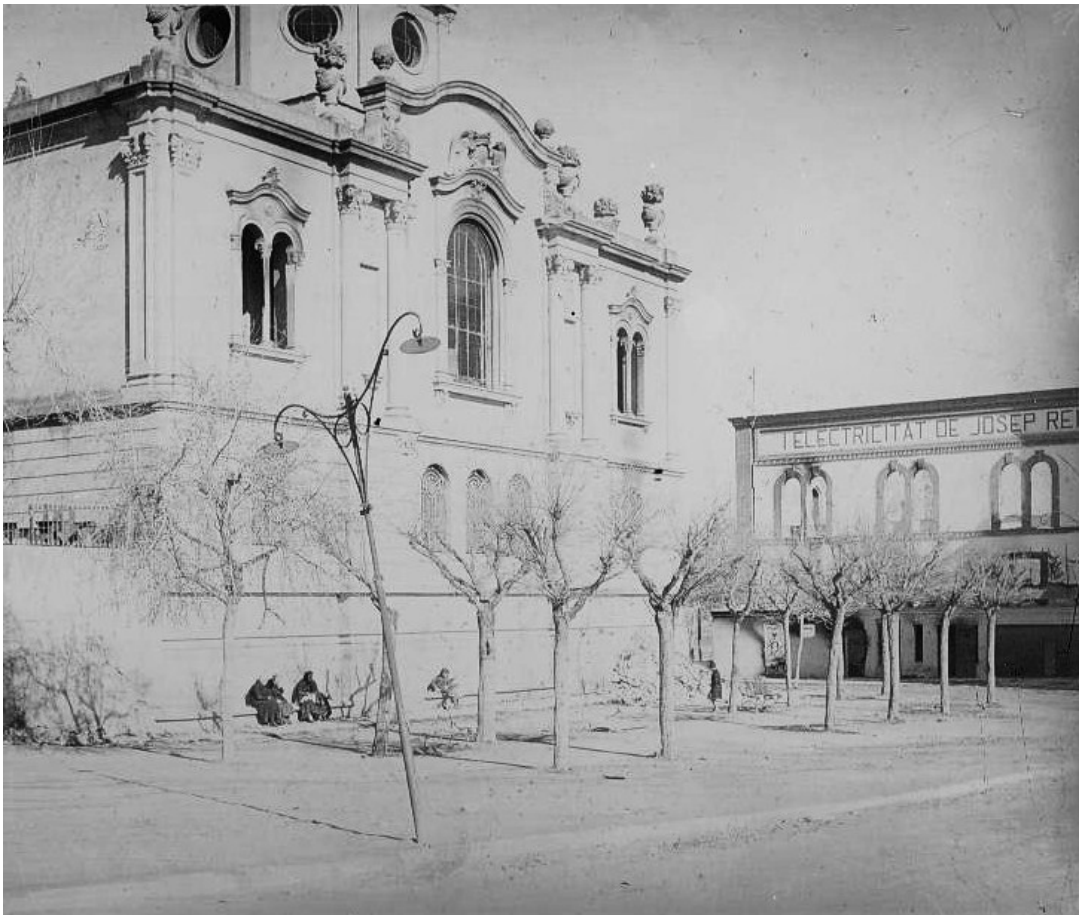
Exteriorment, la primera farinera tenia més l'aparença d'una casa pairal que no d'un edifici industrial. Aquest va ser construït l'any 1903 i l'any 1911 s'hi va afegir un cos d'edifici com a eixample de la fàbrica de farines³.

L'antiga farinera, construïda l'any 1903, va ser substituïda a partir de 1931 per un nou edifici. Aquest va ser dissenyat per l'arquitecte Emili Porta i construït pel mestre d'obres Lluís Mosella⁴. Mantenia, a la part inferior, la fonamentació del vell edifici i construïa de nou la resta. L'arquitecte va proposar a Ramon Reig de realitzar els sostres sense jàsseres ni bigues de fusta, tot col·locant-les de formigó armat. Les obres es van finalitzar entre 1934 i 1935⁵.

La façana de paredat de pedra estava arrebossada i pintada; la majoria d'elements seguien els trets característics de la casa familiar annexa. Les finestres d'arc de mig punt eren fetes de maó i pedra a la llinda. Les cornises, remats i encontres de façana també eren de maó vist. Aquest edifici va ser incendiat durant la retirada de les tropes republicanes, l'any 1939.



La farinera construïda el 1911 i la balconada que tenia a la seva façana . ACS



A dalt. La farinera de cal Reig, obra d'Emili Porta l'any 1939, després de la crema que va afectar al Cambril i la Farinera. ACS-FV. *A baix.* La casa familiar i la farinera, vistes des dels horts del Bisbe, durant la dècada dels anys trenta.. ACS-FV

La Farinera Moles

És un dels pocs exponents del modernisme industrial a Solsona. Aquesta nau se situa a tocar del Vall de Travesset, fora ja de l'antiga muralla. Aquest edifici es realitza per encàrrec de Josep Moles i Milà, enginyer, com a seu de la Indústria Agrícola de Solsona o Sindicat Agrícola. Com hem vist, Moles era una de les parts del conflicte de la Llum, que va voler imposar el seu sistema respecte al que hi havia fins aleshores, promogut per la família Reig. Aquest edifici va formar part de la campanya per reclutar adeptes a la seva causa; de fet, després d'aquesta obra va accedir a l'alcaldia de la ciutat durant quatre anys.

La revista, *Lacetània*, partidària d'en Moles, deia que les obres es farien “*baix la direcció del distingit arquitecte D. Josep Moles, compatrici nostre*”. El cert és que no va ser mai arquitecte sinó enginyer, i no coneixem cap altra obra atribuïble a ell. Els treballs s'iniciaren el febrer de 1914: “*Ja han començat els treballs per a la construcció, en la carretera de Bassella, d'un grandíols edifici per al Sindicat Agrícola*”⁶. Tot i que, el març de 1915 les obres havien estat aturades per culpa del conflicte de la Llum.⁷

Les obres van durar més d'un any, i finalitzaren l'any 1915. L'edifici, segons sembla, havia de servir de farinera, però la seva finalitat no quedava definida “*S'està ja cubrint l'edifici que ha de servir per a farinera, o fàbrica de guano, o per Sindicat Agrícola o per no sabem qué; però sia per lo que sia, l'enginyer Sr. Moles, haurà fet un gros servei a la Ciutat urbanitzant un troç que hauria continuat servint sempre per a tirar les desferres i escombraries de la Ciutat.*” La carretera de Bassella a Manresa era un dels punts on hi havia més trànsit i amb aquesta reforma es va millorar la imatge d'aquella zona de la ciutat⁸. L'interior no es va adequar fins l'any 1918, a causa a les dificultats del transport que hi havia⁹.

Arquitectònicament, aquest projecte recorda els edificis industrials construïts a Manresa i per extensió a la Catalunya Central. L'edifici rectangular de planta baixa i pis, destaca per la seva gran simetria, rematada en els seus extrems per dues torres on s'hi annexava una terrassa a cada costat. De les façanes paredades de pedra en sobresurten els elements realitzats en maó com els pilars i els coronaments, on s'hi observa la destresa del seu constructor a l'hora de col·locar els maons.

En les obertures combina la pedra i el maó mitjançant arcs a sardinell. Aquests es realitzen en obra vista exceptuant, la clau que és de pedra, la lleixa que també és de maó. Aquesta simetria en les obertures només es trenca a la façana de sol ixent on dues finestres ovales.

Destaca el timpà que corona l'edifici de forma esglaonada rematat per una cornisa de maó. La part posterior dóna al riu Negre i augmenta un pis més mantenint la simetria del conjunt.



A dalt. La Farinera del Sindicat Agricol, un cop finalitzada a 1915. *ARF* *A baix.* L'edifici ha perdut avui la seva funció original, però manté tot el seu caràcter.

Les dificultats per la implantació de la indústria tèxtil.

Tot i que la vall del baix Cardener i del Llobregat van omplir-se de colònies fabrils de la indústria tèxtil, l'accés difícil de l'alt Cardener va fer desistir el intent de qualsevol construcció d'una colònia a les immediacions de Solsona. Si s'hagués realitzant la carretera que havia d'unir Cardona amb Sant Llorenç de Morunys, vorejant el Cardener, les fàbriques haurien arribat al Solsonès. La via s'hauria aprofitat per instal·lar diferents fàbriques al llarg del curs aprofitant els salts del riu i comercialitzar l'aigua de la font Puda de St Llorenç. Això també hauria comportat un augment del comerç del carbó dels boscos, del bestiar i del sector agrari.

A principis de segle, es va estudiar la creació de la colònia la Farga del Cardener, a 3 quilòmetres de Solsona. Aquest projecte estava unit amb la creació del ferrocarril de la Noguera Pallaresa, obra de Celso Xauradó, de 300 quilòmetres, que des de Barcelona fins a la Noguera Pallaresa, havia de passar per la vall del Llobregat, enfilant pel Cardener, el riu negre passant per Solsona, Lladurs cap a la Ribera Salada, cap al Segre i morint a la Pallaresa¹⁰.

Les bòbiles

De xemeneies de maó, element típic de la nova industrialització, se'n veuen ben poques en la silueta del paisatge solsoní. Les poques que hi ha, algunes de les quals s'han conservat, són de les bòbiles. Dues de les més conegudes són la del "Serra Totxos" i la del Caldés. La primera estava situada a la zona de cal Sotaterra i en resten algunes petites parts. L'altra es trobava a la Font del Corb, a la cabana del "Tetu", prop de la ribera de Lladurs, i hi havia dos forns de cocció. Encara avui en podem veure la seva imponent xemeneia¹¹.

La supressió i renovació dels cementiris

Una de les mesures de modernització portades a terme, en aquest cas per el municipi d'acord amb la diòcesi, fou l'extracció dels cementiris vinculats a les esglésies i la construcció d'un nou cementiri municipal fora murs. L'antic cementiri es trobava a redós dels absis de la Catedral i es va desplaçar al paratge anomenat de Santa Magdalena, el camí que portava a la partida de Sant Honorat. El nou cementiri és obra de Josep Oriol Mestres, arquitecte que intervenia a la Catedral; les obres es van finalitzar l'any 1856.

L' Escorxador (1928)

Una altra de les mesures higienistes més importants, també promogudes per l'Ajuntament durant aquesta època, va ser treure de l'interior de les muralles l'escorxador municipal. Aquest es trobava entre el convent dels dominics i la muralla, en un punt que temps ençà hi havia un dels portals d'entrada a la ciutat.

Falp i Plana es lamentava l'any 1901 de l'estat en que es trobava l'escorxador. Les aigües per realitzar la neteja dels animals s'aprofitaven de la Regata que baixava de la font Major. En el mateix text parla ja de realitzar un nou escorxador, gràcies a l'empenta del veterinari Pellicer, en una zona on l'arribada d'aigües netes fos més accessible¹².

No tot es feia solament per mesures de salubritat. El 6 de juliol de 1902, es demana la reparació immediata o la construcció d'un nou edifici per satisfer les necessitats de la ciutat; de fet, un mes abans, el 29 de Juny, ja s'havia demanat insistentment de reformar l'escorxador municipal¹³.

Van haver de passar gairebé trenta anys per tal que el nou escorxador es fes realitat. El projecte es realitza el febrer de 1928 per part d'Ignasi Villalonga Casañes, arquitecte provincial de Lleida. L'Ajuntament tenia pensat comprar uns terrenys en direcció a la carretera de Torà, però en veure la quantitat de deute que hi havia sobre aquelles finques va decidir posposar el projecte per tal de trobar un nou emplaçament.

Finalment es decideix construir-lo a la carretera que porta al cementiri, a l'altra banda de pont. Un equipament com aquest podria haver influït molt en el desenvolupament urbanístic de la ciutat i el lloc triat va ser més adient que el primer sobre el qual es treballava. Les obres es realitzaven l'agost de 1929, en aquells moments, Villalonga treballava en el mateix temps a l'escorxador i les escoles¹⁴.

L'edifici de planta baixa amb cos rectangular té annexat a la part posterior un ampli pati. Aquest s'uneix amb l'edifici amb un porxo que cobria les càrregues i descàrregues en dies de pluja. L'edifici segueix el model típic de les edificacions d'aquest període, parets paredades i arrebossada amb remats constructius de maó, com els encontres de façanes, pilars o finestres d'arc esglaonat.



L'escorxador, vist des de la part posterior es va situar al camí que unia Solsona amb el cementiri.

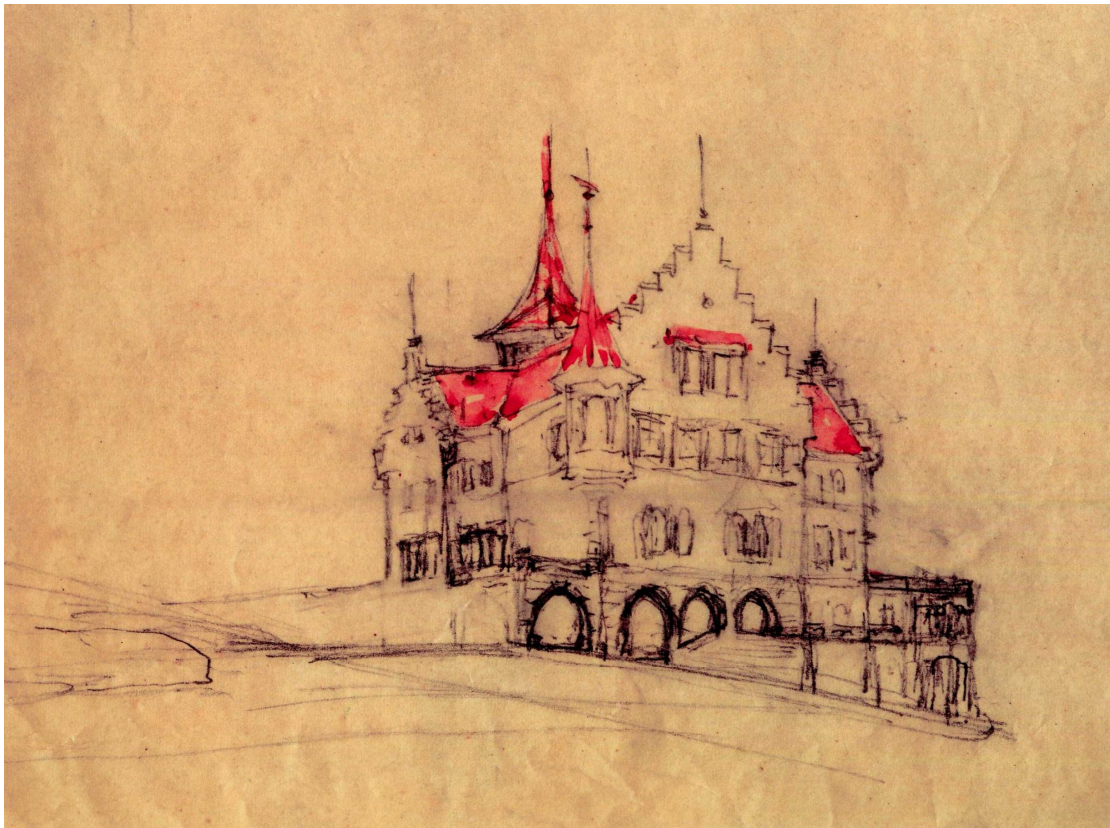
ARF

L'Hotel Sant Roc¹⁵

Avui tothom entén que el turisme, o l'atracció de forasters que es deia abans, constitueix una de les principals indústries del país. Això és el que justifica la inserció en aquest capítol de la construcció d'aquest hotel que suposava una oferta moderna per acollir hostes, més si tenim en compte que d'una o altra manera es relacionava amb la modernització del transport de viatgers.

El projecte de l'Hotel Sant Roc va ser innovador des d'un principi. Crear un edifici de les seva magnitud i presència havia de ser una tasca gegantina i fruit de persones amb empena i decisió. Sobretot en una ciutat tan petita on les comunicacions viaries eren secundaries. Si a aquest fet hi afegim que el projecte s'allunya dels models de les típiques fondes o hostals com a lloc de pas de transeünts i viatgers, encara el fan més peculiar. Tradicionalment, la majoria d'aquestes posades es trobaven a l'interior d'antics edificis, mínimament remodelats per tal de complir aquesta funció.

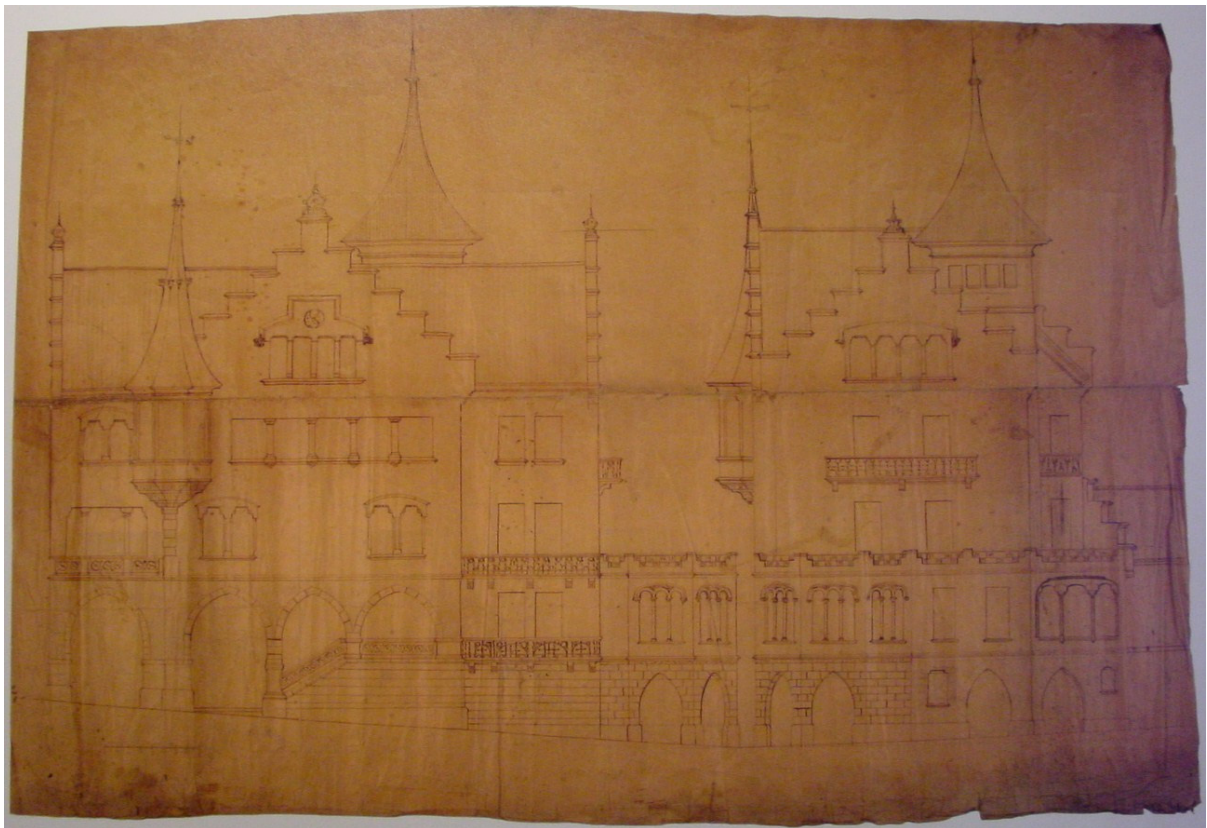
Isidre Guitart i Sort, nascut a Alinyà, va venir a viure a Solsona l'any 1874. Coneguts popularment com la família Galtanegra, es dedicaven al transport de persones i mercaderies; primerament amb cavall i més tard amb cotxe. A principis del segle XX, l'empresa es trobava en un bon moment; l'any 1910 compra tres òmnibus per tal de realitzar transports regulars. Ens aquells moments, el març de 1906, compra uns terrenys a Joan Jalmar i Puig a la zona



Esbós obra d'Ignasi Oms on es pot veure una perspectiva de l'Hotel

nord de l'anomenat *tros del Jalmar*, per 4.415 pts. Aquesta parcel·la tocava al Vall Fred i davant la Plaça de Sant Roc, lloc on se celebrava el mercat del conill, una zona força concorreguda de la ciutat.

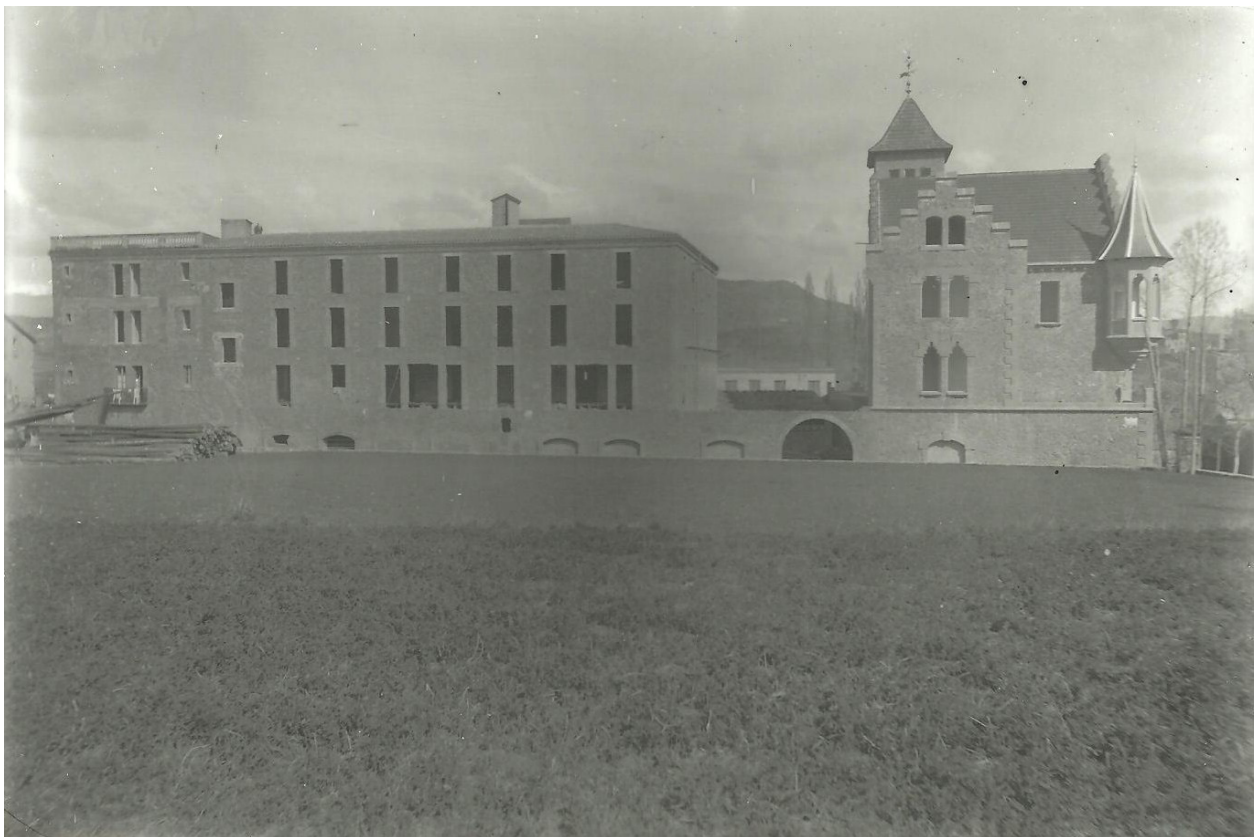
Les primeres notícies sobre les obres són de 1915. El 28 d'abril, obres públiques retorna a l'ajuntament la instància presentada per Guitart per realitzar una obra a la carretera de Bassella a Manresa. Un temps més tard, el 25 de novembre de 1915, la revista *Lacetània* també explicava que Guitart, "ha començat ja les obres de la gran fonda que vol construir a l'esquina del Vall dels Escolapis i la carretera de Bassella. Es d'alabar la manera com de poc temps ençà s' està embellint la nostra ciutat amb noves construccions, en les que no s'hi planyen els diners, però és llàstima que s'hi haja planyut el gust. Si tots haguessen buscat un bon arquitecte, no hauria sigut, segurament, major el cost, però altra cosa seria la bellesa dels seus edificis. Gràcies a Deu que 'l bon seny ha portat al Sr. Guitart a fer-se l'edifici, que'ns motiva aquestes ratlles, baix el plano d'un acreditat arquitecte, el malaguanyat Sr. Homs, que, per lo que diuen els qui han vist el plano serà un dels edificis que més embelliran la nostra Ciutat. Xoqueu-la, amic Guitart: les feines del vostre ofici, us les feu vos: la de dirigir construccions les encarregueu a un arquitecte. Jo també sempre que necessito unes sabates vaig amb el sabater: mai amb l' ataconador. Si ho porteu tot a terme, segons projecte, merexereu un aplauso de Solsona i no un coronament de ciment armat"¹⁶



Alçats de la façana principal i lateral del conjunt arquitectònic. Les obertures que va projectar Ignasi Oms són diferents a les executades per Bernardí Martorell

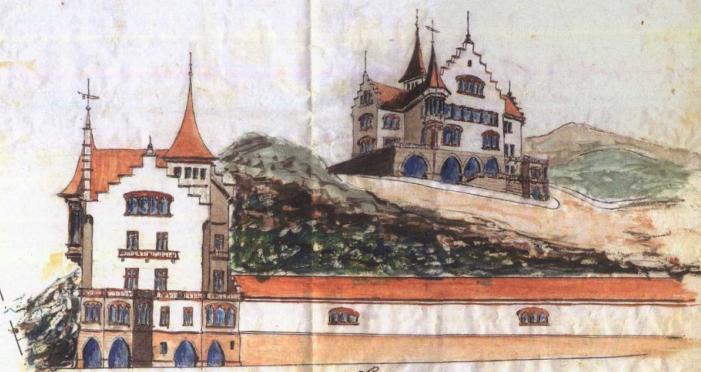
La redacció era molt crítica amb algunes de les construccions que es realitzaven a la ciutat durant aquella etapa i per allò que es dedueix que no es buscaven arquitectes rellevants. El text publicat el mes de novembre diu "malaguanyat Sr. Homs". El juny de 1914, l'arquitecte s'havia traslladat a Barcelona per tal d'extirpar-li una úlcera d'estómac. No superà la intervenció i morí el 21 de juliol. L'Hotel Sant Roc constitueix l'obra culminant de l'arquitecte Oms, que un temps abans realitzà la farinera *la Florida*, a Manresa (1911-1913), i el *Manso Gallifa* (1913). Amb la seva mort s'acomiada un dels màxims artífex del modernisme a la Catalunya central.

El propietari, Guitart, era un home amb ambició i s'havia que per continuar les obres de la millor manera; necessitava un altre bon arquitecte. Des de 1914, Bernardí Martorell treballava a la ciutat i fou el continuador de l'obra. Martorell no realitza grans canvis a l'edifici projectat per Oms, es concep una edifici de quatre plantes amb cobertes a dues aigües, torres amb cúpules i façanes esglaonades a l'estil de la casa Amatller de Puig i Cadafalch. Aquestes façanes esglaonades recorden a una topologia d'edificis molt abundants als països nòrdics.



L'Hotel durant la seva construcció. Al cos principal s'hi va afegir un nou edifici, annex a la casa de la família Guitart, ja existent, que es pot observar a l'esquerra de la imatge. ARF

Copia del proyecto de casa para fundar
hecho por D. Ignacio Oms.

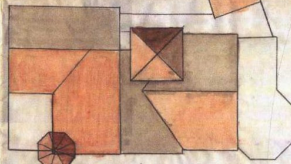


- Vista desde la carretera -

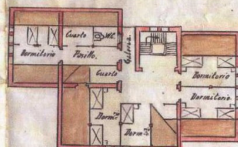
- Vista desde el paseo -

- Escalera -

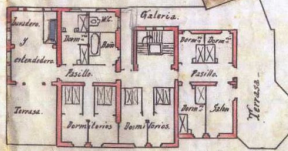
Del alzada: f. 500. ms.
De las plantas: f. 200. ms.



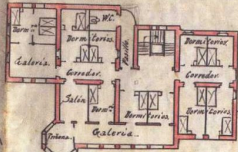
Planta de cubiertas.



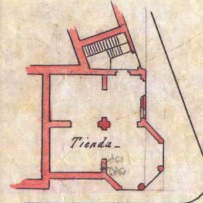
Planta de abajo cubiertas.



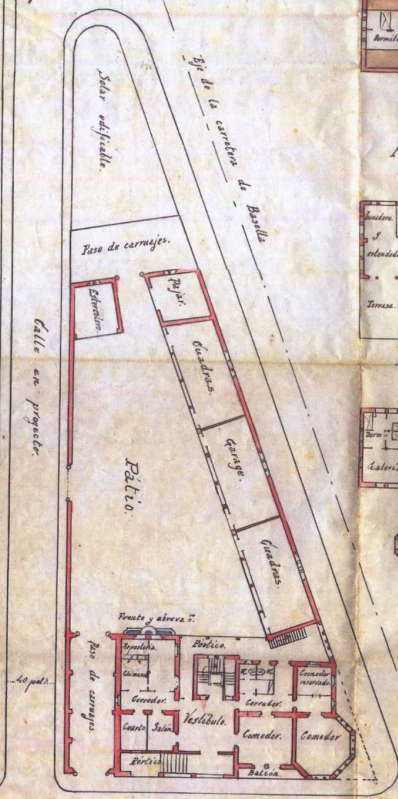
Planta del 1.º piso.



Planta del 2.º piso.



Plantero de la carretera.



Plantero del palacio.

Paseo.

A la part posterior, es projecta un pati amb quadres i garatges. L'escala es col·loca al centre de l'edifici, coronat per una coberta a quatre aigües; aquest element, juntament amb la glorieta de la façana principal, són uns dels elements més representatius.

Al 1921, després d'uns anys de construcció, aquesta queda aturada a la planta primera. No va ser fins el 1925 que es reprèn, fins a 1929, quan s'inaugura l'edifici. Aquestes dues façanes són de pedra, a diferència de la resta d'edifici que està esgrafiat per diferents elements geomètrics. Destaca la gran quantitat d'obertures que mostren un ampli ventall, des dels quatre arcs ogivals de la façana principal, passant per diferents tipus d'arcs mixtilinis de la planta segona i tercera, o els arcs escarser de les finestres superiors.

A l'interior destaquen les pintures murals que decoren els sostres del vestíbul i els diferents menjadors. El primer s'observen un grup d'àngels sobrevolant la ciutat de Solsona, la resta tracten de temes orientals.



L'Hotel poc després de la seva inauguració. La realització d'aquest edifici va ser unes de les transformacions més rellevants de l'arquitectura del segle XX. ARF



La magnitud de l'hotel contraposa amb l'estat de la Plaça Sant Roc i la majoria de les vies que rodejaven la ciutat. ARF

Per les seves característiques i excepcionalitat, l'Hotel Sant Roc és converteix en un dels màxims exponents del modernisme solsoní, juntament amb el cementiri d'Olius.

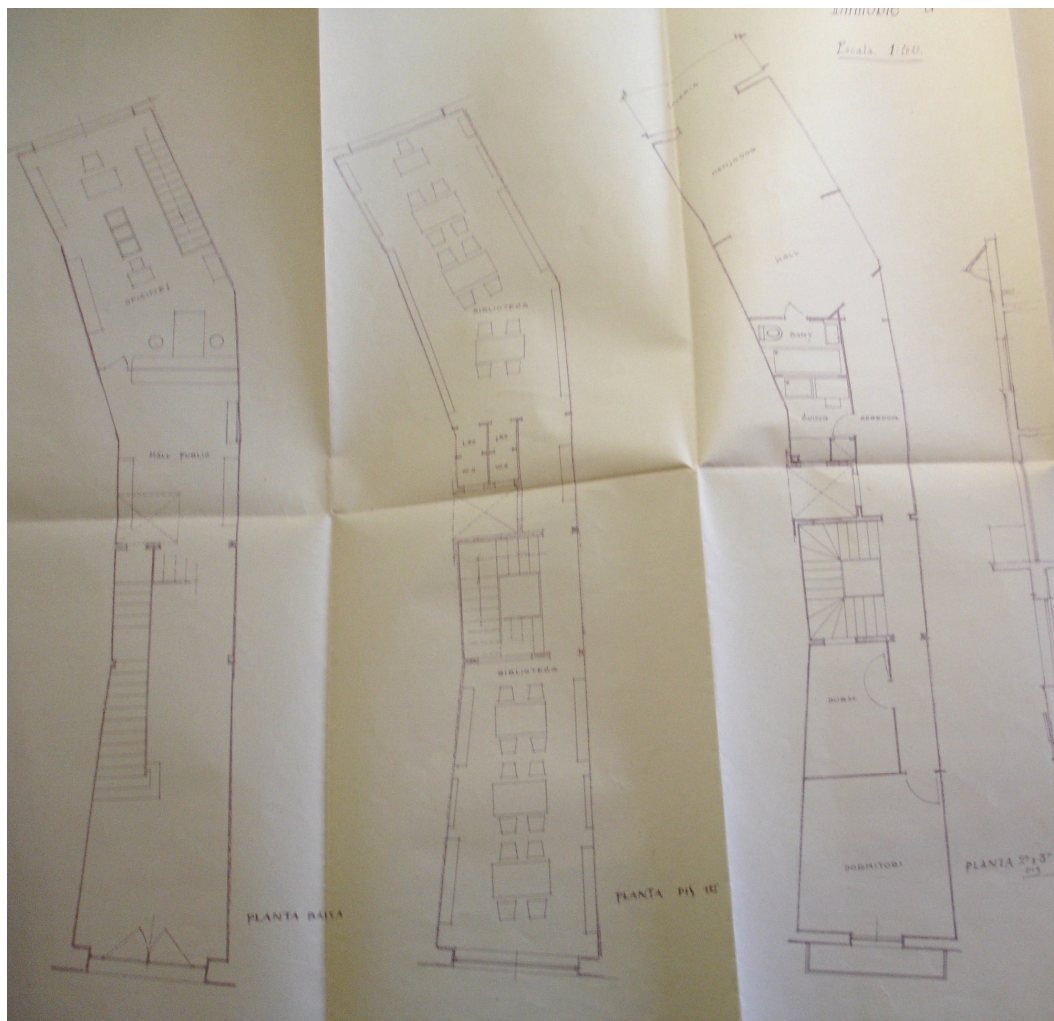


L'edifici va ser restaurat l'any 2004 i ha estat premiat amb diferents guardons, com Alimara, Laus, Irha Awards, entre d'altres.

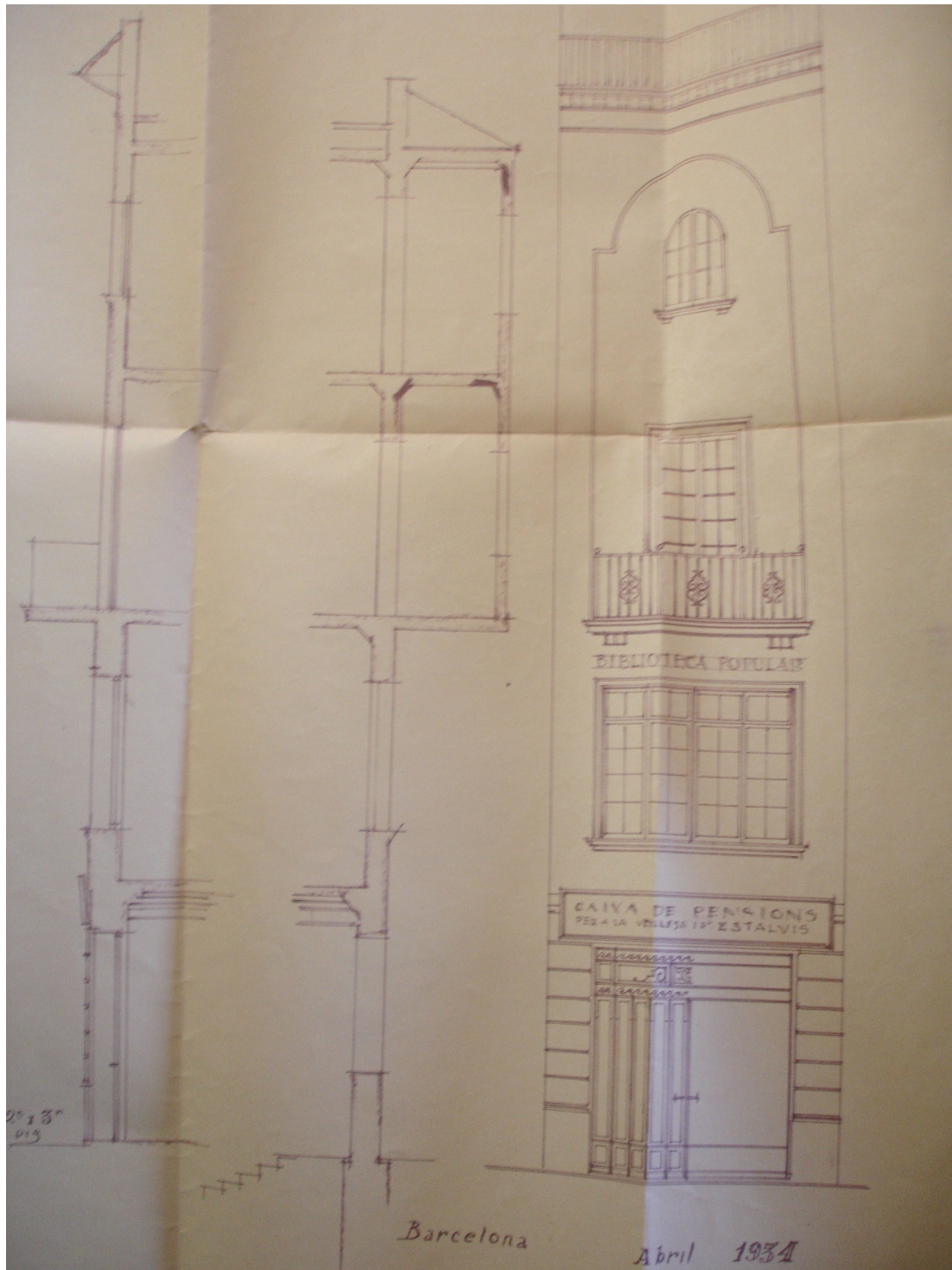
L'edifici per a la Caixa de Pensions i Biblioteca

Un altre element de modernització es l'aparició de la banca a la pròpia ciutat, però en aquest cas, de la compra per part de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i l'Estalvi d'un edifici, l'ant 1934. Cal afegir que això comportaria la instal·lació a Solsona d'una biblioteca.

A partir de 1918, la Mancomunitat de Catalunya va idear la creació d'una xarxa de biblioteques que havia d'estendre's per tot el territori. La taxa d'analfabetisme era superior al 40% i d'aquesta forma s'aconseguia facilitar l'accés a material educatiu a les petites viles i ciutats. La xarxa de biblioteques adoptava el projecte de biblioteques populars on hi havia d'haver una sala de lectura general, una d'infantil, una sala de conferències, un despatx i un magatzem. Moltes d'aquestes biblioteques es van realitzar en edificis cedits per Ajuntaments o la Caixa de Pensions¹⁷.



La Caixa compra un edifici, el maig de 1934, al carrer Castell 32; els intents per establir una seu social a Solsona ja s'havien iniciat dos anys abans¹⁸. El projecte porta la data de l'abril de 1934, a Barcelona, però desgraciadament l'arquitecte i el director general no van arribar mai a firmar els plànols que han arribat fins els nostres dies¹⁹. Les obres es van realitzar, actualment però, ja no acull la seu de l'entitat i és de propietat particular.



L' Escola de nois

L'escola de nois es mantenia, des de 1774, en un nou edifici bastit pels Escolapis. L'any 1925, es confecciona el projecte d'adaptació de part de l'edifici com escola graduada per a nens, ja que calia realitzar una nova reforma respecte la distribució que hi havia fins aleshores. El projecte es troba en mans de l'enginyer Eusebi Martí Lamich, conjuntament amb una comissió de regidors per tal de realitzar els tràmits pertinents.

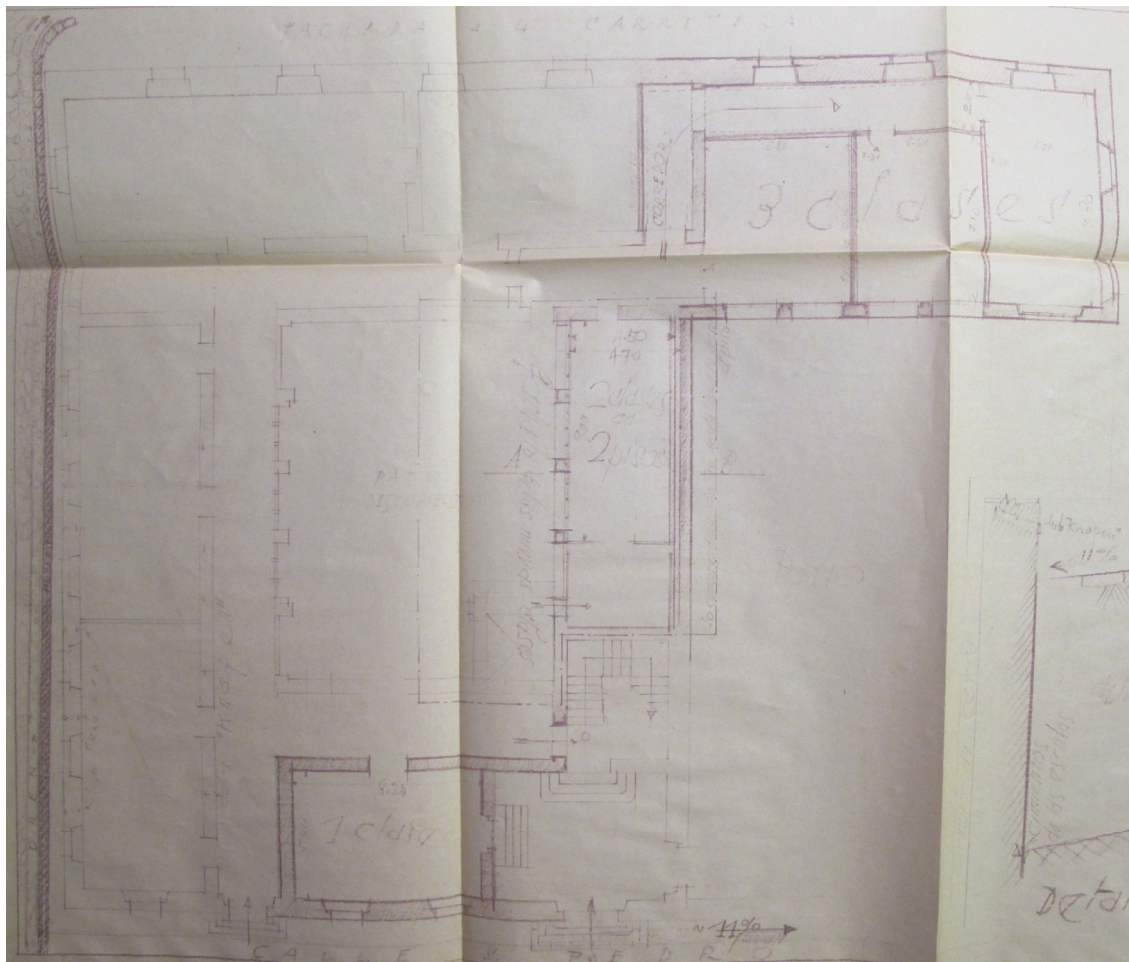
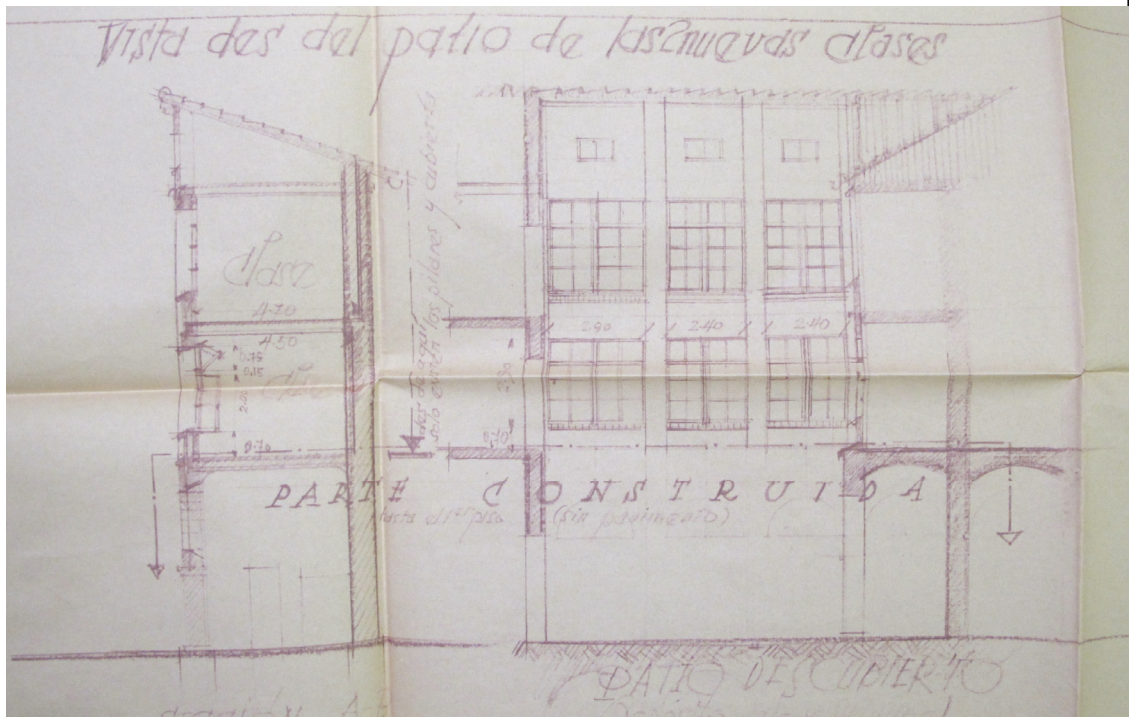
L'escola de nois es trobava a l'edifici dels Escolapis. Marçet també realitza els plànols per l'escola de nois (1919). Es preveia realitzar en planta baixa tres classes de primer a tercer grau, de 40 alumnes per classes, és a dir un total de 120 alumnes i una classe de parvulari²⁰.

A partir del 24 d'abril de 1926 es confecciona el projecte dels locals on cal realitzar l'escola de nens. Les actes diuen que tenint en compte que en aquest municipi no existeix Arquitecte Municipal, demanen que des de la diputació provincial de Lleida els hi transmetin algun facultatiu. La diputació accepta favorablement i diu que les despeses de l'Arquitecte i ajudant per l'aixecament i realització dels plànols són de 330 pessetes. El 17 de juliol de 1926 es finalitza la redacció del projecte per part de l'arquitecte Ignasi de Villalonga.

L'any 1927 el cens escolar a Solsona de tres a catorze anys era de 140 alumnes de 3 a 7 anys i de 133 de 7 a 14 anys. La falta d'espai propiciava que els nens deixessin d'assistir a les escoles i solament n'hi acudien 134. De noies hi havia un cens de 244. El 25 d'abril de 1928, el projecte era a l'oficina tècnica del director general de primera ensenyança i encara no s'havia realitzat.

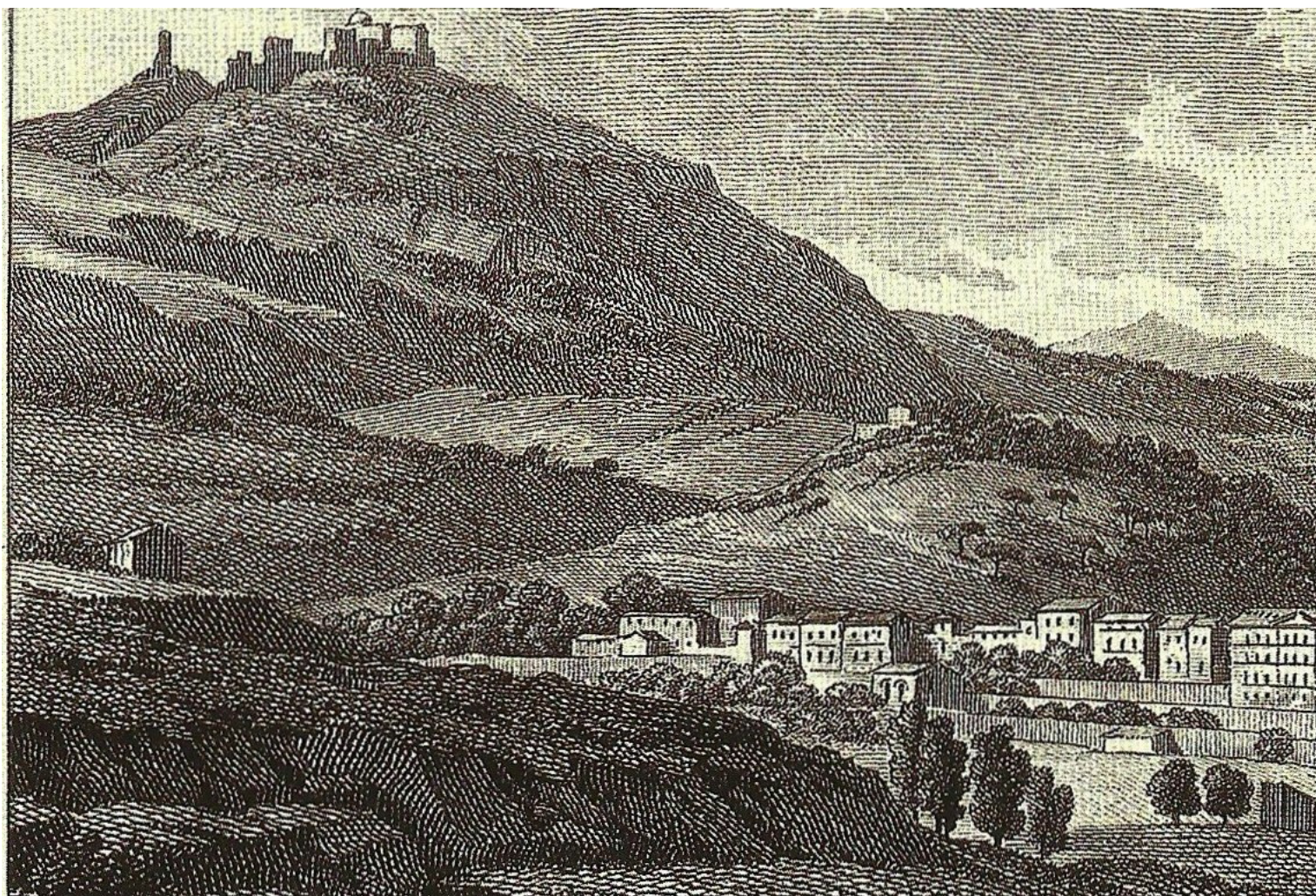
El Juny de 1936, l'Ajuntament de Solsona realitza un nou projecte d'adaptació i reforma de les dependències del grup escolar per ampliar un número de sis classes i sanejar l'edifici. Aquest tenia un pressupost de 22.349 pessetes²¹.

Malauradament, l'edifici dels Escolapis va ser derruït l'any 1998. Amb la seva destrucció es va perdre una de les mostres més reeixides del neoclàssic català i les posteriors reformes de Villalonga i Porta. Avui, aquest espai acull el Teatre de la ciutat



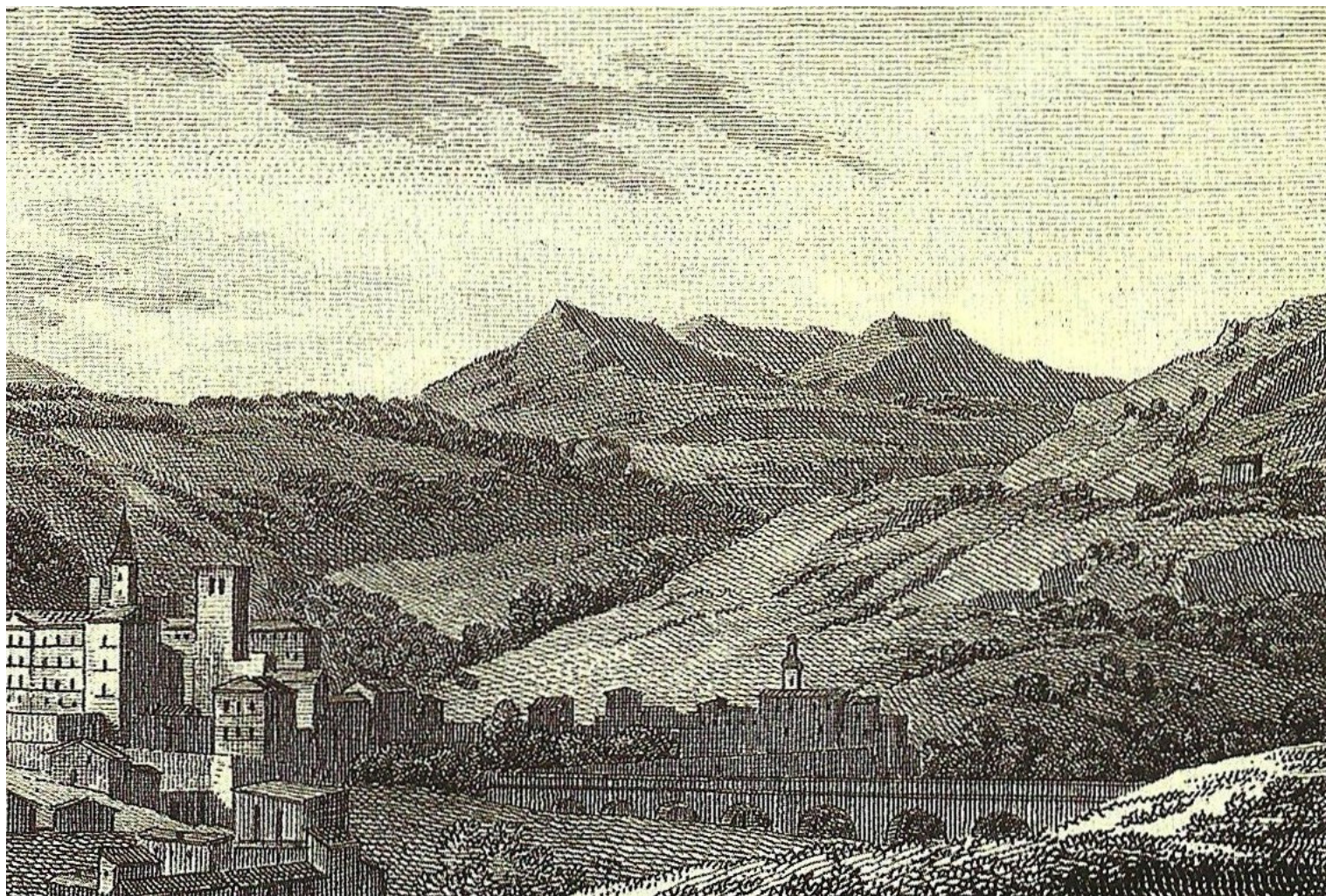
L'escola de nois, situada a l'edifici dels Escolapis. Secció i planta de la realització de tres classes que van realitzar Emili Porta ACS

L'ARQUITECTURA CIVIL: 2. LA RENOVACIÓ URBANA



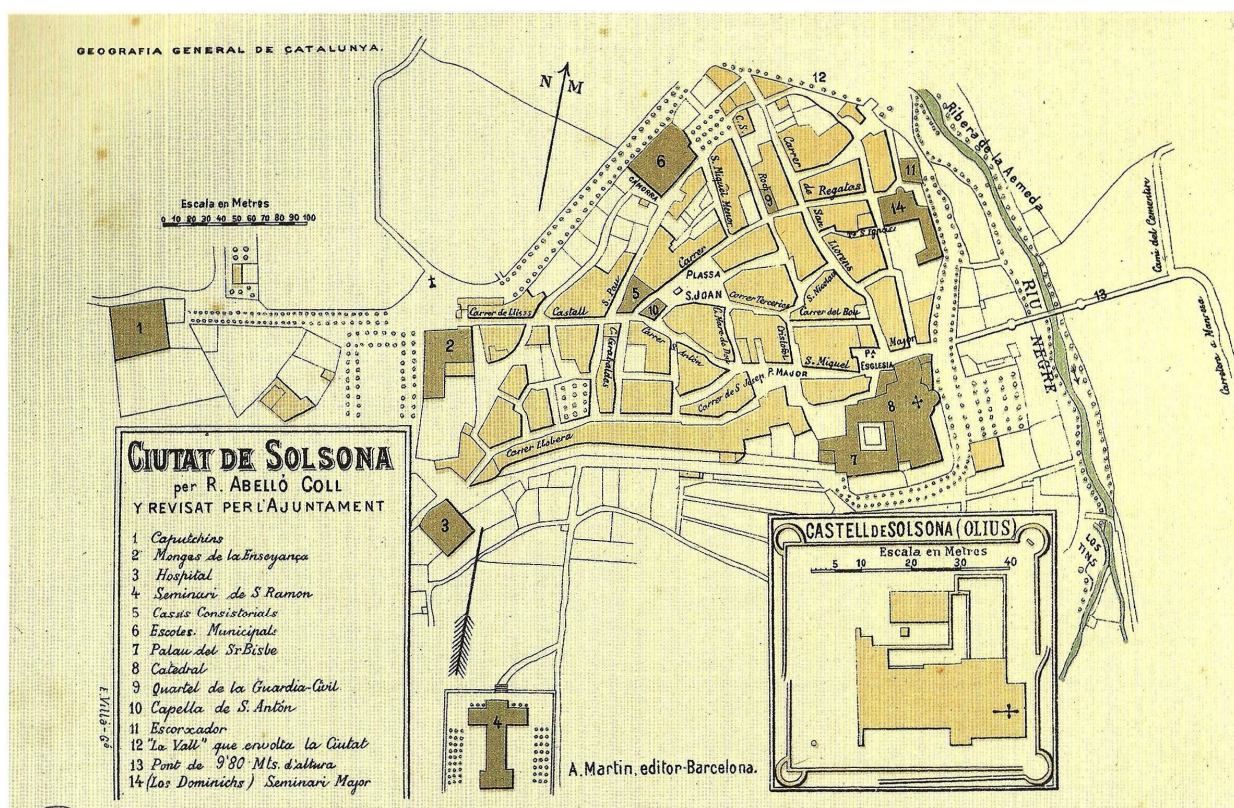
Ja hem dit que la divisió de la ciutat en dos bàndols, els *Molistes* i els de *la Gruta*, comportà la quasi inoperància de l'ajuntament a partir de la segona dècada del segle, ja que pràcticament només es movia pels temes relacionats amb aquella divisió.

Així, les obres de modernització urbana estrictament parlant, carrers, places i serveis i possibles ampliacions que permetessin una ordenació o expansió de la residència o de la indústria, no van arribar fins als anys vint. Fins aleshores, una gran part de les obres cabdals que es realitzin a la ciutat vindran de particulars. La vida política solsonina de principis del segle XX fou molt complicada.



La tecnificació dels serveis municipals

La comissió de foment era la que tractava els temes urbanístics relacionats amb l'arquitectura de la ciutat. Aquesta estava formada per dos o tres membres del ple municipal que s'encarregaven de dirimir sobre diversos assumptes. Els mateixos regidors eren els qui comprovaven i decidien quines intervencions s'havien de realitzar. Per exemple, l'any 1904 s'havia de rejuntar la paret de l'escola de nens per evitar filtracions i el ple municipal decideix "al efecto se encarga a la comisión de fomento que lo examinen y propongan lo procedente". Curiosament, el 18 de febrer de 1904, es demana un plànol de la ciutat i el ple municipal respon "Se manifesta a la corporación que se le ha pedido si existia algun plano oficial de esta ciudad, y como ninguno de los señores consejales tiene noticia de que exista plano alguno oficial, asi se acuerda hacerlo constar en acta", coneixem però plànols de la ciutat almenys des del segle XVIII. Aquest fet comporta que el març de 1904 els regidors decidissin realitzar el registre de cases existents en aquesta ciutat a les que s'assigna el número corresponent²².



Mapa de Solsona a 1930. Encara es pot veure el traçat medieval. A l'extrem nord veiem un gran nombre de solars sense edificar fruit de les destruccions durant les guerres que van afectar aquesta zona. Ens serveix per conèixer l'estat real dins la ciutat.

Quan calia dirimir sobre assumptes arquitectònics, primerament ho examinava la comissió de foment, i si era necessari, un paleta o mestre d'obra. Els canvis de mentalitat i algunes intervencions considerables, molt dubtoses, van fer veure al govern municipal la necessitat de tenir un tècnic titulat que aconsellés a l'ajuntament en alguns assumptes.

El 5 de juny de 1915 un dels porxos gòtics de la Plaça Major, propietat d'Antoni Solé i Pla estava en molt mal estat. Per aquest motiu el propietari demana ajuda a l'ajuntament per evitar possibles accidents *"a fin de evitar responsabilidad de un posible siniestro, se propone nombrar una comisión périto facultativa para que proceda a examen de dicho inmueble y que informe acerca del estado de seguridad o peligro en que se halla, para tomar las medidas y precauciones que en su caso corresponda. acuerda nombrar*



Cal Aguilar, l'any 1915. Cases d'Antoni Solé i Josep Serra, l'Ajuntament va demanar un informe tècnic per tal de comprovar l'estat en que es trobava. Aquest informe el realitza Bernardí Martorell. FS

una comision de tres maestros albañiles para la practica de la inpección propuesta con informe de su resultado dando cuenta al ayuntamiento para en su vista acordar lo que preceda" Finalment va ser Bernardí Martorell, que en aquells moments era arquitecte diocesà, qui va realitzar un informe per l'ajuntament. On diu "De un informe del arquitecto D. Bernardino Martorell relativo al examen exterior e interior practicado por orden de la alcaldia en las casas numero 4 y 6 de la Plaza Mayor, propiedad de D. Antonio Sole y Pla y de D. Jose Serra respectivamente del cual resulta de que salvo algunas reparaciones de poca importancia que en dicho informe se indican ambos inmuebles en la actualidad no ofrecen peligro de ruina ni inminente ni inmediato. Se acuerda conste en acta darse por enterada la corporación del expresado informe" Per aquest informe l'ajuntament rep una factura "de D. Bernardino Martorell de pesetas 30, cargo al capt.11 art. Unico por sus honorarios como arquitecto en el examen de las casas numero 4 y 6 de la Plaza Mayor"²³

Bernardí va ser un dels primers arquitectes que va treballar per l'ajuntament; fins aleshores no hi havia cap tècnic. De fet, el ple municipal ho veia com una cosa normal. El 4 de setembre de 1915, es realitzen diferents reformes a les escoles i es diu "*en ausencia de no existir en esta Ciudad Arquitecto ni perito oficial... Acuerdo nombrar a los peritos practicos D. Juan Viladrich Bajona y Jose Mosella Cardona*"²⁴

En aquells moments proliferaven les obres sense el permís previ municipal. Per posar remei aquest fet, el ple del 28 de març de 1918, recordava als mestres d'obres la prohibició d'efectuar obres de qualsevol tipus sense l'autorització del municipi. Tal com preveien les ordenances municipals, així mateix l'alcaldia comunicava els acords de les correccions que s'havien de fer per tal de seguir la legalitat vigent²⁵.

El 26 de juny de 1919, Josep Marcet i Ribalta demana ser nomenat com arquitecte municipal de Solsona, sense que això comporti una paga fixa, solament per les obres realitzades. Marcet era veí de Manresa i l'ajuntament va acceptar per unanimitat nombrar-lo arquitecte municipal intern de Solsona. Marcet finalitzà els estudis a l'escola superior d'arquitectura de Barcelona l'any 1917 i tot i la seva joventut serà el primer arquitecte municipal de Solsona²⁶.

Durant els anys trenta, l'arquitecte municipal Marcet va ser substituït per Emili Porta i Galobart. Des de 1924, era l'arquitecte municipal de Berga i d'altres viles del Bages i del Berguedà. A ell devem una de les transformacions urbanístiques més importants de la ciutat, com les millores als carrers i també diferents edificis particulars.

Tot i la presència de Marcet i Porta, fins el 1936, un cop passada la guerra civil, l'Ajuntament no tenia cap arquitecte municipal. El 17 de febrer de 1945, es necessari nomenar vocals per tal de formar part del Consell Provincial de Sanitat i l'acta diu "*no pudiendo ser nombrados ningún arquitecto ni ingeniero, por no haberlos en la ciudad*" Si que hi havia metge, farmacèutic, veterinari, mestres...²⁷

Tot i no haver-hi arquitecte municipal, actuava com a tal Isidre Puig Boada, ja que va realitzar un gran nombre de projectes com la urbanització del Passeig Sant Antoni Maria Claret i la Plaça del Camp, la Plaça Ribera, la Plaça Sant Pere o l'ampliació del Cementiri Municipal. Obra seva també és el planejament urbanístic general de la ciutat de 1940, que va servir de base del traçat actual²⁸.

La protecció del patrimoni arquitectònic

Si Solsona avui pot estar orgullosa de conservar un llegat arquitectònic ric és gràcies a l'empenta i decisió de les idees que va propagar la Renaixença. L'afer de la destrucció de part de la porxada gòtica de la Plaça Major en va ser el detonant, cas que estudiarem en l'arquitectura de les cases solsonines.

A les idees de conservació del patrimoni cal sumar-hi la descoberta del romànic de Puig i Cadafalch i Domènec i Muntaner, entre d'altres, que van posar de manifest la importància de preservar el patrimoni arquitectònic de Catalunya. A Solsona, un dels punts era el conjunt catedralici, per aquest motiu l'ajuntament demana, el 30 d'octubre de 1934, que els absis de la catedral siguin arranjats immediatament per compte de l'Estat o la junta encarregada de la conservació dels monuments artístics. Els absis eren una de les parts més malmeses de la Catedral; en extreure el cementiri, es va rebaixar considerablement la cota de nivell, deixant veure bona part de la seva fonamentació.

El recent nomenat arquitecte municipal, Emili Porta i Galobart, s'encarrega de realitzar un informe de l'estat dels absis de la catedral, el 13 de març de 1933. Indica que es troben en procés de ruïna motivada per la insuficiència de fonaments. L'arquitecte havia col·locat uns testimonis i tots s'havien partit de forma alarmant. L'Ajuntament informa al capítol catedralici per tal que l'arquitecte diocesà prengui les mesures necessàries per la seguretat i conservació d'aquest monument romànic, així com també n'informa a la Generalitat²⁹.



Les diferents guerres i el pas dels anys havia provocat un gran deteriorament del conjunt catedralici. Algunes reformes desafortunades feien perillar la seva conservació. CG

La renovació urbana

A finals del segle XIX les prioritats en infraestructures eren, la reforma de la xarxa de captació d'aigües provinent de les fonts de Lladurs i demanar la millora de les connexions viaries de la ciutat amb la resta de poblacions veïnes. Una de les més reclamades era la realització d'un nou traçat per a la carretera de Bassella, per part de la Diputació de Lleida. Com s'ha explicat en el capítol de la descoberta de Solsona, les comunicacions eren difícils i deficientes ³⁰.

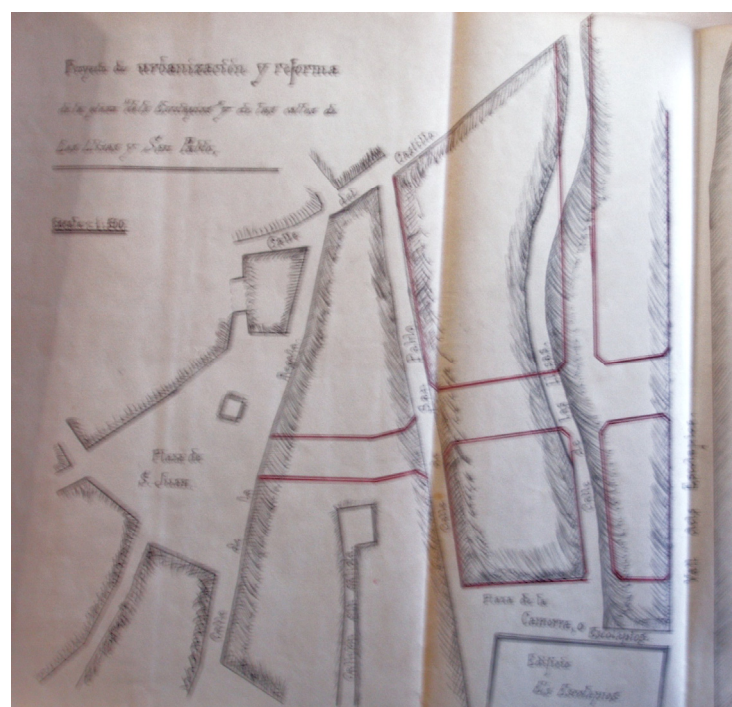
A principis del segle XX, la ciutat s'havia quedat petita i algunes zones s'havien d'adaptar als nous temps; alguns carrers tenien una llargada considerable, per aquest motiu, a partir de 1918, es proposava algunes reformes que modificarien el traçat medieval d'alguns.

Els primers passos

Una de les primeres intervencions que es volia realitzar, per reordenar el sistema de carrers, va ser el projecte per obrir un carrer que unia la Plaça de Sant Joan amb la Plaça dels Escolapis. D'aquesta manera, es pretenia escurçar la llargada dels carrers Regata i Sant Pau que tallen perpendicularment amb el carrer Castell i Sant Miquel Petit.

La reforma la decideix una comissió nomenada per el ple municipal, el 3 d'abril de 1914. Els membres eren Pere Mosella i Josep Llobera Parcerisa i van realitzar els estudis tècnics i els pressupostos per a l'obertura del nou carrer. Aquesta reforma s'executa parcialment ordenant la Plaça dels Escolapis i les cases dels carrers

Nou carrer entre la Plaça St Joan i el Vall Fred. Si s'hagués realitzat, hauria estat la primera gran reforma urbanística a Solsona durant molts anys; aquesta es va projectar l'any 1918. Solament es van alinear les cases de la Plaça dels Escolapis i el carrer de les Llices.



adjacents, entre els carrers Sant Pau i Vall Fred. La resta no es va arribar a realitzar, suposem que l'enderrocament de diferents habitatges va ser la causa més probable³¹.

Una de les més considerables era la que uniria la Plaça Sant Joan amb el Vall Fred mitjançant, la plaça dels Escolapis, que es deia plaça de la Camorra. El desembre de 1918, el consistori realitza les gestions oportunes amb els professors dels Escolapis i els terrenys de Joan Rafart i Sala. Tot i que es realitzen els plànols, només es modifica l'alineació a façana dels edificis que donen a la plaça dels Escolapis, mai no es van eliminar les cases que unien Sant Joan amb els escolapis³².

El 23 de juny de 1920, a proposta de l'alcalde accidental Pau Grifell Bosch, es realitza el projecte d'alineació i reforma dels carrers, places i passeigs d'eixample i urbanització dels voltants de la ciutat. De la reforma projectada per Marçet només se'n realitza el planejament, i no se'n conserva cap plànol. El 17 de febrer de 1924, encara no s'havia fet efectiu el pagament per l'aixecament d'aquest projecte³³.

L'eixamplament del Pont

Durant segles, l'entrada principal a Solsona era pel portal del Castell, aquesta tendència es va modificar a final del segle XVIII, a favor del portal del Pont. El



El Pont es va convertir en l'entrada monumental a la ciutat i des don arribaven personatges rellevants com Francesc Macià.

fet es déu que antigament el camí que unia Solsona amb Barcelona era pel Miracle. La rellevància de la ciutat al segle XVIII va provocar una de les reformes urbanístiques més importants: la realització del nou Portal i Pont d'entrada a la ciutat, finalitzats l'any 1805. Com hem vist en el capítol introductori, l'obra és atribuïda a l'arquitecte que va projectar el palau episcopal, Francesc Pons. L'any 1924, el pont es trobava en molt mal estat i comportava un perill per a les persones que hi passaven, segons sembla, per la intensitat del trànsit i la poca amplada que tenia. Per aquest motiu, s'encarrega a l'arquitecte municipal d'eixamplar el pont, les obres però encara no havien començat l'any 1927, ja que el departament d'obres públiques no havia donat permís ja que el pont formava part de la carretera entre Manresa i Bassella. Finalment, el ministeri el va atorgar, el 4 de juny de 1927. En aquesta reforma desapareix la balustrada de pedra que és substituïda per una barana de ferro. El gener de 1939, el pont va ser destruït durant els últims estralls de la guerra civil³⁴.

La formació de nous ravals a les carreteres

Si dins la ciutat s'executarien sobretot reformes d'antigues cases que formaven part de l'entramat urbà consolidat i això incidiria en la modificació de carrers i places o en seria, de vegades, una conseqüència, fora ciutat s'iniciarien diversos edificis de nova planta. Aquests se situaven a l'entorn dels ravals, zones pròximes a la carretera, on es desenvolupaven nous nuclis que caldria urbanitzar i canviarien la fesomia de la ciutat. Solsona la travessen dues vies principals de comunicació: la carretera de Manresa a Bassella i la que sortint de Solsona porta a Torà. Aquestes són les dues zones on es concentren aquesta tipologia d'habitatges.



Un exemple de les cases de la carretera

Les que corresponen a la carretera de Manresa a Bassella són les primeres cases que s'obrien als ravals eren aquelles que es trobaven a les muralles. Aquestes limitaven, per una banda amb el casc antic, i per l'altra a la carretera o vall que envoltava la ciutat.

La carretera de Solsona a Torà tenia el seu quilòmetre zero davant del portal del Pont i, travessant el vall de les muralles, s'enfilava cap a l'Hostal del Boix i cap al municipi de Llobera.

Des de la plaça del Camp o el Firal, la ciutat es va anar projectant a banda i banda d'aquesta via de comunicació. Les primeres situades més a prop de la ciutat van replegar-se formant el barri de Sant Ramon. A mesura que avançaven els anys, la població va anar desplaçant-se i es creà el barri de Sant Jaume, conegut popularment com *la Caputxina*.

En aquest sector van aparèixer les primeres cases barates de Solsona. Dolors Fàbrega Costa (1888-1964), dita *la Caputxina*, feia construir petits habitatges per a les primeres poblacions immigrants que arribaven a la ciutat i que llogaven aquests habitatges a preus simbòlics. Dolors Fàbregas va poder realitzar aquesta obra gràcies als terrenys que havia heretat del seu marit Jaume Pujol Cantó i dels diferents negocis que regentava. Les actuals cases barates van ser realitzades a partir de 1956.

Adequació de la ciutat antiga i del nou eixample

Com veurem, a partir dels anys trenta, l'ajuntament va iniciar l'adequació i reforma de bona part dels carrers de la ciutat antiga. La majoria estaven pavimentats amb grosses lloses que, amb el pas dels anys, s'havien mogut i alguns presentaven un fort desgast. Es va optar per canviar les antigues pedres per un paviment de formigó.

Una petita revista de caire local anomenada *el Nap-Buf* narrava, el vuit d'octubre de 1932, un text on el repòrter escoltava una conversa d'una visita d'obres a la reforma del carrer Sant Llorenç i Sant Ignasi. El text és troba a la secció "de casa la ciutat" i diu així:

"Entre els assistents, el Sr arquitecte municipal, Sr. Emili Porta i l' empresari, Sr. Lluís Mosella. Es discuteix la pavimentació dels carrers de Sant Ignasi, S. Llorenç ? . amb una llargada final de 150 metres. Així que entra El Nap-Buf es parla de la barreja de calç i ciment, que l'arquitecte estima un procediment equivocat i aconsella barreja de calç i arena, la qual cosa es pren en consideració.

El Sr. Arquitecte: Com se fan els bordillos" de les voravies?

-Sr. Mosella! Sense formigó.

-Sr. Arquitectes Pro amb materials fords?

- Sr. Mosellaí Sí, senyor.

El sr. arquitecte diu que cal emprar una barreja de 5 quilos de calç per 20 cabassos de sorra. Quan val la sorra?

- Sr. Mosella: 12 cabassos, 2 pssetes.-

El Sr. arquitecte dedueix que fent la barreja aconsellada encara hi ha estalvi. Els Srs. Regidors estimen que cal fer una cosa que estigui bé per tal de que els veïns hi posin de part seva tot elseu esforç. A cada 10 metres cal deixar un regueró de 6 milímetres per omplir de calç sola, i el gruix superior, s'acorda que sigui de 5 centímetres sobre la xapa. El Sr. Secretari convida a fumar els reunits. Continua la sessió parlant del mateix i hom preveu la necessitat de posar "grifos" en comptes de bombes per regar en cas d'incendi.

Toquen les 10 del vespre. El Nap Buf, puntual se'n va a dormir "

No coneixem la voluntat real del text ni el perquè de la seva publicació. Però veiem que la pavimentació i urbanització dels carrers de la ciutat provocaven un gran interès entre els solsonins. A més a més, veiem un curiós diàleg entre els tècnics directors de l'obra, l'arquitecte municipal Emili Porta i el mestre d'obres Mosella.



Carrer Sant Llorenç abans de la restauració.

Paral·lelament a la reforma de la part antiga, s'iniciava el nou Eixample. Els primers testimonis s'observen en la urbanització de *tros del Jalmar*, a la dreta del passeig. Així com els nous ravals que es creaven a l'entorn de les carreteres d'accés a la ciutat. Vegem ara algunes d'aquestes intervencions d'una manera més sistemàtica:

1924. Urbanització del Camp del Jalmar

Considerat com el primer eixample solsoní que es crea seguint la projecció d'un traçat previ a la seva execució, tot i que no es realitza en la seva totalitat. El camp del Jalmar era tot el camp que anava des de la banda dreta del passeig fins al riu negre. Els germans Josep i Joaquina Jalmar Elies, hereus de Joan Jalmar i Puig eren els propietaris del vessant dret del Passeig del Camp o dels Caputxins. L'any 1924, inicien una urbanització de la zona més propera al passeig per tal d'edificar-hi petites torres.

Era el segon intent. El primer havia estat denegat per l'ajuntament, l'any 1898. Joan Jalmar volia edificar una casa dins el perímetre del Camp, però l'alcalde Josep Morist no va acceptar la proposta³⁵.

El gener de 1924 s'inicien els tràmits dels primers compradors de parcel·les³⁶. Joan Roure i Torres i Manel Dalmau i Carrera demanen el domini de la paret existent davant de les parcel·les per tal de construir un edifici i en compensació cedir part del voral com a via pública. Roure compra la parcel·la 2 i Dalmau la 4, l'ajuntament en aquest moment solament demana alinear les futures edificacions a la casa Jalmar que ja existia al principi del passeig³⁷.

Francesc Cases Sabartes i Miquel Serra Solé demanaven realitzar la mateixa operació. En aquest cas, però, les propietàries de la Cabana de Sant Ignasi, coneguda com cal Barnola, Maria Claustre i Concepció Barnola i de Bassols creien que aquesta urbanització era perjudicial per la seva finca, actuava en nom seu, Inocenci Mas i Ginestà, capellà³⁸.

Inocencio Mas S.º.



Innocenci Mas, capellà de l'Hospital de Pobres i administrador de la família Barnola. Va tenir un gran protagonisme com assessor en diferents obres que es

Per unificar criteris, l'ajuntament decideix unificar les normes per totes les noves edificacions que es realitzin a partir del setembre de 1924 fora de muralla, és a dir, a les zones de nova construcció. L'ajuntament estableix els següents punts:

- 1.- La línia de façana la marca la comissió. Sessió de 9 de maig de 1924.
- 2.- No es poden construir pous negres, a excepció si no existeix un col·lector a menys de 30 metres de la casa de construcció.
- 3.- Es recolliran les aigües pluvials a l'interior de l'edifici o per mitjà de canonades encastades a façana, desaignant al nivell del carrer.
- 4.- Costejar el propietari el número o números que a la casa novament construïda li correspongui.
- 5.- No es poden variar els plànols aprovats per l'ajuntament.
- 6.- Als 8 dies immediats a la conclusió de la obra el propietari ho haurà de comunicar-ho a l'ajuntament.
- 7.- Durant les obres no es pot interrompre la lliure circulació de la via pública.
- 8.- Es dóna un any per finalitzar les obres.³⁹

Podem considerar les normes de 1924 com les primeres referides a obra nova que té la ciutat⁴⁰. Fins aleshores, totes feien referència a reconstrucció o rehabilitació d'edificis a l'interior de les muralles. La primera casa que demana permís per construir és la dels esposos Dalmau i Solsona, en data de 23 de juny



Parcel·lació del Camp del Jalmar. Podem veure les diferents parcel·les i el traçat dels carrers, semblants al traçat actual. A l'esquerra la finca dels Barnola i a la dreta la Casa Jalmar. ACS

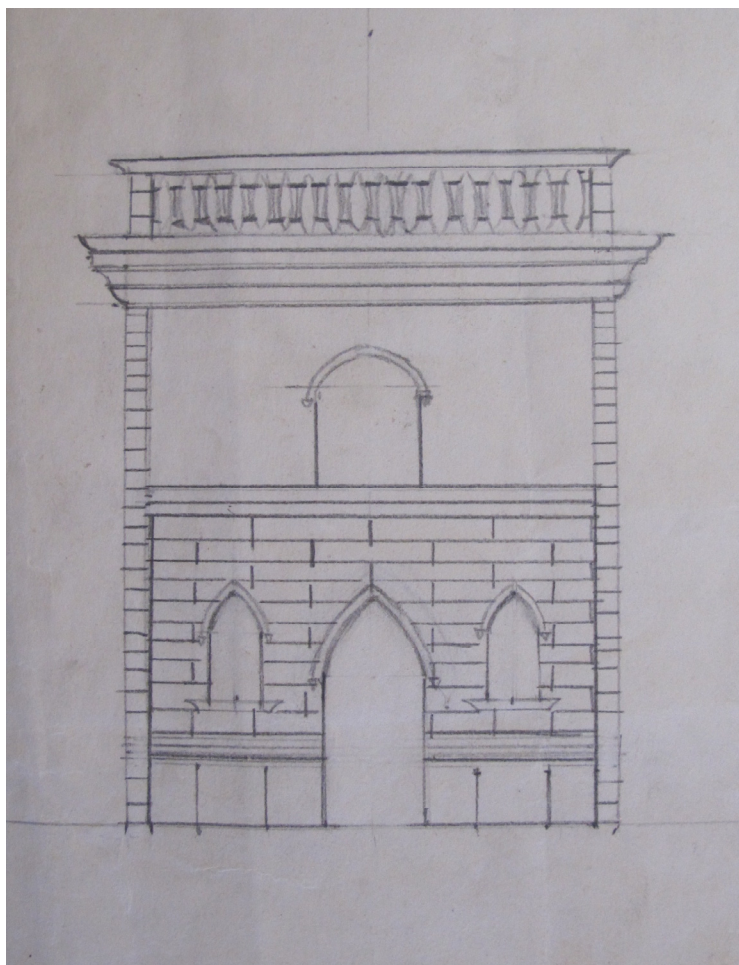
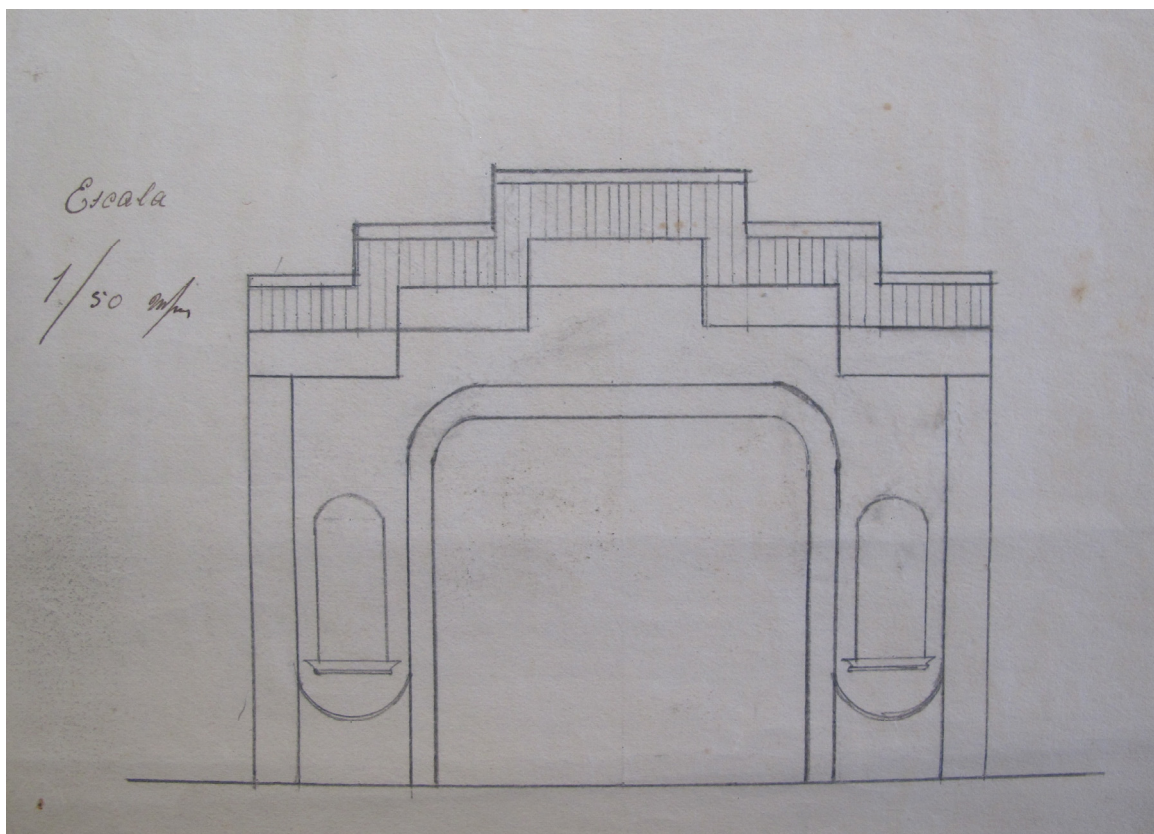
de 1926. La comissió de foment revisava les obres; en aquest cas es desestima el projecte, ja que en primera instància afectava el passeig que volia realitzar la família Barnola i la casa no tenia les mesures suficients, ja que només tenia 5,70 metres lineals de façana⁴¹.

La família Barnola no estava gaire d'acord en la realització d'aquesta parcel·lació. El 25 d'octubre de 1924, Inocenci Mas Ginestà interposa una demanda als dos propietaris del solar contigu a la seva finca, ja que segons el seu parer "*obres d'edificació amb greus perjudicis pels interessos de l'Estat i del propietari recurrent*". L'octubre de 1924, es realitza la suspensió de les obres, però el desembre de 1924, la direcció d'obres públiques del govern civil s'aixeca ja que no creu que l'edificació afecti el traçat de la carretera de Solsona a Sanaüja. Mn. Inocenci Mas Ginestà era germà d'Adolf Mas, capellà molt vinculat a la ciutat, gran aficionat a l'arquitectura i la literatura va estar al càrrec de l'Hospital; en morir va donar la seva biblioteca particular a la ciutat per tal d'obrir una biblioteca que algun dia fos propietat municipal⁴².

A continuació veurem alguns dels edificis que es van realitzar a partir d'aquesta reparcel·lació. Alguns encara formen part del conjunt urbà actual, d'altres han desaparegut, donant lloc a nous edificis i alguns simplement van quedar-se en un projecte.



La urbanització del tros del Jalmar, davant del Passeig .
ACS



Projecte de casa per
Manel Dalmau i Carrera.
No s'arriba a realitzar ja
que l'ajuntament al·legava
que el terreny no tenia la
superfície mínima
edificatòria. ACS

1929. Plaça Sant Pere

La plaça Sant Pere havia estat la seu de l'hospital de pobres; en derruir aquest edifici s'obria un dels espais més amplis a l'interior de la ciutat, superant en escreix les places Major i Santa Joan. Amb el temps, la parcel·la es va omplir de runa que molestava els veïns, per aquest motiu demanen reforma-la el 5 d'agost de 1929⁴³.

Els veïns demanen amb insistència la reforma urgent per l'estat d'abandonament i el perill que suposava per la salut pública; ho fan el 2 d'agost de 1929. El ple municipal decideix iniciar les obres de reforma i encomanar la redacció d'un projecte facultatiu.

Les obres s'inicien derruint antics murs i tallant els arbres que hi havia, però de forma inesperada els treballs s'interrompen. El 8 d'Octubre de 1930, els veïns tornen a escriure a l'Ajuntament, sembla ser que amb l'entrada del nou alcalde s'havia decidit parar la reforma. No serà fins l'any 1934 que s'emprendrà les obres.

Al inici de les obres, l'agost de 1929, també s'estudiava durant la restauració



La plaça de Sant Pere abans de la remodelació efectuada l'any 1929.

de la plaça, l'obertura d'un pas per anar davant el vall calent en direcció del seminari. Aquesta no es realitzarà fins que la caixa decideixi realitzar un pas interior per la casa Font a la dècada dels seixanta⁴⁴.

1931. Plaça del Camp

Com hem pogut comprovar, la zona del Camp era un dels punts on s'obria el nou eixample solsoní. Arran d'aquesta febre constructiva, el març de 1931, es vol alinear i urbanitzar la plaça, en la seva part sud, és a dir, la que toca amb la carretera de Torà. Intervenia les propietats particulars entre la Plaça del Camp i la carretera de Torà, principalment la propietat d'Enric Rovira Call⁴⁵.

El projecte va comportar una certa tibantor amb els veïns. El 22 d'Octubre de 1931, 37 solsonins enviaven una carta al consistori per tal que el Firal, nom amb que també es coneixia el Camp, no es reduís. El nou projecte retallava la superfície que hi havia fins aquell moment; la carta es lamentava que l'espai era insuficient per a les fires que se celebraven a la ciutat i és per aquest motiu que fracassà l'intent de traslladar la Fira de la Torregassa a Solsona. El 29 d'octubre de 1931, l'ajuntament es defensà dient que en la permuta de terreny es guanyaven 209,75 m²⁴⁶.

A la carta els veïns també reclamaven no desprendre's de la via pública, ja que demanaven la construcció de vies que unissin Solsona i les comarques veïnes. A més a més, reclamen la finalització de totes les obres de la ciutat *"no s'ha estrenat l'enllaç de la carretera de l'Hostal de Boix amb la de Manresa a Bassella, i la flamant carretera de Sanaüja, no s'ha acabat l'eixamplament del Vall de Llovera"*⁴⁷



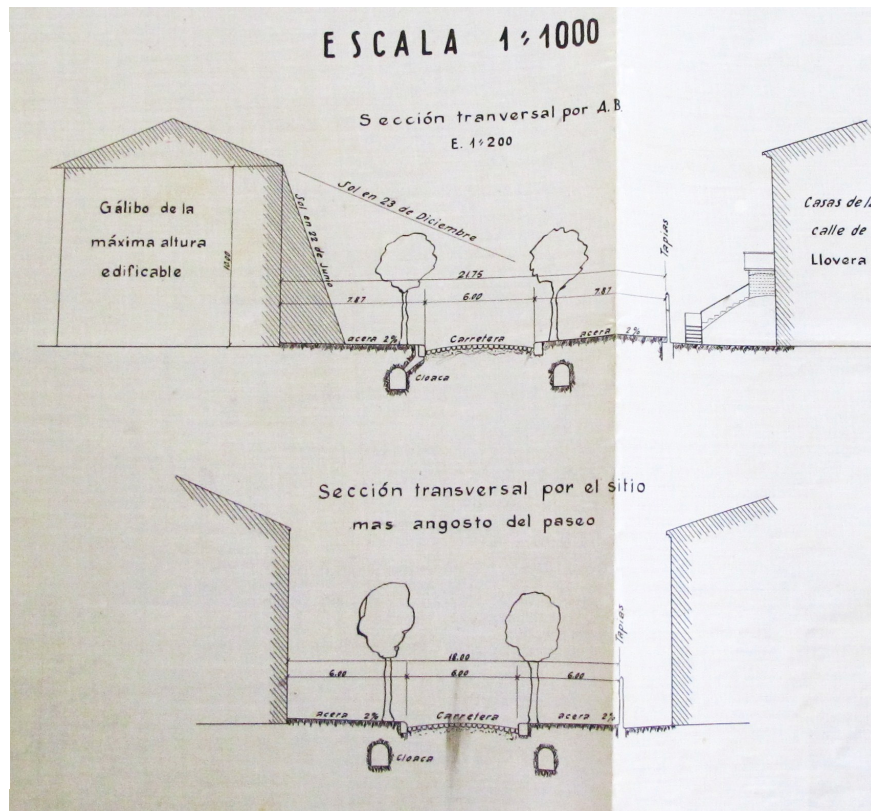
El passeig i el Camp es van executar de forma coetània. A l'esquerra part de la Plaça del Camp i a la dreta les noves cases del Passeig durant. ARF

1931. Vall Calent

La reforma del Vall Calent anava lligada amb la de la Plaça del Camp. El projecte del Vall Calent, però, era sufragat per Joaquim Barnola i de Bassols per tal de finalitzar l'enllaç de la carretera de Torà i la de Sanaüja, i es va iniciar el 18 de febrer de 1931.

Aquesta reforma, però, no acontentava a tothom. Ramon Massana i Rovira, el 28 d'abril de 1931, critica de forma agressiva el projecte i les formes de l'arquitecte Emili Porta. Sobretot per motius econòmics, l'escrit afirma que els terrenys s'havien arribat a pagar a més de 35 pessetes m² i l'arquitecte E. Porta valora l'expropiació a 1,50 pessetes. Diu que aquest projecte ha estat realitzat "por ojo de buen cubero". I una altra carta, en data de 18 d'abril de 1931, d'autoria confusa que inicia Josep Maria Mas i Valls, com administrador de l'Hospital de Pobres de Solsona i que finalment firma Innocènci Mas, que critiquen tota la concepció d'aquest projecte. Totes les cartes es van denegar el 23 de novembre de 1931 i el projecte s'aprovà per la comissió provincial de sanitat.

L'arquitecte Emili Porta no es va estar de dir que era una gran millora i va crear un passeig de considerables proporcions⁴⁸.



Secció del Vall Calent, aquesta zona unia les cases del carrer Llobera per la seva cara sud i les noves que s'havien d'executar en les noves cases fora de les muralles. ACS

1932. Carrer Sant Llorenç

L'any 1932 el contractista Lluís Mosella realitza les obres de reforma del carrer Sant Llorenç. El plec de condicions porta la data de 23 de Setembre de 1932 i l'arquitecte municipal de l'Ajuntament, Emili Porta, actua com a director tècnic de les obres de pavimentació. L'ajuntament fa la recepció definitiva de les obres el 8 de Gener de 1933. Durant la realització de les obres, el dia 5 de desembre de 1932, els veïns demanen il·luminar correctament el carrer per acabar amb l'adequació global d'aquesta zona.

1933. Carrer Santa Llúcia

El febrer de 1933 s'inicia el projecte per rectificar el carrer de Santa Llúcia, obra de l'arquitecte municipal Emili Porta, amb els perfils topogràfics de Martí Lamich. Les al·legacions dels veïns i les instàncies presentades s'estudien i el 20 d'agost de 1935 s'acorden per unanimitat la urbanització i l'aplicació de la contribució especial. Els plànols mostren que la gran reforma fou a la cruïlla del carrer regata, on hi havia l'escorxador⁴⁹.

1934. Carrer Sant Cristòfol

Aquesta intervenció incloïa la pavimentació dels carrers Sant Nicolau, Sant Salvador i Sant Roc, a més a més del carrer Sant Cristòfol. Emili Porta, l'arquitecte autor del projecte, va realitzar l'informe inicial el 3 de Març de 1934. Porta va unificar els criteris d'execució de carrers i donar uniformitat a tot el nucli antic.



Reforma de carrer de Santa Llúcia i l'actual carrer dels Dominics. Les zones marcades amb vermell corresponen a les façanes rectificades que es van alinear seguint el traçat de l'Hospital. Llobera. ACS

El projecte tenia una zona difícil d'executar; es tractava de la baixada des del carrer Sant Cristòfol a la Plaça Sant Nicolau. Aquesta part es volia realitzar amb *alundun* en lloc d'arena de morter, tal com s'havia executat la resta, però en no obtenir *alundun* es va realitzar finalment amb ciment fos *electroland* mitjançant un motlle.

Segons l'expedient, Porta i el contractista Lluís Mosella van acordar realitzar la baixada amb ciment fos, però el resultat no fou l'esperat i s'erosionà de forma sobtada, per la qual cosa es va refer amb un gruix de 5 cm de ciment portland. L'arquitecte reconeix en un apartat la honrades i professionalitat de Lluís Mosella i que coneix i aprecia el seu treball a Solsona⁵⁰.

1934. Carrer Castell

L'arteria principal de la ciutat tampoc no va quedar exempta d'aquesta transformació, iniciada l'any 1929. El projecte de pavimentació del carrer Castell també és obra d'Emili Porta, l'abril de 1934, com a arquitecte municipal de Solsona. Segons el sector, es realitza un paviment amb formigó i xapa i un altre amb paviment de formigó mosaic. Les voravies es realitzen amb pedra de Castellsaló, i la resta de vorera amb panot d'un sol tipus per tota la llargada de carrer, elegit per l'ajuntament. La subhasta es publica al butlletí oficial de la Generalitat de Catalunya el 10 d'Abril de 1934 signat per l'alcalde Josep Serra.

Es presenten a la subhasta de les obres: Josep Vicens, de Solsona, Ramon Llobet Farré, de Barcelona i Pere Solà Solà, de Solsona. Aquesta subhasta es realitza el juny de 1934. Tant la del carrer Castell com la del carrer Llobera les guanya Ramon Llobet i Farré, de Barcelona.

A l'obra hi intervenen un cap de colla, un paleta, un peó i un carro de cavalleries, que cobren, 12,10,7 i 15 pessetes respectivament en un jornal de 8 hores diàries. El pressupost total ascendeix a 19.787 pessetes. La liquidació de l'obra es realitza l'octubre de 1934.

El mateix tracte del carrer Sant Miquel es realitzà als del carrer de Castell, en aquells moments anomenat carrer de Macià, ja que el 27 d'Agost de 1936 també volien abonar el 50% de les obres a Ramon Arnau Puig, a raó de 19 pts al metre quadrat⁵¹.

1934. Carrer Llobera

Els veïns del carrer Llobera van escriure una carta a l'Ajuntament, amb data de 3 de març de 1934, per arranjar la Plaça Sant Pere i el carrer Llobera.

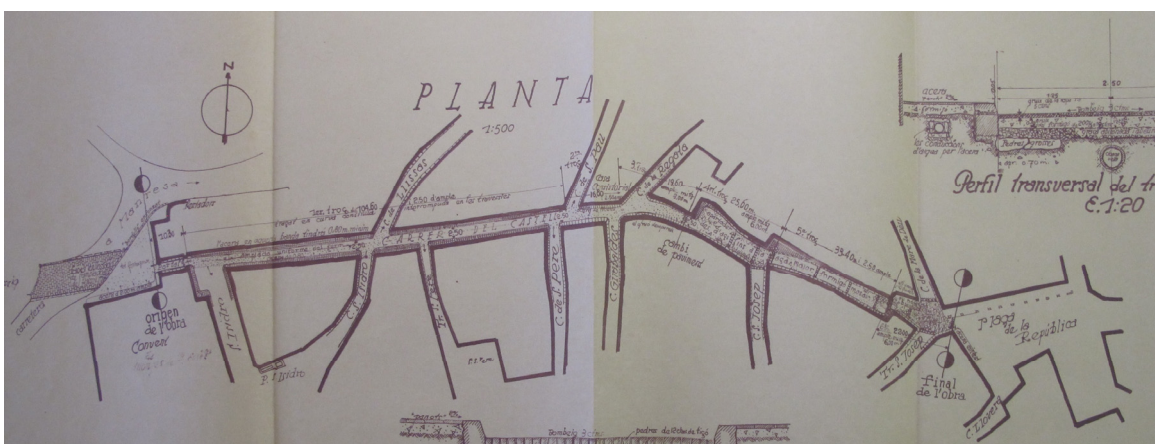
El preu de la reforma era de 12651,40 pessetes. Seguint el projecte executat per Emili Porta, aquesta es va subhastar el maig de 1934. És curiós seguir el mètode d'execució de la subhasta. "L'acte tindrà lloc en aquesta Casa Consistorial, sota la presidència de l'Alcalde, o bè dels Alcaldes segòn, tercer, o quart en qui delegui, i dos Consellers designats per l'Ajuntament, el dia següent als quinze dies feiners després d'inserit aquest enunci al Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya", a les dotze del matí.

Segueix tractant els temes econòmics "La fiança provisional que els licitadors hauran de constituir per a pendre part a la subhasta és de 126,51 ptas., i la definitiva serà del 5 per 100 dels preus d'adjudicació. El termini per a l'execució de dites obres és de dos mesos.

El projecte, plec de condicions facultatives u economico-administratives per a la subhasta es trobaran de manifest a la Secretaria municipal tots els dies feiners i hores hàbils d'oficina.

Els plecs de proposicions, estesos en paper segellat de la classe sisena, i formulats d'acord amb el model que al final s'insereix, hauràn d'anar signats pels licitadors, havent de presentar-se dintre el termini comprès des del dia següent al de la publicació d'aquest anunci, fins al moment que manquin dues hores per a la celebració de l'acte de llur obertura.

Si entre les admeses, resultessin dues o més proposicions iguals, mes avantajoses que les restants, en el propi acte de la subhasta es realitzarà licitació per encant dem més-dient durant quinze minuts, i si en acabar el termini substitueix la igualtat, es decidirà per sorteig l'adjudicació provisional, amb estricta subjecció a les disposicions vigents del Reglament"



Plànol general de la reforma urbanística del carrer Castell, on es poden observar els diferents trams. ACS

La subhasta es publica al butlletí oficial de la Generalitat de Catalunya el 10 d'Abril de 1934 i el signa l'alcalde Josep Serra. El 23 de Setembre de 1934, l'Arquitecte envia carta a l'alcalde de la ciutat per tal de realitzar la liquidació de les obres. Porta explica "el contratista ha estirat una mica més la cinta, menys mal que ho ha fet amb prudència" Es pot observar que els dos carrers tan el Llobera com el Castell es realitzen conjuntament. Emili Porta realitza la liquidació el 18 d'Octubre de 1934, conjuntament el carrer Llobera i el carrer Castell⁵².

1935. Carrer Sant Miquel

Des de Berga, el 18 de Juny de 1935 l'arquitecte Emili Porta envia una carta a l'Alcalde Josep Serra en el qual li transmet el projecte de pavimentació del Carrer de Sant Miquel, que, segons diu, està fet amb les dades marcades el darrer dia al carrer. Alcalde i arquitecte tenen un tracte amistós que delata com n'estava d'involucrat el berguedà Porta a la Solsona dels anys trenta.



Perfils dels dos tipus de paviment que es va realitzar, el de formigó i xapa i el formigó amb mosaic. ACS

El carrer es realitza amb mosaic i xapa de formigó, de 200 kg de ciment portland sobre un jas de grava abeurada. El pressupost de la subhasta de les obres és de 10.101,08 pts. En totes les reformes urbanístiques es realitza una acta de constitució que aplega en associació administrativa tots els contribuents interessats en l'execució del projecte.

El dia 29 d'Agost de 1935, es publica al Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya per tal de procedir a la urbanització del carrer de Sant Miquel, on es vol realitzar voravies i reconstrucció i renovació de la calçada mitjançant formigó mosaic d'acord amb el projecte i condicions formulades per l'arquitecte municipal.

Els veïns van realitzar una carta a l'ajuntament, l'abril de 1935, en el qual demanaven una reforma urgent d'un dels carrers més importants de la ciutat. El consistori no disposava dels cabals necessaris per realitzar l'obra. Tot i així, els veïns manifestaven que hi contribuirien amb el 50% del cost de la calçada i que el consistori es fes càrrec del tros que anava des de la Casa de Pere Tarrés fins a l'enllaç amb la Pujada del Pont, la zona de carrer que passa dins la Plaça de la Catedral.

El juliol de 1935, una altra carta del veïns accepta les condicions proposades per l'ajuntament, per tal que no sigui cap destorb en la realització de les obres i la tramitació de l'expedient, ja que, segons diuen "*el nostre desig es de que estiguin acabades per la propera Festa Major*" i es comprometen amb el plec de condicions aprovades per l'arquitecte municipal, per tal d'abonar-ho a l'ajuntament o a l'empresari de les obres. Aquestes obres, però, no van finalitzar fins ben entrat l'any 1936⁵³.

1935. Travessia de Sant Josep

Un dels projectes d'obertura de nous carrers era la rampa que havia d'unir el carrer Llobera i el Vall Calent. L'objectiu era el sanejament del carrer Sant Josep, per tal d'augmentar l'entrada de llum al carrer. L'arquitecte municipal, Emili Porta firma el projecte el 12 d'Abril de 1935. L'intent d'obrir aquesta travessia s'inicia el juliol de 1932, es plantejava demolir la casa número 11 del carrer Llobera, així com, desmuntar les paret mitgeres de les cases 9 i 13 i el pati annex, propietat d'Enric Rovira

Aquesta operació proposava una amplada de carrer de 12 m al carrer Llobera i de 7 m al vall calent. Un dels punts que van fer abandonar el projecte era el desnivell que hi havia entre els dos vials: hi havia 6 m de desnivell amb una longitud de 26m, que donava un pendent de 23,8%. La diferència d'amplades

es volia resoldre mantenint la mínima longitud i venent el terreny sobrant. Si la operació es realitzava a l'inrevés, s'haurien de derruir quatre metres a la part estreta de la casa de Josefina Ribera, i en conseqüència, s'hauria d'expropiar tota la finca; es tracta de la casa restaurada per Isidre Puig Boada. Un altre punt d'aquest mateix projecte proposava que *"la petita parcel·la que queda a l'entrada del carrer Llovera seria declarada sobrant de via pública i venuda"*, i que es podria destinar a construcció. No va ser fins anys més tard que Josefina Ribera va donar aquest terreny a la ciutat donant lloc a la Plaça Ribera⁵⁴.

Donat el pendent, les voreres es volien realitzar mitjançant 12 esglaons de 2m15 m de longitud de 0,10 m d'alçada. La totalitat de l'obra estava pressupostada per 29.260 pts. L'adquisició de la casa núm. 11 es valorava amb 16500 pts, la porció de terreny del jardí d'Enric Rovira de 2700 pts i la resta per enderroc, excavació, formigó i empedrat. En un

Entre la demana veïnal i la realització del projecte passa un període de tres anys. Això és a causa de la necessitat de presentar un seguit de documentació. El maig de 1932, la junta provincial de sanitat demana la realització d'una memòria. Els plànols de sanejament els va realitzar Martí Lamich.

1937. Plaça Major

L'últim dels projectes que trobem abans de la guerra és la restauració de la plaça Major, coneguda en aquells moments com a plaça de la República. La guerra va estroncar molts dels bons projectes que s'havien iniciat durant els anys de la república. Curiosament, el projecte porta la data de gener de 1937, en plena guerra civil.

És curiós veure com dins del període de guerra la gent continuava treballant de forma normal. Aquest fet demostra que els solsonins, com bona part del país, creien que el conflicte bèl·lic seria de curta durada i que no afectaria els avenços que havien transformat la ciutat, però no va ser així.

A diferència de la resta de carrers, a la Plaça es va col·locar un paviment molt més noble que la resta de carrers. És realitzat un enllosat amb pedra del país mitjançant lloses buixardades. Les mesures de les lloses eren de 0,60 de llarg, 0,30 d'ample, 0,20 de gruix. Les filades s'orienten perpendiculars a les façanes de la banda nord de la plaça i en paral·lel a les façanes de la zona inferior *"davant del cafè que fa contonada a la plaça palau"*, deia el projecte.

L'arquitecte Porta envia, des de Barcelona, una carta, el 27 d'Agost de 1937, per tal de quadrar el pressupost inicial amb l'obra realitzada. El pressupost

original era de 36.273,58 pts. Segons escriu, a mà, Porta diu que el pressupost es reformà per ordre de l'ajuntament a base dels preus que donin els paletes l'abril de 1937. Finalment, les obres ascendiren a 69.681,43 pts.

Cap a la nova ciutat

El 18 de juliol de 1936 la colla del Mall entra a Solsona i destrueix part del patrimoni artístics dels principals edificis religiosos, exceptuant la capella del Claustre, on el comitè local decideix organitzar-hi una biblioteca popular. Aquests fets van ser l'inici de la guerra civil a la ciutat.

Fins a la tarda del dia 24 de gener de 1939 que amb l'entrada de les tropes franquistes, des del Castellvell, finalitzava la guerra civil i començava una llarga postguerra. Per dificultar l'avanç de les tropes, els republicanes calen foc al graner que provoca involuntàriament un incendi al Cambril i dinamiten el pont.

Finalitza el període entre guerres, de nou Solsona va haver de reconstruir bona part del seu conjunt arquitectònic. Aquest cop però era diferent, les edificacions augmentaven fora dels límits que s'havien mantingut més de sis segles.

Un dels arquitectes que va contribuir més en la restauració va ser Isidre Maria Puig Boada, deixeble d'Antoni Gaudí. Nomenat primer arquitecte diocesà, no es va encarregar solament de restaurar el patrimoni històric, sinó que també va plantejar i executar quin havia de ser el futur urbanístic i arquitectònic. A ell devem el projecte "*d'Eixample i reforma de la ciutat de Solsona*" encomanat per l'ajuntament.

El nou eixample tenia una superfície de 220.000 m² que permetien un ampli desenvolupament enllaçant els carrers de la ciutat antiga amb la nova per tal que "*la vida de relació i circulació sigui la més convenient possible*".

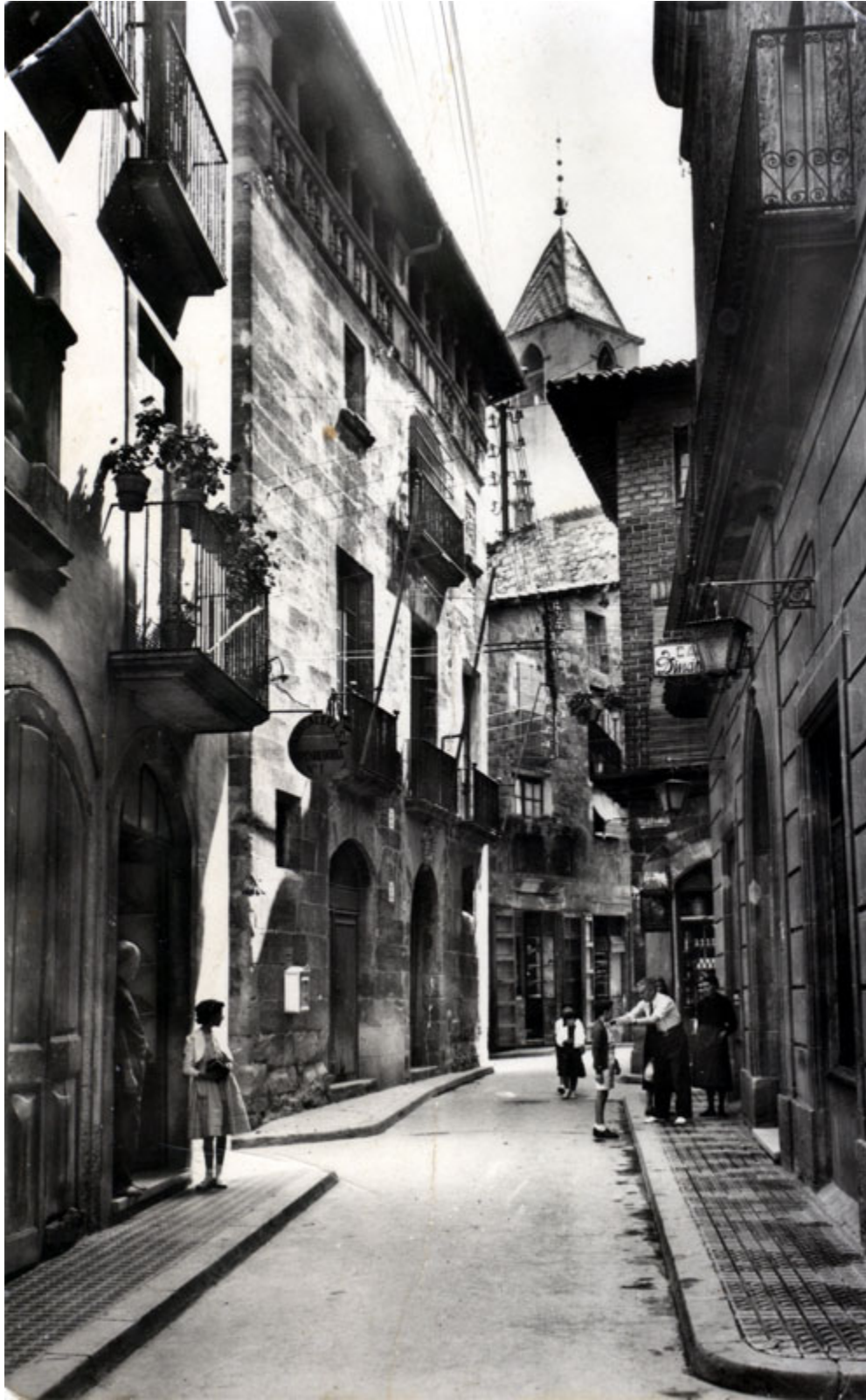
Les zones de creixement proposades es dividien en tres zones. La primera i més limitada s'orienta als costats de la carretera de Manresa, a la riba dreta del riu Negre. La segona, al nord, més extensa, compresa entre el vall Fred i la falda del Castellvell i carretera de Bassella. I tercera, i última, una proposta indefinida al sud oest.

Puig Boada era un visionari, ja l'any 1948 va projectar eliminar la casa de Cal Silo. Deia en el pla "*Proponemos en el presente estudio la desaparición del edificio que situado en el estribo del puente mas cercano al portal principal*

de entrada a Solsona, tanto afea el aspecto monumental de dicha entrada, que junto con la masa de la Catedral y Capilla del Claustro, constituye uno de los mejores puntos de vista de la Ciudad" I va plantejar una opció que si s'hagués executat hauria estat una de les millors contribucions que haguéssim fet a la ciutat "Proponemos ademas que en ambas riberas del rio Negro se prohiba la construcción de nuevos edificios, ajardinando los espacios libres a modo de Parque Municipal".

Planteja, a banda de les noves alineació i vorals, realitzar un pas en planta baixa que partint de la plaça Sant Pere s'obri al Vall Calent, ja que resulta excessiva la longitud del carrer Llobera. Aquest pas es resoldria amb el projecte de reforma de la Caixa als anys seixanta. Puig Boada proposava, a més a més, la conveniència de procedir a confeccionar unes ordenances municipal d'edificació⁵⁵.





Pàgina anterior. Vista del Carrer Castell al voltant de 1905. *A dalt.* Vista del Carrer Castell un cop realitzada la remodelació.

L'ARQUITECTURA CIVIL: 3.
L'ARQUITECTURA RESIDENCIAL



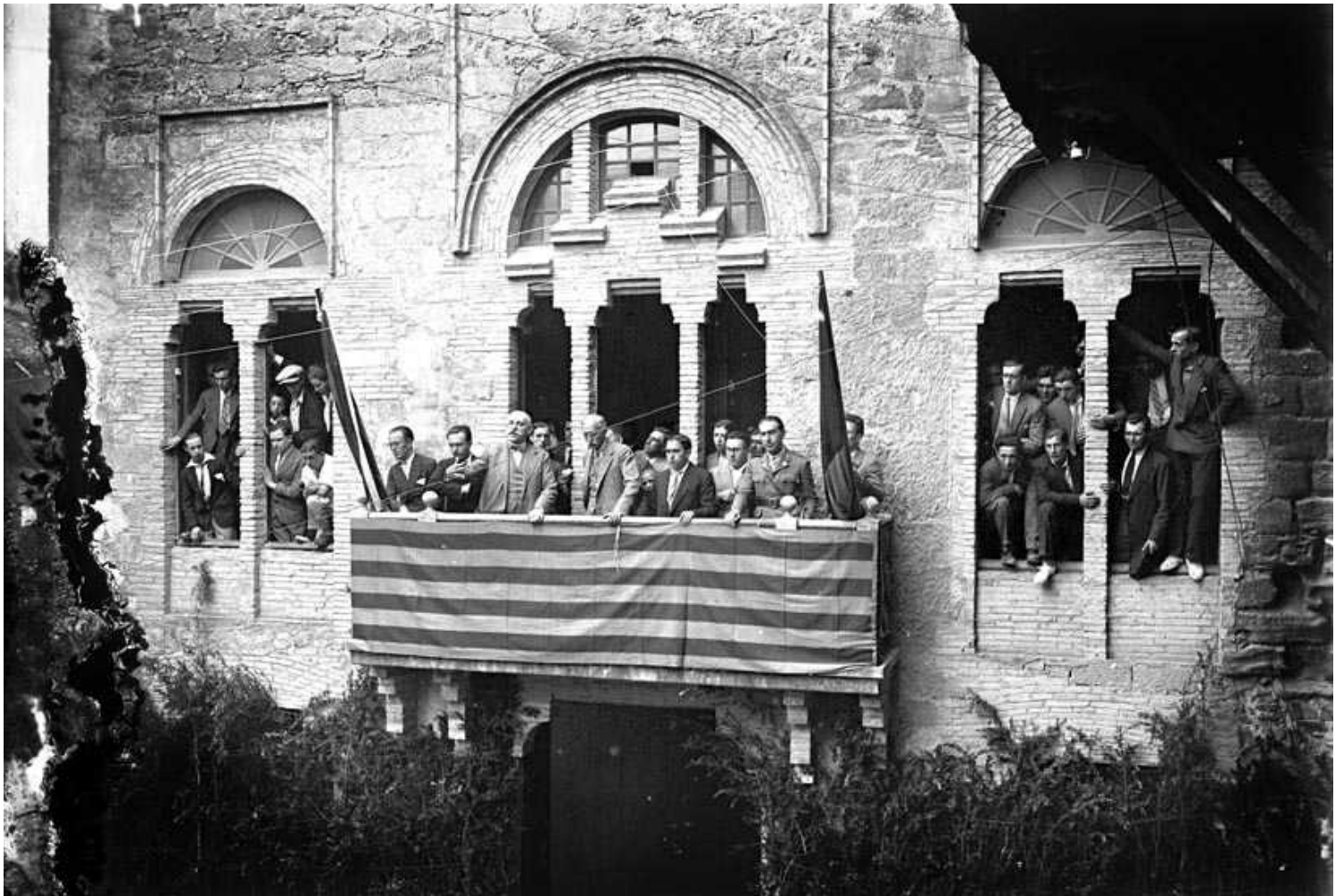
Fins ara hem conegut les grans obres, civils i religioses, que van modificar substancialment el conjunt urbà al tombant del segle XIX al XX. No obstant això, també hi ha un conjunt força important d'arquitectura particular de caire residencial. En aquest capítol, doncs, coneixerem l'arquitectura més íntima, les obres particulars que van anar renovant el teixit urbà.



Els mestres de cases

Els contractistes i mestres d'obres adoptaven plenament les atribucions dels arquitectes i enginyers, a ells devem la gran majoria d'obres projectades. Els mestres d'obra i paletes s'aplegaven al voltant de la societat de socors "Montepio de San José".

Durant aquest període, el cap dels mestres d'obra era Pere Mosella. Per exemple, en la mort accidentada del paleta Francisco Parcerisa, que amb 38 anys, va caure d'una bastida de 14 metres a la casa Jolonch. Els companys de treball *"en l'acte de sepeli hi assistiren tots amb atxa, presidits pel mestre de obres D. Pere Mosella. Ademés concorregüé al mateix una bona representació de la Societat de Socors Montepio de San José de la que'l finat n'era membre, i un gran número de veïns d'aquesta Ciutat"*⁵⁶



Casa a la Plaça Major durant la visita del president de la Generalitat, Francesc Macià. Alguns edificis es van restaurar seguint el gust de l'època. ANC

La nissaga Mosella va ser, durant anys, la que intervenia en bona part de les obres que s'executaven a la ciutat, tot i que, evidentment, n'hi havia d'altres. Molt probablement, els plànols que trobem de les cases dels nous ravals de la carretera són obra d'un mateix constructor. No ho podem assegurar perquè era el propietari qui firmava el projecte i no el mestre d'obra. Ara bé, l'estil del dibuix i la semblança ens fa arribar a aquesta conclusió.

Al llarg del segle XIX, trobem diferents mestres d'obres que treballaven al Solsonès. A la Vall de Lord, Bonaventura Graus, que des de 1869 treballa a diferents poblacions com Sisquer, Llinàs, Pedra, Coma i Sant Llorenç. Al sud del Solsonès, Miquel Torregassa, que treballa a Montmajor, el 1859, i a Vallmanya i Llanera, el 1860. En aquesta mateixa zona apareix Francesc Xixons, a Matamargó, l'any 1862⁵⁷. I, ja entrats al segle XX, a Riner, Salvador Vendrell, que l'any 1917 va fer la casa del rector de Freixinet o Josep Segués que restaura l'església de Riner el 1923.

Pel que fa referència a la família Mosella, era originària de la parròquia de Clarà. Joan Mosella i Isabel Prat van tenir dos fills, Antoni i Pere, que van aprendre l'ofici de mestres d'obra. Pere Mosella ja el trobem treballant per diferents obres de la diòcesis al voltant de 1867⁵⁸. Durant la recuperació del bisbat, el seu fill Florenci Mosella, primer, i el net Pere Mosella Isanta després, van realitzar les principals obres, no solament a Solsona sinó també en diferents punts de la diòcesis. Per exemple les noves esglésies de Vallcebre (1910), Lladurs (1918), Montmajor (1918-1926), i les reformes de Bernardí Martorell al Seminari de Solsona (1915).

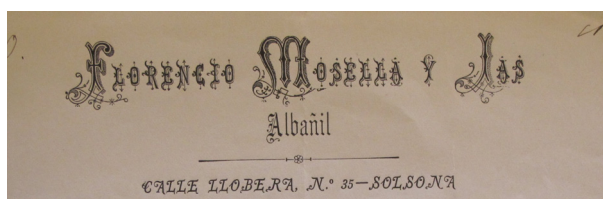
Era tal la rellevància que van tenir que molts membres de la nissaga van treballar per l'ajuntament i alguns van ser regidors del consistori. Una de les reformes més populars de Lluís Mosella és la reforma i urbanització de la Mare de la Font, que es realitza del febrer al setembre de 1925, amb un cost de 5.660.83⁵⁹. Josep Closa també els trobem treballant per obres del bisbat, per exemple, a l'església de Lladurs, l'any 1915.

Francisco Xixons mestre de la casa

Bonaventura Graus Albàñil

Pere Mosella

Exemple de signatures de diferents mestres d'obra trobats durant la recerca. ADS



Capçaleres de diferents mestres d'obra de Solsona.
ADS

Arquitectes, enginyers i aparelladors

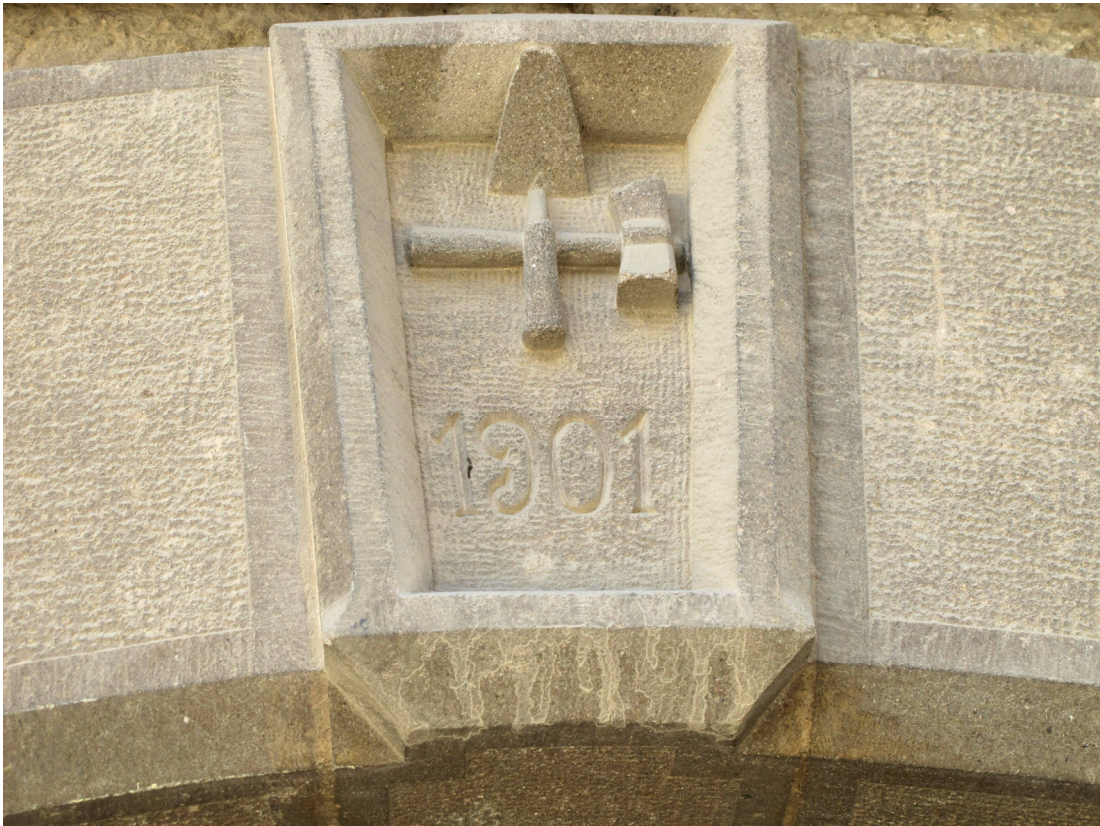
Ja hem vist com, per diverses raons, van arribant a Solsona tècnics titulats i sovint força qualificats: els arquitectes diocesans o que treballen per la diòcesi, els arquitectes que descobreixen el romànic, els enginyers que volen modernitzar, aquells professionals que donen servei a la tecnificació del municipi, etc., etc. Uns i altres, compartiran amb els mestres de cases la construcció dels edificis residencials de Solsona. Els mestres de cases, poc a poc, passaran a fer més de constructors que no pas de projectistes o directors de les obres, més si pensem que aquesta és una feina que es pot fer des de més lluny, de Berga, de Manresa o des de Barcelona mateix.

Tot i la manca de titulats residents, la ciutat disposava dels tècnics adequats per a construir els edificis particulars. Tot i això, l'assumpció d'aquests professionals, també a Solsona com en altres tants indrets de la Catalunya interior, o al menys d'aquella més allunyada de les grans ciutats, ha costat. Vegem sinó el vers que encara el 31 d'octubre de 1954 es publicava en una revista solsonina:

A lo loco... A lo loco...
 en Solsona se construye,
 del Arquitecto se huye,
 como si fuera del «Coco».
 Y las Casas así están.
 Y las cosas así van.
 Se construye... A lo loco...⁶⁰

Paletes i altres artesans

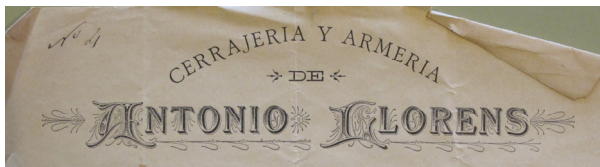
Es necessari deixar ben clar que no podem parlar de l'arquitectura, l'urbanisme i la construcció a Solsona ni enlloc sense estudiar el paper determinant que juguen els paletes, els mestres o els fadrins, i els manobres que els ajuden. No hem aprofundit prou aquest argument, però tot i que sigui només de manera parcial, per entendre la seva incidència, pot servir d'exemple el fet que hem conegut a través de la premsa a propòsit de la crisi que va patir el gremi de paletes durant els anys trenta. Van quedar sense feina, la crisi obrera havia arribat tard a Solsona però finalment s'havia fet



Llinda de la casa familiar Mosella on es pot observar una maceta i una paleta polidora entre creuats sobre la data de 1901

notar "l'Ajuntament se'n ha preocupat dels paletes sense feina? Suposem que la situació econòmica de l'Ajuntament, no deu ésser pas massa falaguera; no obstant, en un cas de necessitat, podria emprar transitòriament alguns obrers paletes en l'empedrat dels carrers que tant ho necessiten. Solsonins: Cal tenir en compte que hi han paletes sense feina en la nostra ciutat. És un deure nostre el protegir-los d'una manera o altra"⁶¹. La premsa es queixava que aquests paletes havien d'emigrar lluny de Solsona i demanava un esforç, "procurant donar-los feina: sempre hi ha algun adob a fer o pedaç a posar pels edificis. I millor de construir-se'n algun de nou"⁶².

Com els paletes, qualsevol història de l'arquitectura passa també a través d'altres artesans: mestres ferrers, fusters, pintors, guixaires, els quals hauran contribuït notablement al procés de modernització i haurien d'estar molt més presents en aquest estudi, però de moment ho haurem de deixar pendent.



Mostra del teixit comercial solsoní, vinculat en el món de la construcció.

Les cases solsonines

Durant molts anys, el conjunt urbà de Solsona es mantenia molt semblat al traçat que la ciutat tenia, almenys, des del segle XVI. Les cases, però, havien hagut d'aguantar un gran nombre de guerres al llarg dels segles i moltes d'elles van ser derruïdes. A vegades, les façanes es mantenien tot reformant-ne l'interior o se n'aprofitava els materials per reconstruir-la. Les llindes ens mostren diferents dates des del segle XVII fins als sectors on les guerres carlines van afectar més profundament.

Com que el teixit urbà no s'ampliava fora muralla, les cases es modificaven sobre antigues edificacions, per aquest motiu, en un sol edifici podem trobar diferents períodes constructius. Destaquen les grans reformes a les cases d'estiueig i les cases pairals que les famílies de la comarca van establir dins a Solsona. Les de nova planta són les que representen amb més fidelitat els sistemes constructius i formes.

Però també queda un ampli ventall d'edificacions antigues, reformades a cavall del segle XIX i XX, i que ens mostren els nous corrents incorporats a l'arquitectura de la zona. Un exemple el trobem en una de les cases del Vinyet, la Torre Caïm, un edifici de planta quadrada, datada vers l'any 1500. Aquest edifici es va incendiar a principis del segle XX; per aquest motiu les propietàries, Sarasó de Plandolit, van afegir un cos seguint l'estil de l'època, l'any 1914.⁶³

L'arquitectura solsonina del tombant del segle XIX al XX es basa en la combinació de la pedra i el maó. Aquest fet li confereix un aspecte sobri i elegant a diferència d'altres corrents d'aquest període. No és una arquitectura de grans pretensions si ho comparem amb l'arquitectura més colorista que es practicava en altres punts de Catalunya. Tot i això, manlleva moltes de les estructures constructives que va propagar el modernisme.

Ja hem parlat de la formació dels ravals a les carreteres de sortida i entrada a la ciutat. Al lliurar aquelles finques amb la carretera de titularitat pública, l'ajuntament havia de notificar les noves construccions a la diputació provincial, en aquest cas a la de Lleida. Gràcies a aquest simple fet, podem conservar bona part dels plànols d'aquestes edificacions, a diferència de les obres urbanes d'aquests es conserven a l'arxiu municipal. No en coneixem l'autoria, ja que el croquis el firmava el propietari i no l'arquitecte o mestre d'obres.

Avui encara podem veure part d'aquests edificis que han estat engolits, banda i banda, per noves edificacions. Aquestes construccions són el vessant

més populars de l'arquitectura solsonina. Van néixer sense gran pretensions, solament per donar acollida a les noves famílies que s'hi establien.

L'estudi que presentem és una mostra molt representativa del conjunt de cases de les que hi ha documentació existent i que s'ha pogut consultar. Queden fora aquelles edificacions on ens manquen fonts d'estudis: datacions, autoria... Tot i això, el conjunt de cases particulars presentades reflecteix el conjunt arquitectònic creat durant el període estudiat. Com en altres períodes, les obres monumentals han fet ombra a altres edificis realitzats coetàniament.

Tot i el gran nombre d'edificacions que hem pogut estudiar, una petita part ens ha quedat al tinter. La falta de dades documentals en un nombre reduït de casos no ens han permès aprofundir-los com ens hauria agradat. Aquest fet també ens demostra com és de necessari conèixer el nostre patrimoni. Tots aquests edificis sobrepassen els 75 anys, però en comparació amb altres de més antics en desconeixem moltes més dades. La major part d'aquests edificis han quedat absorbits per altres construccions i que estan destinats a desaparèixer. Com ja hem apuntat la documentació municipal referent a la llicència i permisos d'obres no s'ha conservat. Els que hem localitzat han estat un rara avis.

Totes les cases estudiades responen a una mateixa tipologia constructiva. Les parets de maçoneria, algunes arrebossades i pintades, amb obertures i remats realitzats amb maó.

Vegem ara, doncs, més sistemàticament, aquelles de les que hem trobat notícia:

1907. Casa Pere Mosella

Un dels membres de l'extensa família Mosella era picapedrer, Pere Mosella, que va realitzar aquesta petita però interessant casa. Aquest edifici es troba a la part occidental de la Plaça Sant Pere i destaca per la seva estretor de façana que li confereix una gran esveltesa. Tot i això, l'autor hi desenvolupa un conjunt rellevant i detallista de traços neogòtics.

La planta baixa està realitzada totalment en pedra. S'accedeix a l'edifici per la porta principal a través d'un arc còncau deprimat cobert per un guardapols en l'interior del qual s'hi emmarca una rosassa. Al costat de la porta una petita espitllera formada per un arc ogival remata el conjunt.

La resta de plantes, en total tres, tenen el paramenten exterior arrebossat i pintat. Al balcó principal destaca el gran treball escultòric on hi ha representades la senyera de Catalunya i la creu de Sant Jordi. El buit ple que realitza la pedra serveix al mateix temps de barana protectora. El balcó de primera planta, no tan treballat, està format per un seguit d'arcs ogivals. La última planta està presidida per una finestra geminada amb traceria. Remata el conjunt dos petits òsculs formada per trifolis i una ampla barbacana realitzada en fusta que clou el conjunt.



L'estretor i la gran qualitat escultòrica de la pedra són dos dels trets més característics.



1908. La Vila Riu

La família Riu va ser una de les primeres que va establir la casa fora de les muralles. La finca es troba a la partida de Sant Bernat, al turó anomenat de Sant Magí. Molt pròxim al Seminari que s'havia construït pocs anys abans.

Segons les fonts del registre de la propietat, l'any 1872 encara no hi havia cap casa edificada; aquesta no apareix fins el 12 d'octubre de 1908⁶⁴.

La casa Riu va ser encarregada pel germà del bisbe Ramon Riu i Cabanes. Riu es va casar amb Teresa Mensa, propietària de la fàbrica de vidre de Cervelló i presidenta de la *Union Vidriera de Espanya*. Atribuïm a Claudi Duran la construcció de l'edifici, ja que també va realitzar la casa familiar de Barcelona, al carrer Anselm Clavé, l'any 1918.⁶⁵

La casa és un edifici a quatre vents amb planta baixa i pis. I segueix els gustos classicistes de la burgesia de l'època. L'edifici se situa a l'extrem oriental de la parcel·la rectangular on el terreny acaba en forma de mirador. Com veurem més endavant, aquesta finca va rebre diferents intervencions arquitectòniques, com la glorieta. Als anys setanta, la totalitat del terreny es va dividir en parcel·les, fet que van omplir de cases la zona boscosa i perdre la imatge inicial que tenia el conjunt.



La Torre Vila Riu avui envoltada de casa, però que havia presidit en solitari el turó de Sant Magí. AFCS

1911. Cal Rovira

Al fons documental de l'arquitecte Guillem Busquets Vautravers hi consten uns esbossos preliminars de la casa coneguda com cal Rovira, tot i que l'expedient està a nom de Josep Grau. La casa renaixentista es troba a tocar de la muralla i s'hi accedeix des del carrer Llobera o el Vall Calent. Destaca la decoració escultòrica de la façana, avui molt deteriorada, que ornamenta la cornisa de la planta principal. Al segon pis està coronat per una gran eixida parcialment tapiada.

Les obres van anar a càrrec del mestre d'obres Pere Mosella. La reforma va consistir en modificar l'accés del carrer Llobera. D'aquesta manera va desplaçar la porta principal de mig punt a l'esquerra de l'edifici, tot hi mantenir l'entrada central. La nova portalada formada per un arc ogival o apuntat dóna pas a un ampli vestíbul. A l'esquerra hi trobem l'escala per accedir a la planta principal. També es va realitzar una ampla terrassa sobre el pati que donava al Vall Calent ⁶⁶.



Busquets Vautravers va modificar part de la configuració d'aquest antic casal.

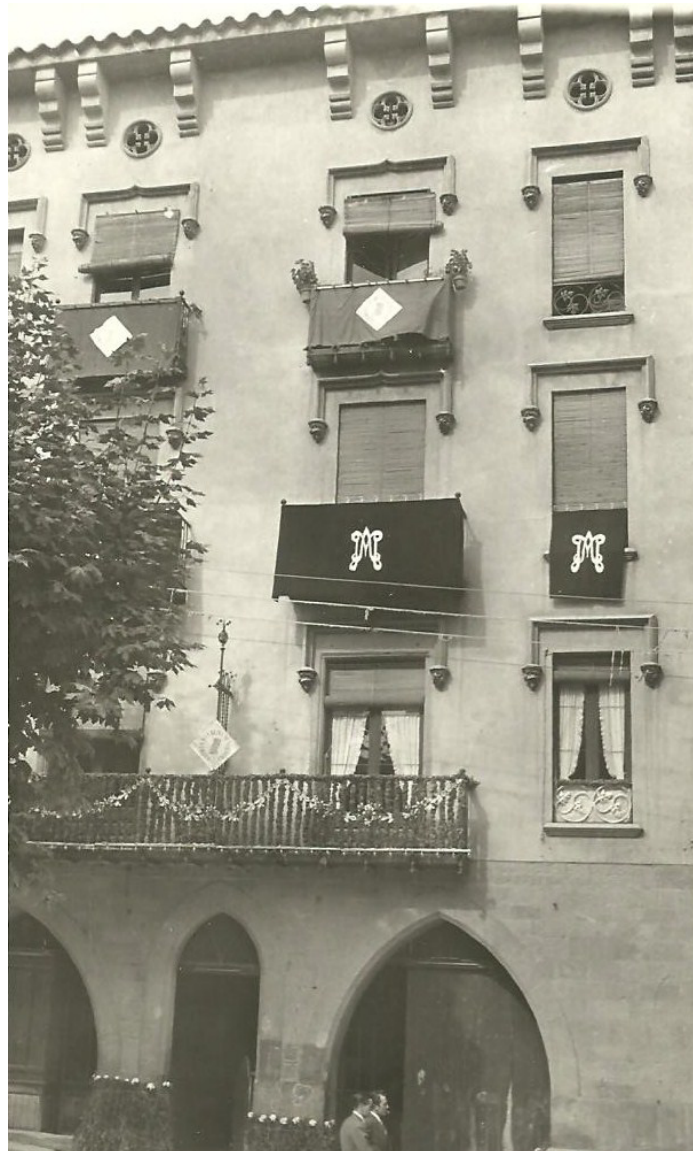
1914. Cal Jolonch

Els primers documents sobre Cal Jolonch els trobem al registre de la propietat l'any 1882 quan Pere Jolonch Joval rep la casa en herència del seu pare Ramon Jolonch⁶⁷. Les obres de restauració les van encarregar la viuda Jolonch i els seus fills.

La casa que trobem avui es tracta d'una reforma realitzada als voltants de 1914 i segueix la tipologia d'edificis que es construïen a Barcelona en el nou eixample. La casa, de planta baixa i tres pisos, es troba situada a l'extrem inferior de la Plaça Sant Joan amb sortida a un gran pati posterior. La casa s'estava construint l'octubre de 1914 i la realitzava el paleta Francisco Parcerisa. El dia 27, mentre treballava a la façana posterior de l'edifici caigué d'un bastida a 14 metres d'alçada i morí a l'acte⁶⁸.

Aquest edifici introdueix nous conceptes manllevats de la casa burgesa barcelonina. Per exemple la distribució d'un pis en zona d'estiu i una altra d'hivern unida per un llarg corredor central, fet que es repeteix en la totalitat dels habitatges; va ser un de les primeres cases on s'instal·là banyera. L'interior de l'edifici està presidit per un pati central comunicat amb l'escala de l'edifici i dos patis a tocar de les parets mitgeres per donar sortida a les cuines i banys.

Casa Jolonch. Tot i no conèixer l'autor aquest edifici adopta diferents materials i solucions arquitectòniques molt emprades en l'arquitectura de principis de segle. AFC



Destaquen la gran quantitat d'elements ornamentals modernistes que hi ha al llarg de l'edifici, aquests porten a pensar que sigui una obra molt propera a la manera de fer d'Ignasi Oms, important arquitecte manresà que també va treballar a les obres de l'Hotel Sant Roc. En tots els balcons destaca els elements florals fets de forja que rematen les baranes i els ampits, així com els guardapols de les portes i finestres o els airejadors de la coberta. El terrat construït a la catalana i dividit en dues parts, en una hi ha una terrassa i per la part posterior es converteix en coberta.

Destaquen els arcs apuntats de la planta baixa que segueixen el model dels Quatre Gats de Barcelona, obra de Puig i Cadafalch. La llinda de les portes hi ha esculpits diferents personatges del bestiari popular: dracs, àligues.

En aquesta obra també s'hi ha d'incloure la reforma de la capella de Sant Miquel Petit, del mateix estil i contemporània a l'edifici. Es tracta d'una petita construcció aixecada sobre el mur que tancava el jardí posterior de l'edifici. En les imatges anterior a la reforma es pot observar una senzilla edificació de pedra amb una volta de canó i coberta per una teulada a dues aigües. En la nova capella l'arquitecte converteix la volta de canó en una d'apuntada i realitza tota l'obra en maó vist, exceptuant les mènsules que suporten l'edificació que estan realitzades amb pedra artificial. L'interior està revestit per rajoles vidriades. Després de la guerra civil, la imatge de Sant Miquel va desaparèixer i no s'ha recuperat.



Casa Puig de Manresa. Molts elements que trobem a Cal Jolonch es van repetir en diferents edificis de la Catalunya Central. Aquesta és obra d'Ignasi Oms feta el 1897 i reformada per Josep Maria Miró i Guibernau el 1919.



1915. Cal Pau de Marrosella

Els Serra eren una família de terratinents de la comarca, coneguts popularment com els *Pau de Marrosella*, nom de la casa pairal a la parròquia de Miravé. Va ser un fet molt comú que les cases pairals tinguessin casa a dins a Solsona, això els permetia intercalar les seves estades a pagès i a ciutat, així portar els fills a escola a Solsona.

Josep Serra va comprar uns terrenys entre la muralla i el portal del Travesset; aquest sector havia patit diferents incendis durant les guerres carlines, per aquest motiu la majoria d'edificacions són del segle XIX i XX. Aquest edifici organitza l'encontre entre els carrers de Sant Llorenç i Santa Llúcia. La façana principal dóna davant del carrer Santa Llúcia, i les laterals al carrer Sant Llorenç i a tocar de la muralla a la carretera de Bassella.

La casa s'atribueix a Isidre Puig Boada i va ser realitzada per Pere Mosella. Si aquesta informació és certa, l'edifici seria la seva primera obra d'aquest arquitecte, ja que va finalitzar els estudis l'any 1915, data que apareix a la façana. L'element dominant és la pedra, que segueix les tres façanes de l'edifici; les cantonades estan presidides per una glorieta, sostinguda per una robusta columna. En el segon pis, es converteix en balcó, rematant el conjunt una torre esglaonada a forma de campanar d'espadanya.



Les flors i els motius vegetals són els elements escultòrics que dominen el conjunt. Els trobem presents en les mènsules que sostenen la glorieta, en els balcons i la fusteria de les portes. Les cornises i els marcs de les obertures sembla que no han estat esculpits, mostrant una falsa sensació d'inacabat. Si ho observem bé, però, veurem que els encontres estan perfectament realitzats, sobretot en els diversos punts rodons. Aquest fet ha propiciat que s'expliqui que l'obra no va ser finalitzada.





1918. *Glorieta de la Vil·la Riu*

Aquest element singular que presideix la pujada a la Vil·la Riu sempre s'havia atribuït, i així ho fan els llibres que en parlen, a Bernardí Martorell, entre d'altres. De fet, l'època de construcció, entre 1915 i 1920, coincideix en les èpoques que treballava a la ciutat.

Tot i això, fonts familiars apunten que és obra de Joaquim Tort i Mensa, nebot de Teresa Mensa, propietari de la Vil·la ⁶⁹. Va iniciar els estudis d'arquitectura el curs de 1916 i va abandonar la carrera en no superar l'examen de dibuix de figures. Tot i això, la seva tia li brindà la oportunitat de realitzar una glorieta a prop de l'entrada de la finca. He localitzat l'expedient acadèmic de Tort i confirma la teoria que no va superar les proves d'accés a la carrera⁷⁰.

El període en què es construeix la glorieta coincideix en temps en que Tort intenta accedir als estudis d'arquitectura, durant el qual realitza tres exàmens inicials que no supera⁷¹. Una imatge de la primavera de 1916 confirma que no s'havien iniciat els treballs; a les imatges posterior datades aproximadament cap a mitjans 1917, ja hi ha la glorieta construïda. Joaquim Tort va realitzar una obra singular digna d'un gran arquitecte.



A dalt. Vista des de la Vil·la Riu. Es pot observar a l'esquerra la glorieta amb tot el conjunt de la ciutat. ACS-FV. *A la pàgina següent.* La Glorieta es va convertir en un dels punts per realitzar les fotografies de diferents actes socials com per exemple primeres comunions o revetlles d'estiu. ACS-FV

La curiosa construcció modernista consisteix en un cos de planta el·líptica aixecada sobre murs de pedra. La coberta està sostinguda per unes arcades d'obra vista que formen un porxo que ressegueix el perímetre de la construcció. Cada arcada està realitzada per arcs apuntats de diferent amplada, tots ells sostinguts per columnes salomòniques. Destaca la Barbacana, de proporcions considerables en relació amb el conjunt de l'obra, on es col·loquen els maons a sardinell. La coberta adopta una forma molt curiosa, la major part és a dues aigües però en l'extrem final de l'obra es converteix en una coberta cilíndrica. Aquesta està coronada per una creu de cinc puntes, pròpia dels deixebles de Gaudí. La creu no s'orienta seguint els eixos de la construcció, sinó per els punts cardinals. Utilitza teula àrab vidriada per un dels seus costats de color verd, jugant amb els dos colors obté un efecte sorprenent.

Si durant molts anys aquesta obra ha estat considerada una obra de Bernardí Martorell és simplement perquè està realitzada amb una factura sorprenent digna d'un dels col·laboradors de Gaudí. Si podem demostrar que és obra d'una persona que no va poder iniciar els estudis d'arquitectura el resultat encara és més sorprenent. La Glorieta ha estat, juntament amb l'Hotel Sant Roc, un dels màxims exponents del modernisme solsoní.



481.100 *

M. J. Sr.

Comuníquese
El Director
Don J. Sr.

Don Joaquín Tort y Mensa de 19 años
de edad natural de Indios de Rey provin-
cia de Barcelona habitante en esta en
calle Comisario número 52 pta principal con
cédula personal de clase II número 166 a
V. S. atentamente expone.

Lea deseando examinarse de la
asignatura de admisión dibujo de figu-
ra en los próximos exámenes extraordina-
rios a V. S. explica se sirva concederle el
dcho examen

Barcelona 7 de Septiembre 1916
Joaquín Tort Mensa

M. J. Sr. Director de la Escuela Superior de Arquitectura de Barcelona

Escuela Superior de Arquitectura de Barcelona

EXPEDIENTE del alumno D. *Tort y Mensa, Joaquín*
natural de *Indios de Rey* provincia de *Barcelona*

GRUPOS	ASIGNATURAS	APROBACIÓN EXÁMENES		CURSOS	OBSERVACIONES
		Reñido	Examinado		
	Aritmética y Álgebra				
	Geometría y Trigonometría				
	Complemento de Álgebra				
	Geometría analítica				
Admisión	Mineralogía y Petrología				
	Física				
	Nociones de Química				
	Dibujo lineal y al lavado				
	Dibujo de figura				
	Calculo Infinitesimal				
PREPARACION	1.º Curso				
	2.º Curso				
	3.º Curso				
CARRERA	1.º Curso				
	2.º Curso				
	3.º Curso				
	4.º Curso				

TITULO DE ARQUITECTO

EJERCICIO DE REVALIDA

Le fué expedido en _____

Expedient acadèmic de Joaquim Tort Mensa.
Documentació referent els exàmens d'accés on es
pot veure que solament va iniciar els tràmits per
entrar a l'escola d'arquitectura. AAE.

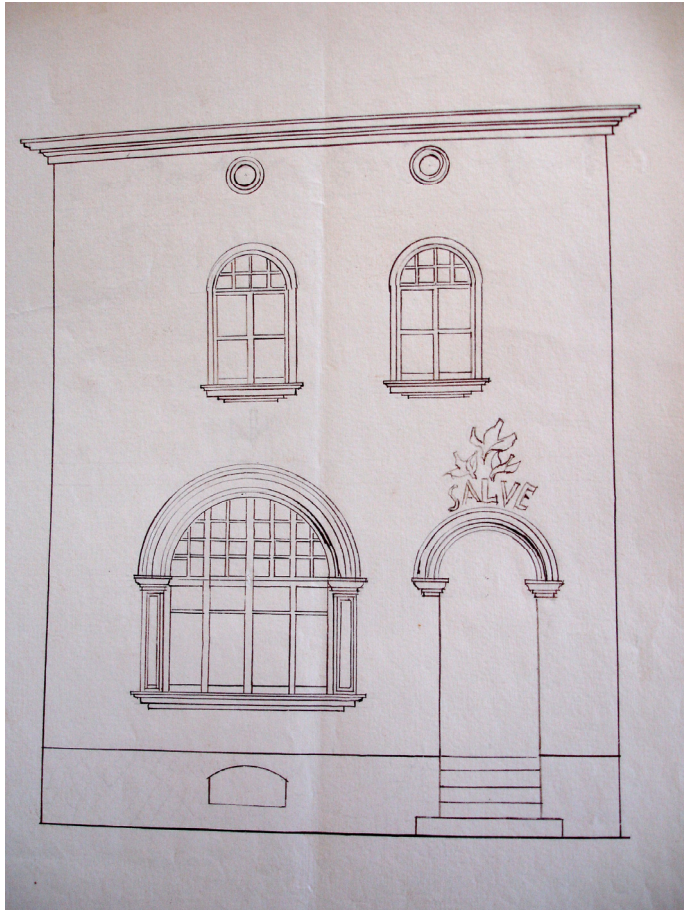


1919. Cal metge Cases

Edifici situat al passeig, tot i que no forma part de les obres d'urbanització del tros del Jalmar, ja que es va realitzar amb anterioritat. Es tracta d'una de les primeres cases que es realitzen al passeig. Durant les visites que realitzaven estudiants d'arquitectura a la nostra ciutat, tenien diferents encontres amb la societat civil de l'època. És en aquestes trobades on el tractant de bestiar Pujolà encomana a dos estudiants d'arquitectura la realització del projecte d'una torre o caseta per construir-la fora muralla. Anys més tard, el metge Cases i la seva esposa, Montserrat Rovira, van comprar l'edifici donant-li el nom actual.

Aquesta casa és obra de Francesc Folguera Grassi. Feia poc que havia finalitzat la carrera (1917) i va comptar amb l'ajuda de Raimon Duran i Reynals. És la generació que abandona paulatinament el modernisme i abraça el noucentisme; aquesta obra n'és un clar exemple d'aquest canvi.⁷²

És una edificació de planta baixa, primer i sota teulada. La petitesa de la façana, totalment simètrica, falseja l'amplitud interior de la construcció. Sobre el mur, totalment blanc, sobresurten les obertures realitzades en pedra. Destaca la glorieta que sobresurt del conjunt, on hi ha esculpida la data de



construcció; conclouen el conjunt dos lleons a mode de gàrgola. A l'interior, l'espai es disposa amb un cos central octagonal on s'hi annexa l'escala. A la planta baixa hi ha la zona noble, sala d'estar, menjador; despatx i cuina; i a la segona les habitacions particulars⁷³.

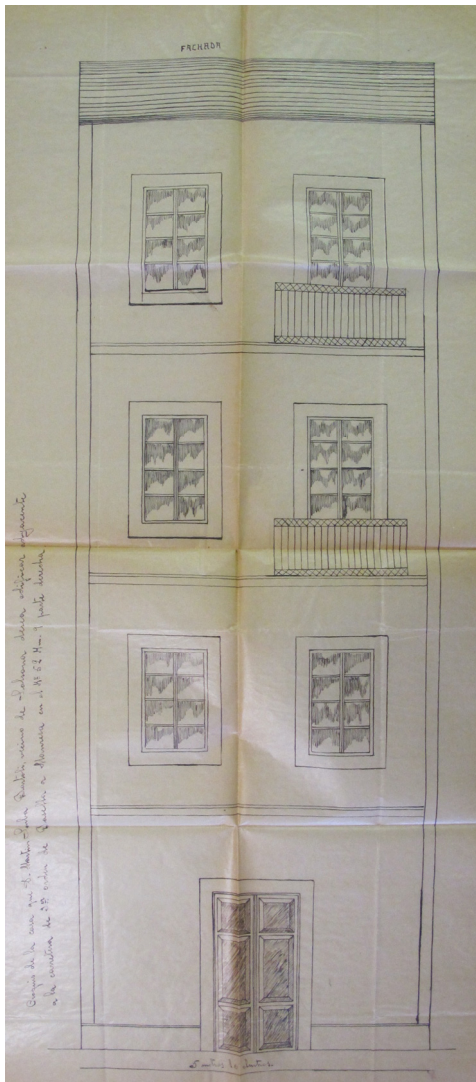
Cal metge Cases. Projecte original de Francesc Folguera i Grassi lleugerament modificat respecte l'obra realitzada. ACS



1920. Casa Martí Seuba

Martí Seuba i Bartolí realitza un edifici magatzem al quilòmetre 52,9 de la carretera de Bassella, que donava al Forn de les Olles, el 23 de juny de 1920. Finalment, el projecte es realitza l'any 1926 i el signa l'enginyer Javier Mendiguechia. El projecte és de planta baixa i tres; finalment, la planta baixa es va augmentar un pis. I també una casa de Ramon Riba i Brichs, l'any 1920, al quilòmetre 52,9.

Els germans Plà Blanch van realitzar un seguit de construccions en aquesta cara de la ciutat. Camil Plà Blanch realitza cinc cases, al quilòmetre 52,4, l'any 1923. Dos anys més tard, l'any 1925, el seu germà Celdoni Plà Blanch realitza un magatzem, al quilòmetre 52,3.⁷⁴



Casa Martí Seuba Bartolí (1920) situada a sobre la muralla entre la carretera de Bassella i carrer de Santa Llúcia.

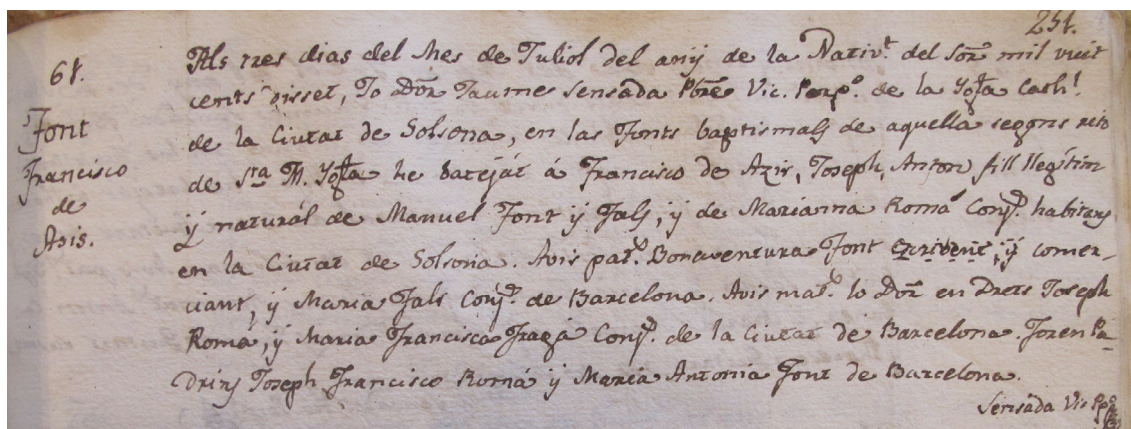
1923 (?) Cal Font

Aquesta era la casa familiar d'August Font i Carreras. No podem afirmar que la primera reforma de la casa fos obra d'ell mateix, però alguns autors així ho afirmen. Aquesta reforma es va portar terme durant les dues primeres dècades de segle XX i abans de 1924.

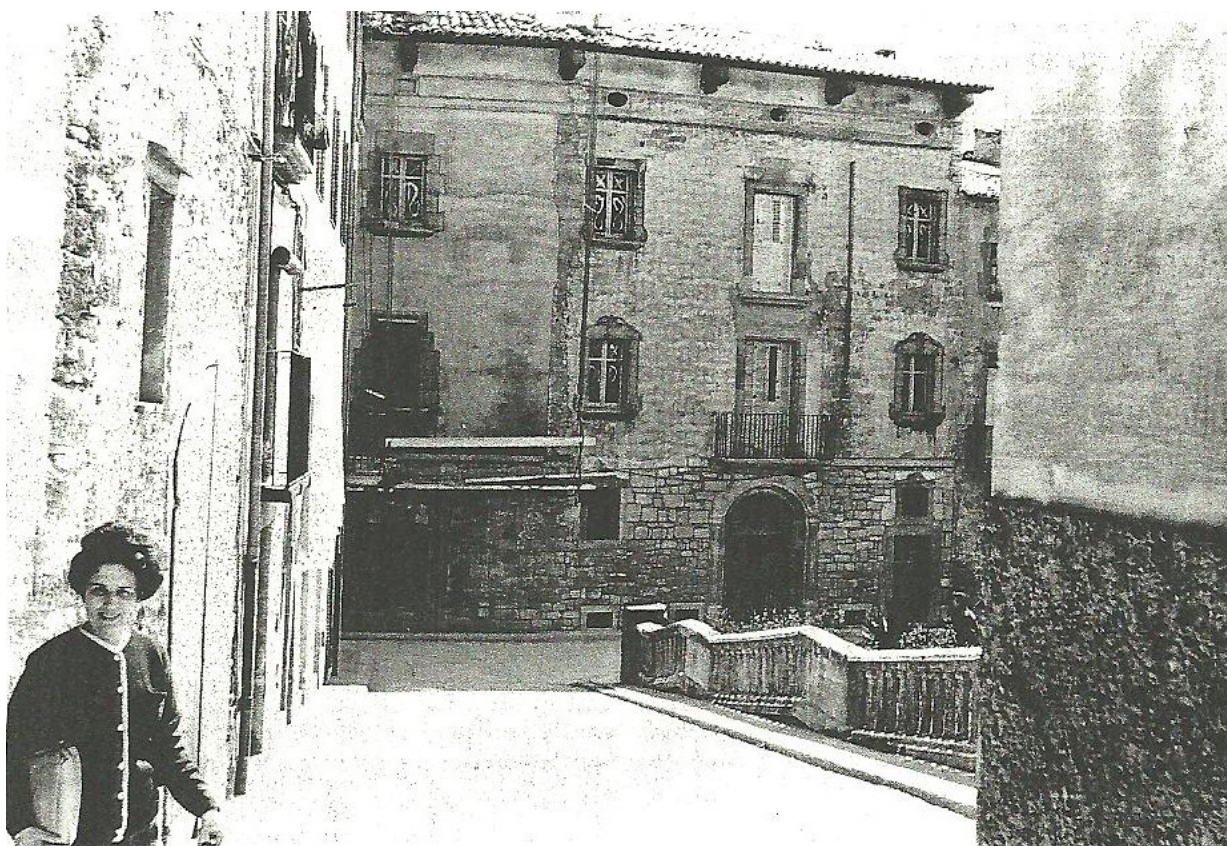
Aquest edifici es troba a la Plaça Sant Pere, davant d'aquesta gran plaça oberta arran del canvi d'ubicació de l'antic hospital de pobres. L'edifici, de planta baixa i dues plantes, té la façana esgrafiada amb models propis del segle XIX. La majoria de l'immoble, però, és més pròpia del segle XVII. La casa tenia una torre de l'antiga muralla annexada a la seva façana de migdia. Va ser durant aquesta intervenció que se suprimí.

Aquest edifici va ser restaurat per Adolf Florensa i Ferrer, l'any 1961, com a sucursal de la Caixa de Pensions. L'arquitecte va conservar bona part del conjunt. La intervenció més rellevant va consistir en realitzar sostres de bigues de formigó i col·locar els caps de biga de fusta tallada, seguint les normes dictades per l'ajuntament. Ferran Serra (*Fernandinus Serra*) el restaurador de la casa dels Velers de Barcelona, fou qui restaurà els esgrafiats existents.

Segon l'article "*Patrimonio inmobiliario de la CPVA*" explica que l'immoble és conegut com a Casa del Bisbe Riu i que va pertànyer a la família de Josep Riu i Cabanes que la va comprar a principis de segle. I venuda per Dolors Riu i Roca, casada amb Jesús Garriga i Mas.



Partida baptismal de Francesc d'Asis Font i Romà, pare d'August Font. Nascut el 3 de juliol de 1817 i batejat a la Catedral de Solsona. Els seus pares eren Manel Font i Marianna Romà, tots dos de Solsona. ADS

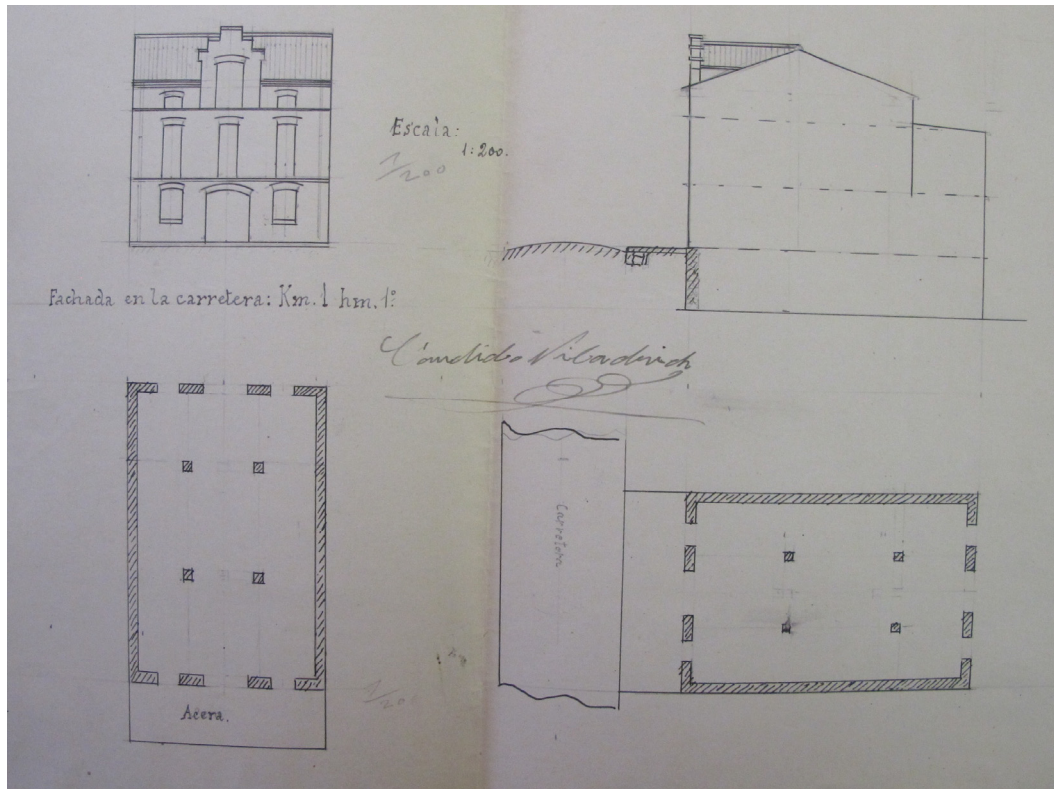


La Casa Font abans i durant la última reforma. A la fotografia superior es pot veure l'esgrafiats, força malmès, que, en la foto inferior, es troba en procés de restauració. ACAB



1924. Casa Candi Viladrich

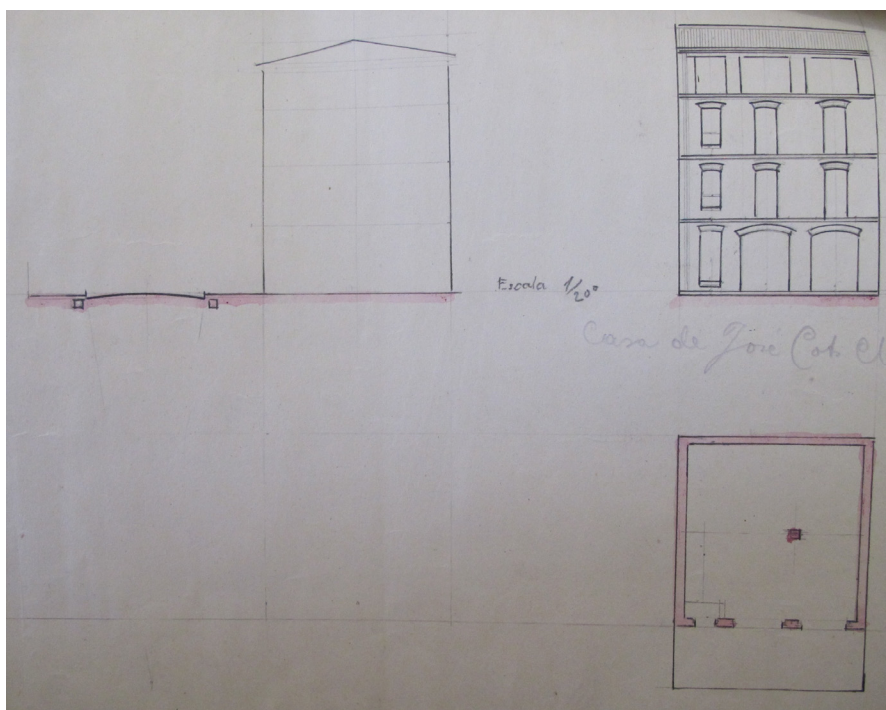
Situada a la banda esquerra del camí de Solsona a Hostal de Boix. El projecte i l'execució disten força; fins i tot en la façana es pot observar que el traç original va ser alterat després de la seva construcció. A la part baixa, les obertures van ser modificades. El projecte presenta un edifici de planta baixa i pis, coronat per una balconada central, que en realitat es va convertir en un de planta baixa i dos.



1925. Casa Cots Closa

L'any 1925, Josep Cots Closa encarrega una casa a la carretera de Manresa a Bassella. Es tracta d'una casa de planta baixa i tres. Façana arrebossada amb les obertures realitzades de maó, així com el marc que conclou tota la façana. A la planta primera, entre dues obertures, hi ha una capella dedicada a Sant Pancraci; molt probablement construïda amb posterioritat.⁷⁵

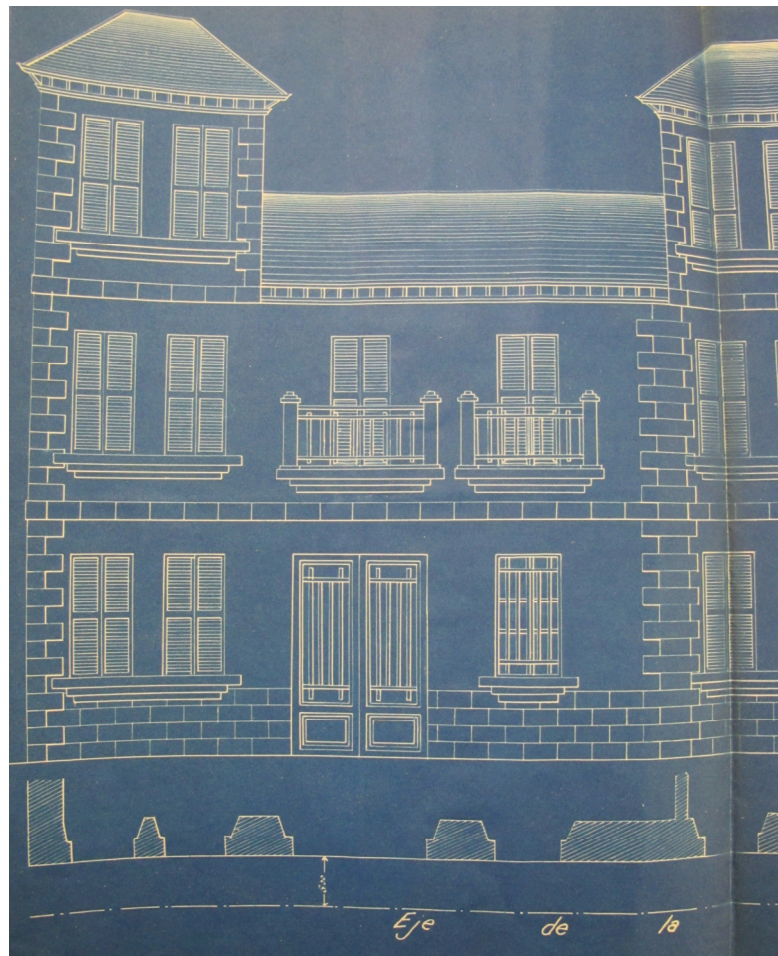
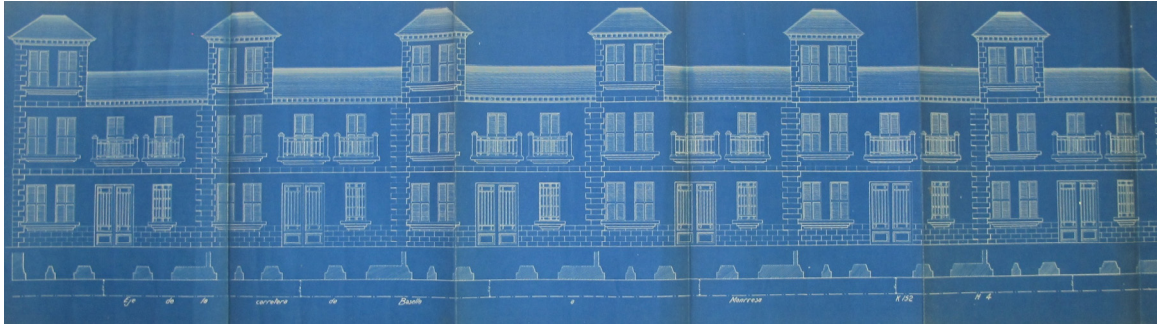
En al costat esquerre es va realitzar un edifici simètric que segueix les mateixes característiques, tot i que no es va finalitzar.



Casa Cots, la tipologia de forja en les baranes va ser molt emprada durant aquest època. Es tracta d'uns varals en forma d'essa i rematats amb el travesser amb un motiu floral.

1925. Casa Jané

Josep Jané i Plà va encomanar l'any 1925 un projecte per realitzar sis cases a la carretera de Bassella, al quilòmetre 53,1. Consistien en unes cases de planta baixa i pis coronades per una petita construcció que deuria coincidir amb la caixa d'escala. La façana, arrebossada i pintada, tenia les cantoneres i les cornises vistes de pedra picada, exceptuant la de teulada que era de maó vist. Totes les obertures estaven tancades per porticons de fusta.



Els sis habitatges adossades i l'ampliació d'una d'elles.

1920-26. Casa Isidre Sala Mosella

El constructor d'obres Isidre Sala Mosella realitza un edifici, entre 1920 i 1926, a la Carretera de Manresa a Bassella, al quilòmetre 52,4. Aquesta casa tenia la façana principal a la Plaça Santa Llúcia, ja que es tracta d'una edificació sobre muralla. L'any 1926, demana una prorroga de termini, ja que li finalitza la llicència i no tenia els habitatges acabats. Molt probablement va col·laborar en aquest obra V. Riu Cirera, que el trobem firmant diferents documents⁷⁶.

L'edificació està inspirada a mig camí entre el neoromànic i el neogòtic. La porta principal du la data de 1926. A la façana de l'edifici hi havia la capella dedicada a Santa Llúcia, avui substituïda per una rajola ceràmica. Actualment l'edifici, en procés de rehabilitació, conserva solament la façana principal.

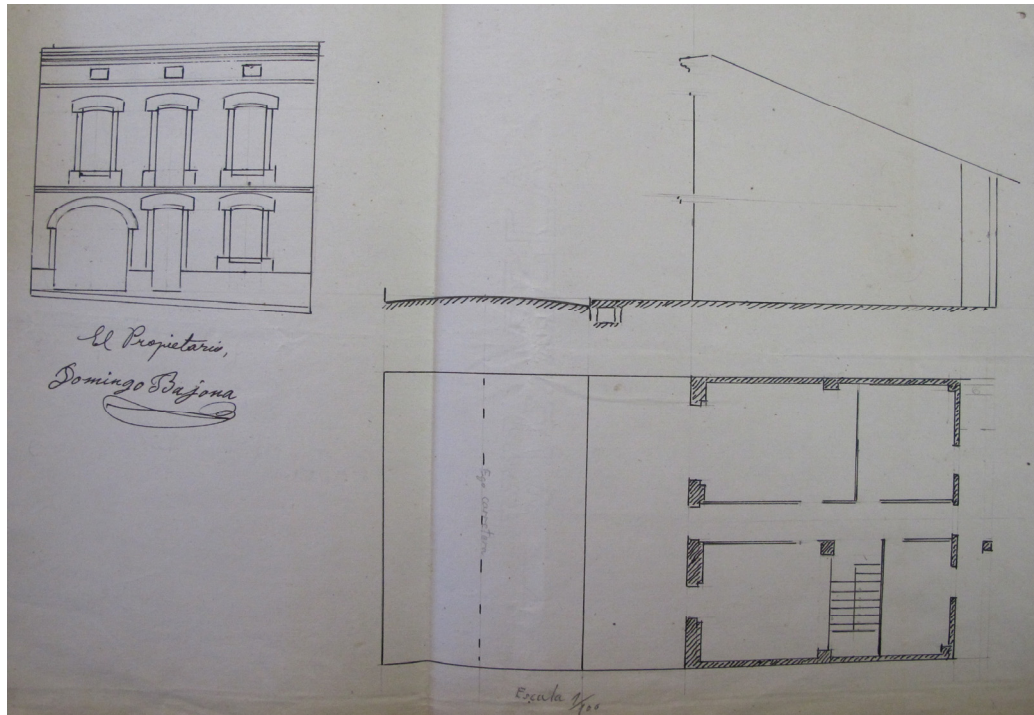
Isidre Sala Mosella era constructor i promotor. Va realitzar també un seguit d'edificis a la carretera de Manresa. Aquest indret és conegut popularment com la corba de Cal Sala.



Habitatges coneguts popularment com la corba de Cal Sala.

1927. Casa Bajona Reig

Edifici realitzat per Domènec Bajona i Reig al costat dret de la carretera de Torà. Consisteix en un edifici de planta baixa quadrada. La façana principal, arrebossada i pintada, deixa vistes les obertures i cornises, realitzades en maó. A la part posterior, la teulada inclinada de l'edifici es converteix en porxada d'accés a l'hort. En la majoria d'aquests projectes veiem com l'edifici de planta baixa i pic es converteix en planta baixa i dos.

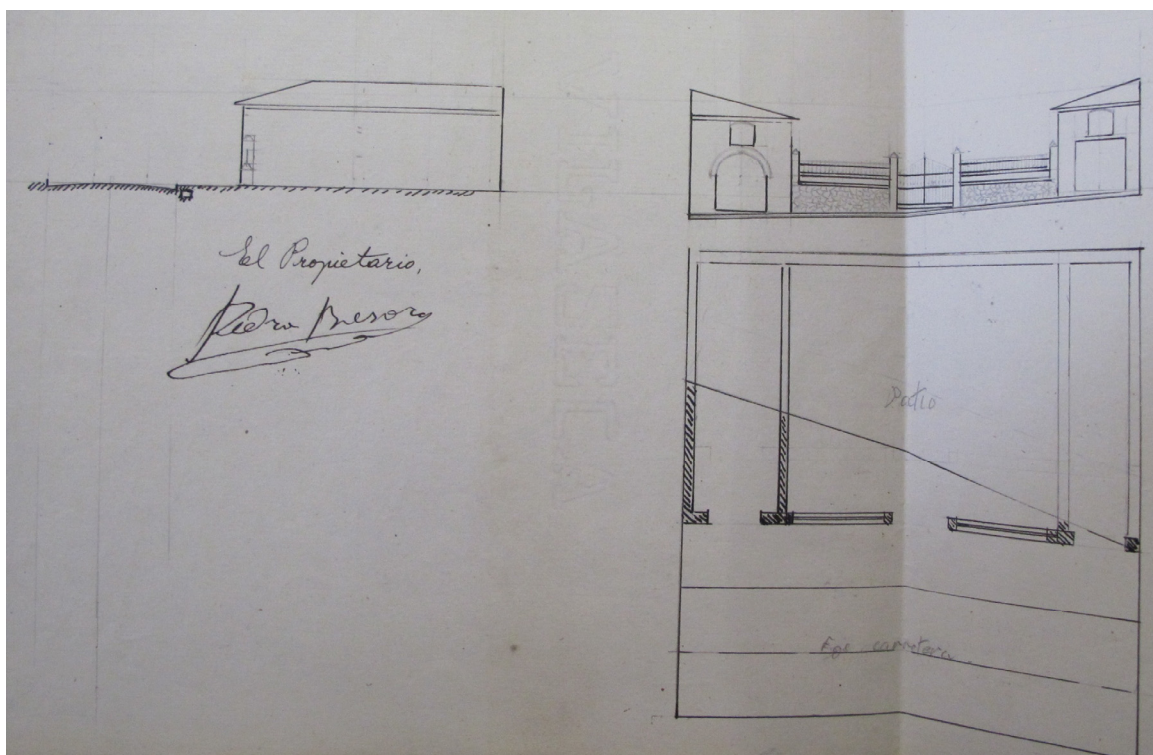


La Casa Bajona, el mateix edifici es va reproduir a la casa de l'esquerra

1927. Tanca per Cal Besora

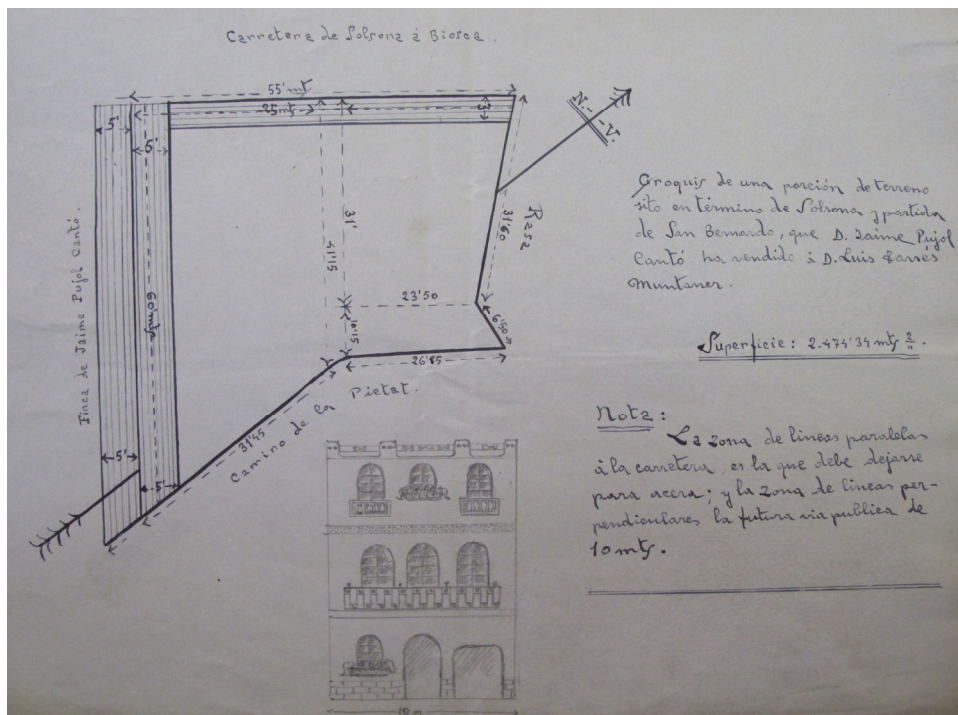
Totes aquelles construccions pròximes a la carretera havien de presentar el corresponent permís a la diputació provincial. Aquest és el cas del mur i garatges que Pere Besora Torrent va realitzar per delimitar el terreny que tenia davant la casa familiar.

Es tracta d'un intervenció simètrica mantenint al centre el pati d'accés a la casa. A banda i banda es col·loquen dos garatges, finalment el de l'esquerra es va duplicar, tot mantenint la porta principal centrada respecte l'edifici. Els encontres entre façanes i les portes estan realitzades amb maó vist. Les dues pollegueres estan coronades per un remat escultòric.



1928. Casa Lluís Tarrés Muntaner

És una de les edificacions que més dista dins el conjunt d'edificacions de les cases de la carretera. Fins i tot la tipologia de "projecte" presentat a l'ajuntament és força diferent a la resta. Lluís Tarrés va comprar aquest terreny a Jaume Pujol Cantó. A l'extrem d'aquesta parcel·la hi va construir una casa de cos quadrat de planta baixa i pis. La façana, arrebossada i pintada, mostra els elements constructius, en aquest cas, amb pedra. Les dues façanes vistes tenen força simetria, llevat que el balcó de la façana principal es converteix en finestres a la lateral.

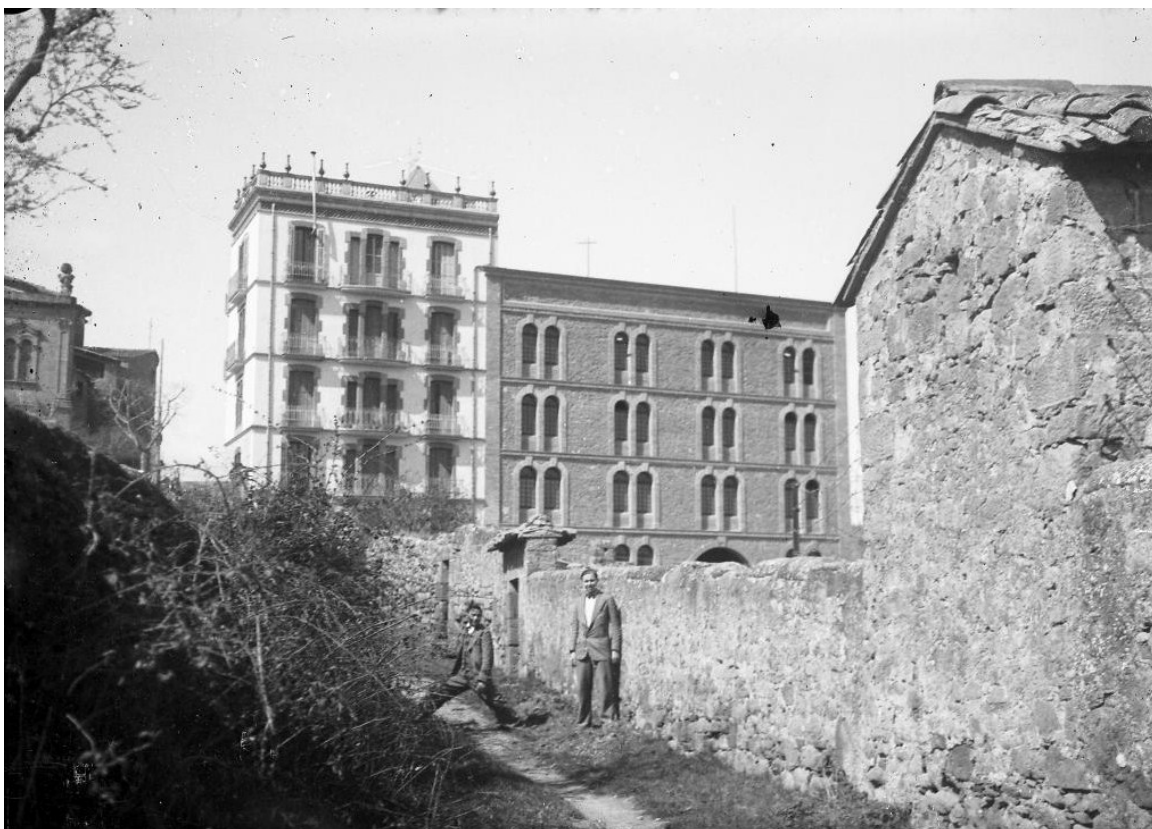


1928. Cal Reig

Aquesta casa es troba davant de la paret posterior de la Catedral i forma part de la farinera estudiada a l'anterior capítol. Aquesta obra l'encarrega Josep Reig i Padullés, un dels impulsors de l'arribada de la llum a Solsona i propietari del Molí dels Cups a Olius, lloc on es generava el corrent elèctric que abastia la ciutat.

A partir dels anys vint i un cop superat el conflicte de la llum, els Reig es van establir a la ciutat i per aquest motiu van aixecar aquest edifici prop de la farinera i de la serradora que havien creat posteriorment. Es tracta d'un edifici de planta baixa i cinc, tot i que s'hi accedeix per entre la planta segona i tercera. Aquest fet és a causa que es troba entre el pla de davant la Catedral, on hi ha la entrada principal i la baixada cap al molí dels capellans.

Des del pla de la Catedral, trobem un edifici de planta baixa semisoterrada i tres plantes. Al cos central de l'edifici s'hi annexa l'escala que es converteix en un torre amb coberta a quatre aigües, coronada per una reixa florejada.



La casa familiar i la farinera vista des dels horts del Bisbe durant la dècada dels anys trenta.. ACS-FV



La casa Reig construïda l'any 1928 l'any .
ARF

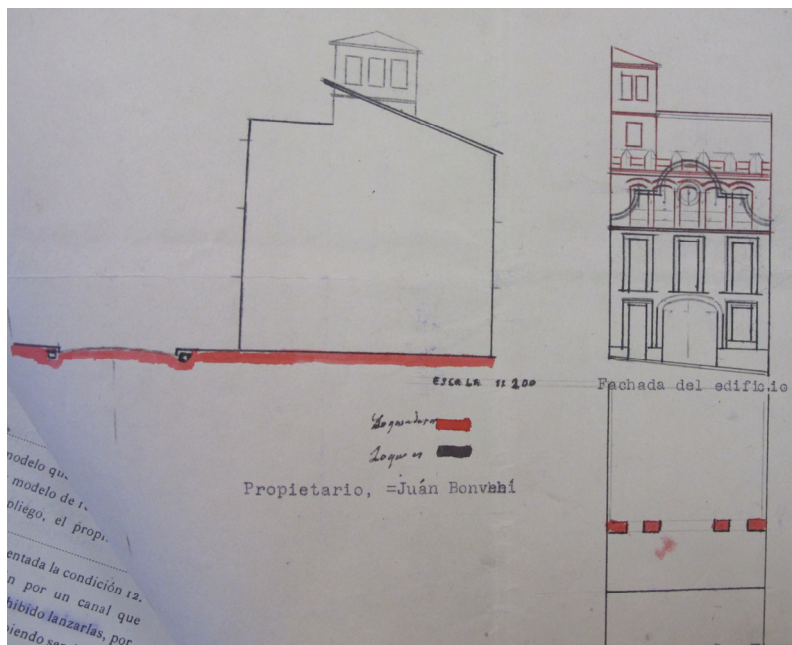
Les finestres van seguint el transcurs de l'escala; el maó de la llinda és vist. Tot el conjunt es paredat arrebossat i pintat, deixant vistos diferents elements constructius. Les finestres d'arc escarser tenen el marc vist de maó, exceptuant els salmers i l'ampit que són de pedra. Tant les finestres com els balcons tenen baranes de ferro forjat. Destaca la finestra circular de la primera planta que trenca la simetria del conjunt.

Corona aquest sector una terrassa, avui convertida parcialment en coberta. Cal observar la part superior on la destresa del seu constructor va dissenyar una cornisa, on combina el maó col·locat a sardinell i la pedra. La barana de pedra artificial tenia, fins la guerra civil, uns gerros ceràmics. En el xamfrà de l'edifici un medalló recorda l'any de construcció, 1928.

No coneixem l'autoria d'aquesta construcció. Ara bé, sabem que la nova farinera, realitzada pocs anys més tard, la van encarregar a l'arquitecte Emili Porta. El seu caràcter es podria adir perfectament dins el corrent constructiu de Porta i realitzada per Lluís Mosella⁷⁷. Actualment, la casa ha perdut el conjunt de la serradora i farinera que l'acompanyava; aquestes han estat substituïdes per dos edificis obra de Clotet-Paricio. En l'actualitat, l'edifici acull la seu de la companyia elèctrica Cardener.

1929. Cal Bonvehí

Joan Bonvehí Rafart encarrega una casa a la carretera de Solsona a l'Hostal del Boix. L'edifici segueix la tipologia dels edificis construïts a la mateixa façana, com la casa de Domènec Bajona. L'edifici de planta baixa i tres, està coronat per la caixa d'escala. La façana simètrica havia d'estar rematada per un frontis que finalment es va substituir per una balustrada. Els paraments de la façana estan arrebossats i pintat, destaca els guardapols que trobem sobre les obertures de planta primera les finestres que s'obren a la segona formant una galeria. A la tercera planta, el sota coberta, hi ha una ampla terrassa, la barana combina la forja amb l'obra de maó.



1929-31. *El Ferrer del Pla*

Josep Barrera i Reig, conegut com el *Ferrer del Pla*, inicia la construcció d'un edifici al quilòmetre 53,3 a la part dreta, de la carretera de Manresa a Bassella. El conjunt arquitectònic està construït en diferents períodes; un primer, iniciat l'any 1929; un segon, que correspon a la porta d'entrada on una reixa de ferro forjat amb la inscripció JB/ANY/1931 recorda la seva realització; i, finalment, un tercer, al costat sud, realitzat l'any 1932.⁷⁸



A dalt. Casa el Ferrer del Pla on podem veure els tres cossos construïts durant el període de 1929 a 1931. *A baix.* Reixa sobre la porta principal que recorda l'any de realització.

1931. Casa Solà

Aquest edifici forma part de l'eixample del tros del Jalmar, realitzat durant els anys trenta. Aquest era l'únic edifici, conjuntament amb la casa Jalmar i la torre dels Barnola, que hi havia al nord del passeig.

La casa era un encàrrec de J. Solà, finalitzada l'any 1931. L'edifici presenta dues façanes totalment simètriques que conflueixen entre si. Per l'encontre en angle recte es converteix en un punt rodó. Els materials constructius són la pedra i el maó, com en la majoria d'edificacions d'aquest període. Les obertures, que formen totes un balcó circular, estan aparellades entre si. Corona el conjunt una balustrada, on es combina el maó en la part inferior, i rematada per una barana de ferro forjat. En uns punts aquesta es converteix en una arcada a l'interior de la qual s'hi incorpora un rombe on s'hi pot veure les inicials JS, en referència al propietari; la inscripció aNy, la data 1931, i l'escut amb les quatre barres.





1932. Vila Carmen

Al fons de la Plaça del Camp, al costat de migdia, Frederic Martínez va manar construir una petita torre. Martínez estava casat amb Josefina Sorribes Pallarès, era barceloní i feia anys que estiuejava a Solsona. La construcció s'estava finalitzant el març de 1932 ⁷⁹.

La torre llinda entre la Plaça del Camp i la Carretera de Sanaüja. És una petita edificació de planta quadrada, coronada per dos campanars. La coberta és plana, exceptuant les dues torres, que estan cobertes per una teulada a quatre aigües.

Aquest edifici, avui en restauració, s'inclou ja dins el període noucentista. Elimina per complet l'ús del maó vist i enllueix tots els paraments. Abunden els elements decoratius realitzat en pedra artificial com gerros i cornises.

1933. Casa Pere Solé Xarpell

La família Solé pretenia enderrocar la casa gòtica i els porxos de la Plaça Major per substituir-lo per un edifici de nova factura. Membres de la societat solsonina van enviar cartes al president de la Generalitat en contra la supressió d'aquell edifici. En la sessió del 9 d'Abril de 1935 l'alcalde n'aixeca acta. L'ajuntament diu que l'edifici no tenia cap bellesa ni valor artístic i les queixes estaven propiciades fruit d'una maniobra política. Destacava que el nou edifici ennobliria de nou la Plaça Major amb un dels projectes de major envergadura que s'haguessin realitzat fins aleshores a la ciutat. A més a més, el sol fet que l'arquitecte municipal va declarar que l'edifici amenaçava ruïna fou prou suficient per procedir l'enderroc, cosa que es va aprovar per unanimitat ⁸⁰.

Els Amics de l'Art Vell de Barcelona, i en el seu nom el president Bosch i Gimpera i el secretari Puig i Gairalt, envien una carta a l'alcalde de la ciutat, el 10 de setembre de 1934, en la qual demanen que no realitzin aquesta temeritat i que tinguin en cura aquest exemplar artístic i que no sigui malmès aquest monument. Tot i això, l'ajuntament permet, desgraciadament, enderrocar part dels porxos gòtics. Per tal d'evitar aquesta destrucció, la Generalitat de Catalunya, per mitjà del Consell de Cultura, declara els porxos de Ca l'Aguilar i els edificis annexos de Pere Soler i Josepa Serra com a conjunt monumental i la inclusió al registre del patrimoni artístic i científic el 12 de juliol de 1935 ⁸¹.

El projecte havia entrat a l'ajuntament l'any 1933. Pere Solé havia demanat anteriorment edificar a la paret de la baixada a la plaça Palau, des de la part sortint a l'altura del segon pis, en línia recta des de la corba que fa el centre fins al pilar de les voltes de la Plaça. A canvi, volia cedir al municipi la part necessària de terreny per alinear el carrer de Santa Llúcia i el portal de l'Escorxador. Aquesta proposta va ser totalment descartada, ja que hauria modificat la morfologia d'uns dels espais emblemàtics de Solsona.

En lloc d'aquesta casa gòtica es va construir un edifici de nova planta, de gust noucentista. Respectava l'espai dels porxos però modificava la resta de l'edifici. Gràcies aquest error l'ajuntament va adonar-se de la importància de conservar el patrimoni. Josep Serra Forn, que va ser alcalde de la república i del franquisme, va ser-ne un dels impulsors.



Casa Solé Xarpell. L'edifici va ser desmuntat amb molta brevetat per tal d'evitar ser el blanc de les crítiques. "Gràcies" a aquest fet podem conèixer com era l'estructura interna d'un edifici d'origen gòtic. ACS-FV



Casa Solé Xarpell. S'observa l'entramat de bigues dels dos pisos i la coberta. Aquest sistema constructiu es repetia en la majoria d'edificis d'aquella època i l'amplada de façana coincidia amb la llargada de les bigues de fusta. ACS-FV

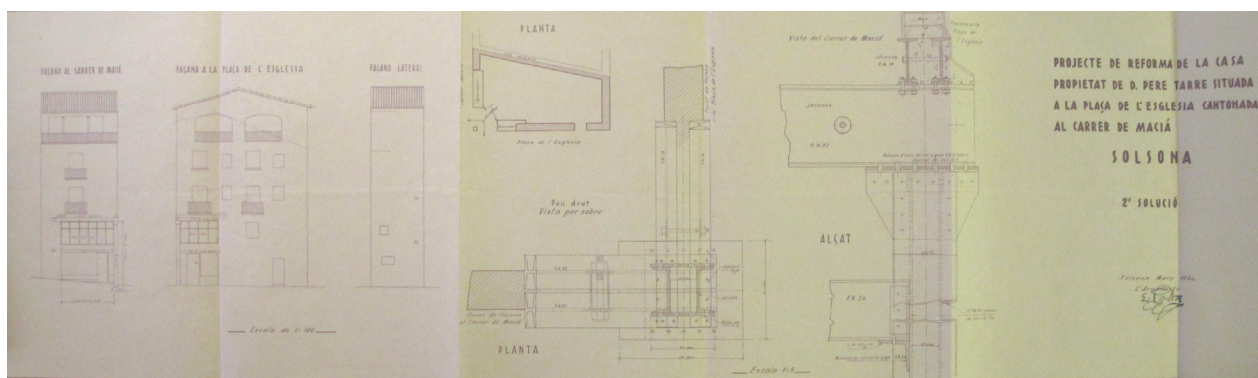


1934. Cal Tarrés

Projecte de reforma de la casa del sastre Pere Tarrés Muntada, situada a la cantonada entre la plaça de la Catedral i el carrer Macià (actualment Sant Miquel). El nou projecte preveia augmentar en una planta l'edifici de planta baixa i tres que hi havia fins aleshores.⁸²

Destaca la reforma a la cantonada on hi havia l'accés a la botiga. Per modificar el traçat de la façana realitza una nova cantonada per encabir-hi l'obrador. Per tal de donar-hi llum, treu la façana original i en crea una de nova amb vidrieres. Per realitzar-la va optar per una estructura metàl·lica amb un pilar central a la cantonada, format per dues CPN16, i col·locar un embigat per aguantar el sostres de planta baixa i el sostres de l'obrador.

Era una operació complexa, ja que l'estat dels edificis en aquell temps era força precari. A més a més, cal sumar-hi la falta de pràctica en el desenvolupament de les estructures metàl·liques, ja que no s'havien implantat de forma assídua en aquesta època.

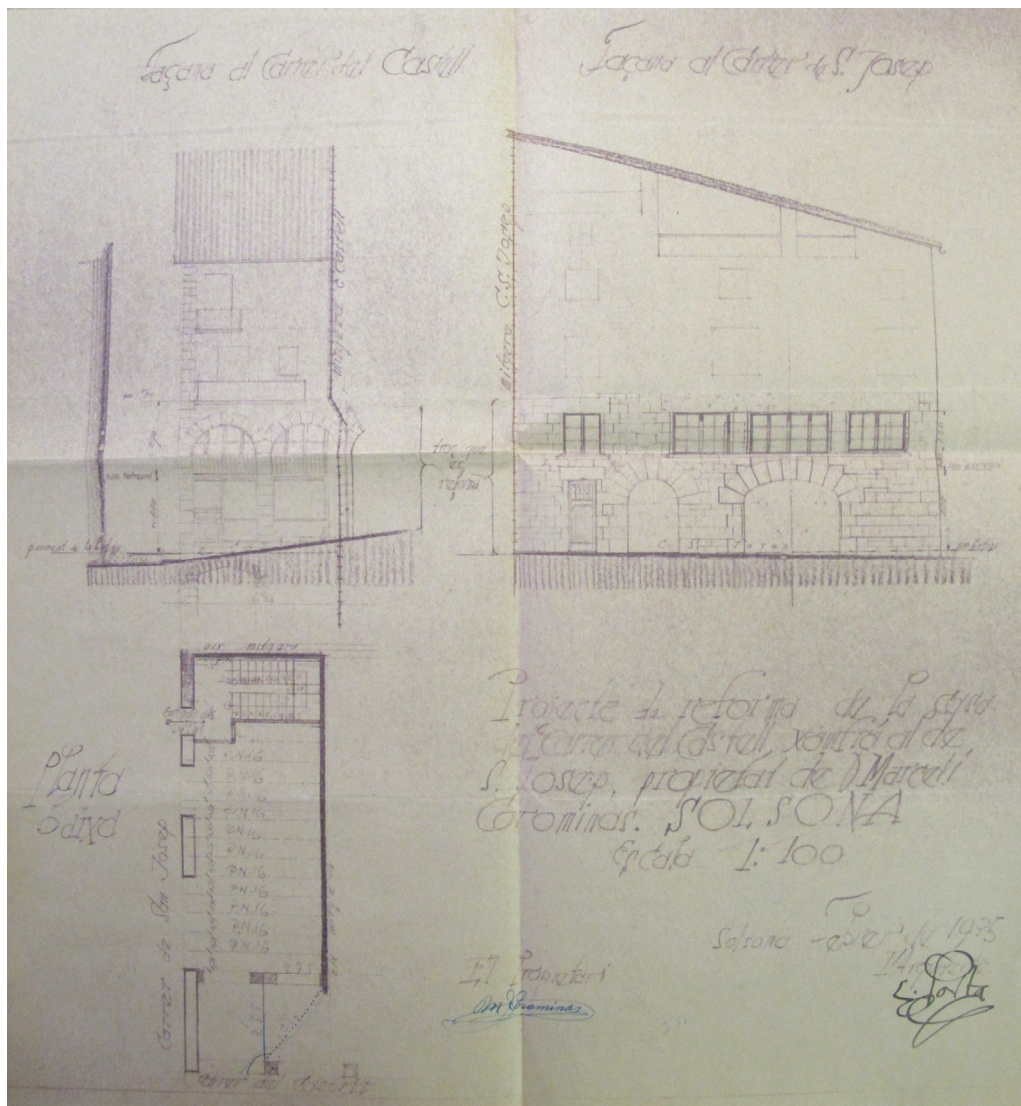


1935. Cal Coromines

Marcel·lí Coromines encomana un projecte a Porta per reformar la casa 1 del carrer Castell. El projecte consistia a reparar la cantonada entre els carrers Castell i Sant Josep. La casa està col·locada sobre el primer tram de la porxada que hi ha als baixos del carrer Castell.

Aquest projecte no es va realitzar completament, només algunes parts i afectava la planta baixa i l'entresol. Com veiem, Emili Porta és un dels primers i l'únic arquitecte que expressaran en la documentació i els plànols la seva autoria⁸³.

Aquesta reforma servia per donar més llum a l'obrador de la sastreria, semblant al cas de la Casa Tarrés.



1935. *Casa Joan Roure i Casa Jounou*

El 14 d'Octubre de 1935, el matrimoni format per Joan Roure i Torres i Maria Aubets Mosella demana permís per edificar en el terreny que havien comprat onze anys abans. En morir sense descendència, aquesta finca va passar com a deixa testamentària a la Mare de Déu del Claustre.

Aquest edifici ocupa la parcel·la número 2 del Camp del Jalmar, actualment la cantonada entre el Passeig i el carrer bisbe Vidal i Barraquer. Combina l'estucat de façana amb altres parts vistes de pedra. La planta baixa està formada per un conjunt d'arcades amb arc conopials de ferradura, de diferents mides, que li confereixen un efecte visual especial. La resta d'obertures estan realitzades amb pedra artificial; destaquen les baranes i les diverses columnes que sostenen el balcó superior; la forja juga en aquest edifici un paper molt important. La balustrada, que antigament coronava l'edifici, actualment ha desaparegut, i aquest fet li ha fet perdre bona part de la bellesa i l'encant que transmetia.⁸⁴

El passeig d'avui ha canviat molt la seva configuració respecte la primera urbanització dels anys 30. D'aquest període han desaparegut dos edificis: la Casa Jalmar (1934) i la Casa Jounou.

La família Jalmar havia construït una petita casa a l'extrem oriental de la seva propietat, a tocar del Portal del Castell, cap a 1920. L'any 1934 Josep Jalmar i Elies volia reformar la casa i sala de cafè, al Passeig de la Llibertat, amb subjecció als plànols que havia confeccionat l'Arquitecte Emili Porta.⁸⁵



Aquesta ampliació s'annexava a l'edifici existent, entre la paret de la casa , finalment en lloc de realitzar solament una planta baixa és va decidir construir una planta pis. Actualment aquest edifici ha desaparegut.

La casa Jounou es trobava a l'esquerra de la casa Roure. Tot i les seves dimensions, molt més reduïdes respecte la resta de cases del Passeig, també era un referent del model d'arquitectura de l'època. L'edifici, de planta baixa i pis, tenia tots els paraments arrebossats i pintats.

Un any abans, Enric Rovira havia encarregat un projecte d'una nova casa situada en aquest sector. En aquell moment, s'observava un canvi de tendència. Moltes famílies volien sortir de l'interior de les muralles per viure en noves cases més assolellades i amb més espai. El projecte el realitza Emili Porta i consistia en un edifici de 20 metres quadrats, amb un garatge a la part inferior. Finalment però només se'n van realitzar els garatges. Amb posterioritat, es va finalitzar l'edifici sense seguir el projecte esmentat.





Altres edificis

Tot i el gran nombre d'edificacions que hem pogut estudiar, una petita part ens ha quedat al tinter. La falta de dades documentals en un nombre reduït de casos no ens han permès aprofundir-los com ens hauria agradat. Aquest fet també ens demostra com és de necessari conèixer el nostre patrimoni. Tots aquests edificis sobrepassen els 75 anys, però en comparació amb altres de més antics en desconeixem moltes més dades. La major part d'aquests edificis han quedat absorbits per altres construccions i estan destinats a desaparèixer. Com ja hem apuntat, la documentació municipal referent a la llicència i permisos d'obres no s'ha conservat. Els que hem localitzat han estat un "rara avis".

Els que presentem a continuació formen part de tres transformacions urbanístiques que hem estudiat. La primera, de les cases de la carretera; la segona, de la urbanització del Tros del Jalmar; i, finalment, del projecte d'obertura entre la Plaça Sant Joan i els Escolapis, que només se'n va realitzar l'últim tram.





¹ DDAA, Solsona 400 anys d'història Miscel·lània, Aj Solsona, 1994

² ACS Llibre actes 1883

³ ACS, Expedient 1602

⁴ Arxiu comarcal berga Emili Poirta Llibre 1739

⁵ ACS, Expedient 479

⁶ DDAA: Revista Lacetània, 22-02-1914

⁷ *Ibidem*; Lacetània 25-3-1915

⁸ *Ibidem*; Lacetània 25-11-1915

⁹ *Ibidem*; Lacetània 4-5-1918

¹⁰ FALP I PLANA, Josep: *Topografia mèdica de Solsona i districtos adyacentes*:
Barcelona, 1901

¹¹ ACS Llibre 1744

¹² ACS Llibre actes municipal de Solsona num.1883

¹³ ACS Plec 1050 Escorxador

¹⁴ ACS Plec 1050

¹⁵ D'aquest edifici existeix un excel·lent llibre obra de Jordi Tasies que reflexa els 75 anys d'història.

¹⁶ Lacetània (1915): Op. cit, 25-11-1915

¹⁷ ROVIRA, Teresa; *La xarxa catalana de Biblioteques Populars: dels orígens a la desfeta del 1939* ; ITEM 1994.

¹⁸ Lacetània (1932): Op. cit, 12/06/1932

¹⁹ ACS Expedient 479 i 1503

²⁰ ACS Expedient 1567

²¹ ACS Expedient 30

²² ACS Llibre d'actes municipal 1730

²³ ACS Llibre d'actes municipal 1740

²⁴ ACS Llibre d'actes municipal 1740

²⁵ ACS Llibre d'actes municipal 1741

²⁶ ACS Llibre d'actes municipal 1742

²⁷ ACS "Llibre de Plens de l'Ajuntament". 1756. p.103.

²⁸ DDAA: *REVISTA SOLSONA* : 15/03/1953

²⁹ ACS Expedient 10 INFORME DEL ABSIS ARQUITECTE MUNICIPAL

³⁰ ACS Llibre actes 1883

³¹ ACS Llibre 1739

³² ACS Llibre d'actes municipal 1742

³³ ACS Llibre d'actes municipal 1742

³⁴ ACS Expedient municipal 66

³⁵ ACS Llibre actes 1883

³⁶ ACS Actes des de 22 de febrer de 1923 (gener 1924)

³⁷ ACS Expedient 787 16 de Gener de 1924

³⁸ ACS Actes des de 22 de febrer de 1923 (febrer 1924)

³⁹ ACS Expedient 1602

⁴⁰ ACS Expedient 66

⁴¹ ACS Expedient 787

⁴² ACS Expedient 787 25 d'octubre de 1924

⁴³ ACS Expedient 1241

⁴⁴ ACS Expedient 1241

⁴⁵ ACS Expedient 658 març 1931

⁴⁶ ACS Expedient 658 octubre 1931

⁴⁷ ACS PLANOLS DE EMILI PORTA

⁴⁸ ACS Expedient 1505

⁴⁹ ACS Expedient 30 i 1241

⁵⁰ ACS Reforma carrer St Miquel, Major, Camorra, Macià Expedient 805 i 725

⁵¹ *Ibidem*, Expedient 805 i 725

⁵² *Ibidem*, Expedient 805 i 725

⁵³ *Ibidem*, Expedient 805 i 725

⁵⁴ ACS Expedient 479

⁵⁵ ACS Expedient 1055 Reforma ciutat. Puig Boada agost 1948

⁵⁶ *Lacetània* (1914): Op. cit, 10/11/1914

⁵⁷ ADS Lligall 70 i 71

⁵⁸ ADS Lligall 70 (1854-1917). El trobem treballant a les rectories de Timoneda, Canalda, Cambrils, Terrassola, Castellar de la Ribera Salada, Ceuró, Besora, Torrents, Sant Feliu de Lluelles, Valldora, Santa Susanna, Riner, Pinós, Torà, Lloberola, Montpol, Sallent, Fontanet i Farran. A partir de 1867.

⁵⁹ ACS Expedient municipal 1241

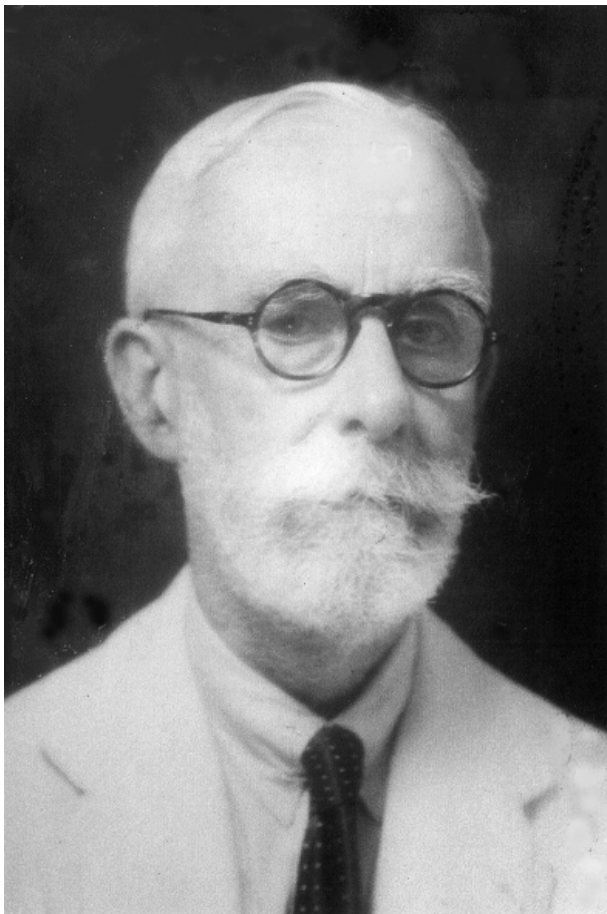
⁶⁰ *REVISTA SOLSONA* (1954): Op. cit, 31/10/1954

⁶¹ *Lacetània* (1932): Op. cit, 12/06/1932

⁶² *Ibidem*, num 12/06/1932

-
- ⁶³ *Ibidem*, num 22-2-1914
- ⁶⁴ Registre de la Propietat (finca 753)
- ⁶⁵ CATÀ I CATÀ Enric: «*D. Claudi Durán*», Anuario de la Asociación de Arquitectos de Cataluña, de 1926, pàg. 139-141.
- ⁶⁶ COAC C 807 / 101.1 : Medicions de la casa. Planta i façana acotades apunts a llapis. 2 fulls. 29-11-1911
- ⁶⁷ Registre de la propietat (finca1064)
- ⁶⁸ Lacetània (1914): Op. cit, 10/11/1914
- ⁶⁹ Informació facilitada per Jaume Tarrés.
- ⁷⁰ Expedient acadèmic de Joaquim Tort Mensa
- ⁷¹ maig 1916 - setembre 1916 - maig 1917
- ⁷² Testimoni Oral de Montserrat Rovira
- ⁷³ COAC Caseta (Fons Folguera) C429/282
- ⁷⁴ ACS Expedient 1071.
- ⁷⁵ ACS Expedient 1071.
- ⁷⁶ ACS Expedient 1071.
- ⁷⁷ ACB EmiliPorta Llibre 1739
- ⁷⁸ ACS Expedient 1071.
- ⁷⁹ DDAA: Acció Popular 5-3-1932
- ⁸⁰ ACS Expedient 479
- ⁸¹ ACS Expedient 10 Informe de l'Aguilar
- ⁸² ACS Expedient 479
- ⁸³ ACS Expedient 479
- ⁸⁴ ACS Expedient 805 (14 d'octubre de 1935) i Registre de la propietat (finca 3872)
- ⁸⁵ ACS Expedient 479 17 de juliol de 1934.

REFERÈNCIES BIOGRÀFIQUES



GUILLEM BUSQUETS VAUTRAUERS
(1877-1955)

Fou un arquitecte barceloní de pare català i mare suïssa. És vinculà políticament amb la Joventut Nacionalista de la Lliga. L'any 1914 va ser nomenat arquitecte municipal de Barcelona des d'on va portar a terme diverses actuacions urbanístiques vinculades amb el govern de la Lliga.

Va participar en diferents debats on va mostrar les seves preocupacions sobre l'urbanisme modern en el creixement de les ciutats. Dins aquestes idees va publicar el llibre "*Eixample i reforma de la ciutat de Barcelona, 1842-1942*". En els diferents planejament urbans va col·laborar amb Josep Puig i Cadafalch sobretot en les obres de Montjuïc per la Exposició Universal o en les excavacions de les restes d'Empúries. Va ser membre del Centre Excursionista de Catalunya i president de la secció d'arquitectura. Va ostentar el càrrec de secretari de l'Associació d'Arquitectes de Catalunya.

Arquitectònicament va conrear plenament el modernisme amb edificis de maçoneria irregular, amb elements decoratius de maó. La major part de la seva obra es concentra als voltants de Barcelona, on destaca la Casa Hurtado (1905), la Casa Giol (1910).



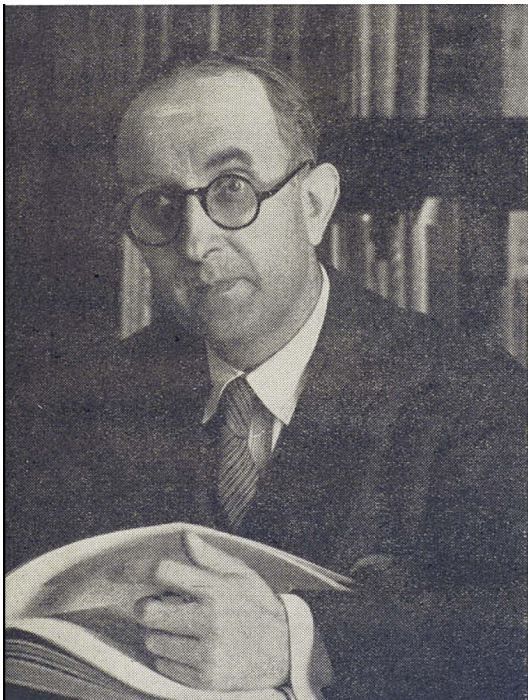
CLAUDI DURAN I VENTOSA
(12.3.1864 – 27.11.1925)

Fill d'Anna Ventosa i Manuel Duran i Bas (1823-1907), el seu pare era jurisconsult, polític destacat com a professor universitari i dins els àmbits de la Renaixença. Ocupa el càrrec de ministre de gràcia i justícia al govern de 1899 amb els presidents Cànovas i Silvela. Família molt culta d'avis metges, i germans advocats. El seu germà era Lluís Duran i Ventosa, jurisconsult i polític col·laborador amb la Renaixença, lo Catalanista i la Veu de Catalunya, un dels impulsors de la Mancomunitat de Catalunya.

Va obtenir el títol d'arquitecte l'any 1888, amb 24 anys. Bastí algun dels edificis de l'exposició universal de Barcelona i fou arquitecte municipal d'Horta (1894-1903). Va realitzar diferents edificis religiosos com les esglésies d'Artès, Vallcebre (1903-1910), Palà de Súrria, les Josefines de Vic, i l'església de Cerdanyola. Realitzà diferents cases d'estiueig a Sarrià, Caldetes i Solsona. Treballà dins l'estil eclèctic. Va ser nomenat arquitecte diocesà de Solsona (1892) títol que va mantenir fins la seva mort (1925) tot hi que amb l'entrada del bisbe Vidal i Barraquer va deixar de treballar per el bisbat. Col·laborà amb Ignasi Oms en els projectes de l'Hospital de Sant Andreu i l'Asil d'Infants a Manresa

Però sens dubte la seva gran fita serà per ser l'impulsor, per primer cop a Catalunya, Espanya i Portugal del sistema constructiu de formigó armat "*sistema Monnier*". És el primer que utilitzarà el formigó armat en obres constructives amb la seva empresa *Claudio Duran, sociedad en comandita* (1898). L'any 1908 es converteix en societat anònima, amb el tancament de l'empresa l'any 1914 torna a la seva plaça de l'ajuntament de Barcelona. A la nostra comarca realitza algunes passarel·les amb formigó armat sobre la Ribera Salada.

El Arquitecto Diocesano
Claudio Duran Ventosa



FRANCESC FOLGUERA I GRASSI
(1891-1960)

És un dels màxims exponents del noucentisme a Catalunya. Obté el títol d'arquitectura a Barcelona l'any 1917. Formava part del cercle d'arquitectes "toscano-catalanas" com Ramon Reventós, Nicolau Maria Rubió, Isidre Puig Boada, Lluís Bonet, Albert Carbó, Antoni Puig-Giralt i Joan Bergós.

Col·labora amb Antoni Gaudí als tallers de la Sagrada Família. La casa que realitza a Solsona és la obra prima de la seva extensa carrera. Hi segueix la contrucció del Poble Espanyol de Barcelona (1929), el Casal Sant Jordi del carrer Casp (1928) i d'urbanització de S'Agaró (1935) entre moltes altres obres.

Quan Isidre Puig Boada és nomenat director d'obres de la Sagrada Família, Folguera actua com arquitecte diocesà de Solsona, tot hi no ser-ho nomenat oficialment. En aquesta època realitza la reforma del santuari del Miracle (1953), del Cambril (1956) i de la capella dels Sants Màrtirs (1959). També realitzà el baldaquí de l'altar major de l'església de Cervera (1925).

En el camp religiós no treballà només al bisbat de Solsona ja que també va realitzar un gran nombre de noves construccions i restauracions. Però, sens dubte una de les obres més conegudes és la realització de la façana del monestir de Montserrat. És en aquests moments que escriu el tractat d'arquitectura "*Urbanismo para todos*" 1959 ¹



AUGUST FONT I CARRERAS,
(2.6.1846 – 6.3.1924)

Oriünd de Solsona tot i que nasqué a Barcelona. El seu pare era Francesc d'Asis Font, nascut el 3 de juliol de 1817 a Solsona. Els avis d'August eren Manel Font i Fals i Marianna Romà habitants de la ciutat de Solsona.

Obté el títol d'arquitecte a Madrid (1869) i fou un dels millor alumnes d'Elis Rogent. Font fou un dels primers professors d'arquitectura de l'escola de Barcelona. És considera un arquitecte eclèctic anterior al corrent modernista amb el qual abraçà diversos estils. L'arquitectura neoàrab, per exemple, a la plaça de bous de Las Arenas (1902). I el neogòtic en la finalització de la façana de la Catedral de Barcelona iniciada per Oriol Mestres.

Treballa en grans restauracions i rehabilitacions de les grans esglésies i catedrals del país: Tarragona, Girona, Vilafranca en són un exemple. Sense comptar les que va realitzar en la nostra àrea d'estudi. Potser l'obra més coneguda que restaurà és la basílica del Pilar de Saragossa on reforça i restaura la cúpula central.

Tenia una gran relació amb Solsona ja que estivejà a la ciutat a la casa que tenien a la casa pairal de la plaça Sant Pere. Era membre de la confraria de la Mare de Déu del Claustre i devot de la imatge ja que la seva esposa, Pilar Blanco, demana realitzar un funeral a Solsona en record de la seva mort. A la capella del Claustre es realitza un funeral solemne segons un acord de la Vint-i-quatrena on hi assistiren nou capellans.

*August Font
Carreras i Font*



BERNARDI MARTORELL I PUIG

Obté el títol d'arquitecte a Barcelona (1902). Formava part d'una prestigiosa nissaga d'arquitectes. El seu tiet era Joan Martorell i Montells que havia de ser arquitecte de la Sagrada Família obra que rebutjà proposant el jove Antoni Gaudí. Per aquest motiu Bernardi tingué una estreta relació amb Gaudí, per qui treballà a l'obrador de la Sagrada Família i fou secretari de la Junta d'Obra del Temple.

La seva obra va vinculada amb l'arquitectura diocesana amb la mà del bisbe Vidal i Barraquer, parent seu. Quan Vidal és nomenat bisbe de Solsona l'abril de 1914, Martorell comença a treballar per diferents obres tan a la ciutat com a la diòcesis. A la resta realitza els projectes per les esglésies de Montornès (1916), Puig-Reig (1917), Montmajor (1918), Granyanella (1918), Lladurs (1918), Vallcebre (1918), Figols (1919), Preixana (1923), Mollerussa (1928), Castellfollit de Riubregòs (1930) i encarrega a Joaquim Renart la restauració de la Mare de Déu de Queralt per la qui pagà una corona.

Amb aquest estudi hem localitzat altres obres on Martorell hi participa per exemple en el teatre els Catòlics de Cardona, ex-colegiata, obra del mestre de cases Ramon Picas i amb la direcció de l'arquitecte Martorell.

L'any 1919 Vidal i Barraquer en prendre possessió com arquebisbe de Tarragona va ser nomenat arquitecte arxidiocesà. En aquesta etapa realitza el convent de Santa Teresa (1922), la restauració de la Catedral de Tarragona (1922). I més tard serà nomenat arquitecte diocesà de Barcelona (1928). Els edificis religiosos més representatius de la seva obra són el monestir de Santa Maria de Valldonzella a Barcelona (1912), l'Església de Sant Agustí de Sabadell (1924) i l'Església de les Oblates a Barcelona (1919).

La seva obra te clares influències del seu bestiet Joan Martorell i Montells i de l'arquitectura anglosaxona que estudià durant la seva vida. La seva obra es coneguda per l'ús del totxo seguint la tradició dels mestres d'obres. Bernardi és un dels arquitectes més gaudinians, tan per l'estil com l'ús del càlcul d'arcs.

*El Arquitecto Diocesano
Bernardino Martorell*



JOSEP ORIOL MESTRES I ESPLUGAS
(1815-1895)

Realitza els estudis entre l'escola de la Llotja de Barcelona i Madrid on finalitza els estudis d'arquitectura. Duran la seva llarga carrera professional es vincula amb l'elit de la societat barcelonina, entre els quals el pintor Claudi Lorenzale amb el que treballarà a Solsona. Fou nomenat membre numerari de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi on conserven part del seu llegat conjuntament amb la Biblioteca de Catalunya. És el pare de l'escriptor Apel·les Mestres.

Nomenat arquitecte de la Catedral de Barcelona (1855) inicia una de les restauracions més considerables del temple. Reampren la construcció de la façana de la Catedral, dins l'estil neogòtic, seguint el projecte que deixa inacabat el mestre Carlí (1408). És un dels màxims cultivadors de l'estil neogòtic, en les obres de Solsona també les realitza en aquest estil.

És un dels arquitectes barcelonins més importants del segle XIX. De la seva obra cal destacar: La construcció (1848) i restauració del Gran Teatre del Liceu (1861) conjuntament amb Miquel Garriga i Roca. La realització del primer edifici de l'Eixample, la Casa Gibert (1861)



OMS I PONSÀ, IGNASI
(25.01.1863 - 21.07.1914)

Neix a Manresa on desenvoluparà la gran majoria de la seva obra. Obté el títol d'arquitecte a l'escola de Barcelona (1890), durant la seva etapa com estudiant Lluís Domènech a l'exposició universal de Barcelona (1888). Un cop finalitzats els seus estudis es presenta a la plaça d'arquitecte municipal de Manresa (1891), amb l'aval de Manuel Duran i Bas.

S'inicia en l'estil eclèctic, però en assistir a l'exposició internacional de Paris (1900) i va iniciar-se al modernisme. Va portar el modernisme i la renovació a la ciutat de Manresa. Des de l'àmbit municipal fins les indústries que operaven a la zona.

La seva projecció centrada al Bages avarca diferents tipologies d'edificis. En Arquitectura industrial destaca la Companyia Anònima d'Electricitat de Manresa (1893) i Farina la Florinda (1911). Durant l'etapa d'arquitecte municipal projecta diferents edificis públics com l'Hospital de Sant Andreu (1893), col·legi asil dels infants Orfes (1898), Casino de Manresa (1906) entre altres projectes urbanístics. Però en el camp on destaca és per la quantitat de torres i habitatges que projecte entre els quals cal destacar la Torre Lluvià (1908), Manso Morera (1903), casa Torrens (1905) i la casa Torra (1910).

A Solsona es conserva l'últim edifici de la seva extensa obra, l'Hotel Sant Roc. Tot hi així, molts edificis de la ciutat estan inspirats en l'obra d'Oms ja que fou un dels arquitectes claus per comprendre el modernisme de l'interior de Catalunya. La casa Puig i Font (1897) i casa Gabernet (1899) ²

hecho por D. Ignacio Oms.

EMILI PORTA I GALOBART

Nascut a Berga, es llicencia en arquitectura a Barcelona (1915). En la primera etapa treballà per la companyia *La Catalana* a Barcelona, per al qual projectà diferents edificacions. Destaca per la seva contribució en el món municipal. Fou arquitecte de la ciutat de Berga (1924) i Solsona, així com també de Sallent i Gironella.

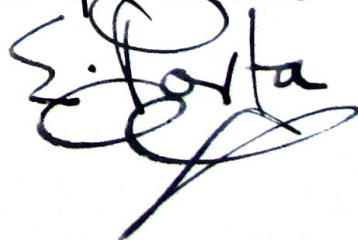
A través del seu magnífic fons coneixem l'abast de la seva obra, aquesta es desenvolupa principalment al Berguedà i Solsona. Mantingué una estreta relació amb el teixit industrial del Llobregat treballant en algunes de les colònies: Bassachs la Plana (1927), Viladomiu (1931), Rosal (1941), mas Bosch (1956).

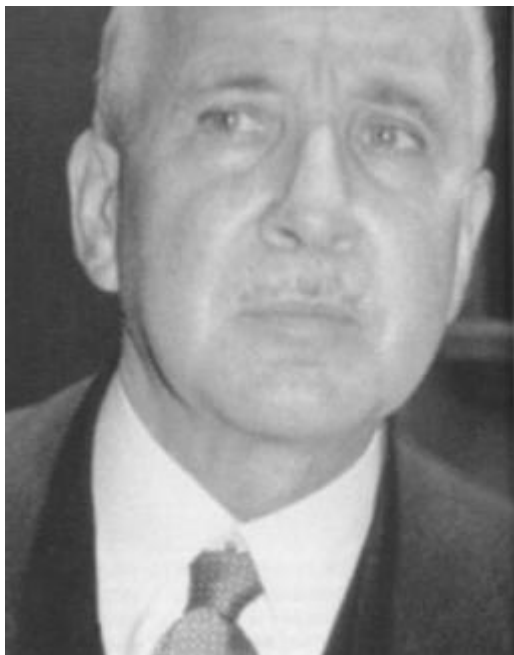
Projecta un gran nombre d'edificis públics. Hotel Mario Messeggi de Berga (1946), Cine Ideal de Gironella (1929), Cine Claret de Berga (1944), Cine Berguedà (1946), Cinema de Guardiola (1947), Cinema Catalunya de Berga (1950), Cine Bagà (1955). I contribuí de manera especial a millor les condicions de les escoles: Sant Julià de Cerdanyola, Bagà, Sallent, Navàs, Borredà, Bessachs, Torà. La millora dels espais públics va ser una de les principals preocupacions per les quals treballà Porta que es veu reflectit en el projecte de l'Hospital Comarcal de Nostra Senyora de Queralt (1945) i l'edifici biblioteca de la Caixa de Pensions de Sant Llorenç de Morunys (1954).

En la seva etapa com arquitecte municipal de Gironella firmà el projecte de reforma de la casa de la vila (1929) i la casa del rector (1929). Però la seva etapa més fructífera com arquitecte municipal la realitzà entre Berga i Solsona. A la capital del berguedà projectà la Casa Consistorial (1929), l'eixample de la zona de les Estaselles, el parc del pla de l'Alemanys i la millora del passeig de la Pau. A Solsona intervé durant els anys trenta en l'àmbit municipal projecta la reforma dels carrers de la ciutat, així com edificis particulars. El seu llegat d'edificis particulars s'estén en diferents poblacions com Bagà, Sallent, Manresa, Puig-Reig, l'Espunyola.

El llibre "*efemérides bergadanas*" diu d'ell que era un arquitecte de "*grandes luces*". Intel·lectual de gran vàlua conserva en la seva col·lecció llibres d'arquitectura en diferents llengües com *Serrurerie et fonte de fer* i *Construction, creches, salles d'asiles, ecole* (1885) entre d'altres. El llegat d'Emili Porta és encara avui un dels fons desconeguts i que cal rescatar de l'oblit.

El Arquitecto





ISIDRE PUIG BOADA,
(10.4.1891- 12.09.1987)

Obté el títol l'any 1915. És un dels grans col·laboradors d'Antoni Gaudí amb qui treballà al temple de la Sagrada Família i del que fou director d'obres (1966-1974), del seu període destaca la construcció de la façana de la Passió.

Era tal el seu coneixement de l'obra de Gaudí que va realitzar els llibres més complets sobre la seva obra destaquen : *El pensament de Gaudí, Temple de la Sagrada Família i L'església de la Colònia Güell.*

És l'arquitecte encarregat de reconstruir el patrimoni arquitectònic religiós del bisbat de Solsona després de 1936. La seva restauració més destacada serà la Catedral on projectà les seves idees avançades i modernes en el camp eclesiàstic i la construcció del seminari major.

Isidre Puig Boada
Arq.º Sinc.º



JOSEP PUIG I CADAFALCH
17.10.1867 – 23.12.1956

Un dels homes més polifacètics del segle i clau per comprendre la història recent de Catalunya, des de l'arquitectura fins a la política. Fill de Mataró, estudia arquitectura a Barcelona amb mestres com Domenech i Montaner on va obtenir el títol l'any 1891.

Autor de *L'arquitectura romànica a Catalunya* va promoure un estudi on es catalogava bona part del romànic del país a mode de guia.

En el camp polític presidí la Mancomunitat, que exercia les funcions de la generalitat. En va ser el president de 1917 a 1923. Amb el cop d'estat de Primo de Rivera, Cadafalch fou apartat de les grans institucions del país fins l'any 1930 que empen de nou la vida política amb la direcció de la Lliga. És durant aquesta inflexió política que treballa en les obres del Claustre.

Dins les restauracions monumentals que realitza cal destacar les intervencions al Palau de la Generalitat (1914), Sant Joan de les Abadesses (1915), les esglésies de Terrassa (1920) la última és la intervenció que realitzarà a la capella del Claustre conjuntament amb la restauració de Montserrat.³

En l'apartat de les seves obres cap destacar. La casa Martí (1895) coneguda com *els quatre gats*, la casa Ametller (1898), la casa Macaya (1899), la fàbrica Casaramona (1910) i la casa Pich i Pon (1921). No cultiva solament la construcció sinó que treballa en el camp decoratiu d'edificis comercials i religiosos.

J. Puig i Cadafalch



ALEXANDRE SOLER I MARCH
(1874-1949)

Arquitecte nascut a Barcelona, fou director de l'escola d'arquitectura (1931-1936). En els seus inicis forma part de l'estudi de Domènech i Montaner i se'l considera un deixeble seu. La seva obra més coneguda és el mercat central de València (1910) dins l'estil modernista.

Molt vinculat amb la ciutat de Manresa on treballa per diferents institucions civils i religioses. Realitza el convent de Santa Clara, restaura l'església de Manresa i col·labora amb l'ajuntament de Manresa sota la direcció d'Ignasi Oms. A Solsona tan sols el trobem en la restauració del Seminari. A Berga projecta una desena d'habitatges i deixa en projecte la façana de Queralt (1916) amb un pressupost de 65.000 pts, obra que no es realitzarà fins la restauració de Coderch.

Alejandro Soler
y March

¹ JF RÀFOLS, *El arquitecto Folguera, Quadernos de Arquitectura 1960*
FLAMA; Nou altar a Cervera; Gasetta de les arts, Joaquim Folch i Torres, 1925

² LACUESTA CONTRERAS, Raquel; *Ignasi Oms i Ponsa Arquitecte*; COAC; 2008

³ ROHRER, de SOLÀ MORALES, BARRAL; *J. Puig i Cadafalch l'arquitectura entre la casa i la ciutat*; COAC i Fundació caixa de pensions; 1989

- DDAA: *Galeria d'autors, ruta modernisme Barcelona*; Ed. Ajuntament de Barcelona, ISBN 978 84 96696 01-0
- ALAYO I MANUBENS, Joan Carles: *D'Olius a Solsona: el camí de la llum*; Ed. Pagès editors; 2008
- LACUESTA CONTRERAS, Raquel: *Ignasi Oms i Ponsa Arquitecte*; COAC; 2008
- ROHRER, de SOLÀ MORALES, BARRAL; *J. Puig i Cadafalch l'arquitectura entre la casa i la ciutat*; COAC i Fundació caixa de pensions; 1989
- ALCOY, ROSA i BESERAN, PERE; *Puig i Cadafalch i la restauració de monuments*, Institut Amatller d'Art Hispànic; 2002.
- DDAA; *Puig i Cadafalch i la col.lecció de pintura romànica del MNAC*; MNAC; 2001
- BARTRINA Enric; *50 homenots solsonins*; ed de l'Albí; 2004
- MARTIN NIEVA, Helena; *Claudi Duran i el formigó armat a Catalunya; treball de final de carrera*, UPC 99/00
- SALA I FIGOLS, Jordi ; *Història del Seminari de Solsona* ; Delegació Diocesana de M.C.S ; 1997.
- TASIES I PLANAS, Jordi ; *Hotel Sant Roc de Solsona*; Promocions Brixton 2002; agost 2004
- BASSEGODA I NONELL, Joan; *Bernardi Martorell i Puig Arquitecte de l'esglèsia de l'Abat Oliba CEU*; Ed. Els papers de l'abat 2001-2002
- CATÀ I CATÀ, Enric; *D. Claudi Durán Anuario de la Asociación de Arquitectos de Cataluña de 1926*, pag 139-141
- GRAU, JAUME; *Carlinades, el Far West a la catalana*; Cossetània Edicions, març de 2007.
- LLORENS I SOLÉ, ANTONI; *Solsona i el Solsonès en la història de Catalunya*, Ed. Virgili i Pagès.
- PUIG i CADAFACLH, Josep ; *L'arquitectura romànica a Catalunya*; IEC; 1983
- ALAYO I MANUBENS, Joan Carles; *D'Olius a Solsona: el camí de la llum*; Pagès editors 2008

Voldria agrair a totes aquelles persones que al llarg d'aquests nou mesos m'han donat suport per tal de realitzar el projecte final de grau. Sense elles aquest treball que teniu avui a les mans no hauria estat possible. A tots moltes gràcies per confiar en mi.

Jaume Rosell
Ramon Graus

Els millors tutors que podia haver tingut, amb qui he compartit grans moments i m'han obert les portes de bat a bat.

Mn. Enric Bartrina
Jaume Cuadrench
Ramon Planes
Kàtia Gaspar
Pere Cascante

Han estat al meu costat en cada pas del treball resolent els meus dubtes, neguits i il·lusions. I m'han transmès els seus coneixements sobre l'arquitectura solsonina.

Rosa Vila (Arxiu Comarcal Solsona)
Jordi Torné (Arxiu Comarcal Solsona)

M'han obert les portes dels seus arxius amb tota facilitat i gaudint amb mi de tota aquesta recerca.

Ramon Segués
Ramon Padullés
Mercè Badia
Iris Badia
Albert Fontelles
Albert Caelles
Alba Colell
Àlex Nuñez
Jordi Tàsies
Vicenç Tàsies
Montserrat Rovira
Marta Puig Dòria
Josep Maria Font i Oncins
Lluís de Quadras Puig
Xavier Vilaseca

Sense ells el treball no s'hauria pogut completar, han estat el vincle d'unió de cada una de les històries.

I molt especialment a la meva família, els meus pares, Àlex i Fina, germans, Montse i Pello, i la Maria. Que han escoltat cada moment tot el que trobava i han compartit la recerca dia a dia. I als meus avis, Gil Margarita i Mercè, que m'han narrat de primera mà la història d'aquella època.